
*Przegląd
Prawa
i Administracji*

Tom CXXXIII

Dowody elektroniczne
w postępowaniu cywilnym

Przegląd Prawa i Administracji

Tom CXXXIII

Dowody elektroniczne
w postępowaniu cywilnym

Pod redakcją

ŁUKASZA BŁASZCZAKA
I JACKA GOŁACZYŃSKIEGO

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

Komitet Redakcyjny

RYSZARD BALICKI, EMILIO CASTORINA (Włochy), JOAN GOUFALEAN (Rumunia),
MICHAEL HOLOUBEK (Austria), MARIUSZ JABŁOŃSKI (przewodniczący),
ANDREAS JANKO (Niemcy), UWE KIRSCHER (Niemcy), JAROSŁAW KUNDERA,
PIOTR MACHNIKOWSKI, MACIEJ MARSZAŁ, TOMASZ MILEJ (Niemcy),
ANDRÉS OLLERO (Hiszpania), MARIAN J. PTAK, DRINOCZI TIMEA (Węgry)

Rada Redakcyjna

JOLANTA BLICHAZ, EMILIO CASTORINA (Włochy), MARIUSZ JABŁOŃSKI,
SYLWIA JAROSZ-ŻUKOWSKA, UWE KIRSCHER (Niemcy),
MACIEJ MARSZAŁ, ANDRÉS OLLERO (Hiszpania), KRZYSZTOF WÓJTOWICZ

Redaktor naczelny

MARIUSZ JABŁOŃSKI

Sekretarz redakcji

SYLWIA JAROSZ-ŻUKOWSKA

Czasopismo jest recenzowane. Lista stałych recenzentów znajduje się
na stronie <http://wuwyr.pl/ppa/reviewers>

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o., Wrocław 2023

ISSN 0239-6661 (AUWr) ISSN 0137-1134 (PPiA)

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.
50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 15
tel. 71 3752474, e-mail: sekretariat@wuwyr.com.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	9
ŁUKASZ BŁASZCZAK, Dowód z dokumentu tradycyjnego (papierowego) a dowód z dokumentu elektronicznego. Problem odrębności czy tożsamości środków dowodowych. Postulaty <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	11
JACEK GOŁACZYŃSKI, Pojęcie dokumentu elektronicznego w prawie cywilnym	33
BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN, Typologia dokumentów elektronicznych i przeprowadzania z nich dowodów	57
MARCIN KOPACKI, Internet jako źródło informacji o faktach, o których informacja jest powszechnie dostępna, ze szczególnym uwzględnieniem mediów społecznościowych — uwagi na tle art. 228 § 2 k.p.c.	73
MAREK KOPYŚCIAŃSKI, Dokumenty elektroniczne gromadzone w toku postępowania podatkowego a powództwo o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa wytoczone na podstawie art. 189 ¹ k.p.c. (powództwo organu podatkowego)	87
ANNA KOŚCIOŁEK, Dowód z informacji zawartych w portalach społecznościowych (na przykładzie Facebooka)	97
NATALIA KREJ, Dowody elektroniczne w kontekście przedstawianego wniosku dowodowego o ich przeprowadzenie	109
MARTYNA NOWAK, PAWEŁ BURY, Specyfika nagrań jako dowodów w ramach postępowania cywilnego	123
RAFAŁ TOMASZ PRABUCKI, Metadane związane z dokumentem a postępowanie dowodowe w procesie cywilnym	139
JOANNA SZUMAŃSKA, Droga ku powszechnemu wykorzystywaniu dowodów elektronicznych w transgranicznych postępowaniach cywilnych na terenie Unii Europejskiej	153
MARCIN ULIASZ, Dowód z dokumentu według art. 308 k.p.c.	175
KATARZYNA WRĘCZYCKA, Dowody elektroniczne w postępowaniu cywilnym	193
MAREK ZALISKO, JACEK GOŁACZYŃSKI, Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu nr 2020/1784	207

CONTENTS

Introduction	9
ŁUKASZ BŁASZCZAK, Evidence from a traditional (paper) document versus evidence from an electronic document: The problem of separateness or identity of means of proof. <i>De lege ferenda</i> and <i>de lege lata</i> postulates	11
JACEK GOŁACZYŃSKI, The concept of electronic document in civil law	33
BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN, Typology of electronic documents and taking evidence of them	57
MARCIN KOPACKI, The Internet as a source of information on facts about which information is generally available, with particular regard to social media: Comments against the background of Art. 228 § 2 of the C.C.P.	73
MAREK KOPYŚCIAŃSKI, Electronic documents collected in the course of tax proceedings and an action to determine the existence or non-existence of a legal relationship or right brought pursuant to Art. 189 ¹ of the C.C.P. (a claim by the tax authority)	87
ANNA KOŚCIÓLEK, Evidence from information contained in social networking services (on the example of Facebook)	97
NATALIA KREJ, Electronic evidence in the context of submitting an application for their presentation	109
MARTYNA NOWAK, PAWEŁ BURY, Specificity of recordings as evidence in civil proceedings	123
RAFAL TOMASZ PRABUCKI, Document-related metadata and evidence in civil proceedings	139
JOANNA SZUMAŃSKA, The way forward for the general use of electronic evidence in cross-border civil proceedings in the European Union	153
MARCIN ULIASZ, Documentary evidence in accordance with the Art. 308 of the Code of Civil Procedure	175
KATARZYNA WRĘCZYCKA, Electronic evidence in civil procedure	193
MAREK ZAISKO, JACEK GOŁACZYŃSKI, Electronic service of judicial and extrajudicial documents in cross-border cases in Regulation No. 2020/1784	207

SŁOWO WSTĘPNE

Dwudziestego drugiego kwietnia 2022 roku na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego odbyło się II Wrocławskie Seminarium Cywilnoprocesowe „Dowody elektroniczne w postępowaniu cywilnym”. Organizatorami tego wydarzenia naukowego były Zakład Postępowania Cywilnego, Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej WPAE UW, Okręgowa Izba Radców Prawnych we Wrocławiu, Okręgowa Rada Adwokacka we Wrocławiu oraz Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” (Oddział we Wrocławiu). Patronat honorowy nad seminarium objęli Prezes Sądu Okręgowego we Wrocławiu oraz Dziekan Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii. Seminarium zgromadziło liczne grono przedstawicieli doktryny prawa cywilnego, jak też prawa procesowego cywilnego oraz praktyków (sędziów, adwokatów i radców prawnych), którzy mieli możliwość prowadzenia dyskusji na temat najbardziej skomplikowanych zagadnień związanych z dowodami elektronicznymi w sądowym postępowaniu cywilnym.

Oddajemy do rąk czytelników zbiór opracowań będących efektem dyskusji prowadzonej podczas seminarium. Zagadnienia te są zróżnicowane, stosownie do wygłoszonych tez i stanowisk podczas prowadzonej dyskusji. Publikacja ta jest jednocześnie próbą systematycznego przedstawienia problematyki dowodów elektronicznych z perspektywy nauki prawa cywilnego oraz prawa procesowego cywilnego. Wybór tematów poszczególnych opracowań podyktowany został potrzebą kompleksowego i praktycznego podejścia do tych zagadnień, a jednocześnie miał na celu zasygnalizowanie określonych rozwiązań, które mogłyby się okazać przydatne w praktyce.

Jako redaktorzy dziękujemy wszystkim autorkom i autorom tekstów, którzy tak życzliwie przyjęli zaproszenie do współtworzenia tej publikacji i zechcieli podzielić się z nami swoją wiedzą, refleksją i doświadczeniem. Poszczególne części są na ogół indywidualnym dziełem autorów, dlatego każdy odpowiada wyłącznie za wyrażone przez siebie poglądy. Książka adresowana jest do przedstawicieli zawodów prawniczych oraz naukowców, a więc do wszystkich, którzy na co dzień stykają się z problematyką dowodów elektronicznych.

Życzymy ciekawej lektury
prof. dr hab. Łukasz Błaszczak i prof. dr hab. Jacek Gołaczyński

ŁUKASZ BŁASZCZAK

ORCID: 0000-0002-3372-4043

Uniwersytet Wrocławski

DOWÓD Z DOKUMENTU TRADYCYJNEGO (PAPIEROWEGO) A DOWÓD Z DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO. PROBLEM ODRĘBNOŚCI CZY TOŻSAMOŚCI ŚRODKÓW DOWODOWYCH. POSTULATY *DE LEGE LATA* I *DE LEGE FERENDA*

Abstrakt: Artykuł dotyczy problematyki stosowania dowodów w procesie cywilnym. Odnosi się on do zagadnienia dowodów papierowych i elektronicznych. W kodeksie postępowania cywilnego pojęcie dowodu nie zostało uregulowane. Natomiast znajduje się ono w kodeksie cywilnym. Opracowanie wyjaśnia wiele kwestii związanych ze stosowaniem dowodów elektronicznych w procesie cywilnym. Przedstawia poglądy doktryny oraz stanowisko sądów.

Słowa kluczowe: dokument tradycyjny, dokument elektroniczny, proces cywilny, sąd, postępowanie dowodowe, domniemania prawne

I. POJĘCIE DOKUMENTU W ŚWIETLE POGLĄDÓW DOKTRYNY ORAZ REGULACJI PRAWNYCH. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Słowo dowód jest wieloznaczne i niezwykle pojemne treściowo. W doktrynie podkreśla się nawet, że byłoby dobrze, gdyby słowo dowód — ze względu na swoją wieloznaczność — dało się całkowicie wyrugować z języka prawnego i prawniczego. Nie wydaje się to jednak możliwe w stopniu zupełnym. W związku z tym należy wyróżnić te znaczenia, które w zasadzie są podstawowe, a jednocześnie najczęściej wyróżniane¹. Pod nazwą dowód należy więc rozumieć: przebieg rozumowania, które prowadzi do osądu o pewnym stanie rzeczy; zwrot językowy (zdanie lub ocenę); czynność dowodową, której wytworem jest dowód; postępo-

¹ Ł. Błaszczak, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 89; K. Czech, *Dowody i postępowanie dowodowe w międzynarodowym arbitrażu handlowych oraz inwestycyjnym. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2017, s. 167 n.; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 210; I. Gil, P. Gil, *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 10 n.

wanie dowodowe; ostateczny wynik przebiegu myślowego, zmysłową percepcję środka dowodowego; czy wreszcie środek dowodowy². Wieloznaczność pojęcia dowód nie jest najlepszym rozwiązaniem, aczkolwiek w świetle obowiązujących przepisów trudno zająć jednoznaczne w tym względzie stanowisko. Na potrzeby omawianego tu zagadnienia należałoby przyjąć rozumienie dowodu jako środka dowodowego. Wśród wielu dowodów dowód z dokumentu wywołuje najwięcej problemów związanych z jego rozumieniem, ale i z praktycznym zastosowaniem. Z tego też względu jest on przedmiotem licznych wypowiedzi naukowych oraz judykatów³. Jednocześnie można powiedzieć, że dokument jest jednym z najbardziej znanych dowodów w ramach sądowego postępowania cywilnego i także jednym z najczęściej stosowanych, mimo że w polskim procesie cywilnym obowiązuje zasada równorzędności środków dowodowych, która nie pozwala na przyznanie dowodowi z dokumentu szczególnego znaczenia w dowodzeniu faktów⁴. Pewnym wyjątkiem może być tu postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, gdzie priorytetem jest dowodzenie z zastosowaniem środka dowodowego w postaci dowodu z dokumentu. Świadczy o tym treść przepisu art. 458¹¹ k.p.c.: czynność strony, w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, o którym mowa w art. 77³ kodeksu cywilnego, chyba że strona wykaże, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych. Dodatkowo w ramach sygnalizowanego tu postępowania w sprawach gospodarczych sam dowód ze świadków ma charakter subsydiarny. W myśl bowiem art. 458¹⁰ k.p.c. dowód z zeznań świadków sąd może dopuścić jedynie wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Oznacza to, że w ramach przedmiotowego postępowania dowód z dokumentu jest podstawowym środkiem dowodowym, za pomocą którego strona dowodzi swoich racji. Skoro dowód z dokumentu jest środkiem dowodowym, to może być on zgłoszony w każdym postępowaniu cywilnym i być przedmiotem oceny ze strony organu procesowego. Zgłoszenie jednak w sposób właściwy dowodu z dokumentu wymaga znajomości nie tylko przepisów kodeksu postępowania cywilnego dotyczących tego dowodu, lecz także przepisów o dokumencie w ujęciu kodeksu cywilnego. Regulacje te pozostają bowiem z sobą w ścisłym związku⁵.

² Ł. Błaszczak, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 24.

³ D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17, s. 935 n.

⁴ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 509.

⁵ H. Pietrzkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020, s. 507.

Generalnie rzecz ujmując, dowód z dokumentu został uregulowany przez ustawodawcę przed innymi środkami dowodowymi, w tym przed dowodem ze świadków, z biegłego, z oględzin, z przesłuchania stron i innymi, i obejmuje on przepisy od art. 243¹ do art. 257 k.p.c. W nauce podkreśla się, że dowód z dokumentu jest dowodem pośrednim, którego przeprowadzenie umożliwia weryfikację faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy za pośrednictwem świadectwa innych osób, ale jest także dowodem osobowym z racji tego, że jego przeprowadzenie prowadzi do poznania oświadczeń woli i wiedzy danych podmiotów, a przy tym nie wyklucza się kwalifikacji dowodu z dokumentu do kategorii dowodów rzeczowych⁶. Jest tak w tych wszystkich przypadkach, w których dokument staje się przedmiotem oględzin⁷.

Uwzględniając okoliczność, że dokument jest środkiem dowodowym istotnym w sądowym postępowaniu cywilnym, rodzi się kolejna kwestia, a mianowicie określenie, czym *de facto* jest dokument i w jaki sposób można by go zdefiniować. Otóż dokument powstaje przez świadome i celowe utrwalenie i przekazanie konkretnych informacji za pomocą określonych śladów⁸. Znaczenie dowodu z dokumentu uzależnione jest od systemu prawnego przyjętego w danym społeczeństwie, tradycji, zwyczajów i kultury prawnej⁹.

W doktrynie prawa procesowego przyjmowano różne definicje dokumentu. Stanowiska te można podzielić na trzy okresy, to jest na okres obowiązywania kodeksu z 1932 roku, na okres obowiązywania kodeksu z 1964 roku i na okres późniejszy, obejmujący nowelizację z 2016 roku. Zasygnalizowanie tego podziału w tym wypadku o tyle ma uzasadnienie, że pozwala zaprezentować różne zapatrywania na kwestię dokumentu i określić jego znaczenie dla prawa procesowego cywilnego.

Na tle dawnego kodeksu postępowania cywilnego (z 1932 roku) można zaobserwować tendencję do jak najszerszego ujęcia dokumentu. Gwoli przykładu, M. Allerhand wskazywał, że dokumentem jest przedmiot, który wyraża pewną myśl, a „obojętnem być winno, z jakiego jest on materiału, czy z papieru, drzew, metalu itd. czy w celu wyrażenia myśli użyto pisma, czy innych środków; pod pojęciem dokumentu podpadają więc także rzeczy wywiadowcze; czemś innym są przedmioty oględzin, które żadnej nie wyrażają myśli, jak np. pomnik, fotografia, itp.”¹⁰. Także K. Stefko za dokument przyjmował każdy przedmiot, na którym są

⁶ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] E. Marszałkowska-Krześ *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2011, s. 199 n.

⁷ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 510.

⁸ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1066; zob. także A. Bieliński, *Charakter podpisu w polskim prawie cywilnym materialnym i procesowym*, Warszawa 2007, s. 88.

⁹ Z. Resich, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 369.

¹⁰ M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932, s. 282, 283.

umieszczone znaki używane powszechnie w celu porozumienia się. „Powszechnie” znaczy, że znaki te nie mogą być znane tylko pewnym osobom. Szyfr nie jest dokumentem, najwyżej może być przedmiotem oględzin. Dokumentem są znaki na przedmiocie, bez względu na to, czy przedmiot ten jest ruchomy, czy nieruchomy¹¹. Definicję dokumentu *sensu largo* przyjmował również W. Miszewski, zakładając, że dokumentem jest każda wiadomość, utrwalona pismem lub innymi znakami:

W znaczeniu procesowym dowodem tej kategorii jest: a) dokument publiczny, czyli pismo sporządzone przez władzę, urząd lub osobę zaufania publicznego w zakresie ich działania i b) dokument prywatny, czyli pismo sporządzone bez udziału władzy, urzędu albo osoby zaufania publicznego, chociażby podpisy na nim były uwierzytelnione przez notariusza albo inny urząd¹².

Warto przytoczyć także definicję dokumentu przedstawianą przez M. Waligórskiego, który uznawał, że dokumentem w znaczeniu etymologicznym jest każda rzecz, mogąca nas pouczyć o treści pewnych zdarzeń lub stanów w nim przedstawionych. Dokument jest jednak jednocześnie dziełem ludzkim, co wiąże się z tym, że powstaje wówczas problem autora dokumentu, materiału dokumentu i jego treści¹³.

Z tego wynika, że pojęcie dokumentu na tle pierwszego kodeksu postępowania cywilnego związane było, raz — z pewną myślą; a dwa — z określonymi znakami, za pomocą których owa myśl była wyrażona. W późniejszym okresie zapatrywania na tę kwestię niewiele się zmieniły i zasadniczo w dalszym ciągu przyjmowano szerokie ujęcie dokumentu. Na przykład Z. Resich wskazywał, że dokumentem w rozumieniu kodeksu jest taki dokument będący uzewnętrznieniem jakiejś myśli czy wiadomości w drodze pisma i to nie tylko na papierze, lecz także na drzewie, metalu czy szkle. Podstawową zdaniem autora kwestią jest jednak przypisanie dokumentowi określonej myśli. Dokument niezawierający danej myśli nie może być traktowany w kategoriach dokumentu jako środka dowodowego¹⁴. Z kolei W. Broniewicz zakładał, że dokumentem jest każdy przedmiot, który zostaje pokryty pismem, z tym że jest to czynione w celu utrwalenia myśli. Dla tej koncepcji nie ma znaczenia materiał, na którym wyrażona jest owa myśl, natomiast istotne jest to, że dokument winien się wiązać z istnieniem myśli. Myśl w ramach dokumentu traktowana powinna być jako element konstytutywny. Z tej też przyczyny za dokument nie może uchodzić plomba, znak graficzny, oznaczenie miejsca w fotelu teatralnym czy też tablica rejestracyjna. Co istotne W. Broniewicz nie wskazywał, że podpis jest elementem konstytutywnym¹⁵. Natomiast

¹¹ K. Stefko, *Postępowanie cywilne*, Lwów 1936, s. 207.

¹² W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa-Łódź 1946, s. 173.

¹³ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcje i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 402.

¹⁴ Z. Resich, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, s. 370.

¹⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 218, 219.

W. Berutowicz za dokument w szerokim tego słowa znaczeniu przyjmował każdą rzecz, która może nas pouczyć o treści pewnych zaszłości lub stanów mających znaczenie prawne. W kodeksie postępowania cywilnego pojęcie dokumentu ograniczone zostało głównie do dokumentów pisemnych, a więc takich, na których za pomocą znaków pisarskich została utrwalona treść o znaczeniu prawnym¹⁶. Zbliżone ujęcie zaprezentował również K. Piasecki, dla którego zasadnicza funkcja dokumentu sprowadza się do utrwalenia określonych spostrzeżeń lub oświadczeń w celu przedstawienia ich w tej formie w przyszłości. Dokumentem w szerokim znaczeniu jest zatem każdy przedmiot, w którym zawarta jest jakaś myśl czy też przejaw ludzkiej działalności. W tym więc znaczeniu dokumenty mające określoną treść myślową różnią się od innych, tak zwanych rzeczowych, środków dowodowych¹⁷. Najpełniejszą definicję dokumentu zaprezentował jednak K. Knoppek, który stwierdził, że dokument to każda wyrażona w formie pisemnej w języku polskim lub obcym myśl ludzka opatrzona podpisem wystawcy, uzewnętrzniona w sposób trwały i nadający się do uwielokrotnienia, a także do przeprowadzenia dowodu w postępowaniu cywilnym¹⁸. Zdaniem tego autora dokument, po pierwsze, musi być sporządzony za pomocą znaków pisarskich; po drugie, musi wyrażać myśl ludzką zawartą w nim w sposób trwały i choćby dlatego nie można uznać za dokument pisanie palcem na piasku; i wreszcie, po trzecie, dokument musi być podpisany¹⁹, a sam podpis jest przy tym elementem niezbędnym i jego składnikiem konstytutywnym²⁰. Kwestia podpisu nie była jednak jednolicie ujmowana, mimo że większość autorów stała na stanowisku, że rzeczywiście podpis nie jest niezbędnym elementem składowym dokumentu, to jednak większość z nich postulowała konieczność udowodnienia za pomocą innych środków dowodowych, kto jest autorem niepodpisanego dokumentu²¹. Natomiast brak podpisu i jednocześnie niemożliwość identyfikacji autora dokumentu wykluczała przeprowadzenie dowodu z takiego dokumentu w procesie cywilnym²².

Dotychczasowe uwagi świadczą o tym, że w doktrynie prawa procesowego cywilnego od wielu lat toczyły się i toczą spory terminologiczne co do rozumienia

¹⁶ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 171.

¹⁷ K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze w sprawach cywilnych*, Warszawa 2011, s. 285.

¹⁸ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 35; *idem*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 176.

¹⁹ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 175; zob. także B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 248 n.

²⁰ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 176 n.; tak też E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 511.

²¹ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 36; H. Pietrkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, s. 507.

²² Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, „Palestra” 2022, nr 5, s. 119, 120.

dokumentu i tego, czy powinien on być utożsamiany wyłącznie z tekstem i czy konieczne jest opatrzenie go podpisem autora²³. Jednocześnie wraz ze zmianami technologicznymi zachodzącymi w obrocie gospodarczym podjęto dyskusję nad koniecznością wykorzystania dokumentu w postaci elektronicznej²⁴. Zwrócono bowiem uwagę, że w związku ze zmianami technologicznymi oraz rozwojem poszczególnych dziedzin nauki powinno zostać zrewidowane podejście do kwestii dokumentu, nie niwelując przy tym dotychczasowego systemu prawa i dorobku doktryny²⁵.

W konsekwencji opracowano nową definicję dokumentu — w myśl postulatów pojawiających się w piśmiennictwie²⁶. Ustawą z dnia 10 lipca 2015 roku — o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie w dniu 9 września 2016 roku, wprowadzono art. 77³ k.c. Zgodnie z nim dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Cechą konstytutywną dokumentu w rozumieniu tego przepisu jest intelektualna zawartość, czyli informacja — treść obejmująca różnego rodzaju oświadczenia, w tym oświadczenia woli, ale także oświadczenia wiedzy, uczuć, wyobrażeń lub przeżyć²⁷. Odnosząc informację do procesu komunikowania się (wszak taki jest sens komentowanego przepisu), wskazać należy, że chodzi tutaj o konkretny komunikat danej osoby, który jest uzewnętrzniony i przede wszystkim wyraża wolę tej osoby²⁸. W takim ujęciu dla bytu dokumentu nie ma znaczenia, czy jest on podpisany. Podpis nie jest zatem koniecznym elementem dokumentu. Treść dokumentu może zostać dowolnie ujawniona (znaki graficzne, dźwięk, obraz), a także utrwalona na dowolnym nośniku (papier lub plik) i za pomocą dowolnych środków (pióro, komputer, telefon komórkowy). Granicę tej neutralności wyznacza jednak realizowana przez dokument funkcja dowodowa, która wymaga, aby sposób utrwalenia informacji

²³ Zob. także J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element formy pisemnej czynności prawnych*, Kraków 2007, s. 116 n.; J. Widło, *Dowód z dokumentu nieobjętego podpisu wystawcy (w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 9, s. 99 n.

²⁴ M. Jesion, *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1, s. 5.

²⁵ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012, s. 238.

²⁶ Na co zwraca także uwagę B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1067; M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2, s. 62; także A. Bieliński, *Wykorzystanie elektronicznych nośników informacji w polskim postępowaniu cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów oraz umów procesowych*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan et al., Warszawa 2008.

²⁷ M. Nowak, *Rodzaje dowodów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 3, s. 545; I. Wolwiak, komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, Warszawa 2021, Legalis.

²⁸ M. Załucki, komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Legalis.

umożliwił jej zachowanie i odtworzenie²⁹. Gdy chodzi natomiast o nośnik informacji, to ustawodawca nie sprecyzował, czym jest nośnik informacji, wskazując jedynie, by nośnik ten umożliwiał zapoznanie się z treścią informacji. Nie ma także znaczenia miejsce na nośniku informacji czy jego charakter, lecz jedynie to, by istniała możliwość zapoznania się z treścią informacji³⁰. Założyć więc należy, że dopuszczalne są zarówno nośniki tradycyjne (wydruk komputerowy, dysk twarde, pamięć typu *flash*), jak i takie, które dopiero zyskują na popularności (chmura obliczeniowa). Nie jest istotne, czy treść została utrwalona na papierze, w formie elektronicznej, zarejestrowana w formie dźwiękowej, wizualnej czy audiowizualnej³¹. Ważne jest natomiast, aby nośnik informacji umożliwiał zapoznanie się z treścią dokumentu.

Na tej podstawie można stwierdzić, że przyjęta w art. 77³ k.c. definicja dokumentu pomija wszystkie dotychczas uważane za konstytutywne cechy dokumentu, takie jak: pisemność, tekstowość oraz własnoręczny podpis wystawcy dokumentu³². Dokument zatem w rozumieniu przedmiotowej regulacji musi składać się z dwóch elementów: treści i nośnika informacji umożliwiającego zapoznanie się z tą treścią. Rozwiązanie to zatem oparte zostało na kryterium mieszanym, a więc przedmiotowo-funkcjonalnym³³.

Idąc dalej, należałoby podnieść, że przyjęta definicja dokumentu jest wyrazem koncepcji szerokiego rozumienia pojęcia dokumentu, zgodnie z którą zasadniczą jego funkcją jest utrwalenie określonych spostrzeżeń lub oświadczeń w celu przedstawienia ich w takiej formie w przyszłości. Jednocześnie zaakceptowanie tego stanowiska oznacza zerwanie z tradycyjną pisemną postacią dokumentu, a więc postacią do tej pory przyjmowaną. Pojęcie dokumentu nie jest już utożsamiane wyłącznie z „kartką papieru”, aczkolwiek i wspomniana „kartka papieru” będzie obecnie stanowiła dokument, jeżeli będzie zawierała informację umożliwiającą zapoznanie się z jej treścią. Rozszerzenie katalogu możliwych i potencjalnych dokumentów nie pociągnęło za sobą, mimo wszystko, wprowadzenia pojęcia dokumentu do samego kodeksu postępowania cywilnego. Zabieg ten mógłby okazać się zbędny, ponieważ obecnie uniwersalna definicja dokumentu z kodeksu cywilnego przydatna jest nie tylko na gruncie materialnoprawnym, ale i procesowym³⁴. Natomiast nie w każdym wypadku do „dokumentu” będą miały zastosowanie te same przepisy kodeksu postępowania cywilnego, co jest szczególnie widoczne na przykładzie dokumentów tradycyjnych oraz dokumentów elektronicznych, o czym dalej.

²⁹ J. Sadowski, komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, cz. 2 (art. 56–125), red. J. Gudowski, Warszawa 2021, LEX.

³⁰ M. Załucki, komentarz do art. 77³.

³¹ *Ibidem*.

³² J. Sadowski, komentarz do art. 77³.

³³ M. Nowak, *Rodzaje dowodów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, s. 544.

³⁴ M. Jesion, *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym*, s. 4 n.

Jednocześnie w ramach wspomnianej nowelizacji ustawodawca postanowił, że do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarczy złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie (art. 77² k.c.). Poza tym została także uregulowana wzajemna relacja między dowodem z dokumentu (art. 243¹ k.p.c.) a dowodem z nośników dźwięku i obrazu, czyli innego dokumentu, o jakim mowa w art. 308 k.p.c.³⁵ Niezależnie od tego z punktu widzenia prawa procesowego cywilnego zagadnienie rozumienia dokumentu niewątpliwie ma znacznie głębszy wymiar, ponieważ okoliczność nazwania określonego materiału dokumentem nie oznacza w każdym wypadku zastosowania tych samych konsekwencji procesowych (art. 243¹ k.p.c. i art. 308 k.p.c.). I ta okoliczność stanowi podstawowy w tym wypadku problem. Nowelizacja z 2016 roku potwierdza bowiem tezę, że prawo procesowe musi być dostosowane do otaczającej nas rzeczywistości i podążać za rozwojem techniki.

II. PODZIAŁ DOWODU Z DOKUMENTU NA DOKUMENT TRADYCYJNY ORAZ DOKUMENT ELEKTRONICZNY. KONSEKWENCJE PRZYJĘCIA DEFINICJI DOKUMENTU *SENSU LARGO* W ZAKRESIE ZASTOSOWANIA OKREŚLONYCH NORM PRAWA PROCESOWEGO CYWILNEGO

Uwzględniając dotychczasowe uwagi, należy założyć, że pojęcie dokumentu będzie obejmowało zarówno dokumenty, które można by określić mianem tradycyjnych (dokumenty papierowe), jak i dokumenty elektroniczne. Co prawda podział ten nie wynika z przepisów kodeksu postępowania cywilnego, niemniej jednak sygnalizuje istotne różnice wynikające ze sposobu zapisu oraz odtworzenia informacji zawartych w dokumencie³⁶. Zarówno dokument tradycyjny, jak i dokument elektroniczny jest dokumentem w rozumieniu art. 77³ k.c.

Za dokument tradycyjny należałoby uznać ten, który został sporządzony w formie papierowej, w którym podpis jest elementem składowym, jednakże nie o charakterze konstytutywnym. Nośnikiem dokumentu tradycyjnego w takim wypadku jest papier (kartka papieru). Problematyczne jest natomiast ustalenie, czy informacja zawarta w dokumencie powinna wyrażać jakąś myśl, czy też w świetle obecnej regulacji art. 77³ k.c. nie ma takiej potrzeby. Jeżeli przyjąć stanowisko, że informacja nie musi być wyrazem myśli, to na przykład bilety do kina czy teatru będą traktowane jako dokument. W przypadku dokumentów tradycyjnych wobec takiego, a nie innego sformułowania definicji dokumentu, konieczne staje się mimo wszystko jak najszersze ujęcie tej kategorii. Założyć należy, że sama infor-

³⁵ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1068.

³⁶ M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, s. 65.

macja nie musi być wyrazem jakiejś myśli, co oznacza, że dokumenty w postaci skierowań, zaświadczeń, informacji czy potwierdzeń określonego stanu rzeczy (na przykład legitymacja szkolna) będą kwalifikowane do dokumentów tradycyjnych niezależnie od tego, czy zawierają lub też nie zawierają jakiejś myśli.

Z kolei w przypadku dokumentu elektronicznego kwestia ta nieco się komplikuje, co wynika z jego specyfiki. Przede wszystkim należy podnieść, że dokument elektroniczny jest tworem o niejednorodnym charakterze. Za dokument elektroniczny uznać można metodę skutecznego i trwałego przechowywania treści oświadczenia w widzialnej postaci znaków językowych, a także dane zapisane na materialnym nośniku, w tym przechowywane za pomocą środków elektronicznych, i które dają się odtworzyć w postaci umożliwiającej ich percepcję³⁷. Dokument elektroniczny obejmuje bowiem różnego rodzaju pliki komputerowe zawierające dane graficzne, dane akustyczne (audio), dane multimedialne (wideo), a także oprogramowanie³⁸. Dokumenty elektroniczne nie mają cechy, która pozwalałaby na ich bezpośrednie odczytanie. Nie mają postaci materialnej, chociaż mogą być utrwalone na nośniku danych³⁹.

Wskazana definicja dokumentu elektronicznego nie koresponduje jednak z art. 3 pkt 35 rozporządzenia w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym (eIDAS), które wraz z systemem aktów delegowanych i implementujących zastąpiło w połowie 2016 roku dyrektywę 1999/93/WE w sprawie wspólnotowych ram prawnych dla podpisów elektronicznych, ponieważ w świetle tego rozporządzenia przez dokument elektroniczny należy rozumieć treść przechowywaną w postaci elektronicznej, a w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne, a nie nośnik⁴⁰. Zachodzi więc tu pewna nieścisłość, gdy chodzi o kodeksowe rozumienie dokumentu elektronicznego i to, które wynika z rozporządzenia. Definicję dokumentu elektronicznego zawiera także ustawa z dnia 17 lutego 2005 roku o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁴¹, która w art. 3 pkt 2 wskazuje, że dokument elektroniczny to tworzący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Również i ta definicja nie utożsamia dokumentu z nośnikiem. Z drugiej znów strony wyodrębnienie dokumentu elektronicznego na potrzeby postępowania sądowego uzasadnione jest jego odmiennością i skomplikowanym charakterem, zwłaszcza gdy zestawimy go z postacią dokumentu tradycyjnego. Ustawodawca nie określił jednak

³⁷ B. Kaczmarek, *Dowód z dokumentu elektronicznego w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 16, s. 42.

³⁸ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1087.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Zob. także A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 124 n.

⁴¹ Dz.U. z 2014 r. poz. 1114 ze zm.

sposobu postępowania przez sąd z dokumentami innymi niż papierowe, techniki zapoznawania się z nimi, przechowywania ich, włączania do akt sprawy czy też utrwalania wyników przeprowadzonego dowodu⁴². Jest to niewątpliwie pewne niedopatrzenie ustawodawcy. Podobnie, jak podkreśla B. Kaczmarek-Templin, ustawodawca nie rozwiązał kwestii, w jakich i do kogo należących urządzeniach należy odtworzyć zawartość dokumentu elektronicznego, w szczególności przesądzić, czy strona powinna udostępnić swój sprzęt i czy w tym zakresie powinien to uczynić organ procesowy⁴³.

Dowód z dokumentu tradycyjnego jest dowodem za pośrednictwem jego formy i treści, którego przeprowadzenie polega na zapoznaniu się przez sąd z jego treścią przez przeglądanie i odczytanie. W przypadku dokumentów elektronicznych w postaci nagrań dźwięku albo dźwięku i obrazu problem wiąże się z ich przeprowadzeniem, ponieważ, raz — trzeba odczytać określone oświadczenie woli lub wiedzy; a dwa — należy ustalić okoliczności towarzyszące, na przykład ton, barwę głosu, kontekst wypowiedzi — a więc czy było to luźna rozmowa, czy też żart, czy rozmowa zawodowa itp.⁴⁴ Na tym tle dostrzec można różnice w zakresie przeprowadzenia dowodu i nie chodzi tu o szczególne postępowanie w tym zakresie, lecz o stopień skomplikowania. Nie ulega wątpliwości, że dowody elektroniczne mogą nakładać na organ procesowy o wiele większe obowiązki związane z jego przeprowadzeniem aniżeli w odniesieniu do dowodów tradycyjnych.

Dokumenty elektroniczne mogą zawierać tekst tak jak dokumenty tradycyjne, aczkolwiek w ich przypadku możliwe staje się wyrażenie treści również w innej formie. Okoliczność ta ma szczególne znaczenie dla zastosowania określonych przepisów kodeksu postępowania cywilnego i powoduje, że w pewnych wypadkach dokument elektroniczny ma niewiele wspólnego z tradycyjnym dokumentem. W zależności bowiem od tego, w jakiej formie treść w dokumencie została zaprezentowana, to zastosowanie znajdą odpowiednie przepisy prawa procesowego. Mianowicie zgodnie z art. 243¹ k.p.c. przepisy oddziału 2 Dokumenty (czyli art. 243², art. 244, art. 245, art. 246, art. 247, art. 248, 250 i następne k.p.c.) stosuje się do dokumentów zawierających tekst, umożliwiając ustalenie ich wystawców. Tak więc art. 243¹ k.p.c. znajduje zastosowanie wyłącznie do tych dokumentów, które spełniają następujące warunki: a) zawierają tekst; b) i można ustalić tożsamość wystawcy⁴⁵. W tym wypadku art. 243¹ k.p.c. będzie odnosił się zarówno do dokumentów tradycyjnych, jak i do dokumentów elektronicznych, pod warunkiem spełnienia wskazanych powyżej założeń. Na tej podstawie nie będzie zachodził dysonans między tymi kategoriami. Niezależnie od tego nie ma wątpliwości,

⁴² W szczególności K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 241; B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1087.

⁴³ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1087.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 1089.

⁴⁵ J. Sadowski, komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–505*³⁹, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, Legalis.

że sam art. 243¹ k.p.c. jest traktowany jako mało precyzyjny, ponieważ nie wynika z niego, czy możliwość ustalenia tożsamości ma dotyczyć konkretnego przypadku, czy też istnienia hipotetycznych możliwości technicznych. Problematyka ta ma niebagatelne znaczenie dla dokumentów elektronicznych.

W wypadku natomiast, gdy dokument elektroniczny nie zawiera tekstu i nie pozwala zidentyfikować wystawcy, wówczas zastosowanie znajdzie do niego art. 308 k.p.c. W ten sposób art. 308 k.p.c. znajdzie zastosowanie jedynie do pewnej kategorii dokumentów elektronicznych, które charakteryzują się brakiem tekstu i niemożnością zidentyfikowania wystawcy, ale co ważniejsze nie znajdzie on w ogóle zastosowania do dokumentów tradycyjnych. W tym więc wypadku nastąpi widoczny rozdźwięk między dokumentami tradycyjnymi a dokumentami elektronicznymi. Zgodnie z art. 308 k.p.c. dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹, w szczególności zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Dokumentami elektronicznymi, do których przepis art. 308 k.p.c. znajdzie zastosowanie, będą w szczególności te, które zawierają zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Wśród takich dokumentów można wyróżnić następujące kategorie: dokumenty audytywne (audialne nośniki informacji dające się odebrać słuchem, jak płyta winylowa, taśma magnetyczna, *floppy disk* itp.), dokumenty wizualne (na przykład szkice, mapy), dokumenty audiatywno-wizualne (nagrania dźwięku i obrazu, utwory audiowizualne), dokumenty osmologiczne, dokumenty audiatywno-wizualno-tekstowe (film z tekstem, protokół elektroniczny), dokumenty poligraficzne⁴⁶. Nie jest to wyliczenie taksatywne, ponieważ wraz z rozwojem techniki pojawiają się dalsze możliwości utrwalania i odtwarzania treści⁴⁷. Sposób przeprowadzenia dowodu z dokumentów nietekstowych zależy od tego, jakie fakty o istotnym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy mają zostać udowodnione tym dokumentem⁴⁸. Gdyby istniała potrzeba oceny cech zewnętrznych dokumentu, konieczne wówczas byłoby przeprowadzenie dowodu, przy zastosowaniu przepisów o dowodzie z oględzin (art. 292–298 k.p.c.). Natomiast gdy ocena sprowadzałaby się do treści nośnika informacji, to wtedy sąd, przeprowadzając dowód, stosowałby przepisy o dowodzie z dokumentów (art. 244–257 k.p.c.)⁴⁹. Z kolei, gdy dowód z dokumentu zawierałby zarówno tekst, jak i dźwięk albo obraz i dźwięk, sąd zmuszony byłby przeprowadzić dowód w zakresie stanowiącym tekst przy odpowiednim zastosowaniu art. 244–257 k.p.c., natomiast w pozostałym zakresie stosowałby art. 308 k.p.c.⁵⁰

⁴⁶ P. Feliga, komentarz do art. 308, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Por. *ibidem*.

III. DOKUMENTY TRADYCYJNE I DOKUMENTY ELEKTRONICZNE A DOMNIEMANIA WYNIKAJĄCE Z ART. 244 I ART. 245 K.P.C.

Omawiając zagadnienie dokumentów tradycyjnych i elektronicznych, należałoby wskazać na kwestię możliwych kwalifikacji z punktu widzenia kategorii dokumentu urzędowego oraz dokumentu prywatnego. Jeżeli chodzi o dokumenty urzędowe, to zgodnie z art. 244 § 1 k.p.c. są to dokumenty sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania i stanowią one dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Dotyczy to także dokumentów urzędowych sporządzonych przez podmioty inne niż organy wskazane powyżej, jeżeli upoważnienie do ich sporządzenia następuje w zakresie zleconych im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej (art. 244 § 2 k.p.c.). Natomiast dokumenty prywatne są to dokumenty sporządzone w formie pisemnej albo elektronicznej i stanowią dowód tego, że osoba, która je podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie (art. 245 k.p.c.)⁵¹.

Przenosząc to na dokumenty tradycyjne oraz na dokumenty elektroniczne, należy założyć, że zarówno jedno, jak i drugie mogą przyjmować postać dokumentów urzędowych oraz dokumentów prywatnych. Problem sprowadza się głównie do kwestii ustalenia wystawcy dokumentu. Zasadniczo warunkiem umożliwiającym zastosowanie wskazanych norm jest, aby dowody te zawierały treść i możliwe było ustalenie ich wystawców (art. 243¹ k.p.c.). Dokumenty zawierające tekst umożliwiający ustalenie wystawcy będą zatem podlegały pełnej regulacji o dowodzie z dokumentów. Tak więc w tym kontekście uzasadnione staje się stwierdzenie, że zarówno dokumenty tradycyjne, jak i elektroniczne mogą być traktowane jako dokumenty urzędowe oraz jako dokumenty prywatne. Jako dokumenty urzędowe będą korzystały z domniemań: a) prawdziwości (autentyczności), czyli pochodzenia od kompetentnego organu; b) oraz zgodności z prawdą treści złożonego oświadczenia. Natomiast jako dokumenty prywatne będą korzystały jedynie z domniemania autentyczności.

Wątpliwości rodzą się jednak na tle zastosowania art. 245 k.p.c., a mianowicie domniemanie prawne związane z dokumentem prywatnym polegające na przyjęciu, że oświadczenie zawarte w dokumencie prywatnym pochodzi od osoby, która go podpisała, dotyczy dokumentów prywatnych sporządzonych w formie pisemnej albo formie elektronicznej w rozumieniu art. 78¹ k.c.⁵² To zaś oznacza, że forma dokumentowa, o której mowa w art. 77² k.c., nie korzysta z domniemania prawnego uregulowanego w art. 245 k.p.c.⁵³ W konsekwencji jedynie dokumenty zawierające informacje w formie tekstowej oraz podpisane własnoręcznie lub

⁵¹ Więcej zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 520, 521; K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 199 n.

⁵² Por. M. Rejda, komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2.

⁵³ *Ibidem*.

bezpiecznym podpisem będą korzystały z przedmiotowego domniemania. Tym samym dokumenty zawierające tekst, ale niepodpisane, nie będą mogły korzystać z domniemania z art. 245 k.p.c.⁵⁴

W przypadku dokumentu tradycyjnego oraz dokumentu elektronicznego, jeżeli nie można ustalić wystawcy, pojawia się kwestia anonimu⁵⁵. Anonim może więc występować nie tylko w dokumentach tradycyjnych (papierowych), ale także w dokumentach elektronicznych zawierających tekst⁵⁶. K. Knoppek w swoim czasie stanął na stanowisku, że tekst niepodpisany przez wystawcę nie może uchodzić za dokument w rozumieniu przepisów prawa cywilnego procesowego⁵⁷. Wyważony pogląd w tej materii zaprezentował T. Ereciński, który zauważył, że podpis decyduje jedynie o wartości dowodowej konkretnego dokumentu i nie może być traktowany jako element konstytutywny⁵⁸.

Istotą anonimu jest niemożność ustalenia wykonawcy, co oznacza, że nie można go zakwalifikować jako dowód w rozumieniu art. 243¹ k.p.c. Anonim nie spełnia zatem waloru dokumentu w rozumieniu art. 245 k.p.c., natomiast nie oznacza to, że nie będzie zawierał istotnych okoliczności, bo tak może być, a wówczas jego ocena powinna odbywać się w kontekście całego materiału na podstawie art. 233 § 1 k.p.c.⁵⁹ Anonim nie może być też uznany za dokument urzędowy⁶⁰. Z drugiej zaś strony anonim należy potraktować w kategoriach dokumentu, więc wobec nowej definicji dokumentu dowód z anonimu powinien być przeprowadzony na podstawie art. 308 k.p.c., mimo że ta regulacja wskazuje na dokumenty zawierające zapis dźwięku lub obrazu albo obrazu i dźwięku, to jednak ustawodawca posługuje się tu sformułowaniem „w szczególności”, co można interpretować w ten sposób, że głównie (a zwłaszcza lub przede wszystkim) mowa jest o tych dokumentach, ale nie jest to bynajmniej katalog zamknięty. W konsekwencji zastosowanie art. 308 k.p.c. jest szersze i obejmuje również te dokumenty, które nie zawierają dźwięku czy obrazu. Nie wydaje się zatem aktualny w kontekście omawianej tu regulacji pogląd, że do anonimu ma zastosowanie art. 309 k.p.c., a nie art. 308 k.p.c.

⁵⁴ *Ibidem*; M. Nowak, *Rodzaje dowodów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, s. 550.

⁵⁵ Na temat anonimu m.in. Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, s. 19 n.; M. Rusiński, *Dowód z anonimu w procesie cywilnym*, [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 440 n.

⁵⁶ Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, s. 20; B. Kaczmarek-Templin, *Jeszcze raz na temat anonimu*, „Palestra” 2022, nr 7–8, s. 23 n.

⁵⁷ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 40.

⁵⁸ T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 77.

⁵⁹ J. Kaspryszyn, *Znaczenie procesowe kopii dokumentu*, „Prawo Zamówień Publicznych” 2019, nr 2 (61), s. 33.

⁶⁰ Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, s. 20 n.; M. Rusiński, *Dowód z anonimu w procesie cywilnym*, s. 445.

IV. PROBLEM WYDRUKÓW KOMPUTEROWYCH (WYDRUKÓW STRON INTERNETOWYCH), WYDRUKÓW WERYFIKACYJNYCH, BILINGÓW, KOPII DOKUMENTU ORAZ NAGRAŃ Z KAMER SERWISOWYCH

Odnosnie do wydruku strony internetowej to w zależności od cech może on mieścić się w kategorii dokumentów z art. 243¹ k.p.c. lub w kategorii dokumentów z art. 308 k.p.c. Do tych ostatnich zaliczone zostaną na przykład rzuty ekranu. Wydruki komputerowe zakwalifikowane zostaną jako dokumenty elektroniczne. Problemem jest, czy stosujemy tu art. 308 k.p.c., czy też art. 309 k.p.c. Kwestia ta nie jest jednolicie oceniana. W doktrynie K. Flaga-Gieruszyńska przyjmuje, że w takim wypadku powinno się stosować art. 309 k.p.c., ponieważ dowód z wydruków komputerowych jest innym środkiem dowodowym w rozumieniu art. 309 k.p.c. i jeżeli wydruk komputerowy nie zawiera tekstu i nie można ustalić jego wystawcy, będzie to środek dowodowy z art. 309 k.p.c.⁶¹ Wydaje się, że koncepcja ta jest za daleko idąca, a każdy wydruk elektroniczny można zakwalifikować jako przyrząd przenoszący obraz, a zatem nie można odwoływać się tu do art. 309, lecz do art. 308 k.p.c. Wydruki stron internetowych w postaci tak zwanych rzutów ekranu należy traktować jako dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c. Zawierają one zapis obrazu i należy do nich stosować odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów⁶². Identyczne założenie należałoby przyjąć, gdy chodzi o wiadomości e-mailowe, które zostaną przedstawione jako dowody w procesie cywilnym.

W świetle prawa procesowego cywilnego wydruk weryfikacyjny to dokument uzyskany z systemu teleinformatycznego (art. 140 § 2 k.p.c.). Także wyrok może być utrwalony w systemie teleinformatycznym (art. 324 § 4 k.p.c.). Należy jednak przyjąć, że wydruk weryfikacyjny to dokument odzwierciedlający istnienie innego dokumentu, ale niebędący jego odpisem⁶³. Wydruk weryfikacyjny może być złożony jako dowód w innej sprawie i wówczas konieczne staje się określenie jego statusu. Uzasadnione jest przyjęcie stanowiska, że wydruk weryfikacyjny jest dokumentem i to dokumentem o charakterze urzędowym⁶⁴.

Wątpliwość rodzą się także w kontekście danych bilingowych, będących danymi kontrahenta czy też nabywcy. Dane bilingowe zwykle zawierają informacje dotyczące numeru stacji abonenta, adresu abonenta, liczby jednostek taryfikacyjnych, numerów, z którymi abonent nawiązał połączenie, daty, rodzaje połączeń⁶⁵. Materiał dowodowy dokumentujący aktywność telefonów komórkowych należałoby zakwalifikować jako inne dowody niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., a w związku

⁶¹ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1407.

⁶² B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1105.

⁶³ *Ibidem*, s. 1102.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 1104.

⁶⁵ M. Nowak, *Rodzaje dowodów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, s. 552.

z tym do bilingów właściwe staje się zastosowanie art. 308 k.p.c. Przed nowelizacją dowód ten przeprowadzany był na podstawie art. 309 k.p.c. W obecnym stanie prawnym sięganie do art. 309 k.p.c. w celu przeprowadzenia tego dowodu nie jest już potrzebne, ponieważ wystarczającą normą jest przepis art. 308 k.p.c. jako podstawa podejmowania czynności dowodowych względem wykazu połączeń telefonicznych⁶⁶.

Odnosząc się natomiast do kopii dokumentu, co będzie zachowywało aktualność w odniesieniu do dokumentów tradycyjnych, a nie do dokumentów elektronicznych, to należy przyjąć, że mamy do czynienia z dokumentem, tyle że nie pierwotnym, lecz wtórnym. Moc dowodowa takiego nieoryginalnego dokumentu będzie z pewnością mniejsza niż moc dowodowa dokumentu oryginalnego. Sąd oraz strona przeciwna mają prawo domagać się okazania dokumentu w oryginale. O możliwości żądania od strony lub organu dokumentu w oryginale mowa w art. 128, 129, 248, 249 i 250 k.p.c.⁶⁷ Na gruncie poprzedniego brzmienia przepisu Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 29 marca 1994 roku⁶⁸ stwierdził, że niepoświadczona podpisem strony kserokopia nie jest dokumentem. Poświadczoną kserokopię należało jednak uznać za dokument prywatny świadczący o istnieniu oryginału o określonej treści i formie⁶⁹. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 7 lutego 2006 roku⁷⁰ uznał, że podstawą żądania oddalenia wniosku o wpis hipoteki do księgi wieczystej może być kserokopia dokumentu urzędowego. Natomiast w wyroku z dnia 14 lutego 2007 roku⁷¹ stwierdzono, że niepoświadczona kserokopia nie jest dokumentem i nie może być podstawą prowadzenia dowodu na podstawie art. 308. Zgodnie z obowiązującą treścią art. 243¹ i 308 kserokopia jest dokumentem, jeżeli jest nośnikiem zawierającym pewną informację⁷². Kserokopia zawierająca tekst sporządzony za pomocą znaków alfabetu i reguł językowych, który umożliwia ustalenie jego autora, jest dokumentem w rozumieniu art. 244 i następnych⁷³. Kserokopia może być dowodem na podstawie art. 308, jeżeli zawiera informację niewyrażoną za pomocą znaków alfabetu i reguł językowych⁷⁴.

Wreszcie nagranie z kamer serwisowych zaliczyć należy do innych dowodów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c. i przeprowadzenie nagrania w sądowym postępowaniu cywilnym będzie mogło nastąpić z zastosowaniem art. 308 k.p.c.

⁶⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1409.

⁶⁷ K. Knoppek, komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX; B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1100.

⁶⁸ III CZP 37/94, OSNCP 1994/11, poz. 206

⁶⁹ T. Zembruski, komentarz do art. 308, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*.

⁷⁰ IV CK 361/05, OSNC 2006/11, poz. 190.

⁷¹ II CSK 401/06, LEX nr 453727.

⁷² B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1100.

⁷³ T. Zembruski, komentarz do art. 308.

⁷⁴ *Ibidem*.

W świetle bowiem wskazanej regulacji dowody tego rodzaju będą dowodami zawierającymi zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Tak więc nagranie z kamer serwisowych niewątpliwie wpisuje się w tę specyfikę dowodu.

V. DOWÓD Z INFORMACJI ZAWARTYCH (ZAPISANYCH) W *BLOCKCHAIN*

Ideą działania *blockchain* jest tworzenie łańcucha bloków, z których każdy będzie zależał od poprzedniego. Przez blok należy rozumieć ustrukturyzowany zestaw danych, który dla łatwiejszego wyobrażenia możemy nazwać tabelą⁷⁵. W takiej tabeli zamieścimy informację dotyczącą niego samego, a także zestaw różnych transakcji czy danych, albo ewentualnie dowolnych informacji, które mamy zamiar zamieścić w bloku⁷⁶. Innymi słowy *blockchain* to kod, który umożliwia nam zidentyfikowanie wystawcy⁷⁷. Każdy blok *blockchain* składa się z kilku elementów: indeksu (nagłówka), znacznika czasu, a dalej w bloku właściwym znajduje się *hash* poprzedniego bloku, wygenerowany zostaje nowy *hash*, który zostanie skierowany do kolejnego bloku i wreszcie dane zapisane w bloku⁷⁸. Ma to istotne znaczenie, ponieważ dokument wpisany w *blockchain* istotnie różni się od tradycyjnego dokumentu, ale co ważniejsze wpisuje się on w definicję dokumentu elektronicznego z art. 3 rozporządzenia eIDAS, cytowanego wcześniej: „każda treść przechowywana w postaci elektronicznej”⁷⁹. Wynika z tego, że nie chodzi tu tylko i wyłącznie o treść zamkniętą w pewnej całości czy formacie jak PDF, lecz także o treść wpisaną w *blockchain*, zdanatyzowaną, byle możliwą do odtworzenia oraz chociażby pośredniej percepcji przez człowieka⁸⁰.

Technologia *blockchain* służy zapewnieniu integralności i autentyczności dokumentu. Co do zasady poza zakresem funkcjonalności tej technologii jest ustalenie wystawcy dokumentu, chyba że jego ustalenie możliwe jest na podstawie autentyczności dokumentów (bloków) i powiązania z innymi dokumentami

⁷⁵ M. Pecyna, A. Behan, Smart contracts — nowa technologia prawa umów, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 3, s. 190.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 191; także D. Szostek, *Blockchain*, [w:] *idem*, *Blockchain a prawo*, Warszawa 2018, Legalis.

⁷⁷ D. Szostek, *Sztuczna inteligencja a kody. Czy rozwiązaniem dla uregulowania sztucznej inteligencji jest smart contract i blockchain?*, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*, red. L. Lai, M. Świerczyński, Warszawa 2020, Legalis.

⁷⁸ M. Pecyna, A. Behan, Smart contracts, s. 191; także D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Kola Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 265.

⁷⁹ D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, s. 264.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 264.

(blokami)⁸¹. W tym wypadku ustalenie integralności i autentyczności dokumentu polega na porównaniu treści dokumentu z wygenerowanym na jego podstawie haszem, który stał się częścią treści innego dokumentu. Jeżeli wynik jest pozytywny, to w konsekwencji oznacza, że dokument jest autentyczny⁸².

Jeśli umowy zostają zawarte w odrębnych blokach (dokumentach) wraz z oświadczeniem każdej ze stron, generowany jest odrębny *hash*. Każdy z tych hashów jest elementem trzeciego bloku zawierającego połączenie oświadczeń każdej ze stron⁸³. Zmiana treści pierwotnego dokumentu bloku powoduje zmianę numeru hasha, który został w pierwotnej treści zaimplementowany do bloku będącego zespoleniem dwóch oświadczeń. Każda ze stron może odrębnie przechowywać trzeci z bloków — stanowiący dowód dwóch oświadczeń woli⁸⁴. Jednocześnie zaletą dokumentu sporządzonego w technologii *blockchain* jest jego rozproszenie. Nie ma potrzeby dostępu do serwera, w którym znajduje się pierwotny dokument, by zbadać jego autentyczność. Wystarczy dostęp do dokumentu (dokumentów), w których umieszczony został *hash* badanego dokumentu. Metoda ta umożliwia każdemu przechowywanie kryptograficznego skrótu dowolnego dokumentu w *blockchain*, co potwierdza, że dane dobro cyfrowe istniało już, gdy dany blok został dodany do łańcucha⁸⁵.

Uwzględniając to, należy przyjąć, że baza danych zawarta w *blockchain* będzie odpowiadała definicji dokumentu jako nośnika informacji, umożliwiając zapoznanie się z jej treścią (art. 77³ k.c.). Jeśli na podstawie tego dokumentu będzie można ustalić jego wystawcę, dokument będzie odpowiadał definicji formy dokumentowej (art. 77² k.c.). Oznacza to także, że informacje zawarte w *blockchain* będą mogły być przedmiotem dowodzenia w procesie cywilnym⁸⁶. Jeżeli z informacji tych będzie możliwe wyłonienie treści oraz ustalenie wystawcy, to powinno się potraktować dane zawarte w *blockchain* jako dokument elektroniczny, do którego zastosowanie znajdzie art. 243¹ k.p.c., chyba że dokument ten będzie nośnikiem innych informacji (zapisu obrazu i dźwięku itp.), wówczas to dowód z tego dokumentu będzie przeprowadzony według art. 308 k.p.c.⁸⁷ Dowód z dokumentu może być prowadzony na okoliczność jego treści oraz treści i jego wystawcy. Dowód dokumentu sporządzonego w technologii *blockchain* może być przeprowadzony

⁸¹ K. Piech, *Lexykon pojęć na temat technologii blockchain i kryptowalut. Przygotowany w ramach Strumienia Blockchain i Kryptowaluty programu „Od papierowej do cyfrowej Polski”*, <https://www.gov.pl/documents/31305/0/lexykon+poje%CC%82+na+temat+technologii+blockchain+i+kryptowalut.pdf/77392774-1180-79ab-4dd5-089ffab37602>, s. 5.

⁸² B. Klinger, J. Szczepański, *Blockchain — historia, cechy i główne obszary zastosowań*, „Człowiek w Cyberprzestrzeni” 2017, nr 1, s. 14.

⁸³ H. Dikariev, M. Miłosz, *Technologia blockchain i jej zastosowania*, „Journal Computer Sciences Institute” 2018, nr 6, s. 60; M. Pecyna, A. Behan, *Smart contracts*, s. 191 n.

⁸⁴ D. Szostek, *Technologia blockchain a trwałe nośniki*, [w:] *idem*, *Blockchain a prawo*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, s. 264.

⁸⁷ D. Szostek, *Sztuczna inteligencja a kody*.

z udziałem lub bez udziału biegłego — art. 254§1 k.p.c. Jeśli sąd będzie dysponował oprogramowaniem umożliwiającym porównanie badanego dokumentu (bloku) z materiałem porównawczym w postaci dokumentu, którego częścią stał się *hash* pierwotnego dokumentu, badanie autentyczności dokumentu z udziałem biegłego jest zbędne. Porównanie *hash* pozwoli na ustalenie autentyczności dokumentu⁸⁸.

PODSUMOWANIE

W świetle obowiązujących regulacji dokument elektroniczny nie jest i nie może być traktowany jako oddzielna kategoria dokumentu. Dokument tradycyjny i dokument elektroniczny to jedna postać dokumentu, który jest traktowany jako ten sam środek dowodowy, a więc środek w postaci dowodu z dokumentu. Potrzeba zmiany przepisów w odniesieniu do dokumentów elektronicznych jest jak najbardziej uzasadniona i taki też postulat należy tu postawić.

Pojawia się wiele wątpliwości związanych ze stosowaniem jednolitej definicji dla dokumentów tradycyjnych oraz dokumentów elektronicznych. Ustawodawca powinien w przyszłości rozważyć konieczność wprowadzenia przepisów do kodeksu postępowania cywilnego dotyczących jedynie dokumentów elektronicznych. Nie chodzi tu o to, że mamy wspólne desygnaty dla dokumentów tradycyjnych oraz dokumentów elektronicznych, lecz o to, że specyfika tych ostatnich jest dość szczególna. Być może definicja dokumentów elektronicznych nie powinna sprowadzać się w ogóle do kwestii nośnika, lecz wyłącznie do kwestii informacji, bez potrzeby odwoływania się do wystawcy takiego dokumentu. Najistotniejszą bowiem kwestią w wypadku dokumentów elektronicznych jest treść, a nie sam nośnik. Nośnik ma tu znaczenie drugorzędne.

Niewątpliwie w najbliższej przyszłości to nie dokumenty tradycyjne będą się rozwijały, jako że ich rola najpewniej zostanie znacznie zmarginalizowana. Przyszłość należy do dokumentów elektronicznych, które będą występowały pod różnymi postaciami. Z całą pewnością zastąpią one kategorię dokumentów tradycyjnych, a przynajmniej staną się bardziej powszechne. W konsekwencji wraz z dalszym rozwojem technologicznym staniemy przed koniecznością dopasowania regulacji w prawie procesowym cywilnym do dowodów elektronicznych tak, jak będzie tego wymagała otaczająca nas rzeczywistość. To zaś oznacza, że nawet jeżeli dziś odrębność dokumentów elektronicznych od dokumentów tradycyjnych jest kwestionowana z racji tego, że mamy jedną definicję dokumentu z art. 77³ k.c., to jednak widoczne są pewne symptomy, które już teraz nakazywałyby indywidualne podejście do dokumentu elektronicznego i nieutożsamianie go z dokumentem tradycyjnym.

⁸⁸ D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, s. 284.

EVIDENCE FROM A TRADITIONAL (PAPER) DOCUMENT VERSUS
EVIDENCE FROM AN ELECTRONIC DOCUMENT: THE PROBLEM
OF SEPARATENESS OR IDENTITY OF MEANS OF PROOF.
DE LEGE FERENDA AND DE LEGE LATA POSTULATES

Summary

The article deals with the issue of the use of evidence in civil proceedings. It refers to the issue of paper evidence and electronic evidence. The concept of evidence is not regulated by the Code of Civil Procedure. It is, in contrast, found in the Civil Code. The study clarifies many issues related to the use of electronic evidence in civil trials. It presents the views of the doctrine and the position of the courts.

Keywords: traditional document, electronic document, civil process, court, taking evidence, legal presumptions

BIBLIOGRAFIA

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932.
- Bieliński A., *Charakter podpisu w polskim prawie cywilnym materialnym i procesowym*, Warszawa 2007.
- Bieliński A., *Wykorzystanie elektronicznych nośników informacji w polskim postępowaniu cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów oraz umów procesowych*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008.
- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984.
- Błaszczak Ł., [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Błaszczak Ł., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Błaszczak Ł., *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, „Palestra” 2022, nr 5.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014.
- Czech K., *Dowody i postępowanie dowodowe w międzynarodowym arbitrażu handlowych oraz inwestycyjnym. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2017.
- Dikariev H., Miłosz M., *Technologia blockchain i jej zastosowania*, „Journal Computer Sciences Institute” 2018, nr 6.
- Ereciński T., *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
- Feliga P., komentarz do art. 308, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, t. 2, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Gil I., Gil P., *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019.
- Jesion M., *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1.
- Kaczmarek B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 16.

- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek-Templin B., *Jeszcze raz na temat anonimu*, „Palestra” 2022, nr 7–8.
- Kaspryszyn J., *Podpis własnoręczny jako element formy pisemnej czynności prawnych*, Kraków 2007.
- Kaspryszyn J., *Znaczenie procesowe kopii dokumentu*, „Prawo Zamówień Publicznych” 2019, nr 2 (61).
- Klinger B., Szczepański J., *Blockchain — historia, cechy i główne obszary zastosowań*, „Człowiek w Cyberprzestrzeni” 2017, nr 1.
- Knoppek K., [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.
- Knoppek K., komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX.
- Miszewski W., *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946.
- Nowak M., *Rodzaje dowodów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 3.
- Pecyna M., Behan A., *Smart contracts — nowa technologia prawa umów*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 3.
- Piasecki K., *Postępowanie sporne rozpoznawcze w sprawach cywilnych*, Warszawa 2011.
- Piech K., *Leksykon pojęć na temat technologii blockchain i kryptowalut. Przygotowany w ramach Strumienia Blockchain i Kryptowaluty programu „Od papierowej do cyfrowej Polski”*, <https://www.gov.pl/documents/31305/0/leksykon+pojęć+na+temat+technologii+blockchain+i+kryptowalut.pdf/77392774-1180-79ab-4dd5-089fab37602>.
- Pietrzkowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020.
- Rejda M., komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.
- Resich Z., [w:] Jodłowski J., Resich Z., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] Marszałkowska-Krześ E., Błaszczak Ł., Gil I., Rudkowska-Ząbczyk E., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2011.
- Rusiński M., *Dowód z anonimu w procesie cywilny*, [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Rusiński M., *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2.
- Sadomski J., komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, cz. 2 (art. 56–125), red. J. Gudowski, Warszawa 2021, LEX.
- Sadomski J., komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.
- Stefko K., *Postępowanie cywilne*, Lwów 1936.
- Szostek D., *Blockchain*, [w:] D. Szostek, *Blockchain a prawo*, Warszawa 2018, Legalis.
- Szostek D., *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.

- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.
- Szostek D., *Sztuczna inteligencja a kody. Czy rozwiązaniem dla uregulowania sztucznej inteligencji jest smart contract i blockchain?*, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*, red. L. Lai, M. Świerczyński, Warszawa 2020, Legalis.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcje i struktura procesu*, Warszawa 1947.
- Widło J., *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy (w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego)*, „Przeгляд Sądowy” 2017, nr 9.
- Wolwiak I., komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2021, Legalis.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988.
- Zalesińska A., *Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego*, Warszawa 2016.
- Załucki M., komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Legalis.
- Zembrzuski T., komentarz do art. 308, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX.

JACEK GOŁACZYŃSKI

ORCID: 0000-0002-3295-7099

Uniwersytet Wrocławski

POJĘCIE DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO W PRAWIE CYWILNYM

Abstrakt: Dokument w prawie cywilnym jest pojęciem podstawowym, które było wykorzystywane zarówno w prawie cywilnym materialnym, jak i w prawie cywilnym procesowym. Dopiero w nowelizacji kodeksu cywilnego z 10.7.2015 roku, która weszła w życie 8.9.2016, ustawodawca wprowadził do prawa polskiego legalną definicję dokumentu. I tak, zgodnie z art. 77³ k.c., dokumentem jest obecnie nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią. Zdefiniowanie dokumentu w prawie cywilnym materialnym spowodowało także konieczność zmian w k.p.c., w zakresie dowodu z dokumentów. Istotne znaczenia ma tu zmiana art. 243¹ k.p.c., art. 308 i 309 k.p.c.

Słowa kluczowe: dokument, podpis własnoręczny, podpis elektroniczny, forma pisemna, forma elektroniczna, forma dokumentowa

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Istotne znaczenie dla ukształtowania zagadnień dotyczących dokumentu, w tym elektronicznego, a także formy czynności prawnej, także elektronicznej, miało rozporządzenie Rady UE w sprawie elektronicznej identyfikacji i usług zaufania elektronicznego¹. Rozporządzenie to przewiduje nowe rodzaje podpisów elektronicznych. Jeden z nich będzie już równoważny podpisowi własnoręcznemu (kwalifikowany podpis elektroniczny, o którym mowa w art. 24 ust. 2 rozporządzenia). Nowelizacja kodeksu cywilnego z 10 lipca 2015 roku nie uwzględniła jednak jeszcze tej nadchodzącej zmiany. Rozporządzenie eIDAS miało zacząć swoje stosowanie od 1 lipca 2016 roku, a prace nad projektem zmian kodeksu cywilnego w tym zakresie (odnośnie do formy elektronicznej czynności i treści art. 78 § 2 k.c.) trwały już od dwóch lat. Tym samym obecne brzmienie art. 78¹ § 1 k.c. w dalszym ciągu przewiduje, że do zachowania elektronicznej formy

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (eIDAS), OJ L 257, 28.08.2014, s. 73–114.

czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci elektronicznej i opatrzenie go bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym ważnym kwalifikowanym certyfikatem. Natomiast art. 78¹ § 2 k.c. zawiera określenie skutków prawnych takiego oświadczenia woli. Skutkiem tym jest to, że oświadczenie takie jest równoważne oświadczeniu złożonemu w formie pisemnej, o ile z ustawy lub z czynności prawnej nie wynika inaczej. Przepis ten jednak się zmienia, ponieważ w projekcie ustawy o usługach zaufania przewidziano zastąpienie tego podpisu elektronicznego kwalifikowanym podpisem elektronicznym, o którym mowa w art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Ta nowa konstrukcja ustawowa dostosowuje przepisy prawa polskiego w zakresie stosowanych w nich podpisów elektronicznych do rozporządzenia eIDAS. Na ogół, tam gdzie wcześniej wykorzystywano bezpieczny podpis elektroniczny, będzie stosowany kwalifikowany podpis elektroniczny, określony w art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Jednocześnie należy podkreślić, że niezależnie od rodzaju podpisu elektronicznego albo jego nazwy ustawodawca zdecydował się ostatecznie na wyodrębnienie nowej formy czynności prawnej — formy elektronicznej.

I. POJĘCIE DOKUMENTU I DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO. SPOSÓB TWORZENIA DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO

Ustawa nowelizująca z dnia 10 lipca 2015 roku obejmuje swym zakresem także inne przepisy kodeksu cywilnego, odnoszące się do formy czynności prawnych. Najbardziej istotnym z perspektywy niniejszych rozważań jest dodany nowy przepis art. 77³ k.c., zawierający definicję dokumentu, zgodnie z którą dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Definicja jest jak widać prosta i wyróżnia dwa elementy pojęcia dokumentu, a mianowicie nośnik oraz informację. Dokument jest zatem nośnikiem, ale jedynie wówczas, gdy utrwalona zostanie na nim (bądź w nim) informacja. Dokumentem jest jednak wyłącznie taki nośnik, który umożliwia zapoznanie się z jego treścią (treścią informacji zawartej na albo w nośniku). Definicja ta jest zatem bardzo szeroka i obejmuje swoim zakresem wszystkie możliwe nośniki informacji, zarówno te tradycyjne (papier), jak i nowoczesne, w tym elektroniczne, na przykład: dysk twardy komputera, serwer, poczta elektroniczna, płyta CD, płyta DVD, dysk przenośny, pendrive itp. Istotne jest, aby taki nośnik zawierał informację, albowiem nośnik bez informacji nie jest dokumentem niezależnie od tego, czy mowa o nośniku tradycyjnym, czy też elektronicznym. Nie jest też istotne dla definicji dokumentu z art. 77³ k.c., czy informacja ma znaczenie prawne, a zatem wywołuje skutki prawne, czy jest oświadczeniem woli, czy też oświadczeniem wiedzy. Informacja może być pod tym względem neutralna, ale powinna istnieć i być połączona trwale z dokumentem. To połączenie może być różne. Mianowicie odnośnie do dokumentu papierowego informacja winna zostać naniesiona na nośniku (pismo

maszynowe, komputerowe (wydruk) na papierze). Co do zaś bardziej nowoczesnych nośników niż papier, na przykład zapisu na dysku twardym komputera, konieczne jest z kolei zapisanie danych w pamięci danego nośnika i to przy użyciu odpowiednich narzędzi informatycznych (oprogramowania).

Dokumentem będzie także nośnik elektroniczny zawierający informację zapisaną w postaci tekstu, jak też informację dźwiękową, wizualną lub audiowizualną. Dokumentem jest zatem każdy nośnik (papierowy, elektroniczny), o ile zawiera on informację (niezależnie od tego, w jaki sposób sporządzoną: pismem, nagraniem, obrazem, grafiką, rysunkiem, dźwiękiem), o ile można zapoznać się z jej treścią². Chodzi po prostu o możliwość jej odtworzenia. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku proponującej wprowadzenie tej definicji argumentowano, że konieczność zdefiniowania samego pojęcia dokumentu w prawie cywilnym wynika z tego, że istnieje w tym zakresie luka. Przed tą zmianą kodeks cywilny zawierał bowiem pojęcie dokumentu w wielu przepisach, ale do tychczas ustawodawca nigdy tego pojęcia nie zdefiniował. Jako przykład można podać treść art. 102 k.c., w którym jest mowa o dokumencie pełnomocnictwa, art. 809 k.c., w którym znajduje się termin „dokument ubezpieczenia”, art. 517 k.c., w którym użyto pojęcia dokumentu na okaziciela, art. 577 § 1 k.c. stanowiący o dokumencie zbywanym przez indos i wreszcie art. 546 § 1 k.c., w którym zawarte jest pojęcie dokumentów dotyczących rzeczy sprzedanej³.

W doktrynie prawa cywilnego pojawiły się także głosy krytyczne wobec potrzeby wprowadzenia definicji dokumentu w ogólności w prawie cywilnym, ale i głosy, że przedstawiona definicja jest wadliwa. Otóż niektórzy autorzy uważają, że dokument w rozumieniu art. 77³ k.c. może być jedynie utożsamiany z nośnikiem, niezależnie od tego, czy zawiera informację. Z przepisu tego nie wynika bowiem, że na nośniku musi być informacja, lecz jedynie że nośnik musi umożliwiać zapoznanie się z nią. Może to być zatem nośnik „pusty” z techniczną możliwością zapoznania się z treścią informacji⁴. Intencją ustawodawcy było jednak przyznanie statusu dokumentu jedynie takiemu nośnikowi, który zawiera informację utrwaloną w ten sposób, aby można było zapoznać się z jej treścią. Tym samym nie istnieje ryzyko, że pusty nośnik zostanie potraktowany jako dokument. Definicja dokumentu zawarta w art. 77³ k.c. nie odpowiada jednak koncepcji zaproponowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego w art. 105 projektu księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego, w którym dość radykalnie przyjęto, że dokument jest po prostu informacją, o ile istnieje możliwość jej utrwalenia i odtworzenia⁵.

² D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, Warszawa 2012, Legalis; B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 52 n.

³ K. Górską, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnej*, Warszawa 2007, s. 66.

⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 53.

⁵ Podobnie dokument definiuje rozporządzenie eIDAS w art. 3 pkt 35, stanowiąc, że dokumentem elektronicznym jest każda treść przechowywana w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne.

Należy jednak podkreślić, że omawiany art. 77³ k.c. przede wszystkim nawiązuje do ujęcia dokumentu jako przekazu woli ludzkiej, co opiera się na etymologii słowa *documentum*, będącego połączeniem łacińskich słów: *do, dare* — dawać, przekazywać i *mens, mentis* — oznaczających wolę⁶. Konstytutywną cechą dokumentu w świetle omawianego przepisu jest jego intelektualna zawartość — treść obejmująca różnego rodzaju oświadczenia, w tym oświadczenia woli. Pod względem sposobu sporządzenia dokumentu zaproponowana definicja jest technologicznie neutralna. Treść dokumentu może zostać dowolnie ujawniona (znaki graficzne, dźwięk, obraz), a także utrwalona na dowolnym nośniku (papier, urządzenie informatyczne) i za pomocą dowolnych środków (pióro, komputer, telefon komórkowy).

Natomiast w prawie administracyjnym dokumentem elektronicznym, zgodnie z art. 3 pkt 2 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁷, jest stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Jest to zatem zbiór danych (informacja), a nie jak w kodeksie cywilnym nośnik zawierający informację. Dokument elektroniczny jest drugim pojęciem, obok informatycznego nośnika danych, które miało na celu ujednoczyć dotychczasowe rozbieżności w stosowanej terminologii. Zgodnie bowiem z wskazówką interpretacyjną wyrażoną w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.i.d.p. za równoważne pojęciu dokumentu elektronicznego należało w razie wątpliwości uznać pojęcia dane elektroniczne, dane w postaci elektronicznej, dane w formie elektronicznej, dane informatyczne, informacje w postaci elektronicznej albo informacje w formie elektronicznej. Zatem za dokument elektroniczny może być uznany zbiór danych, jeżeli spełnia trzy warunki: 1. stanowi odrębną całość znaczeniową; 2. jest uporządkowany w określonej strukturze wewnętrznej; 3. jest zapisany na informatycznym nośniku danych, czyli dokument elektroniczny istnieje jedynie wówczas, gdy jest zapisany na informatycznym nośniku danych⁸. Nie ma w tej definicji wymogu opatrzenia tych danych kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

II. FORMA DOKUMENTOWA JAKO NOWA FORMA CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Zgodnie z art. 77² k.c. do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób

⁶ *Słownik łacińsko-polski*, t. 1, red. J. Korpanty, Warszawa 2001, s. 596.

⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, Dz.U. z 2021 r. poz. 2070 (dalej: u.i.d.p.).

⁸ S. Kotecka, [w:] *Prawo nowych technologii*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, Warszawa 2021, s. 35 n.; G. Kubalski, M. Małowicka, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, art. 3, Warszawa 2019, Legalis.

umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie woli⁹. Chodzi tu zatem o wykorzystanie już zdefiniowanego pojęcia dokumentu jako nośnika także elektronicznego, za pomocą którego może być złożone oświadczenie woli. Jednocześnie nie jest elementem konstytutywnym takiego oświadczenia woli podpis własnoręczny albo elektroniczny w rozumieniu art. 78¹ k.c. Wystarczy, aby można było zidentyfikować autora oświadczenia woli. Jeżeli zatem oświadczenie woli zostanie utrwalone w wiadomości wysłanej pocztą elektroniczną, wówczas mamy do czynienia z utwaleniem oświadczenia na nośniku elektronicznym, ale brakuje podpisu własnoręcznego i zwykle także równoważnego formie pisemnej podpisu elektronicznego, czyli podpisu kwalifikowanego w rozumieniu art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Formę dokumentową będzie miał także dokument elektroniczny zawierający oświadczenie woli utrwalone fonicznie albo wideofonicznie. Ustawodawca wskazał niejako przykładowo, że umowa pożyczki, której wartość przekracza tysiąc złotych, wymaga zachowania formy dokumentowej (art. 720 § 2 k.c.). Należy podkreślić, że forma dokumentowa jest formą do celów dowodowych, podobnie jak forma pisemna albo elektroniczna, o ile strony nie zastrzegą odnośnie do niespełnienia tych wymogów formalnych innych skutków prawnych (art. 76 k.c.). Także czynności prawne następcze mogą być dokonane w formie dokumentowej. Mianowicie jeżeli umowa została zawarta w formie pisemnej, dokumentowej albo elektronicznej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron, jak również odstąpienie od niej lub jej wypowiedzenie, wymaga zachowania formy dokumentowej, chyba że ustawa lub umowa zastrzega inaczej (art. 77 § 2 k.c.)¹⁰.

III. DOWÓD Z DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Zmiany w kodeksie cywilnym dotyczące dokumentu, jego definicji oraz nowych form czynności prawnych (dokumentowej i elektronicznej) spowodowały konieczność dokonania także zmian w przepisach kodeksu postępowania cywilnego w zakresie dowodu z dokumentu. Dowód z dokumentu został uregulowany w oddziale 2 Dokumenty, w rozdziale regulującym postępowanie dowodowe. Problemem było, że do tej pory pod pojęciem dokumentu rozumiano jedynie — tradycyjnie rzecz ujmując — dokumenty papierowe zawierające tekst. Natomiast tak zwane inne środki dowodowe zostały uregulowane w art. 308 i 309 kodeksu postępowania cywilnego. Skoro jednak po przyjęciu ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku dokumentem jest każdy nośnik zawierający informację, to konieczne było wyraźnie zaznaczenie, że zgodnie z art. 243¹ k.p.c. przepisy o dowodzie z do-

⁹ D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 64 n.

¹⁰ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, s. 66.

kumentu (oddziału 2) będą stosowane do dokumentów zawierających tekst, umożliwiającących ustalenie ich wystawców. Będą to zatem dokumenty zawierające tekst niezależnie od tego, na jakim nośniku zostały utrwalone — dokumenty papierowe oraz dokumenty elektroniczne.

Posługując się pojęciem postaci elektronicznej dokumentu, ustawodawca nie odwołuje się do zdefiniowanego w art. 78¹ k.c. pojęcia elektronicznej formy czynności prawnej. Dokument może mieć przecież postać elektroniczną, mimo że jego treść nie została opatrzona bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, lecz zwykłym podpisem elektronicznym, albo nie będzie zawierał żadnego podpisu. Ta ostatnia uwaga dotyczy formy dokumentowej czynności prawnej, która może mieć postać papierową lub postać elektroniczną (na przykład e-mail zawierający oświadczenie woli)¹¹. Kodeks postępowania cywilnego zawiera także definicję dokumentu urzędowego i prywatnego, ale nie wskazuje, w jakiej formie mają być sporządzone te dokumenty (pisemnej, elektronicznej), jedynie odsyła do przepisów szczególnych regulujących sporządzanie dokumentów urzędowych.

Należy też wskazać, że w prawie prywatnym już występują dokumenty, które mają postać elektroniczną, a nawet formę elektroniczną, i zaliczamy je do dokumentów urzędowych. Jako przykład można podać czynności sądowe w elektronicznym postępowaniu upominawczym, w którym sąd wydaje nakaz zapłaty w formie elektronicznej, a sędzia albo referendarz sądowy posługują się bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu. To samo dotyczy postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności takiemu tytułowi egzekucyjnemu (art. 783 k.p.c.)¹².

Po wejściu w życie ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku w każdej sprawie cywilnej, jeżeli postępowanie zostało wszczęte za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, sąd będzie mógł wydać wyrok w formie elektronicznej (art. 324 § 2 k.p.c.)¹³. Czym innym jest posługiwanie się elektronicznymi odpi-

¹¹ B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 248–252; por. także E. Marszałkowska-Krześ, E. Rudkowska-Ząbczyk, *Dowód z dokumentu w świetle projektowanych zmian Kodeksu cywilnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010, s. 356; zob. też D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17; *idem*, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.

¹² P. Telenga, [w:] A. Jakubecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1011.

¹³ J. Gołaczyński, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 214; *idem*, *Elektroniczne czynności sądowe*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 47 n.; S. Cieślak, *Elektroniczne czynności sądowe — perspektywy rozwoju*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, s. 13 n.

sami, wypisami, zaświadczeniami z rejestrów sądowych, które działają w postaci elektronicznej. Mianowicie z art. 4 ust. 3 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁴ wynika, że Centralna Informacja wydaje odpisy, wyciągi, zaświadczenia oraz udziela informacji z rejestru, które mają moc dokumentów urzędowych, jeżeli zostały sporządzone w formie papierowej lub elektronicznej. Wydruki sporządzone z dokumentów elektronicznych mają moc dokumentów urzędowych, jeżeli mają cechy umożliwiające ich weryfikację z danymi zawartymi w rejestrze. Na wzór rejestru gospodarczego (KRS) analogiczne rozwiązanie wprowadzono w ustawie o księgach wieczystych i hipotece¹⁵. Należy przypomnieć, że do 1 grudnia 2013 roku dostęp do księgi wieczystej za pośrednictwem internetu odbywał się na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym¹⁶. Mianowicie § 3 ust. 1 rozporządzenia stanowił, że przeglądanie księgi wieczystej polegało na wywołaniu na ekran monitora żądanej księgi wieczystej. Przepis § 3 ust. 2 tego rozporządzenia umożliwiał powierzenie zadań związanych z przeglądaniem ksiąg wieczystych ekspozyturze Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych¹⁷. Ustawą z dnia 24 maja 2013 roku o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece¹⁸ dokonano zmian między innymi w art. 36⁴ u.k.w.h., zgodnie z którym informacji z centralnej bazy danych ksiąg wieczystych udziela Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych, z ekspozyturami przy wydziałach sądów rejonowych prowadzących księgi wieczyste. Następnie doprecyzowano w tym przepisie, że Centralna Informacja wydaje na wniosek odpisy ksiąg wieczystych, wyciągi z ksiąg wieczystych oraz zaświadczenia o zamknięciu ksiąg wieczystych, prowadzonych w systemie informatycznym. Przy czym odpisy, wyciągi i zaświadczenia, o których mowa w art. 36⁴ ust. 2 u.k.w.h., wydawane przez Centralną Informację mają moc dokumentów wydawanych przez sąd. Przewidziano możliwość złożenia tych wniosków za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Wówczas Centralna Informacja umożliwia samodzielne wydrukowanie tych dokumentów za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Wydruki mają moc dokumentów wydawanych przez sąd, jeżeli mają cechy umożliwiające ich weryfikację z danymi zawartymi w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych¹⁹.

¹⁴ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 687.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 790 (dalej: u.k.w.h.).

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 sierpnia 2003 r. w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym, tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 695.

¹⁷ M. Leśniak, *Powszechny dostęp do przeglądania księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym (nowej księgi wieczystej)*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 1, s. 21 n.

¹⁸ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, Dz.U. z 2013 r. poz. 941.

¹⁹ J. Gołaczyński, A. Klich, *Informatyzacja ksiąg wieczystych*, [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016, s. 40.

Jak widać, mamy już przykłady — i to w obszarze istotnym dla prawa prywatnego — dokumentów urzędowych, które na mocy przepisów szczególnych mogą mieć formę elektroniczną. Rozróżnienie dokumentów prywatnych i urzędowych nadal polega na ich różnej mocy dowodowej, co wynika z art. 244 i 245 k.p.c.²⁰ Należy tu jedynie podkreślić, że zmienił się art. 245, który został uzupełniony o formę elektroniczną. Oznacza to, że dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej albo elektronicznej stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Tego domniemania brakuje w kwestii dokumentów prywatnych sporządzonych w formie dokumentowej. Powodem takiego unormowania jest brak podpisu w dokumencie stwierdzającym złożenie oświadczenia woli niezależnie od tego, w jakiej postaci będzie podpis (własnoręczny, elektroniczny albo elektroniczny równoważny własnoręcznemu)²¹. Domniemanie pochodzenia oświadczenia woli zawartego w dokumencie prywatnym od osoby, która go podpisała, oznacza, że oświadczenie zostało złożone przez wystawcę tego dokumentu. Nie można jednak z takiego oświadczenia wywodzić, że jest ono zgodne z prawdą²². Niekiedy domniemanie to jest utożsamiane z domniemaniem prawdziwości i autentyczności dokumentu²³. Przyjmuje się także, że domniemanie zgodności z prawdą dokumentu i jego pochodzenia różnią się od siebie. W szczególności może dojść do sytuacji, gdy osoba podpisała dokument bez treści (*in blanco*), a osoba, która dokument wypełniła treścią inną niż pierwotne porozumienie, nie może powoływać się na domniemanie pochodzenia oświadczenia od osoby, która złożyła podpis pod tym dokumentem²⁴.

Powracając do kwestii pozbawienia dokumentu prywatnego sporządzonego w formie dokumentowej takiego domniemania, należy stwierdzić, że strona powołująca się na taki dokument nie będzie chroniona domniemaniem, czyli

²⁰ Domniemanie zgodności ze stanem rzeczywistym dokumentu urzędowego odnosi się tylko do dokumentów narratywnych, tak K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 70.

²¹ Nawet gdy można zidentyfikować autora oświadczenia woli sporządzonego w formie dokumentowej, nie będzie istniało domniemanie z art. 245 k.p.c. Jeśli zaś brakuje podpisu własnoręcznego albo elektronicznego z art. 78¹ k.c. czy nie można zidentyfikować autora oświadczenia woli, mamy wówczas do czynienia z anonimem, który nie może być dowodem. Co do tej ostatniej kwestii zob. więcej K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 115; wyrok SN z dnia 9 grudnia 1980 r., II URN 171/80, SP 1981, z. 7, poz. 126; W. Siedlecki, *Glosa do wyr. SN z 9.12.1980 r.*, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 126. Jednak istnieje także pogląd, że anonim jest dokumentem, ale nie może być dowodem w procesie cywilnym. Tak T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 76.

²² Postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 1982 r., III CRN 65/82, LEX nr 8414.

²³ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 146; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1987, s. 263; E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 142.

²⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 135–136.

gdy strona przeciwna zaprzeczy pochodzeniu takiego dokumentu, będzie musiała je udowodnić²⁵. Zatem gdy oświadczenie woli zostało złożone w wyniku elektronicznego utrwalenia na nośniku, jakim jest poczta elektroniczna, to osoba powołująca się na takie oświadczenie musi wykazać, że zostało ono wysłane ze skrzynki nadawczej określonej osoby oraz że nastąpiło to, gdy miała ona dostęp do internetu. Pomocne może się okazać wykazanie numeru IP komputera, z którego nastąpiła emisja wiadomości. Jeśli oświadczenie zostało utrwalone w inny sposób, na przykład wideofonicznie, należy odtworzyć nagranie. W takim przypadku jednak to raczej nie pochodzenie dokumentu może być kwestionowane, lecz jego prawdziwość. O mocy dowodowej dokumentu prywatnego nie decyduje jedynie domniemanie pochodzenia albo domniemanie prawdziwości. W szczególności domniemanie pochodzenia nie jest domniemaniem słabszym niż domniemanie prawdziwości dokumentu prywatnego²⁶. O mocy dowodowej dokumentu prywatnego decyduje bowiem sąd na podstawie swobodnej oceny dowodów. Stąd też, w przypadku dokumentów prywatnych sporządzonych w formie dokumentowej, czyli bez podpisu własnoręcznego albo elektronicznego równoważnego podpisowi własnoręcznemu (art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS), do ustalenia jego prawdziwości albo autentyczności należy zastosować reguły z art. 308 k.p.c. Ewentualnie wskazać należy, że wiadomość została wysłana z komputera zidentyfikowanego za pomocą wykazania numeru IP, pozostającego pod kontrolą tej osoby w czasie emisji treści wysłanej wiadomości.

IV. PRZEPROWADZENIE DOWODU Z DOKUMENTU W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Jak zasygnalizowano, nowelizacja przepisów prawa cywilnego procesowego przewiduje przeprowadzenie dowodu z innego dokumentu niż ten, o którym mowa w art. 243¹ k.p.c., a zatem z dokumentu, który nie zawiera treści w postaci tekstu. Kwestię tę reguluje art. 308 k.p.c. Stanowi on, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów²⁷. Przepis ten odnosi się zatem do tych dokumentów (w rozumieniu art. 77³ k.c.), które jednak nie zawie-

²⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 196.

²⁶ Wyrok SN z dnia 25 września 1985 r., IV PR 200/85, OSNCP 1986, nr 5, poz. 84.

²⁷ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 200. Autorka uważa, że po nowelizacji z 10 lipca 2015 r. udział biegłego w przeprowadzeniu dowodu z dokumentu nie będzie obligatoryjny w zakresie badania prawdziwości pisma. Jednak udział biegłego w przeprowadzeniu dowodu na okoliczność prawdziwości dokumentu będzie większy, ponieważ konieczne będą wiadomości specjalne do oceny zagadnień związanych z utrwaleniem wiadomości na elektronicznych nośnikach danych.

rają treści w postaci tekstu²⁸. Oświadczenia woli i wiedzy są także sporządzane w inny sposób, a mianowicie przy użyciu nowoczesnych środków technicznych, czyli najczęściej nagrania audialnego albo audiowizualnego. W przypadku takich dokumentów należy odpowiednio stosować przepisy o dowodzie z oględzin i dowodzie z dokumentów²⁹. Jeśli chodzi o oględziny, to ten środek dowodowy odnosi się do przedmiotów materialnych, ale także do określonych sytuacji albo miejsc³⁰. Zwykle do przeprowadzenia dowodu rzeczowego wystarczy dokonanie oględzin, ale często przeprowadzenie oględzin wymaga wiadomości specjalnych, co wiąże się z udziałem biegłego³¹.

Przedmiotem oględzin dokumentu może być jego zewnętrzna postać, a nie jego intelektualna treść (zawartość). W tym kontekście nie ma znaczenia, czy dokument zawiera treść w postaci papierowej, czy elektronicznej, a jeżeli w elektronicznej, to czy jest to treść w postaci danych audio, audio-wideo, zdjęć czy też w innej postaci multimedialnej. W celu przeprowadzenia dowodu z oględzin konieczne jest zatem bezpośrednie spostrzeganie dokumentu, najczęściej za pomocą zmysłów wzroku i słuchu. Dlatego też odrzuca się możliwość przeprowadzenia dowodu z oględzin intelektualnej treści dokumentu elektronicznego. Przedmiotem oględzin może bowiem być jedynie nośnik danych, na którym utrwalono intelektualną treść³². Należy jednak przyjąć, że skoro przepis art. 308 k.p.c. odnośnie do przeprowadzenia dowodu z dokumentu innego niż ten, o którym mowa w art. 243¹ k.p.c., przewiduje oględziny, to możliwe jest ustalenie treści tego dokumentu. W tym celu, w przypadku dokumentu elektronicznego wystarczającym sposobem przeprowadzenia oględzin jest przedłożenie, zamiast oryginału, kopii w postaci wydruku, jeżeli strona przeciwna temu się nie sprzeciwi i nie zakwestionuje autentyczności albo prawdziwości takiej kopii. Może mieć to zastosowanie do dokumentów, o których mowa w art. 129 k.p.c. Prezentacja dokumentu elektronicznego może polegać także na wyświetleniu jego treści na monitorze komputera lub mieć formę wydruku jego zawartości³³. Jeżeli dokument elektroniczny został opatrzony podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, konieczne jest współdziałanie posiadacza takiego dokumentu, który powinien sądowi udostępnić do niego dostęp przez klucz prywatny.

Przeprowadzeniu dowodu z dokumentu służy także instytucja zobowiązania jego posiadacza do okazania go sądowi. W omawianej nowelizacji dodano do art. 254 § 2¹ k.p.c., według którego sąd w razie potrzeby może wezwać wystawcę

²⁸ *Ibidem*, s. 201.

²⁹ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 169 n.

³⁰ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 246.

³¹ Misiuk-Jodłowska, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 441–442.

³² B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 171.

³³ *Ibidem*, s. 172 i tam też cyt. z J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 23, s. 1172.

dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym dokument został zapisany. Ponadto dodano także § 2², który przenosi regułę odmowy składania zeznań na odmowę realizacji obowiązku udostępnienia informatycznego nośnika danych. Taki nośnik danych powinien być załączony do akt sprawy. Natomiast jeżeli wielkość lub znaczenie danego obiektu uniemożliwia włączyć ich do akt sprawy, należy je przechowywać w biurze podawczym sądu, w kasie sądu lub w innym odpowiednio zabezpieczonym miejscu. Jeżeli dokument elektroniczny istnieje w internecie, w poczcie elektronicznej, to w celu przeprowadzenia dowodu z oględzin należy utrwalić na nośniku elektronicznym jego zawartość i włączyć do akt³⁴.

W przypadku dokumentu zawierającego tekst, ale pozbawionego podpisu własnoręcznego albo elektronicznego, a także równoważnego podpisowi własnoręcznemu, stosownie do art. 243¹ k.p.c. należy stosować przepisy oddziału 2 Dokumenty. Jeżeli takim dokumentem będzie wiadomość wysłana pocztą elektroniczną albo za pomocą telefonu komórkowego, komunikatora internetowego, kanałów komunikacyjnych na portalach społecznościach, to dokumenty te nie będą, jak już zaznaczono, korzystały z domniemania z art. 245 k.p.c. Zatem gdy strona przeciwna zaprzeczy takiemu dokumentowi, strona, która na ten dokument się powołuje, ma obowiązek wykazać jego pochodzenie od wystawcy (autora) oraz jego prawdziwość (autentyczność). Jeżeli takie oświadczenie elektroniczne, na przykład wysłane pocztą elektroniczną, zostanie opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym, wówczas korzysta z domniemania wynikającego z art. 25 rozporządzenia eIDAS. Podobnie rzecz się będzie miała, gdy oświadczenie zostanie opatrzone także elektronicznym znacznikiem czasu. W rozumieniu art. 3 pkt 33 rozporządzenia eIDAS przez elektroniczny znacznik czasu rozumieć należy dane w postaci elektronicznej, które wiążą inne dane w postaci elektronicznej z określonym czasem, stanowiąc dowód na to, że te inne dane istniały w danym czasie. W myśl tego przepisu, opatrując oświadczenie elektronicznym znacznikiem czasu, uzyskuje się skutek w postaci daty pewnej. Wiadomo zatem dokładnie, kiedy i przez kogo oświadczenie zostało złożone. Jeśli oświadczenie składa osoba prawna, funkcję domniemania z art. 245 k.p.c. może pełnić także pieczęć elektroniczna, którą zgodnie z art. 3 pkt 25 rozporządzenia eIDAS są dane w postaci elektronicznej dodane do innych danych w postaci elektronicznej lub logicznie z nimi powiązane, aby zapewnić autentyczność pochodzenia oraz integralność powiązanych danych. Polski ustawodawca dotychczas nie zdecydował się na wykorzystanie tej instytucji w prawie polskim, ale nie można wykluczyć dokumentu opatrzonego pieczęcią elektroniczną w procesie przed sądem polskim, jeżeli pochodzić będzie z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Wówczas sąd polski musi zastosować bezpośrednio rozporządzenie eIDAS i uwzględnić ten dokument w materiale dowodowym sprawy.

³⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 174.

Jak już wskazano, z art. 308 k.p.c. wynika, że do dokumentów innych niż te, o których mowa w art. 243¹ k.p.c., stosuje się odpowiednio dowód z oględzin. Odpowiednie stosowanie, a nie wprost, umożliwia wykorzystanie tego dowodu na potrzeby, jak zaznaczono, zbadania dokumentu także elektronicznego, w zakresie, w jakim nie ma potrzeby wykorzystywania wiadomości specjalnych. Wielokrotnie jednak może się zdarzyć, że sąd będzie stosował dowód z opinii biegłego do ustalenia pochodzenia dokumentu elektronicznego, ustalenia, czy nie ingerowano w nośnik, ustalenia danych zawartych w dokumencie, jeżeli zostały zabezpieczone przed nieuprawnionym dostępem (na przykład podpisem elektronicznym lub inną metodą). Może jednak się zdarzyć, że sąd na potrzeby samych oględzin będzie już musiał posłużyć się wiadomościami specjalnymi. Tak stwierdził Sąd Najwyższy w powoływanym wcześniej orzeczeniu, stwierdzając, że samo poczynienie ustaleń faktycznych z zakresu techniki może wymagać dysponowania wiedzą i doświadczeniem w danej dziedzinie, a nawet aparaturą badawczą. Sąd, postanawiając o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, winien zarządzić okazanie biegłemu dokumentu elektronicznego albo umożliwić do niego dostęp (za pośrednictwem sieci teleinformatycznych) oraz wskazać, czy i w jakim zakresie strony powinny uczestniczyć w tych czynnościach (na przykład przez udostępnienie hasła dostępowego do dokumentu elektronicznego albo danych biometrycznych)³⁵.

Gdy dokument zawiera treść audialną lub audiowizualną albo jest nagraniem dźwięku lub filmem, dowód taki przeprowadza się przez odtworzenie nagrania dźwiękowego lub filmu³⁶. Można jednak przyjąć, że film, nagranie audio niezawierające oświadczenia woli i wiedzy, ale będące utworem w rozumieniu prawa autorskiego, mogą być nadal innym środkiem dowodowym, o którym mowa w art. 309 k.p.c.³⁷ Zapis audialny albo audiowizualny określonej informacji, jak też film jako utwór nie może być bowiem różnicowany z jednej strony jako dokument, a z drugiej strony jako inny środek dowodowy. W przypadku nagrań audialnych stosuje się techniki cyfrowe, ale do przeprowadzenia takiego dowodu zastosowanie mają odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin (art. 308 k.p.c.), głównie w celu oceny stanu nośnika i jakości nagrania. Czasami należy posiłkować się opinią biegłego do oceny, czy nagranie prezentowane jako dowód w sprawie będzie miało pierwotny charakter. Natomiast do oceny samej już treści dokumentu w postaci nagrania należy stosować przepisy o dowodzie z dokumentu³⁸. Jednocześnie sąd będzie musiał uwzględnić okoliczności, w jakich nagranie

³⁵ Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1984 r., II CR 197/84, OSNC 1985, z. 2–3, poz. 37; oraz B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 176.

³⁶ Z. Resich, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, s. 382.

³⁷ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 182.

³⁸ F. Zedler, *Dopuszczalność dowodu z taśmy magnetofonowych*, [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989, s. 533.

zostało dokonane, oraz że nie widzi gestów uczestników nagrania ani ich mimiki, słyszy jedynie same głosy³⁹.

Dokument, także elektroniczny, może być przedmiotem opinii biegłego — jak już zaznaczono — także wtedy, gdy będzie mógł być przedmiotem oględzin⁴⁰. W każdym jednak przypadku, gdy zbadanie dokumentu, zwłaszcza elektronicznego, wymaga specjalnych wiadomości, konieczne jest przeprowadzenie takiego dowodu⁴¹. Jeśli przedmiotem opinii biegłego będzie dokument elektroniczny, zwykle biegły musi posłużyć się odpowiednim oprogramowaniem — na przykład gdy konieczne jest odzyskanie utraconych danych. Może to nastąpić w wyniku uszkodzeń programowych (*software*) lub sprzętowych (*hardware*). W pierwszym przypadku źródłem uszkodzenia jest zakłócenie logicznego położenia danych, w drugim zaś uszkodzenie samego nośnika, na którym zapisano te dane. Przeprowadzenie dowodu z dokumentu elektronicznego wymaga nie tylko wiedzy naukowej, którą zwykle posiadał biegły, ale także wiedzy technicznej. Na potrzeby odczytania wiadomości zabezpieczonej bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym ważnym kwalifikowanym certyfikatem potrzebne będą właśnie wiadomości specjalne techniczne⁴².

Dla oceny wartości dowodowej dokumentu elektronicznego ma znaczenie tak zwane uwierzytelnienie. Pod tym pojęciem rozumie się ustalenie, czy zawartość zapisu od chwili jego powstania się zmieniła, z jakiego źródła pochodzą dane zawarte na dokumencie, jak również badanie prawdziwości związanej z zapisem danych⁴³. Integralność danych zapewnia natomiast ich niezmienność w toku przesyłania i jest osiągnięta najczęściej przez wykorzystanie dodatkowego pliku z podpisem elektronicznym albo z pieczęcią elektroniczną. Zarówno w dotychczasowym stanie prawnym, jak i obowiązującym od 8 września 2016 roku ustawodawca

³⁹ Wyrok SN z dnia 10 stycznia 1975 r., II CR 752/74, Legalis; B. Kaczmarek-Templin, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, s. 553.

⁴⁰ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania egzekucyjnego. Komentarz*, s. 207.

⁴¹ Wiadomości specjalne to wiadomości niedostępne dla przeciętnego człowieka. Jest to pojęcie zależne także od aktualnego poziomu nauki. Zob. S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10, s. 73. Katalog specjalności (wiadomości specjalnych) stale się zmienia wraz z rozwojem nauki; tak uchwała SN z dnia 30 października 1985 r., III CZP 59/86, OSN 1986, z. 9, poz. 140; A. Klich, *Pojęcie wiadomości specjalnych w tzw. cywilnych procesach lekarskich*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztymmler, M. Różański, Olsztyn 2014, s. 96 n.

⁴² Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1985 r., II CR 197/84, OSN 1985, z. 2–3, poz. 37. Sąd Najwyższy stwierdził, że dokonanie ustaleń faktycznych z zakresu techniki może wymagać wiedzy fachowej i doświadczenia w danej dziedzinie, a nawet posłużenia się aparaturą. Przeprowadzenie takiego badania z udziałem biegłego jest możliwe, jeżeli pozwoli sądowi na samodzielne poczynienie pewnych ustaleń. W przeciwnym wypadku biegły powinien dokonać takich ustaleń jako przesłanki sporządzenia opinii. Tak też B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 192; A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w sprawach cywilnych. Biegły lekarz*, Warszawa 2016, s. 142 n.

⁴³ A. Lach, *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004, s. 165.

nie przewidział obligatoryjnego postępowania dowodowego z udziałem biegłego w zakresie badania prawdziwości pisma (od 8 września 2016 roku — dokumentu). Zgodnie ze znowelizowanym brzmieniem art. 254 k.p.c. badania prawdziwości dokumentu można dokonać z udziałem biegłego. Nie ma wątpliwości, że przepis ten ma zastosowanie także do dokumentu elektronicznego. Regulację tę wspomagają inne przepisy dodane omawianą ustawą nowelizującą z 10 lipca 2015 roku, które umożliwiają sądowi wezwanie wystawcy dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym ten dokument został zapisany (art. 254 § 2¹ k.p.c.)⁴⁴.

Jeśli dokument elektroniczny został zaszyfrowany, a więc dostęp do niego jest zabezpieczony hasłem, możliwe jest zapisanie dokumentu na dysku twardym komputera i zabezpieczenie go hasłem, odciskiem palca lub inną metodą biometryczną. To samo dotyczy dokumentu elektronicznego w postaci przenośnego nośnika zawierającego informacje (dane), które zostały zabezpieczone przed nieuprawnionym dostępem. Realizacja zatem obowiązku, o którym mowa w art. 254 § 2¹ k.p.c., powinna polegać nie tylko na przedłożeniu samego nośnika, lecz także umożliwieniu sądowi (biegłemu sądowemu na zarządzenie sądu) dostępu do tego dokumentu. Jeżeli posiadacz dokumentu odmówi takiego dostępu (na przykład nie poda hasła), wówczas przeprowadzenie oględzin z dokumentu elektronicznego albo przeprowadzenie opinii biegłego sądowego będzie polegało także na odszyfrowaniu tego dokumentu⁴⁵.

V. KONWERSJA DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO NA TRADYCYJNY I TRADYCYJNEGO NA ELEKTRONICZNY

Zgodnie z zasadą bezpośredniości sąd rozpoznający sprawę powinien bezpośrednio zetknąć się ze środkiem dowodowym. Dowody są zwykle składane do akt sprawy jako załączniki do pisma pochodzącego od strony postępowania lub wniosku dowodowego strony. Strona może obecnie złożyć pismo procesowe z załącznikami w postaci papierowej, a jeżeli względy techniczne na to zezwalają — za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 125 k.p.c.). Dokumenty utworzone w postaci papierowej mogą być składane do sądu w oryginale lub jako jego odpisy. Strona może także złożyć do sądu dokumenty pierwotnie sporządzone w postaci papierowej po przetworzeniu na postać elektroniczną, na przykład na elektronicznych nośnikach danych. Takie odwzorowanie w postaci cyfrowej dokumentu sporządzonego pierwotnie w postaci papierowej nosi nazwę digitalizacji.

⁴⁴ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 207. Autorka postuluje także uzupełnienie tego przepisu o obowiązek dokonania elektronicznej transmisji treści dokumentu elektronicznego.

⁴⁵ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 201.

Proces digitalizacji może zniekształcić pierwotną treść dokumentu sporządzonego w postaci papierowej i wtedy ma zastosowanie przepis art. 248 k.p.c., zgodnie z którym każdy jest obowiązany przedstawić na zarządzenie sądu w oznaczonym terminie i miejscu dokument znajdujący się w jego posiadaniu i stanowiący dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy.

Należy przy tym zaznaczyć, że dokumenty w postaci elektronicznej mogą być złożone do akt sprawy w toczącym się postępowaniu cywilnym w trzech postaciach: jako elektroniczne nośniki informacji, na których są zapisane dane, jako wizualizacja na monitorze komputera lub jako wydruk komputerowy⁴⁶.

Inaczej jest, gdy strona wnosi do sądu pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Gdy chodzi o dokument sporządzony pierwotnie w postaci papierowej, konieczne będzie dokonanie elektronicznego poświadczenia dokumentu. Obecnie przepis art. 129 § 2¹ k.p.c. przewiduje, że „[e]lektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu przez występującego w sprawie zawodowego pełnomocnika, będącego adwokatem, radcą prawnym [...] następuje z chwilą wprowadzenia tego dokumentu do systemu teleinformatycznego”. Poświadczenia elektronicznego dokumentu może dokonać notariusz.

Jednak zauważmy, że przy składaniu pism procesowych w postępowaniu cywilnym za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, powinny mieć zastosowanie reguły rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 września 2016 roku w sprawie formatów, w jakich odpisy pism, dokumentów i pełnomocnictw mogą być poświadczane elektronicznie⁴⁷. Otóż elektroniczne poświadczenie pisma sporządzonego pierwotnie w postaci papierowej może być dokonane w formacie PDF albo, gdy z przyczyn technicznych nie jest możliwe, poświadczony w formacie XML. Poświadczenie elektroniczne dokumentu w postaci XML ma nastąpić, gdy jego pierwotną postacią jest pismo elektroniczne.

Konwertowanie dokumentów elektronicznych do innych formatów może skutkować utratą lub modyfikacją informacji, które są w nich utrwalone. Zwykle może to nastąpić, gdy standard zapisu dokumentu nie jest właściwy do programu wykorzystywanego przez odbiorcę lub gdy w dokumencie zamieszczono element, który nie należy do standardu zapisu. Wśród dokumentów elektronicznych można bowiem wyróżnić tak zwane dokumenty złożone, składające się z tekstu oraz innych elementów, jak obrazy, slajdy, prezentacje, wykresy, zdjęcia itp.

Jednocześnie można rozważyć zagadnienie, czy dokument elektroniczny zapisany przez odbiorcę w innym formacie niż ten, w którym został pierwotnie utworzony, winien być uznany za jego odpis. Wydaje się, że taki dokument elektroniczny nie będzie odpisem dokumentu. Odpis dokumentu, także dokumentu elektronicznego, odnosi się bowiem do wiernego odzwierciedlenia oryginału,

⁴⁶ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1079; J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, s. 1172.

⁴⁷ Dz.U. z 2016 r. Nr 1415.

również w zakresie formatu, w którym został zapisany. Zmiana formatu może powodować utratę zawartości w całości lub w części, co powoduje powstanie nowego dokumentu, innego niż pierwotny.

VI. POŚWIADCZANIE DOKUMENTU NA POTRZEBY POSTĘPOWANIA PROWADZONEGO NA PODSTAWIE PRAWA ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH

Już nieobowiązujące, ale znajdujące zastosowanie w tym stanie faktycznym rozporządzenie Ministra Rozwoju z dnia 26 lipca 2016 roku w sprawie dokumentów, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy w postępowaniu o udzielenie zamówienia⁴⁸ przewidywało inny tryb poświadczania za zgodność dokumentów lub oświadczeń, o których mowa w tym rozporządzeniu. Otóż dokumenty lub oświadczenia co do zasady winny być złożone w oryginale w postaci dokumentu elektronicznego lub elektronicznej kopii dokumentu, lub kopii poświadczonej za zgodność z oryginałem. Ustęp 3 § 14 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku stanowił natomiast, że poświadczania za zgodność z oryginałem dokonuje odpowiednio wykonawca, podmiot, na którego zdolnościach lub sytuacji polega wykonawca, wykonawcy wspólnie ubiegający się o udzielenie zamówienia publicznego albo podwykonawca, w zakresie dokumentów lub oświadczeń, które każdego z nich dotyczą. Ostatecznie o sposobie poświadczania rozstrzygał ust. 4 § 14 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku, według którego poświadczenie za zgodność z oryginałem elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia, o której mowa w art. 2 tego rozporządzenia, następuje przy użyciu kwalifikowanego podpisu elektronicznego. W przypadkach zaś, o których mowa w ust. 2a i 2b, poświadczenie za zgodność z oryginałem następuje przez opatrzenie kopii dokumentu lub kopii oświadczenia, sporządzonych w postaci papierowej, własnoręcznym podpisem.

Z kolei rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 23 grudnia 2020 roku w sprawie podmiotowych środków dowodowych oraz innych dokumentów lub oświadczeń, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy⁴⁹ w § 1 wskazuje, że podmiotowe środki dowodowe oraz inne dokumenty lub oświadczenia, o których mowa w rozporządzeniu, składa się w formie elektronicznej, w postaci elektronicznej opatrzonej podpisem zaufanym lub podpisem osobistym, w formie pisemnej lub w formie dokumentowej, w zakresie i w sposób określony w przepisach wydanych na podstawie art. 70 P.z.p. Na mocy tego ostatniego przepisu wprowadzono rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2020 roku w sprawie sposobu sporządzania i przekazywania informacji oraz wymagań technicznych dla dokumentów elektronicznych oraz środków ko-

⁴⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 1282 (dalej: rozporządzenie o dokumentach z 2016 roku).

⁴⁹ Dz.U. z 2020 r. poz. 2415 (dalej: rozporządzenie o dokumentach z 2020 roku).

munikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursie⁵⁰. Jednak w opiniowanym stanie faktycznym te akty prawne nie znajdują zastosowania, więc ich analiza zostanie pominięta.

W doktrynie przyjmuje się, że sporządzenie elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia to zapisanie jej na informatycznym nośniku, na przykład przez sfotografowanie aparatem cyfrowym, zeskanowanie itp. Kopia taka, zgodnie z cytowanym § 14 ust. 2 i 4 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku, wymagała potwierdzenia zgodności z oryginałem. Obowiązujące jednocześnie rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2017 roku w sprawie użycia środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego oraz udostępnianiu i przechowywaniu dokumentów elektronicznych⁵¹ jest spójne z rozporządzeniem o dokumentach z 2016 roku. Przewidywało ono zasadę, że oświadczenia elektroniczne muszą być składane w oryginale, a oświadczenia dotyczące sytuacji podmiotów trzecich udostępniających potencjał w oryginale przez te podmioty. Oznacza to, że nie tylko wykonawcy składający ofertę, ale także podmioty udostępniające im potencjał powinny mieć kwalifikowany podpis elektroniczny⁵².

Obecnie w tym zakresie obowiązuje rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2020 roku w sprawie sposobu sporządzania i przekazywania informacji oraz wymagań technicznych dla dokumentów elektronicznych oraz środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursie⁵³, które między innymi określają sposób sporządzania i przechowywania dokumentów elektronicznych oraz sposób i tryb ich przekazywania, udostępniania i usuwania. Jednak — jak już wskazano — postanowienia tego aktu nie zostaną przeanalizowane ze względu na ich niezastosowanie do omawianego stanu faktycznego.

Jak wynika także z orzecznictwa KIO, możliwość złożenia elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia dotyczy wyłącznie dokumentów i oświadczeń, które nie zostały sporządzone oryginalnie w postaci elektronicznej. Chodzi zatem o oświadczenia i dokumenty sporządzone w postaci papierowej. W przypadku dokumentu w postaci elektronicznej nie sporządza się elektronicznej kopii dokumentu, skoro taki dokument już jest sporządzony w postaci elektronicznej. Sporządzenie elektronicznej kopii dokumentu ma na celu umożliwienie złożenia drogą elektroniczną dokumentu sporządzonego uprzednio w postaci papierowej. Jeżeli dokument został sporządzony w postaci elektronicznej, to w takiej właśnie postaci i formie dokument należy złożyć zamawiającemu za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej. Jest to właśnie oryginał w postaci dokumentu elektro-

⁵⁰ Dz.U. z 2020 r. poz. 2452.

⁵¹ Dz.U. z 2017 r. poz. 1320.

⁵² W. Dzierżanowski, *Rozporządzenie w sprawie środków komunikacji elektronicznej*, „Zamówienia Publiczne. Doradca” 2017, nr 11–17, LEX.

⁵³ Dz.U. z 2020 r. poz. 2452.

nicznego, o którym mowa w przepisie § 14 ust. 2 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku. Sporządzenie zatem skanu wydruku takiego dokumentu i opatrzenie go przez wykonawcę kwalifikowanym podpisem elektronicznym uniemożliwia zamawiającemu dokonanie weryfikacji kwalifikowanego podpisu elektronicznego złożonego przez wystawcę dokumentu. Poświadczenie za zgodność z oryginałem nie obejmuje poświadczenia, że podpis elektroniczny został złożony w sposób prawidłowy. Odmiennie dzieje się w przypadku dokumentu sporządzonego w formie pisemnej — postaci papierowej, ponieważ na kopii takiego dokumentu widnieje odwzorowanie złożonego przez wystawcę własnoręcznego podpisu⁵⁴.

VII. DOPUSZCZALNOŚĆ NAKŁADANIA SKANU PODPISU NA DOKUMENT ELEKTRONICZNY

Należy podkreślić, że ustawodawca nie zdefiniował w kodeksie cywilnym ani w innej ustawie pojęcia podpis⁵⁵.

Pod tym pojęciem należy rozumieć sposób wskazania osoby składającej oświadczenie woli lub potwierdzającej określony stan rzeczy. Podpis pełni wiele funkcji, ale do najistotniejszych należy funkcja identyfikująca oraz autoryzacyjna, gwarantująca niezmienność treści oświadczenia opatrzonego podpisem⁵⁶. Można także wyróżnić pewne grupy funkcji podpisu: finalne, podmiotowe, zapewniające bezpieczeństwo obrotu prawnego i przedmiotowe⁵⁷. Pierwsza grupa umożliwia realizację funkcji konstrukcyjnej, zapewnia utworzenie zwykłej formy czynności prawnych i funkcji finalizującej, dzięki której można odróżnić ostateczną wersję dokumentu od jego projektu. W odniesieniu do drugiej grupy można mówić o funkcji wolicjonalnej, przez którą ujawnia się wola osoby składającej oświadczenie woli co do wywołania określonych skutków prawnych. Mamy także funkcję akceptacyjną, która jest wyrazem akceptacji złożonego oświadczenia woli, i ostrzegawczą. Ta ostatnia odnosi się do uświadomienia podmiotowi składającemu oświadczenie woli, że złożenie podpisu powoduje powstanie wiążących dla niego skutków prawnych. Do trzeciej grupy zalicza się funkcję ochronną, gwarantującą składającemu oświadczenie woli, że nikt nie przypisze mu innej treści oświadczenia woli i funkcję gwarancyjną, potwierdzającą autentyczność dokumentu zawierającego oświadczenie woli opatrzone podpisem⁵⁸.

⁵⁴ Wyrok KIO z dnia 16 kwietnia 2021 r., KIO 882/21, Legalis.

⁵⁵ J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, Warszawa 2007, s. 46.

⁵⁶ A. Bieliński, *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, Warszawa 2007, s. 12–18.

⁵⁷ J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, s. 46–49.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 46 n.; A. Bieliński, *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, s. 18; P. Machnikowski, *Weksel własny in blanco*, Warszawa 2002, s. 81; A. Doliwa, *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2004, s. 270.

Podpis własnoręczny musi być sporządzony ręcznie (kaligrafowany). Może oczywiście zawierać jedynie nazwisko albo pseudonim, pod którym dana osoba jest identyfikowana. Parafa, zawierająca skrócony podpis albo inicjały, nie jest traktowana jako podpis własnoręczny⁵⁹. W końcu istotne znaczenie ma także to, że podpis powielony mechanicznie jest kopią podpisu własnoręcznego, która może być wykonana metodą kserograficzną, fotograficzną, cyfrową lub inną. Odbicie podpisu może zatem nastąpić przez użycie faksymile, stempli, druku z odwzorowanym podpisem, skanera lub kserokopiarki. Ale tego rodzaju mechaniczne odzwierciedlenie (odwzorowanie) podpisu nie ma waloru podpisu własnoręcznego, więc nie stanowi elementu formy pisemnej czynności prawnych⁶⁰.

Reasumując, skan podpisu to zatem mechaniczne odzwierciedlenie podpisu własnoręcznego, dlatego też nie realizuje wymogów zwykłej formy czynności prawnych, o których mowa w art. 78 § 1 k.c.

W kwestii podpisu elektronicznego w ujęciu ogólnym przyjmuje się każdą metodę, technikę i proces elektronicznego uwierzytelniania osób fizycznych oraz uwierzytelniania oryginalności wytwarzanych lub akceptowanych przez nie dokumentów⁶¹. Jak już wskazano, w Unii Europejskiej, także i w Polsce, obowiązują rozporządzenie eIDAS, które statuuje podpis elektroniczny jako ciąg bitów wynikający z działania osoby podpisującej się, powiązany z innym ciągiem bitów, stanowiącym podpisywany dokument. Wyróżnia ono kilka rodzajów podpisów elektronicznych — zwykły podpis elektroniczny, zaawansowany podpis elektroniczny i kwalifikowany podpis elektroniczny⁶². Przepis art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS przewiduje, że kwalifikowany podpis elektroniczny jest równoważny podpisowi własnoręcznemu, co koresponduje z treścią art. 78¹ k.c. Nawiązując zatem do unormowań związanych z podpisem elektronicznym, zarówno unijnych, jak i krajowych (ustawa z dnia 5 września 2016 roku o usługach zaufania publicznego i podpisach elektronicznych⁶³, kodeks cywilny), należy uznać, że skan podpisu własnoręcznego wprowadzony do dokumentu zawierającego oświadczenie woli nie jest podpisem elektronicznym w rozumieniu rozporządzenia eIDAS.

Natomiast można przyjąć, że skan podpisu własnoręcznego zamieszczony pod oświadczeniem woli będzie realizował wymóg formy dokumentowej czynności prawnej. Chodzi tu zatem o formę, w której do identyfikacji autora oświadczenia woli nie wykorzystuje się podpisu własnoręcznego albo elektronicznego

⁵⁹ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, Warszawa 2007, s. 35; F. Rosengarten, *Parafa a podpis*, „Palestra” 1973, nr 11, s. 68–71.

⁶⁰ J. Kaspryszyn, [w:] *Prawo umów elektronicznych*, red. J. Gołaczyński, Kraków 2006, s. 25–30.

⁶¹ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, s. 35; P. Polański, *Podpisy elektroniczne w prawie polskim i wspólnotowym*, „Rejent” 2008, nr 9, s. 81; D. Szostek, *Podpis elektroniczny — problemy cywilnoprawne*, „Rejent” 2001, nr 12, s. 85 n.; J. Jacyszyn, S. Zakrzewski, *Podpis elektroniczny jako element systemu zabezpieczenia danych w sieci*, cz. 1, „Rejent” 2001, nr 10, s. 40.

⁶² D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 96.

⁶³ Dz.U. z 2021 r. poz. 1797.

(równoważnego podpisowi własnoręcznemu zgodnie z art. 78² k.c.), lecz inną metodę, która pozwoli ustalić autora oświadczenia woli (art. 77² k.c.). Przepis bowiem art. 77² k.c., na co już wskazano, stanowi, że do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie woli⁶⁴. Wykorzystano tutaj pojęcie dokumentu jako nośnika, w tym elektronicznego, za pomocą którego może być złożone oświadczenie woli. Jednocześnie nie jest elementem konstytutywnym takiego oświadczenia woli podpis własnoręczny albo elektroniczny w rozumieniu art. 78¹ k.c. Oznacza to, że mechaniczne odzwierciedlenie podpisu pod tekstem zawierającym oświadczenie woli będzie realizowało wymogi formy dokumentowej czynności prawnej. Zgodnie jednak z art. 245 k.c. jedynie dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej (art. 78 k.c.) albo elektronicznej (art. 78¹ k.c.) jest dowodem, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie woli zawarte w dokumencie. Dla oświadczenia woli wyrażonego w formie dokumentowej ustawodawca nie przewidział zatem takiego domniemania, co powoduje, że podmiot, który powołuje się na oświadczenie złożone w formie dokumentowej musi, zgodnie z art. 6 k.c., wykazać, że istotnie oświadczenie woli pochodzi od tego podmiotu⁶⁵.

PODSUMOWANIE

Dokumentem według kodeksu cywilnego jest nośnik, umożliwiający zapoznanie się z informacją (art. 77³ k.c.). Z kolei według art. 3 ust. 2 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących funkcje publiczne dokumentem elektronicznym jest zbiór danych, stanowiących odrębną całość, uporządkowany w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych.

Wynika z tego, że w postępowaniu w przedmiocie udzielenia zamówienia publicznego zastosowanie znajdują obie definicje, przy czym według kodeksu cywilnego dokumentem elektronicznym będzie nośnik zawierający informację, a według art. 3 ust. 2 ustawy o informatyzacji dokumentem elektronicznym jest informacja utrwalona na informatycznym nośniku danych.

Dokument elektroniczny może być tworzony w różny sposób, przy wykorzystaniu określonego oprogramowania, a więc może zawierać elementy tekstowe wytworzone na przykład przy użyciu edytora tekstu, elementy graficzne, zdjęcia, wykresy, rysunki, a nawet elementy foniczne albo audiowizualne. Z tego powodu nie można określić z góry natury i postaci dokumentu elektronicznego.

Według kodeksu postępowania cywilnego dowód z dokumentu elektronicznego zawierający tekst i umożliwiający ustalenie jego autora podlega przepisom

⁶⁴ D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 64 n.

⁶⁵ M. Krakowiak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, s. 759 n.

o dowodzie z dokumentów (art. 243¹ k.p.c.), a inne dokumenty, które oprócz tekstu zawierają także pliki foniczne, wideo, graficzne itp., podlegają regulacji z art. 308 k.p.c. W jednym i drugim przypadku sąd może dopuścić dowód z oględzin i dowód z opinii biegłego w celu przeprowadzenia takiego dowodu.

Dokument elektroniczny może być złożony w oryginale na przykład na nośniku lub przez dostęp do danego systemu informatycznego zawierającego informacje będące przedmiotem dowodu. Może być również złożony w postaci odpisu, który musi wiernie odzwierciedlać oryginał. Dokumenty w postaci elektronicznej mogą być złożone do akt sprawy w toczącym się postępowaniu cywilnym w trzech postaciach: jako elektroniczne nośniki informacji, na których są zapisane dane, jako wizualizacja na monitorze komputera lub jako wydruk komputerowy⁶⁶. Gdy chodzi o dokument sporządzony pierwotnie w postaci papierowej, konieczne będzie dokonanie elektronicznego poświadczenia dokumentu. Obecnie przepis art. 129 § 2¹ k.p.c. przewiduje, co prawda, że elektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu może być dokonane przez zawodowego pełnomocnika, który jest adwokatem, radcą prawnym [...] przez samo wprowadzenie tego dokumentu do systemu teleinformatycznego. Dopuszczalne jest także poświadczenie elektroniczne dokumentu papierowego przez notariusza.

Natomiast co do samego podpisu własnoręcznego, to nadal musi być on sporządzony ręcznie i zawierać imię oraz nazwisko autora, ale dopuszcza się także samo nazwisko albo pseudonim, pod którym dana osoba jest identyfikowana. Parafa, zawierająca skrócony podpis albo inicjały, nie jest uważana za podpis własnoręczny⁶⁷. Podpis powielony mechanicznie jest kopią podpisu własnoręcznego, która może być wykonana metodą kserograficzną, fotograficzną, cyfrową lub inną, ale takie odbicie podpisu nie stanowi podpisu własnoręcznego będącego elementem formy pisemnej czynności prawnych.

THE CONCEPT OF ELECTRONIC DOCUMENT IN CIVIL LAW

Summary

According to the Civil Code, a document is a carrier which makes it possible to get familiar with information (Article 77³ of the Civil Code). Whereas according to Art. 3 Sec. 2 of the Act on informatization of the activity of entities performing public functions, an electronic document is a set of data constituting a separate entity, set in a specific internal structure and recorded on a computer data carrier.

It follows from the above that both definitions will apply in the public procurement proceedings, while according to the Civil Code, an electronic document is a carrier containing information, and according to Article 3 Sec. 2 of the Act on informatization, an electronic document is information recorded on a computer data carrier.

⁶⁶ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1079; J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, s. 1172.

⁶⁷ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, s. 35; F. Rosengarten, *Parafa a podpis*, s. 68–71.

An electronic document can be created in various ways, with the use of specific software, so it can contain text elements created with the use of a text editor, graphic elements, photos, charts, drawings and even audio or audiovisual elements. Therefore, the nature and form of an electronic document cannot be specified in advance.

According to the Code of Civil Procedure, evidence from an electronic document containing a text and making it possible to determine its author is subject to the provisions on evidence from documents (Article 243¹ of the Code of Civil Procedure), and other documents, which apart from the text also contain audio, video, graphic files, etc., are subject to the provisions of Article 308 of the Code of Civil Procedure. In both cases, the court may admit visual and expert evidence for the purpose of such proof.

An electronic document may be submitted in its original form, e.g. on a carrier or through access to a given IT system containing information which is the subject of evidence. It may also be submitted in the form of a copy, which must be a faithful representation of the original. Documents in electronic form may be submitted to the case file in pending civil proceedings in three forms: as electronic information carriers on which data are recorded, as a visualisation on a computer screen or as a computer printout. When it concerns a document originally drawn up in a paper form, it will be necessary to make an electronic certification of the document. Currently, the provision of Art. 129 § 2¹ of the Code of Civil Procedure provides that “electronic certification of a copy of a document provided by a professional representative acting in the case who is an attorney, a legal adviser [...] takes place at the moment of introducing this document into the ICT system. Electronic certification of a document may also be performed by a public notary.”

The signature must be handwritten, although it may only contain the name or a pseudonym under which a person is identified. A paraphrase, containing an abbreviated signature or initials, is not considered as a handwritten signature. A mechanically reproduced signature is a copy of a handwritten signature, which may be made by means of a photocopying, photographic, digital or other method, but such a reflection of the signature does not constitute a handwritten signature, which is an element of the written form of legal transactions.

Keywords: document, handwritten signature, electronic signature, written form, electronic form, documentary form

BIBLIOGRAFIA

- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972.
- Bieliński A., *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, Warszawa 2007.
- Cieślak S., *Elektroniczne czynności sądowe — perspektywy rozwoju*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Dalka S., *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10.
- Doliwa A., *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2004.
- Dzierżanowski W., *Rozporządzenie w sprawie środków komunikacji elektronicznej*, „Zamówienia Publiczne. Doradca” 2017, nr 11–17, LEX.
- Ereciński T., *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
- Gołaczyński J., *Elektroniczne czynności sądowe*, Warszawa 2014.

- Gołaczyński J., Klich A., *Informatyzacja ksiąg wieczystych*, [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016.
- Górska K., *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnej*, Warszawa 2007.
- Jacyszyn J., Zakrzewski S., *Podpis elektroniczny jako element systemu zabezpieczenia danych w sieci*, cz. 1, „Rejent” 2001, nr 10.
- Janowski J., *Podpis elektroniczny w obrocie*, Warszawa 2007.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Kaspryszyn J., [w:] *Prawo umów elektronicznych*, red. J. Gołaczyński, Kraków 2006.
- Kaspryszyn J., *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, Warszawa 2007.
- Klich A., *Dowód z opinii biegłego w sprawach cywilnych. Biegły lekarz*, Warszawa 2016.
- Klich A., *Pojęcie wiadomości specjalnych w tzw. cywilnych procesach lekarskich*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Szychmiller, M. Różański, Olsztyn 2014.
- Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.
- Kotecka S., [w:] *Prawo nowych technologii*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, Warszawa 2021.
- Krakowiak M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Góral-Błaszczkowska, Warszawa 2016.
- Kubalski G., Małowiecka M., *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, art. 3, Warszawa 2019, Legalis.
- Lach A., *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004.
- Leśniak M., *Powszechny dostęp do przeglądania księgi wieczystej prowadzonej w systemie informacyjnym (nowej księgi wieczystej)*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 1.
- Machnikowski P., *Weksel własny in blanco*, Warszawa 2002.
- Marszałkowska-Krześ E., Rudkowska-Ząbczyk E., *Dowód z dokumentu w świetle projektowanych zmian Kodeksu cywilnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010.
- Misiuk-Jodłowska T., [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
- Polański P., *Podpisy elektroniczne w prawie polskim i wspólnotowym*, „Rejent” 2008, nr 9.
- Rosengarten F., *Parafa a podpis*, „Palestra” 1973, nr 11.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
- Słownik łacińsko-polski*, t. 1, red. J. Korpanty, Warszawa 2001.
- Stępień J., *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 23.
- Szostek D., [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, Warszawa 2012, Legalis.
- Szostek D., *Podpis elektroniczny — problemy cywilnoprawne*, „Rejent” 2001, nr 12.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.

- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2010.
- Zedler F., *Dopuszczalność dowodu z taśm magnetofonowych*, [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Józefa Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989.

BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN

ORCID: 0000-0003-2731-7430

Politechnika Wrocławska

TYOLOGIA DOKUMENTÓW ELEKTRONICZNYCH I PRZEPROWADZANIE Z NICH DOWODÓW

Abstrakt: W świetle kodeksowej definicji dokumentu (art. 77³ k.c.) dokument elektroniczny jest jednym z jego rodzajów. Jednak jego struktura techniczna powoduje, że na płaszczyźnie procesowej konieczne jest zastosowanie różnych przepisów w zależności od zawartości dokumentu i jego określonych elementów. Ze względu na różnice w formie zapisu oraz różnice dotyczące nośnika nie można do dokumentów elektronicznych zastosować wszystkich przepisów odnoszących się do dokumentów tradycyjnych. Nieustanny rozwój technologii może też powodować zmiany w zakresie samego pojęcia dokumentu oraz konieczność dokonania interpretacji przepisów o dowodach w taki sposób, by umożliwić przeprowadzenie dowodu z dokumentu w nowej formie (przykładem może być tak zwany *smart contract*).

Słowa kluczowe: dokument elektroniczny, dowód z dokumentu, postępowanie cywilne

WPROWADZENIE

Dokument elektroniczny nie jest żadnym nowym, oddzielnym tworem¹. W sensie prawnym to po prostu dokument, albowiem spełnia wymogi definicji zawartej w art. 77³ k.c. Natomiast w praktyce dość często wyróżnia się kategorię dokumentu elektronicznego niejako w kontraście do dokumentu w ujęciu tradycyjnym. Wynika to przede wszystkim z naleciałości o charakterze historycznym. Do 2015 roku zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie rozróżniano dokumenty i dokumenty elektroniczne². Mimo częściowo wspólnej nazwy dokument elektroniczny z dokumentem tradycyjnym pod względem technicznym mają niewiele wspólnego.

¹ Więcej na temat definicji dokumentu zob. B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1066–1097.

² D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17, s. 935–941; B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 248–253; M. Pilich, *Moc dowodowa dokumentów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. 3, red. K. Ślęzak, Warszawa 2009, LEX.

Wprawdzie jeden i drugi umożliwia utrwalanie informacji, ale w odmienny sposób. Jednakże wobec definicji, która skupia się na jednej funkcji, czyli na gromadzeniu informacji, tak różne byty mogą być zaliczone do jednego kręgu znaczeniowego³.

Ustawą z dnia 10 lipca 2015 roku, która weszła w życie 8 września 2016 roku⁴, do kodeksu cywilnego został dodany art. 77³. Przepis ten wprowadził po raz pierwszy do przepisów prawa cywilnego legalną definicję dokumentu. Wcześniej pojęcie dokumentu było przedmiotem wielu rozważań doktrynalnych⁵. Powszechnie było stanowisko, że pojęcie dokumentu obejmowało utrwalone w formie pisemnej (niezależnie od materiału, na którym zostało sporządzone) wszelkiego rodzaju spostrzeżenia, myśli, oświadczenia, które można by wielokrotnie wykorzystywać. Kodeks postępowania cywilnego ograniczał natomiast pojęcie dokumentu do dokumentu pisemnego, w którym za pomocą znaków pisarskich została utrwalona treść o znaczeniu prawnym⁶. Zwracano uwagę także na istnienie środków dowodowych, które miały w części cechy innych obiektów oraz w części cechy dokumentu, do których zgodnie z art. 308 k.p.c. zaliczano film, telewizję, fotokopię, fotografię, plany, rysunki, płyty, taśmy i inne sprzęty utrwalające lub przenoszące dźwięk i obraz. Odpowiednie stosowanie do nich przepisów o dowodzie z dokumentu wynikało między innymi z wierności odbicia wskazanych fragmentów rzeczywistości (zwłaszcza dowody z filmu)⁷. Kodeks postępowania cywilnego posługiwał się pojęciem dokumentu w znaczeniu wąskim (treści utrwalone za pomocą pisma), natomiast wykorzystanie innych środków dowodowych znajdowało podstawy w art. 308 k.p.c.⁸

³ Więcej zob. B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego*, Warszawa 2012.

⁴ Dz.U. z 2015 r. poz. 1311.

⁵ M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932, s. 283; M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Przemysł-Warszawa [b.d.], s. 196; E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 225; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego. Część I z komentarzem*, Poznań 1938, s. 334; J.J. Litauer, *Dowód z dokumentów w polskiej procedurze cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 1936, nr 1–2, s. 2; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 403–404; J. Knap, *Postępowanie dowodowe*, Katowice 1965, s. 26; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Łódź 1973, s. 122; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 146; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 267; Z. Resich, *Uproszczenie postępowania dowodowego w świetle prawa cywilnego procesowego Polski i innych krajów socjalistycznych*, „Nowe Prawo” 1987, nr 7–8, s. 12; K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 29.

⁶ Sąd Najwyższy przyjął, że dokument musi być sporządzony za pomocą materiałów, które mogą utrwalić treść oświadczenia złożonego zarówno ręcznie, jak i mechanicznie, ale podpis musi być złożony własnoręcznie, zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 23 listopada 2007 r., IV CSK 228/07, Legalis nr 107405. Podobny pogląd został wyrażony w orzeczeniu SN z dnia 15 marca 1937 r., III C 2198/36, OSN(C) 1938, nr 2, poz. 85, w którym Sąd Najwyższy uznał, że dokumentem miało być każde ucieleśnienie objawienia myśli za pomocą znaków pisemnych.

⁷ Zob. W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, s. 147.

⁸ R. Schmidt, *Dokument prywatny mający moc dokumentu urzędowego jako podstawa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym — cz. I*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 8, s. 444.

Mimo wielu poglądów i dyskusji prawnych kodeksowe przepisy o rodzajach dokumentów i związanych z nimi domniemaniach pozwalały na sprawne przeprowadzenie dowodu i ustalanie jego wartości dowodowej. Aczkolwiek warto zauważyć, że w piśmiennictwie pojawiały się głosy krytyczne odnośnie do przywiązania do papierowej postaci dokumentów oraz do łączenia ich z formą pisemną⁹.

I. STRUKTURA DOKUMENTU

Do uznania, że mamy do czynienia z dokumentem, niezbędne jest ustalenie, czy wyraża określoną myśl, przedstawioną za pomocą zrozumiałych znaków (alfabet, cyfry lub inne znaki) oraz czy jest ona utrwalona w sposób umożliwiający jej wielokrotne odtwarzanie¹⁰. Inne elementy, takie jak podpis czy data, nie wpływają na kwalifikację obiektu i mogą mieć znaczenie wyłącznie przy ustalaniu jego wartości dowodowej.

Elementem konstytuującym dokument jest informacja, przy czym nie jest istotne, czy jej „zawartość intelektualna” ma znaczenie prawne. W ujęciu formalnym z dokumentem będziemy mieli do czynienia, także gdy informacja będzie zawierała dane nielogiczne, niedorzeczne, a nawet nieprawdziwe. Ocena zawartości dokumentu może być przedmiotem postępowania dowodowego.

Dokument może zawierać dane tekstowe, dane graficzne¹¹, dane akustyczne (audio)¹², dane multimedialne (video)¹³, dane mieszane, a nawet oprogramowanie (*software*)¹⁴. Warto zwrócić uwagę na ten ostatni przykład, gdyż obecnie to on zyskuje na znaczeniu, w szczególności jako tak zwany *smart contract*.

Postęp technologiczny umożliwia zawieranie transakcji w sposób automatyczny, to jest przez samoobsługowe aplikacje, które w istocie są programami komputerowymi. *Smart contract* zwykle wiązany jest z branżą *fintech* i z technologią *blockchain*. Jednak nie ma przeszkód, by był też w innych rodzajach umów. Narzę-

⁹ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012, s. 26 n.; K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2011, s. 430 n.; J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, *Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 19, s. 1045 n.

¹⁰ T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 77.

¹¹ Zob. więcej A. Becker, *Elektronische Dokumente als Beweismittel im Zivilprozess*, Frankfurt am Main 2004, s. 10.

¹² Więcej P. Kübler, *Rechtsschutz von Datenbanken (EU-USA-Schweiz)*, Zürich 1999, s. 13.

¹³ Zob. więcej W. Kurth, *IT-Grundlagenwissen: für Datenschutz- und Sicherheitsbeauftragte in Wirtschaft und Verwaltung*, Frechen Königsdorf 2001, s. 19; a także H.R. Hansen, *Wirtschaftsinformatik I, Grundlagen betrieblicher Informationsverarbeitung*, Stuttgart 1998, s. 477.

¹⁴ R. Zöllner, R. Greger, *ZPO Kommentar*, Köln 2004, uwagi do § 371, nb 3.

dzie to w pełni automatycznie wdraża warunki umowy. Działa ono na zasadzie — jeśli zdarzy się X, to wykonaj Y. Przykładem zastosowania mogłaby być sytuacja, w której ktoś kupuje mieszkanie i z chwilą zapłaty ceny automatycznie dokonuje się wpis do księgi wieczystej i nabywca otrzymuje kod dostępu do mieszkania¹⁵.

Dokumenty, w tym istniejące w postaci elektronicznej, w bardziej tradycyjnym ujęciu mogą zawierać tekst, tabele liczbowe, dane numeryczne (ciągi liczbowe), dane graficzne, dane dźwiękowe, obrazy albo ciągi, kombinacje tekstów, liczb, tabel lub obrazów.

Analizując pojęcie dokumentu w postaci elektronicznej, należy podkreślić, że jego struktura jest bardzo złożona. Składa się on przynajmniej z dwóch warstw — warstwy opisu i warstwy reprezentacji. Ta pierwsza jest zapisem o określonym formacie, opartym na systemie binarnym, czytelnym jedynie dla komputera lub innego urządzenia elektronicznego, w którym dane zakodowano. Druga warstwa obejmuje treść widoczną dla człowieka, w wyniku przetworzenia, zwykle za pomocą programu komputerowego, warstwy opisu. W odróżnieniu od dokumentu papierowego dokument w postaci elektronicznej zawiera tak zwane metadane¹⁶, czyli atrybuty opisujące właściwości dokumentu, które zazwyczaj nie wchodziły w skład treści dokumentu. Metadane¹⁷ zawierają informacje o sposobie kodowania znaków pisarskich, datę utworzenia, autora, program, w którym utworzono dokument itp. Liczba, rodzaje oraz wymagalność atrybutów, a niekiedy ich wpływ na warstwę prezentacji zależą od formatu dokumentu.

Literalne brzmienie przepisów art. 244 i 245 k.p.c. mogłoby prowadzić do wniosku, że podpis jest niezbędnym elementem każdego dokumentu. Natomiast treść art. 243¹ k.p.c. wskazuje, że w obrocie istnieją także dokumenty bez podpisu, ale z możliwością ustalenia wystawców. Co więcej, dowodem w określonych okolicznościach mógłby być też dokument bez podpisu, którego wystawcy nie udało się ustalić. W takim przypadku sąd będzie musiał podjąć próbę ustalenia jego wartości dowodowej¹⁸.

Kwestia dopuszczalności anonimu jako dowodu jest kontrowersyjna. Przez lata przeważał pogląd o wykluczeniu z materiału dowodowego dokumentu, którego autora nie można w żaden sposób zidentyfikować¹⁹. W podobnym tonie wypo-

¹⁵ Przykład podawany na blogu technologicznym <https://antyweb.pl/smart-contracts-tutorial> (dostęp: 21.12.2022).

¹⁶ U. Sury, *Rechtsprobleme des Austausches digitaler Dokumente zwischen Privaten*, „Jusletter” 8.11.2004, https://jusletter.weblaw.ch/juslissues/2004/302/_3450.html__ONCE&login=false (dostęp: 10.02.2023).

¹⁷ H. Niestrój, *Dokument elektroniczny — zarys problematyki*, http://www.archiwa.net/index.php?view=article&catid=32%3AAartykuy&id=158%3Ahenryk-niestroj-dokument-elektro-niczny-zarys-problematyki&format=pdf&option=com_content&Itemid=9 (dostęp: 10.02.2023).

¹⁸ Por. T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, s. 77.

¹⁹ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Ereciński, T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 188–189; oraz *idem*, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 115.

wiedział się Sąd Najwyższy, uznając, że anonim nie stanowi i nie może stanowić żadnego dowodu w sprawie rozpoznawanej przez organy wymiaru sprawiedliwości. Anonim z istoty swojej miał być zjawiskiem niemoralnym, nieakceptowanym przez społeczeństwo i jako taki nie może być nigdy i w żadnym kontekście rozważany przez sąd²⁰. Warto podkreślić, że dokładna analiza wspomnianego orzeczenia Sądu Najwyższego pozwala uznać, że nie opowiedział się on za poglądem kategorycznie wykluczającym anonim, lecz jedynie wypowiedział się o nim, krytycznie oceniając go pod kątem moralności²¹.

W wielu jednak przypadkach przekazanie informacji bez ujawnienia swoich danych osobowych przez wystawcę (anonimowo) może się wiązać z obawami co do odbioru społecznego przekazywanych informacji albo różnymi lękami związanymi z konsekwencjami ujawnienia określonych informacji²² itp. Sporządzenie anonimu będzie zatem w takich okolicznościach jedyną formą wskazania na określone w nim sytuacje, zdarzenia lub zjawiska.

W ostatnich latach nastąpiło wiele zmian zarówno w odniesieniu do przepisów prawnych, jak i w sferze technicznej i technologicznej, a anonimy pojawiają się także jako wydruki informacji z internetowych forów dyskusyjnych lub z innych stron internetowych.

Przepis art. 243¹ k.p.c. wydaje się w kontekście anonimów dość nieprecyzyjny. Wynika z niego, że przedmiotem dowodu z dokumentu może być dokument zawierający tekst umożliwiający ustalenie jego wystawcy. Jednak nie wynika z niego, czy dotyczy on hipotetycznych możliwości, czy ma się odnosić do konkretnego przypadku. To zagadnienie jest istotne w kwestii dokumentów elektronicznych. Rozwój nowych technologii powoduje, że niemożność ustalenia wystawcy może okazać się jedynie czasowa, i ostatecznie uda się poznać jego tożsamość²³, lub może się wiązać jedynie z przeszkodami finansowymi, gdy ustalenie wystawcy wymagałoby dużych nakładów finansowych. Możliwość identyfikacji autora nie prowadzi zawsze do jego rzeczywistego ustalenia. Oznacza to, że są sytuacje, gdy autora nie można lub nie udało się ustalić.

Niekiedy mogą się pojawić w materiale dowodowym sprawy dokumenty, które w istocie będą anonimami, choć ta okoliczność paradoksalnie może nie być znana sądowi, a przynajmniej w chwili składania wniosku dowodowego. Dzieje

²⁰ Por. wyrok SN z dnia 9 grudnia 1980 r., II URN 171/80, OSP 1981, z. 7, poz. 126.

²¹ Zob. więcej Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym*, „Palestra” 2022, nr 5, s. 118–124; oraz B. Kaczmarek-Templin, *Jeszcze raz na temat anonimu*, „Palestra” 2022, nr 7–8, s. 23–31.

²² Przesłanie do sądu rodzinnego informacji o sytuacji małoletniego dziecka, która wymaga podjęcia przez sąd działań zmierzających do jego obrony albo zabezpieczenia jego interesów.

²³ B. Kaczmarek-Templin, *Jeszcze raz na temat anonimu*, s. 28. Podobny pogląd wyraził M. Rusiński, *Dowód z anonimu w procesie cywilnym*, [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 448.

się tak, gdy autor podpisuje się cudzym imieniem i nazwiskiem²⁴ lub gdy dane wystawcy okażą się fikcyjne. Zwłaszcza w wypadku dokumentów elektronicznych zdarza się, że ktoś podszywa się pod wystawcę dokumentu (IP Spoofing)²⁵.

Nie rozstrzygnięto też, kiedy można ustalić wystawcę — czy chodzi o moment złożenia wniosku dowodowego, czy o przeprowadzenie postępowania dowodowego.

Anonim, zwłaszcza w postaci dokumentu elektronicznego, w określonych okolicznościach może być dowodem w sprawie, pod warunkiem że będzie zawierał treści mające znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Ze względu na istniejącą definicję dokumentu, która nie przewiduje konieczności opatrywania go podpisem, należałoby uznać, że z formalnego punktu widzenia anonim spełnia kryteria definicyjne i powinien otrzymać taki status, przy czym sąd powinien dokonać analizy, czy nie zachodzi ewentualnie jakaś inna podstawa do jego wykluczenia²⁶.

II. KLASYFIKACJE I TYPY DOKUMENTÓW

Dokumenty to niezwykle różnorodna grupa środków dowodowych, co uwidoczniło się zwłaszcza po kodeksowym zdefiniowaniu dokumentu. W zależności od przyjętego kryterium można tworzyć wiele podziałów i klasyfikacji.

Najbardziej popularny i zarazem najbardziej istotny jest podział na dokumenty urzędowe i prywatne. Podstawą tego rozróżnienia jest kryterium wystawcy, przedmiotowego zakresu spraw, w jakich zostały wydane, i mocy dowodowej²⁷.

Zgodnie z przepisem art. 244 § 1 k.p.c. dokumenty urzędowe to dokumenty sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, a także, co wynika z § 2, dokumenty sporządzone przez inne podmioty w zakresie zleconych im ustawą

²⁴ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 189.

²⁵ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego*, s. 147.

²⁶ A. Laskowska zwróciła uwagę na „dowody niedopuszczalne”, czyli sprzeczne z zasadami współzycia społecznego i normami etycznymi, zob. *eadem*, *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób sprzeczny z prawem*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 12, s. 88–101. M. Krakowiak uważa, że mamy do czynienia z pojęciem dowodu nielegalnego, czyli dowodu uzyskanego z naruszeniem zasad współzycia społecznego, *eadem*, *Potajemne nagranie na taśmę w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 24, s. 1250. B. Karolczyk uważa, że pojęcia te można stosować zamiennie, *idem*, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 4, s. 88–106.

²⁷ Por. W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1987, s. 263–269; *idem*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 316–319; E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 412; T. Misiuk-Jodłowska, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 434.

zadań z dziedziny administracji publicznej²⁸. Dokument urzędowy musi spełniać wymogi co do wystawcy dokumentu, formy i jego zawartości, które zwykle określono w przepisach szczególnych. Przepis art. 244 k.p.c. jest podstawą do uznania za dokumenty również te sporządzone w postaci elektronicznej, o ile z regulacji szczególnych wynika taka możliwość.

Dokument prywatny²⁹ to każde pismo będące dokumentem, o ile nie jest ono dokumentem urzędowym (art. 245 k.p.c.). Zgodnie z przepisem art. 245 k.p.c. stanowi on dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie w nim zawarte. Wystawcą dokumentu prywatnego może być każda osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna³⁰.

Treść dokumentu prywatnego może obejmować oświadczenie woli, jak i oświadczenie wiedzy. Nie ma natomiast żadnych wymogów co do formy, ale oświadczenie musi być podpisane przez wystawcę. Treść przepisu oraz funkcje pełnione przez podpis na dokumencie uzasadniają pogląd, że dokument prywatny nie może istnieć bez podpisu³¹.

Nie ma przeszkód, by dokument prywatny był sporządzony w postaci elektronicznej, jednak wtedy musi być opatrzony podpisem elektronicznym, przy czym nie wskazano, jaki rodzaj podpisu jest wymagany.

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje dychotomiczny podział na dokumenty urzędowe i dokumenty prywatne. W doktrynie postuluje się wyodrębnienie pewnej podkategorii, która będzie łączyć cechy obydwu rodzajów³², to jest dokumentu prywatnego mającego moc dokumentu urzędowego³³. Nadanie dokumentowi prywatnemu mocy dokumentu urzędowego oznacza nadanie mu takiej cechy dokumentu urzędowego, której dokument prywatny z istoty swojej nie ma. Miałyby się on cechować nie tylko domniemaniem autentyczności, lecz także do-

²⁸ Zob. także Z. Resich, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Wrocław 1987, s. 198–199.

²⁹ T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, s. 80.

³⁰ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 106.

³¹ Wyrok SN z dnia 2 kwietnia, III CSK 299/07, Legalis nr 127051.

³² R. Schmidt, *Dokument prywatny mający moc dokumentu urzędowego jako podstawa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym*, s. 443–444.

³³ Zgodnie z art. 2 § 2 ustawy Prawo o notariacie czynności notarialne dokonane przez notariusza zgodnie z prawem mają charakter dokumentu urzędowego. Art. 815 § 2 k.p.c. stanowi, że pokwitowanie komornika wywołuje taki sam skutek jak pokwitowanie wierzyciela sporządzone w formie dokumentu urzędowego. Z art. 95 ust. 1 ustawy Prawo bankowe wynika, że księgi rachunkowe banków, wyciągi z tych ksiąg podpisane przez osoby upoważniane do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych banku i opatrzone pieczęcią banku oraz wszelkie wystawione w ten sposób oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności oraz stwierdzające udzielenie kredytu, pożyczki pieniężnej, ich wysokość, zasady oprocentowania, warunki spłaty, przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką lub zastawem rejestrowym mają moc prawną dokumentów urzędowych oraz są podstawą do dokonania wpisów w księgach wieczystych i rejestrach publicznych.

mniemaniem wiarygodności (zgodności z prawdą zawartych w nim oświadczeń). Do tej kategorii zalicza się coraz więcej rodzajów dokumentów³⁴.

Można także dokonać innego rozróżnienia — na dokumenty konstytutywne i narratywne³⁵. Dokumenty konstytutywne³⁶ to takie, które zawierają oświadczenia woli, obejmują czynność prawną i są dowodem jej dokonania. Dokumenty narratywne zawierają oświadczenia wiedzy, odnoszą się w swojej treści do leżących poza czynnością prawną okoliczności, stanów, wycinków rzeczywistości itp. Wprowadzenie definicji dokumentu spowodowało pojawienie się trzeciego rodzaju. Podział dokumentów ze względu na treść będzie obejmował dokumenty zawierające oświadczenia woli i oświadczenia wiedzy wywołujące skutki prawne, dokumenty zawierające oświadczenia wiedzy niewywołujące skutków prawnych oraz dokumenty niezawierające żadnych oświadczeń, czyli ze względu na zawartość intelektualną dokumentu możemy mówić o dokumentach konstytutywnych, narratywnych i innych (pozostałych).

W toku postępowania sądowego dokument może zostać przedstawiony jako oryginał lub jako jego odpis, gdyż sąd nie musi stykać się z oryginałem³⁷. Odpis dokumentu wskazuje na istnienie innego dokumentu, przy czym może zająć konieczność dokonania oceny zarówno samego dokumentu, jak i jego odpisu³⁸. Dziś ten podział stracił na aktualności. W kwestii dokumentów sporządzonych w postaci elektronicznej nie można mówić o oryginałach i kopiach. Odróżnienie dokumentów pierwotnych od dokumentów zawierających tę samą treść, utworzonych jako kopie, może być niemożliwe.

Odnosnie do zdefiniowania dokumentu warto zauważyć nowy podział wyróżniający dokumenty sporządzone w formie pisemnej (zwykłej lub kwalifikowanej), dokumenty sporządzone w formie dokumentowej, sporządzone w formie elektronicznej oraz pozostałe. Na płaszczyźnie procesowej dopuszczalne są dokumenty w postaci elektronicznej i dokumenty w postaci papierowej. Dokumenty elektroniczne będą obejmowały utworzone w formie elektronicznej i w formie

³⁴ K. Markiewicz, *Dokumenty i ich wtórniki w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 466. W doktrynie prezentowany jest także pogląd, zgodnie z którym przez nadanie dokumentowi prywatnemu charakteru dokumentu urzędowego ustawodawca wprowadził trzecią, nową, nieznaną wcześniej kategorię dokumentów. Tworzą one kategorię pośrednią między dokumentami urzędowymi i dokumentami prywatnymi, swoiste dokumenty quasi-urzędowe, zob. A. Janiak, *Wierzytelności bankowe w postępowaniu nakazowym. (Uwagi na tle nowego art. 485 k.p.c.)*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 4, s. 75–76.

³⁵ Por. T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, s. 75; K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 113.

³⁶ Nazywa się je także dyspozytywnymi, rozporządzającymi, skutkującymi, działającymi, zob. K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 113.

³⁷ Niektórzy przedstawiciele doktryny uważają, że sąd powinien zetknąć się z oryginałem dokumentu, por. H. KołECKI, *Pojęcie dokumentu publicznego, autentycznego i oryginalnego w polskim prawie karnym, cywilnym i administracyjnym oraz w kryminalistyce*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, red. T. Hanausek, Wrocław 2001, s. 119 n.

³⁸ Z. Resich, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1969, s. 426.

dokumentowej, a do dokumentów papierowych zaliczymy utrwalone w formie pisemnej lub dokumentowej. Trzeba zauważyć, że pojęcia postać i forma nie są tożsame. Forma odnosi się do czynności prawnych (oświadczenia woli), choć mocą art. 65¹ k.c. przepisy o oświadczeniach woli stosuje się odpowiednio do innych oświadczeń. W konsekwencji należałoby posługiwać się sformułowaniem „postać” w odniesieniu do techniki wytworzenia dokumentu, na przykład postać elektroniczna.

Wśród dokumentów można wprowadzić rozróżnienie na dokumenty zawierające podpis własnoręczny, podpis elektroniczny i niezawierające podpisu, ale umożliwiające identyfikację autora oraz w określonych przypadkach dokumenty, które nie zawierają podpisu i których wystawcy nie ustalono.

Bywają też inne podziały, które jednak nie mają większego znaczenia. Można zatem podzielić dokumenty na prawdziwe i sfałszowane, na polskie i zagraniczne, na ręczne i utrwalone za pomocą urządzenia technicznego, autograficzne (zawierające oświadczenia wystawcy) i heterograficzne (zawierające oświadczenia innych osób)³⁹.

III. PRZEDŁOŻENIE DO AKT SPRAWY

Dokumenty elektroniczne bywają często przedmiotem dyskusji o sposobie ich przedłożenia do akt spraw. Zasadniczo każde pismo procesowe powinno zawierać między innymi wymienienie załączników (art. 126 § 1 pkt 7 k.p.c.). Do pisma procesowego dołącza się załączniki wymienione w tym piśmie (art. 126 § 1¹ k.p.c.). Dokument elektroniczny, który może być odzwierciedleniem dokumentu papierowego, można przedstawić w formie wydruku komputerowego lub w formie zapisu na nośniku informatycznym. Praktyką jest, że sądy zobowiązują stronę składającą taki dowód to przedłożenia płyty CD. Jednak nie jest to właściwe, gdyż płyty CD jako nośniki są sukcesywnie eliminowane, albowiem wiele komputerów nawet nie jest wyposażonych w CD-ROM (odtwarzacz płyt CD). Zabiegi służące zapisaniu dokumentu w innym formacie niż ten, w którym go utworzono, powinny być potraktowane jako niedopuszczalne. Kompresja danych lub konwersja formatu może doprowadzić do zmiany właściwości, a nawet do zmiany zawartości dokumentu elektronicznego⁴⁰.

³⁹ Na temat różnych podziałów dokumentów zob. K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 114–115; także T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, s. 73–83.

⁴⁰ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego*, s. 148–152; zob. także *eadem*, *Dane elektroniczne a dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym — zarys problemu*, [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016, s. 113–119.

Dokumenty papierowe mogą być składane do akt w oryginale lub w odpisach. Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego komunikacja strony z sądem może się odbywać w formie tradycyjnej (papierowej) lub elektronicznej. Zwykle załączniki będą miały postać taką jak pisma procesowe. Możliwe jest także elektroniczne utrwalenie dokumentu (digitalizacja) i przesłanie go do sądu na nośniku danych, na przykład dokumentów bardzo obszernych. Odzworowanie dokumentu papierowego do postaci cyfrowej zwykle pozwala zachować zawartość dokumentu papierowego, chyba że zostało to zrobione niedokładnie lub dokument pierwotny był nieczytelny. W takich okolicznościach zastosowanie może znaleźć art. 248 k.p.c.

Zgodnie z art. 248 k.p.c. każdy zobowiązany jest przedstawić na zarządzenie sądu w oznaczonym terminie i miejscu dokument znajdujący się w jego posiadaniu i stanowiący dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że dokument zawiera informacje niejawne. Od tego obowiązku może uchylić się ten, kto co do okoliczności objętych treścią dokumentu mógłby jako świadek odmówić zeznania albo kto dysponuje dokumentem w imieniu osoby trzeciej, która mogłaby z takich samych przyczyn sprzeciwić się przedstawieniu dokumentu. Jednak i wówczas nie można odmówić przedstawienia dokumentu, gdy jego posiadacz lub osoba trzecia obowiązani są do tego względem chociażby jednej ze stron albo gdy dokument wystawiony jest w interesie strony, która żąda przeprowadzenia dowodu. Strona nie może ponadto odmówić przedstawienia dokumentu, jeżeli szkoda, na którą byłaby przez to narażona, polega na przegraniu procesu.

Po wdrożeniu możliwości, o których mowa w art. 125 § 2¹ k.p.c., strona będzie mogła wnosić do sądu pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W takim postępowaniu konieczne będzie dokonanie elektronicznego poświadczenia dokumentu, które będzie dokonane przez występującego w sprawie profesjonalnego pełnomocnika lub ewentualnie notariusza. Szczegółowe wymogi związane z digitalizacją znalazły się w przepisach rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 września 2016 roku w sprawie formatów, w jakich odpisy pism, dokumentów i pełnomocnictw mogą być poświadczane elektronicznie⁴¹. Wynika z nich, że odpis pisma, dokumentu lub pełnomocnictwa może być poświadczony elektronicznie w formacie PDF — jeżeli pismo, dokument lub pełnomocnictwo mają postać papierową albo gdy z przyczyn technicznych nie jest możliwe sporządzenie poświadczenia mającego postać elektroniczną w formacie XML, albo w formacie XML — jeżeli pismo, dokument lub pełnomocnictwo mają postać elektroniczną. Nie jest jasne natomiast, czy system teleinformatyczny będzie umożliwiał składanie załączników w postaci dokumentów elektronicznych innego rodzaju.

Wnoszenie załączników w postaci dokumentów pierwotnie utworzonych jako cyfrowe powinno być jedną z funkcjonalności systemu teleinformatycznego. Dokument, który istnieje w postaci elektronicznej, powinien w takiej postaci tra-

⁴¹ Dz.U. z 2016 r. poz. 1415.

fić do akt sprawy. Zdarza się, że zmiana formatu dokumentu na inny (konwersja danych) może spowodować zmianę zawartości dokumentu, co tym samym będzie miało wpływ na wynik postępowania dowodowego.

W przypadku dokumentów elektronicznych może pojawić się problem z ich udostępnieniem sądowi lub stronie przeciwnej. Dokument taki może być zaszyfrowany. Zgodnie z przepisem art. 233 § 2 k.p.c. sąd oceni według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału, jakie znaczenie nadać odmowie przedstawienia przez stronę dowodu lub przeszkodom stawianym przez nią w jego przeprowadzeniu wbrew postanowieniu sądu. Przepis ten może znaleźć zastosowanie do sytuacji, gdy strona dysponująca dokumentem elektronicznym odmówi rozszyfrowania.

IV. PRZEPROWADZENIE DOWODU Z DOKUMENTU W POSTACI ELEKTRONICZNEJ

Dowód z dokumentu ma charakter dowodu pośredniego, co wynika z okoliczności, że daje on możliwość ustalenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy za pośrednictwem oświadczeń innych osób, a zwłaszcza wystawców dokumentów. Często mówi się o nim także jako o dowodzie osobowym, który ujawnia oświadczenia określonej osoby⁴². Jednak poglądy te wymagają uzupełnienia, gdyż definicja dokumentu z art. 77³ k.c. do tej kategorii zalicza także dokumenty niezawierające żadnych oświadczeń oraz dokumenty, których wystawców nie można ustalić. Będą one w ujęciu procesowym stanowiły tak zwane inne dokumenty, o których mowa w art. 308 k.p.c. Dokument może być też dowodem rzeczowym, gdy zajdzie konieczność badania jego cech zewnętrznych.

Struktura techniczna dokumentu będzie miała wpływ na sposób przeprowadzania z niego dowodu. Już w latach sześćdziesiątych SN wyraził pogląd, że przepisy kodeksowe umożliwiają wykorzystanie wszelkich osiągnięć postępu technicznego, jeśli jest to dopuszczalne w ramach zakreślonych przez prawo⁴³.

Z przepisu art. 243² k.p.c. wynika, że dokumenty, które znajdują się w aktach sprawy lub do nich dołączone, stanowią dowody bez wydawania odrębnego postanowienia⁴⁴. Sąd wydaje postanowienie tylko wtedy, gdy pomija dowód z któregoś dokumentu. Jednak strona powinna złożyć wniosek dowodowy, w którym oznacza dowód w sposób umożliwiający przeprowadzenie go, oraz wyszczególnić fakty mające zostać wykazane tym dowodem (art. 235¹ k.p.c.).

⁴² E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 510.

⁴³ Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1969 r., III PRN 20/69, „Nowe Prawo” 1970, nr 9, s. 1362 (z głosem J. Krajewskiego).

⁴⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, *Środki dowodowe i postępowanie dowodowe w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 87–101.

Umieszczenie art. 243² k.p.c. prowadzi do wniosku, że należy go stosować wyłącznie do dokumentów zawierających tekst i co do których istnieje możliwość ustalenia ich wystawców. Nie dotyczy on natomiast dokumentów zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku.

Przeprowadzenie dowodu z dokumentu odbywa się przez zapoznanie się z jego treścią (zawartością) przez sąd. Jeśli wymagają tego okoliczności, może łączyć się z oględzinami cech zewnętrznych dokumentu. Uszkodzenia (w tym poprawki, podskrobienia itp.) i ich rozmiar mogą mieć wpływ na ograniczenie mocy dowodowej dokumentu.

Odnosnie do dokumentów elektronicznych, odmiennie niż w wypadku dokumentów w postaci tradycyjnej, problematyka wystawcy może okazać się dość niejednoznaczna. Kwestia ustalenia wystawcy może być trudna, gdyż nie wiadomo, kogo potraktować jako autora dokumentu — czy osobę, która została określona jako wystawca, czy osobę tak oznaczoną w atrybutach dokumentu (metadane), czy też osobę ostatecznie podpisującą dokument podpisem elektronicznym.

Podpis własnoręczny to podpis ściśle związany z osobą, która go nakreśliła. Natomiast odnośnie do podpisu elektronicznego nigdy nie ma pewności, czy nie posłużył się nim ktoś inny niż osoba, do której jest on przypisany. W dużej mierze istotne mogą się okazać zabiegi zmierzające do uprawdopodobnienia, kto w określonym czasie mógł korzystać ze sprzętu elektronicznego i utworzyć bądź udostępnić dokument elektroniczny.

Niekiedy dokument elektroniczny może być utworzony w ramach usługi *cloud computing*, czyli usługi zdalnego przechowywania, zarządzania oraz przetwarzania danych. Wówczas nie ma technicznej możliwości udostępnienia sądowi nośnika, na którym zapisany jest dokument⁴⁵. Wydaje się, że w niektórych okolicznościach zasadne będzie przeprowadzenie dowodu z dokumentu elektronicznego przez jego odtworzenie za pośrednictwem środowiska, w którym został utworzony. Przykładowo można w toku postępowania dowodowego wyświetlić zawartość strony internetowej lub odtworzyć dane zawarte w aplikacji mobilnej. Wydaje się także, że nie ma przeszkód, by zaaprobować pogląd, że dokument elektroniczny mógłby być odtworzony na urządzeniu będącym w posiadaniu jednej ze stron, na zasadzie analogii do dowodu z oględzin. Z przeprowadzenia oględzin sporządza się protokół, który następnie załącza się do akt. Odtworzenie dokumentu na urządzeniu strony również mogłoby znaleźć odzwierciedlenie w postaci protokołu.

W razie zakwestionowania tak przeprowadzonego dowodu zastosowanie może znaleźć art. 253 k.p.c. Jeżeli strona zaprzecza prawdziwości dokumentu prywatnego albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenie osoby, która je podpisała, od niej nie pochodzi, obowiązana jest to udowodnić. Jeżeli jednak spór dotyczy dokumentu prywatnego pochodzącego od innej osoby niż strona zaprzeczająca, prawdziwość dokumentu powinna udowodnić strona, która chce z niego skorzystać.

⁴⁵ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1074.

Samo przeprowadzenie dowodu z dokumentu elektronicznego nie uzasadnia konieczności badania jego autentyczności przez biegłego. Taka konieczność może się pojawić dopiero w razie zakwestionowania autentyczności i integralności dokumentu. Nadmienić należy, że zasadne jest zaangażowanie biegłego do udziału w przeprowadzeniu dowodu z dokumentu w postaci elektronicznej, gdy sąd nie dysponuje sprzętem do odtworzenia takiego dowodu. Taka potrzeba może się pojawić, gdy w sądzie rozpoznającym sprawę nie będzie urządzeń niezbędnych do weryfikacji podpisu elektronicznego⁴⁶. Jako że samo poczynienie rzeczywistych ustaleń z zakresu techniki może wymagać dysponowania wiedzą i doświadczeniem w danej dziedzinie, jak też dysponowania aparaturą badawczą (wiadomości specjalne), sąd może zlecić biegłemu przygotowanie opinii, w której biegły dokona spostrzeżeń faktycznych niezbędnych dla sądu do ustalania zawartości lub wiarygodności dokumentu⁴⁷.

Udział biegłego może okazać się niezbędny także jeśli ujawnią się problemy z nośnikiem, na przykład związane z jego uszkodzeniem lub z koniecznością odzyskania danych.

KONKLUZJE

Dokumenty elektroniczne to właściwie dokumenty. Z formalnego punktu widzenia nie ma potrzeby dookreślania ich przez odwołanie do postaci, w której zostały utworzone. Jednak ze względu na różnice związane z techniką ich wytworzenia, z nośnikiem, na którym miałyby być utrwalona informacja, oraz spowodowanych tym konsekwencji warto to zaakcentować. Wydaje się, że na płaszczyźnie procesowej ta różnorodność dokumentów może prowadzić do wielu nieporozumień i wątpliwości. Wprawdzie dzięki interpretowaniu przepisów można te niedogodności przewyciężyć, warto jednak rozważyć zmianę regulacji prawnych. Konieczne byłoby podjęcie dyskusji, czy dokumenty elektroniczne nie powinny uzyskać statusu samodzielnego środka dowodowego. Niezależnie od podjęcia takiej debaty należy przyjąć, że bez względu na kwalifikację każde źródło informacji może być przedmiotem dowodu i w razie potrzeby sąd będzie ustalał sposób przeprowadzenia takiego dowodu.

W zależności od zawartości i sposobu utrwalenia treści do przeprowadzania dowodów z dokumentów mogą mieć zastosowanie różne przepisy. Do większości odniesienia będą miały przepisy o dokumentach z art. 244 i art. 245 k.p.c. Dokumenty niezawierające żadnych oświadczeń, dokumenty, których wystawców należy ustalić, oraz dokumenty zawierające treści inne niż tekst będą przeprowadzane na podstawie art. 308 k.p.c. Natomiast w odniesieniu do inteligentnych kon-

⁴⁶ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego*, s. 177–178.

⁴⁷ Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1985 r., II CR 197/84, OSN 1984, z. 2–3, poz. 37.

traktów (*smart contracts*) należy rozważyć możliwość przeprowadzenia dowodu na podstawie art. 309 k.p.c., gdyż będzie to dowód polegający na zapoznaniu się z funkcjonowaniem określonego programu komputerowego.

TYPOLGY OF ELECTRONIC DOCUMENTS AND TAKING EVIDENCE OF THEM

Summary

In the light of the code definition of a document (Article 77³ of the Civil Code), an electronic document is one of the types of documents. However, its technical structure makes it necessary to apply different provisions at the procedural level depending on the content of the document and whether it contains certain elements. Due to the differences in the form of recording and the differences in the data carrier, it is not possible to apply all the provisions relating to traditional documents to electronic documents. The constant development of technology may also cause changes in the very concept of a document and the need to interpret the provisions on evidence in such a way as to enable taking evidence from a document in a new form (an example of which is the so-called smart contract).

Keywords: electronic document, evidence of the document, civil procedure

BIBLIOGRAFIA

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932.
- Becker A., *Elektronische Dokumente als Beweismittel im Zivilprozess*, Frankfurt am Main 2004.
- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974.
- Błaszczak Ł., *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym*, „Palestra” 2022, nr 5.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Łódź 1973.
- Ereński T., *Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. T. Ereński, Warszawa 1985.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2011.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Środki dowodowe i postępowanie dowodowe w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Gołaczyński J., Kotecka S., Zalesińska A., *Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 19.
- Hansen H.R., *Wirtschaftsinformatik I. Grundlagen betrieblicher Informationsverarbeitung*, Stuttgart 1998.
- Janiak A., *Wierzytelności bankowe w postępowaniu nakazowym. (Uwagi na tle nowego art. 485 k.p.c.)*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 4.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek-Templin B., *Dane elektroniczne a dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym — zarys problemu*, [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016.

- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego*, Warszawa 2012.
- Kaczmarek-Templin B., *Jeszcze raz na temat anonimu*, „Palestra” 2022, nr 7–8.
- Karolczyk B., *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 4.
- Knap J., *Postępowanie dowodowe*, Katowice 1965.
- Knoppek K., [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.
- Kołecki H., *Pojęcie dokumentu publicznego, autentycznego i oryginalnego w polskim prawie karnym, cywilnym i administracyjnym oraz w kryminalistyce*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, red. T. Hanausek, Wrocław 2001.
- Krakowiak M., *Potajemne nagranie na taśmę w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 24.
- Kruszelnicki S., *Kodeks postępowania cywilnego. Część I z komentarzem*, Poznań 1938.
- Kurth W., *IT-Grundlagenwissen: für Datenschutz- und Sicherheitsbeauftragte in Wirtschaft und Verwaltung*, Frechen Königsdorf 2001.
- Kübler P., *Rechtsschutz von Datenbanken (EU-USA-Schweiz)*, Zürich 1999.
- Laskowska A., *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób sprzeczny z prawem*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 12.
- Litauer J.J., *Dowód z dokumentów w polskiej procedurze cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 1936, nr 1–2.
- Markiewicz K., *Dokumenty i ich wtórniki w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3.
- Misiuk-Jodłowska T., [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
- Niestrój H., *Dokument elektroniczny — zarys problematyki*, http://www.archiwa.net/index.php?view=article&catid=32%3Aartykuy&id=158%3Ahenryk-niestroj-dokument-elektroniczny-zarys-problematyki&format=pdf&option=com_content&Itemid=9.
- Pilich W., *Moc dowodowa dokumentów elektronicznych w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. 3, red. K. Ślęzak, Warszawa 2009, LEX.
- Resich Z., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1969.
- Resich Z., *Uproszczenie postępowania dowodowego w świetle prawa cywilnego procesowego Polski i innych krajów socjalistycznych*, „Nowe Prawo” 1987, nr 7–8.
- Richter M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Przemysł-Warszawa [b.d.].
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Rusiński M., *Dowód z anonimu w procesie cywilnym*, [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Schmidt R., *Dokument prywatny mający moc dokumentu urzędowego jako podstawa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym — cz. I*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 8.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1987.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972.
- Sury U., *Rechtsprobleme des Austausches digitaler Dokumente zwischen Privaten*, „Jusletter” 8.11.2004, www.weblaw.ch/jusletter/Artikel.asp?ArticleNr=3450.
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Wrocław 1987.

- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Zöllner R., Greger R., *ZPO Kommentar*, Köln 2004.

MARCIN KOPACKI

ORCID: 0000-0002-1182-9178

Uniwersytet Wrocławski

INTERNET JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI O FAKTACH, O KTÓRYCH INFORMACJA JEST POWSZECHNIE DOSTĘPNA, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH — UWAGI NA TLE ART. 228 § 2 K.P.C.

Abstrakt: Wraz z nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego z 2019 roku do polskiego prawa procesowego obok faktów notoryjnych oraz faktów znanych sądowi z urzędu wprowadzono do art. 228 § 2 k.p.c. nową kategorię faktów — faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna. Kategoria ta miała być odpowiedzią ustawodawcy na panujące poglądy co do niemożliwości uznania faktu, o którym informacja została zamieszczona w internecie, za fakt powszechnie znany. W artykule analizuję, czy zasadne było wprowadzenie tej kategorii do polskiego prawa, oraz rozważam problemy związane z brzmieniem art. 228 § 2 k.p.c. po nowelizacji.

Słowa kluczowe: fakt, fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna, notoria, internet, media społecznościowe

WPROWADZENIE

Aktualny kodeks postępowania cywilnego obowiązuje od niemal pięćdziesięciu lat. Z kolei od ponad trzydziestu lat internet jest w Polsce dostępny (za symboliczny jego start przyjmuje się datę 17 sierpnia 1991 roku, kiedy to przesłano pierwszy pakiet danych z wykorzystaniem protokołu TCP/IP między Wydziałem Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego a Centrum Komputerowym Uniwersytetu w Kopenhadze¹). Niestety zarówno polski ustawodawca, jak i polska praktyka prawa procesowego cywilnego nie nadążają za olbrzymimi przemianami społecznymi związanymi z globalizacją oraz informatyzacją społeczeństwa. Przez niemal trzydzieści lat praktyka prawa procesowego cywilnego mierzyła się z pro-

¹ D. Baran, *Internet w Polsce*, [w:] *Polski system medialny 1989–2011*, red. K. Pokorna-Ignatowicz, Kraków 2013, s. 76.

blemem niemożności wykorzystania informacji znajdujących się w internecie do celów procesowych. Idealnym przykładem nieporadności polskiego ustawodawcy w tym zakresie jest wprowadzenie dopiero nowelizacją z 4 lipca 2019 roku do kodeksu postępowania cywilnego² pewnego rodzaju uproszczeń dowodowych związanych z funkcjonowaniem informacji w przestrzeni internetowej. Nieporadność ta polega na tym, że jak sam ustawodawca przyznał, nowelizacja w tym zakresie była odpowiedzią na stanowisko orzecznicze zaprezentowane między innymi przez Sąd Najwyższy już w 2010 roku³. Niemalże dziesięć lat zajęło polskiemu ustawodawcy zidentyfikowanie występowania problemu i przygotowanie jednego przepisu, którego celem było odmienne uregulowanie tej kwestii. Należy jednak postawić pytanie, czy nowelizacja z 2019 roku rzeczywiście umożliwiła osiągnięcie zamierzonego przez ustawodawcę celu, czy też powoływanie się na informacje funkcjonujące w internecie jest procesowo ryzykowne.

I. HISTORIA DROGI DO NOWELIZACJI

Z dniem 7 listopada 2019 roku w art. 228 kodeksu postępowania cywilnego obok tak zwanych faktów notoryjnych (powszechnie znanych) oraz znanych sądowni z urzędu ustawodawca wprowadził trzecią kategorię faktów w postaci faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna. Zmiana ta, choć zasadna, w istocie może prowadzić do wielu problemów praktycznych. Zanim jednak kwestia ta będzie możliwa do przeanalizowania, konieczne jest krótkie wprowadzenie do historii tej zmiany z uwzględnieniem poglądów występujących w orzecznictwie.

Od samego początku obowiązywania kodeksu postępowania cywilnego art. 228 § 1 k.p.c. wskazywał, że fakty powszechnie znane nie wymagają dowodu. Norma prawna tej treści obowiązywała jednak już dużo wcześniej — już art. 252 § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 roku — Kodeks postępowania cywilnego⁴ wskazywał tożsamą normę prawną. W obu regulacjach oprócz faktów powszechnie znanych (zwanych w doktrynie notoryjnością ogólną)⁵ ustawodawca wyróżniał fakty znane sądowni z urzędu (określane w doktrynie jako notoryjność sądowa lub urzędowa⁶). Posługiwanie się pojęciem

² Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

³ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, VIII kadencja Sejmu, s. 52.

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. — Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1930 r. Nr 83, poz. 651.

⁵ Między innymi M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV – Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 24, s. 1316.

⁶ *Ibidem*.

mi notoryjności urzędowej oraz ogólnej jakkolwiek jest wygodne z perspektywy przejrzystości wypowiedzi, to jednak, jak słusznie podnosi się w doktrynie, jest błędne⁷. Notoryjność oznacza bowiem powszechność⁸, w związku z czym notoryjność powszechna jest pleonazmem, a notoryjność urzędowa oksymoronem⁹.

Zaznaczam jednak, że tak zwana notoryjność sądowa pozostaje poza zakresem moich rozważań, ze względu na całkowitą odmienną od wyróżnionej nowelizacją z 2019 roku nowej grupy faktów, to jest takich, o których informacja jest powszechnie dostępna.

W orzecznictwie problematyczne okazało się, czy fakty, co do których strony i sąd mają publiczny dostęp, są rodzajem faktów notoryjnych? Początkowo, gdy jeszcze nie było internetu, doktryna i orzecznictwa musiały odpowiedzieć na pytanie, czy informacja zawarta w prasie staje się faktem notoryjnym. Fakty powszechnie notoryjne najczęściej definiuje się jako fakty, które powinny być znane każdemu rozsądnemu, mającego doświadczenie życiowe mieszkańcy miejscowości, w której znajduje się sąd orzekający¹⁰. Zgodnie z wyrażanymi poglądami doktryny i orzecznictwa informacja prasowa została uznana za cenną i umożliwiającą przeprowadzenie dowodów z urzędu¹¹, jednak niestanowiącą notorii¹². Sąd Najwyższy w kolejnych orzeczeniach zajmował się bardziej zaawansowanymi permutacjami tego problemu. W ocenie Sądu Najwyższego również informacje zawarte w księgach wieczystych, mimo ich jawności i dostępności w systemie elektronicznym, nie stanowią faktów notoryjnych¹³. Sąd Najwyższy wyjaśnił, „że okoliczność przeto, że stan wpisów w księdze wieczystej jest jawny, a nadto dostępny za pomocą narzędzia o charakterze powszechnym, jakim jest Internet, nie czyni z tych wpisów faktów powszechnie znanych lub też znanych sądowi urzęd-

⁷ Pojęcia te krytykują między innymi P. Rylski, Ł. Błaszczak, K. Markiewicz; P. Rylski, *5.1.1. Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowi urzędowo*, [w:] *idem, Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 254; *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2014, s.173; *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 250.

⁸ P. Rylski, *5.1.1. Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowi urzędowo*, s. 254.

⁹ Por. *ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Należy zaznaczyć, że poglądy te były prezentowane w okresie obowiązywania w polskim prawie procesowym zasady prawdy obiektywnej, co wyjaśnia odwoływanie się do przeprowadzania dowodów z urzędu.

¹² K. Piasecki, *Znaczenie procesowe faktów powszechnie znanych i faktów znanych sądowi urzędowo*, „Palestra” 1961, nr 10, s. 41; por. również orzeczenie SN z dnia 9 stycznia 1951 r., C 436/50, Orzecznictwo Sądu Najwyższego 1951, nr 3, poz. 80; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, LEX 2022, art. 228.

¹³ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 596/12, LEX nr 1375468; A. Turczyn, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2022, art. 228; *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 175.

dowo”¹⁴. Sąd Najwyższy wskazywał również, że zamieszczenie w internecie informacji o faktach nie może sprawiać, że nabierają one przymiotu faktów notoryjnych, gdyż w internecie można odnaleźć informacje dotyczące niemal wszystkich dziedzin życia¹⁵. Ta teza orzeczenia Sądu Najwyższego spotkała się z aprobatą, między innymi wskazywano, że w internecie dostępne są zarówno informacje fałszywe, jak i prawdziwe na niemalże każdy temat, co uniemożliwia łatwe stwierdzenie, z pominięciem postępowania dowodowego, które fakty rzeczywiście są powszechnie znane. Stanowisko Sądu Najwyższego było aprobowane w doktrynie między innymi przez T. Erecińskiego, który wskazywał na słuszność wykluczenia faktów dostępnych w internecie z faktów powszechnie znanych¹⁶. Autor przyjął bowiem, że dostęp do internetu w Polsce jest nadal stosunkowo ograniczony. Ponadto wskazał, że nie mogą być uznane za powszechnie dostępne informacje, do których dostęp mają tylko niektórzy użytkownicy internetu (np. jeżeli dostęp uzależniony jest od szczególnej procedury logowania, obowiązku rejestracji lub uiszczenia dodatkowej opłaty). Ponadto różnego rodzaju informacje rozpowszechniane w internecie pozbawione są często możliwości weryfikacji ich prawdziwości lub źródła pochodzenia¹⁷.

Odnutować należy również pogląd Sądu Najwyższego rzucający inne światło na analizowaną kwestię. Sąd Najwyższy przyjął bowiem, że wpisy do Krajowego Rejestru Sądowego mają charakter faktów powszechnie znanych¹⁸.

Dostrzegając istniejące poglądy w tym zakresie oraz uznając, że nie przystają one do społeczeństwa informacji w dobie globalizacji, ustawodawca zdecydował się na interwencję ustawodawczą. W treści uzasadnienia do projektu nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego zostało wprost wskazane, że zmiana art. 228 § 2 k.p.c. ma na celu zmianę praktyki prezentowanej między innymi w przytoczonym już wyroku SN z 10 lutego 2010 roku w sprawie V CSK 269/09¹⁹. Projektodawcy argumentowali, że wskazana modyfikacja konieczna jest ze względu na zmiany społeczne i powszechny dostęp do informacji. W ocenie projektodawców internet może dostarczyć informacji zarówno w zakresie, w jakim konieczne jest posiadanie wiedzy specjalnej, jak i w zakresie, który takiej wiedzy nie wymaga²⁰.

¹⁴ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2013 r.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 269/09, Orzecnictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna 2010, nr 9, poz. 127.

¹⁶ T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 26 listopada 2014 r., III CSK 254/13, LEX nr 1651013; por. A. Turczyn, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*.

¹⁹ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 52.

²⁰ *Ibidem*.

II. OCENA NOWELIZACJI DOKONANA PRZEZ DOKTRYNĘ

Nowelizowany przepis spotkał się z diametralnie różnymi ocenami. S. Kotas-Turoboyska wskazuje, że zmiana jest zasadna i umożliwi sądowi wydanie wyroku bez sięgania po czasochłonną i kosztowną opinię biegłego²¹. Z kolei E. Marszałkowska-Krześ negatywnie ocenia wprowadzenie do kodeksu postępowania cywilnego nowego uproszczenia dowodowego, wskazując że informacje znajdujące się w internecie podlegają aktualizacjom oraz zmianom²². Sprawia to, że nie można być pewnym ich prawdziwości. Autorka pozytywnie ocenia dotychczasową regulację, zgodnie z którą informacje zawarte na stronach internetowych powinny być wykazywane za pomocą wydruku strony internetowej poświadczony przez notariusza²³.

Wyrażając własne stanowisko w tym zakresie, do pewnego stopnia podzielam wątpliwości podnoszone przez E. Marszałkowską-Krześ, jednak nie uznaję ich za tak istotne, aby nie aprobować przyjętego przez ustawodawcę kierunku zmian kodeksu postępowania cywilnego. Modyfikowanie informacji zawartych w internecie może utrudnić sądowi stwierdzenie faktu, jednak należy tu poczynić co najmniej dwa zastrzeżenia. Przede wszystkim wskazać należy na możliwość identyfikacji informacji umieszczonej w internecie oraz jej zmian. W wielu przypadkach możliwe jest skorzystanie z powszechnie dostępnych narzędzi informatycznych umożliwiających prześledzenie zmian informacji²⁴. Ponadto ustawodawca, wprowadzając kategorię faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna, nie nakazuje sądowi przyjmować, że wszystkie informacje zawarte w internecie są prawdziwe. Dodatkowo, gdyby sąd uznał, że w internecie istnieją informacje wzajemnie się wykluczające, to ustawodawca nie nakazuje, aby sąd w każdej sytuacji przyjmował, że jedna z tych informacji jest informacją o fakcie. Odnośnie do faktów notoryjnych w doktrynie przyjęto, że fakt notoryjny musi być znany zarówno stronom, jak i sądowi²⁵, przez co nabiera w istocie charakteru względnego²⁶.

²¹ S. Kotas, *Realizacja zasady szybkości postępowania w polskim procesie cywilnym w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw [w:] Postępowanie cywilne — wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 107.

²² E. Marszałkowska-Krześ, *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych o projekcie ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (z dnia 14 grudnia 2018 r.)*, s. 19, <http://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2019/01/Opinia-z-07.01.2019-r.-KPC-14.12.2018-r.pdf> (dostęp: 13.02.2023).

²³ *Ibidem*.

²⁴ Narzędziem takim może być wyszukiwarka Web.archive.org umożliwiająca wyświetlanie archiwalnych wersji przynajmniej niektórych stron internetowych. Przykładowo, w chwili pisania niniejszej pracy za pomocą wskazanej wyszukiwarki możliwe jest wyświetlenie strony internetowej Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego od dnia 5 grudnia 1998 r. do 15 stycznia 2023 r.

²⁵ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe*, Warszawa 2010, s. 137.

²⁶ *Ibidem*.

Podobnie w kwestii faktów, co do których informacja jest powszechnie dostępna — jeśli sąd, dysponując wieloma różnymi informacjami, uznałby, że nie potrafi stwierdzić, która z tych informacji jest rzeczywiście prawdziwa, lub stwierdzenie takie byłoby utrudnione, to powinien przyjąć, że informacja o tym fakcie nie jest publicznie dostępna. Oprócz tego odnośnie do faktów notoryjnych przyjmuje się, że fakt nie może zostać uznany za notoryjny, jeśli choćby część materiału dowodowego przeczy temu faktowi²⁷, a także gdy sąd ma wątpliwości co do zgodności faktu z prawdą²⁸. Nie znajduję uzasadnienia, by zasady tej nie stosować odpowiednio do faktów, co do których informacja jest powszechnie dostępna²⁹.

III. WIADOMOŚCI SPECJALNE UZYSKANE Z INTERNETU

Analizując kwestię internetowych źródeł informacji, nie sposób nie odnieść się do zagadnienia, czy dzięki faktom, co do których informacja jest powszechnie dostępna, sąd mógłby ustalać także fakty w wypadkach wymagających wiedzy specjalnej. Jak można przeczytać w uzasadnieniu do projektu nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, celem projektodawców było, aby dzięki faktom, co do których informacja jest powszechnie dostępna, sąd mógł rozstrzygać także w zakresie, w jakim konieczne jest dysponowanie wiadomościami specjalnymi³⁰. Stanowisko to spotkało się ze słuszną krytyką B. Wołodkiewicza, który wskazuje, że przepisy kodeksu postępowania cywilnego wyrażają specjalną preferencję dla dowodu z opinii biegłego, prowadząc nawet do wniosku, że także sytuacja, w której sędzia dysponuje wiadomościami specjalnymi nie uprawnia sądu do wykorzystania tychże informacji bez oceny biegłego³¹. Być może projektodawcy niefortunnie wyrazili swoje zamierzenie. W wyniku powszechności dostępu do informacji można mówić o swoistej deprecjacji wiadomości specjalnych. W doktrynie wskazuje się, że informacje specjalne to takie, które wykraczają poza zdolności percepcyjne oraz wiedzę ogólną przeciętnego człowieka, a ich zdobycie wymaga wykonywa-

²⁷ H. Dolecki, T. Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX, art. 228; wyrok SN z dnia 4 maja 1977 r., IV CR 150/77, LEX nr 7934.

²⁸ P. Rylski, 5.1.1. *Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowni urzędowo*, s. 254; A. Góral-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 266.

²⁹ Podobnie M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r.*

³⁰ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 52; por. również B. Wołodkiewicz, *Zmiany w postępowaniu dowodowym wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r.*, [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020, Legalis.

³¹ B. Wołodkiewicz, *Zmiany w postępowaniu dowodowym wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r.*

nia określonego zawodu albo specjalnego wykształcenia³². Niektóre informacje specjalne, które przez lata uchodziły za wymagające wiedzy specjalnej, dziś można znaleźć w przystępnej formie w internecie. Ich powszechna dostępność nie sprawiła, że fakty, których te informacje dotyczyły, stały się faktami powszechnie dostępnymi. Jednak łatwy i powszechny dostęp do tych informacji sprawia, że nie wykraczają one już poza zdolności percepcyjne przeciętnego użytkownika internetu. Dzieje się tak przede wszystkim ze względu na postępujące zjawisko dzielenia się wiedzą przez profesjonalistów. Tytułem zilustrowania: informacje dotyczące czasu wiązania betonu kiedyś (na przykład bezpośrednio po wejściu w życie kodeksu postępowania cywilnego) wykraczały poza percepcję przeciętnego człowieka. Dzisiaj, korzystając z internetu, sąd bez kłopotu ustali, czym różni się wiązanie betonu od jego schnięcia, jak również dowie się, po jakim czasie w typowych warunkach beton mniej więcej się wiąże. Nawet jeśli te informacje nie pozwolą na podjęcie decyzji we wszystkich sprawach, to przynajmniej w niektórych procesach sądowych zbędne okaże się powołanie biegłego, gdy dane informacje są dostępne w internecie i są bezsprzeczne. Zaznaczyć jednak należy, że każdorazowo wydanie orzeczenia będzie wymagało od sądu staranności i wnikliwości, aby sąd omyłkowo nie uznał, że informacja specjalna jest dostępna w internecie.

IV. PROBLEMY ZWIĄZANE Z MEDIAMI SPOŁECZNOŚCIOWYMI

Niezależnie od przedstawionych rozważań wskazać należy, że kategoria faktów, co do których informacja jest powszechnie dostępna, rodzi realne problemy w kontekście mediów społecznościowych. Zgodnie z definicją słownikową media społecznościowe to „technologie internetowe i mobilne, umożliwiające kontakt pomiędzy użytkownikami poprzez wymianę informacji, opinii i wiedzy”³³. Media społecznościowe mogą mieć zróżnicowany charakter i opierać się na wymianie przede wszystkim treści pisemnych (na przykład Facebook), zdjęć i filmików (na przykład Instagram) lub samych filmików (na przykład TikTok). Zaznaczyć należy, że wspólną cechą znakomitej większości mediów społecznościowych jest ograniczony dostęp do treści prezentowanej na portalach dla użytkowników niezarejestrowanych oraz korzystanie z algorytmów dostosowujących treść do konkretnego użytkownika. Obie te cechy są bardzo istotne dla prowadzenia dalszej analizy.

Jak już stwierdzono, doktryna i orzecznictwo w kontekście faktów notoryjnych zajęły się wykładnią słowa „powszechnie”, wskazując, że powszechnie znany fakt to taki, który powinien być znany każdemu rozsądnemu, mającego

³² E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, LEX, art. 228.

³³ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slovníki/media%20spo%C5%82eczno%C5%9Bciowe.html> (dostęp: 17.01.2023).

doświadczenie życiowe mieszkańcy miejscowości, w której znajduje się sąd orzekający³⁴. Mając na względzie, że jedną z reguł wykładni jest zakaz wykładni homonimicznej, to jest zakaz nadawania tym samym zwrotom różnego znaczenia³⁵, należałoby przyjąć, że informacją o fakcie, co do którego informacja jest powszechnie dostępna, jest tylko taka informacja, po którą w łatwy sposób może sięgnąć każdy mieszkaniec miejscowości, w której znajduje się sąd orzekający. Co więcej, informację taką można by uznać za powszechnie dostępną jedynie wówczas, gdy łatwy dostęp do niej miałyby zarówno sąd, jak i strony, co wynika z odpowiedniego stosowania poglądów doktryny dotyczącej faktów notoryjnych³⁶.

Zaznaczyć należy, że przyjęcie założenia co do powszechnej dostępności informacji o fakcie jedynie wówczas, gdy dostęp do tej informacji mają obie strony, może nie sprawdzać się w odniesieniu do mediów społecznościowych. W ramach niektórych portali społecznościowych istnieje możliwość zablokowania przez niektórych użytkowników określonych innych użytkowników. Możliwa zatem jest sytuacja, w której jedna z osób narusza dobra osobiste drugiej osoby za pomocą posta o kategorii „publiczny” (to jest wiadomości wyświetlającej się u wszystkich użytkowników danego portalu społecznościowego, z wyjątkiem tych, którym indywidualnie zablokowano dostęp do treści). Osoba znieważona zapozna się z treścią posta, złoży pozew o ochronę dóbr osobistych, wskaże sądowi, że informacja o naruszeniu jest powszechnie dostępna, a następnie po doręczeniu powództwa osoba znieważająca zablokuje jej dostęp do rzeczonego posta. W ten sposób, przyjmując dotychczasowe stanowisko dotyczące faktów notoryjnych, sąd nie mógłby uznać faktu za powszechnie dostępny tylko dlatego, że nie jest on dostępny dla znieważonego. Jak sądzę, wskazany przykład dobitnie ilustruje, że utrzymanie dotychczasowego sposobu wykładni w odniesieniu do rozumienia pojęcia „powszechnie” nie jest możliwe. W przytoczonym przykładzie widać kolejny problem dowodowy — użytkownik, nie mając dostępu do posta, którego treść została dla niego zablokowana, nie będzie mógł w prosty sposób wykazać tego faktu innym dowodem, który zapewne pozyskałby przed procesem, gdyby nie to, że zaufał w kategorię faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna.

Nie jest to jednak jedyny problem związany z mediami społecznościowymi jako źródłami informacji o faktach w rozumieniu art. 228 § 2 k.p.c. Należy bowiem również wskazać na kolejną specyfikę funkcjonowania tych mediów. Generują one przychody dla swoich twórców między innymi w wyniku działalności reklamowej. Im bardziej reklama jest dostosowana do profilu użytkownika, tym większe prawdopodobieństwo, że będzie on zainteresowany reklamowanym pro-

³⁴ P. Rylski, 5.1.1. *Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowi urzędowo*, s. 254.

³⁵ Między innymi G. Jędrejek, 2.3. *Wykładnia językowo-logiczna*, [w:] *idem*, *Wykładnia przepisów prawa cywilnego materialnego i procesowego*, Warszawa 2020, LEX (dostęp: 17.01.2023).

³⁶ Jak wskazuje K. Piasecki, faktem powszechnie znanym może być tylko fakt, który jest znany zarówno sądowi, jak i stronom, *idem*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–366*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014, Legalis, art. 228 (dostęp: 17.01.2023).

duktem. Drugim czynnikiem wpływającym na zyski mediów społecznościowych jest z kolei czas spędzony w rzeczywistości konkretnego medium. Im więcej czasu dana osoba poświęci na korzystanie z danego medium społecznościowego, tym potencjalnie obejrzy więcej reklam. Z tych względów media społecznościowe stosują zaawansowane algorytmy, które filtrują treść pod konkretnego użytkownika, aby zapewniać mu dostęp do informacji mogących go interesować. Przykładowo serwis YouTube uwzględnia historię oglądania, historię wyszukiwania, subskrybowane kanały, kraj użytkownika oraz porę dnia³⁷, Facebook bierze pod uwagę posty, w które użytkownik się angażuje, oraz odrzuca te niewywołujące jego reakcji³⁸. TikTok z kolei zajmuje się mikroreakcjami użytkownika: tempem przewinięcia filmiku, obejrzanymi filmikami itp.³⁹ Zważywszy na dostosowywanie algorytmów filtrujących wyświetlane treści do konkretnego użytkownika, należy postawić pytanie, czy zdobyte w ten sposób informacje rzeczywiście mogą tworzyć informacje powszechnie dostępne. Wydaje się, że samo filtrowanie treści preferowanych przez użytkowników nie wyklucza jeszcze uznania informacji za powszechnie dostępną, o ile strony procesu cywilnego (lub sądu) mogą z łatwością odnaleźć wskazane informacje. Należy jednak zaznaczyć, że korzystanie z mediów społecznościowych jako źródeł powszechnie dostępnych informacji o faktach wymaga od składu orzekającego ostrożności oraz przynajmniej elementarnej świadomości o funkcjonowaniu tychże algorytmów. Pozwoli to sądowi stwierdzić, czy dany fakt można uznać za fakt, o którym informacja jest powszechnie dostępna, oraz wytłumaczyć stronom, dlaczego nie uznaje pewnych informacji za powszechnie dostępne.

V. INICJATYWA W POWOŁYWANIU FAKTÓW

Dostrzegam również inne problemy związane z faktami, co do których informacja jest powszechnie dostępna. Stanowią one swego rodzaju wyłom w ciężarze dowodzenia⁴⁰, ich celem jest ułatwienie gromadzenia materiału dowodowego, przy czym fakty te sąd może uwzględnić zarówno z inicjatywy strony, jak i z własnej⁴¹. Rodzi się tu problem, jak strona powinna to zrobić. Wydaje się, że wystarczają-

³⁷ https://www.youtube.com/intl/ALL_pl/howyoutubeworks/product-features/recommendations/ (dostęp: 13.02.2023).

³⁸ https://www.linkedin.com/pulse/algorytmy-w-mediach-spo%C5%82eczno%C5%9Bciowych-anna-ledwo%C5%84-blachal/?trk=pulse-article_more-articles_related-content-card&originalSubdomain=pl (dostęp: 13.02.2023).

³⁹ https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jun/25/how-tiktok-is-turning-a-generati-on-of-video-addicts-into-a-data-goldmine?utm_campaign=%23Ledwoletter%3A%20%20marketingu%20i%20%C5%BCyciu.%20&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter (dostęp: 13.02.2023).

⁴⁰ M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r.*

⁴¹ P. Rylski, *5.1.1. Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowi urzędowo*, s. 254.

ce byłoby wskazanie, w jaki sposób sąd może dotrzeć do danego faktu, jednak ze względu na działanie opisanych algorytmów profilujących, najwygodniejsze byłoby podanie w piśmie procesowym linku do strony internetowej zawierającej konkretne informacje. Rozwiązanie takie nie jest idealne, gdyż w polskim procesie cywilnym brakuje rozwiązania zakładającego obowiązek przesyłania korespondencji między sądem a przynajmniej profesjonalnymi pełnomocnikami za pomocą poczty elektronicznej.

Problematyczna też może okazać się kwestia podjęcia przez stronę inicjatywy dowodowej w zakresie wykazania faktu, o którym informacja jest powszechnie dostępna w mediach społecznościowych, ze względu na istniejące zasady prekluzji dowodowej. Strona, korzystając z uproszczenia dowodowego, podając informację, co do której uważa, że jest powszechnie dostępna, może narazić się na to, że skład orzekający nie korzysta z danego medium społecznościowego (wydaje się, że takie ryzyko będzie postępowało, jako że media społecznościowe docierają przede wszystkim do młodzieży, sędziowie zaś muszą cechować się określonym doświadczeniem życiowym, przez co z ustawowego założenia stanowią grupę osób w wieku średnim z tendencją do starzenia się, także ze względu na zasadę ich nieusuwalności). Należy zatem postawić pytanie, czy rozważając kwestię powszechnej dostępności informacji, zasadne jest przyjęcie, że informacja jest powszechnie dostępna wówczas, gdy sąd lub strony nie muszą podjąć żadnych czynności, aby ją uzyskać, czy też muszą podjąć czynności, które jednak nie będą dla nich niedogodne. M. Malczyk przyjmuje tu stanowisko rygorystyczne, zgodnie z którym „powszechna dostępność” będzie miała miejsce jedynie wtedy, gdy nie tylko strony i sąd, lecz także każda osoba ma możliwość uzyskania konkretnej informacji bez potrzeby podjęcia szczególnych działań w tym celu⁴². Wydaje się jednak, że stanowisko takie byłoby przejawem nadmiernego rygoryzmu i jeśli nie uniemożliwiłoby, to w znacznym stopniu ograniczyło możliwość korzystania z dowodów, o których informacja jest powszechnie dostępna. Wydaje się, że wystarczająca byłaby sytuacja, w której bez nadmiernego wysiłku strony oraz sąd mogłyby uzyskać informacje ze źródła, które uchodzi za popularne (powszechne).

PODSUMOWANIE

Nowelizacja art. 228 § 2 k.p.c. była wielkim krokiem polskiej procesualistyki ku dostosowaniu polskiego prawa procesowego cywilnego do czasów współczesnych — epoki społeczeństwa informatycznego oraz tak zwanej globalnej wioski.

⁴² M. Malczyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1–2, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, LEX, art. 228 (dostęp: 17.01.2023).

Nie sposób jednak nie odnieść wrażenia, że wykonując ten krok, ustawodawca nie poświęcił przedstawionemu w artykule zagadnieniu dostatecznej uwagi, czego skutkiem było potknięcie się polskiej legislacji. Niestety regulacja art. 228 § 2 k.p.c. w obecnym brzmieniu, o ile nie spotka się z przychylną wykładnią zaprzeczającą dotychczasowym ustaleniom poczynionym na tle art. 228 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym przed 7 listopada 2019 r., nie osiągnie zamierzonego celu. W obecnym brzmieniu wykluczy ona jedynie pewne aberracyjne poglądy, których zwolennicy wymagali dowodzenia przed sądem informacji znajdujących się w państwowych rejestrach i udostępnionych online. Wydaje się więc, że treść analizowanego przepisu powinna zostać zmieniona i dostosowana, tak aby nie budziła w przyszłości wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie, a przede wszystkim — by umożliwiała sądowi czerpanie w postępowaniu dowodowym z internetowych źródeł informacji, w szczególności zaś z informacji zawartych w mediach społecznościowych.

Obecne brzmienie art. 228 § 2 k.p.c. obarczone jest funkcjonalną wadliwością normy prawnej. Oznacza to, że powoływanie się na fakty, co do których informacja jest powszechnie dostępna za pomocą internetu, jest procesowo ryzykowne. Wydaje się, że nadal zamiast powołać się na fakt, o którym informacja jest powszechnie dostępna w sieci, bezpieczniej przedstawić dowód, na przykład w postaci protokołu odczytania strony przez notariusza. Łatwo bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której dana informacja istniejąca w internecie jest dla stron łatwo dostępna, podczas gdy sędzia wchodzący w skład sądu orzekającego nie jest użytkownikiem na przykład portalu społecznościowego, do którego odwodują się strony. Przyjęcie wówczas, że dany fakt nie został udowodniony, mija się z celem nowelizacji. Nawiasem mówiąc, dodatkowe wątpliwości budzi, czy dostęp w takim wypadku do medium społecznościowego powinien mieć sędzia wchodzący w skład sądu orzekającego czy też sąd jako instytucja? Zważywszy na zaprezentowane tu wątpliwości, niestety trzeba wskazać, że art. 228 § 2 k.p.c. nie umożliwia zrealizowania założonego przez ustawodawcę celu.

THE INTERNET AS A SOURCE OF INFORMATION
ON FACTS ABOUT WHICH INFORMATION IS GENERALLY
AVAILABLE, WITH PARTICULAR REGARD TO SOCIAL MEDIA:
COMMENTS AGAINST THE BACKGROUND
OF ART. 228 § 2 OF THE C.C.P.

Summary

With the amendment of the Code of Civil Procedure in 2019, a new category of facts — i.e. facts about which information is generally available — was introduced into Polish procedural law in addition to notorious facts and facts known to the court *ex officio* in Article 228 § 2 of the Code

of Civil Procedure. This category was intended to be the legislator's response to the prevailing views as to the impossibility of considering a fact about which information has been posted on the Internet as a generally known fact. In the article, I analyze whether it was justified to introduce this category into Polish law and consider the problems associated with the wording of Article 228 § 2 of the Code of Civil Procedure after the amendment.

Keywords: fact, facts about which information is generally available, notoriety, Internet, social media

BIBLIOGRAFIA

- Baran D., *Internet w Polsce*, [w:] *Polski system medialny 1989–2011*, red. K. Pokorna-Ignatowicz, Kraków 2013.
- Dolecki H., Radkiewicz T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX.
- Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2014.
- Erciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Erciński, LEX 2022, art. 228.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Jędrejek G., 2.3. *Wykładnia językowo-logiczna*, [w:] *idem, Wykładnia przepisów prawa cywilnego materialnego i procesowego*, Warszawa 2020, LEX.
- Kotas S., *Realizacja zasady szybkości postępowania w polskim procesie cywilnym w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, [w:] *Postępowanie cywilne — wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 107.
- Krakowiak M., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV — Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 24.
- Malczyk M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1–2, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, LEX, art. 228.
- Marszałkowska-Krześ E., *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych o projekcie ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (z dnia 14 grudnia 2018 r.)*, <http://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2019/01/Opinia-z-07.01.2019-r.-KPC-14.12.2018-r.pdf>.
- Piasecki K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–366*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014, Legalis, art. 228.
- Piasecki K., *System dowodów i postępowanie dowodowe*, Warszawa 2010.
- Piasecki K., *Znaczenie procesowe faktów powszechnie znanych i faktów znanych sądowi urzędowo*, „Palestra” 1961, nr 10.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, LEX, art. 228.
- Rylski P., 5.1.1. *Fakty powszechnie znane i fakty znane sądowi urzędowo*, [w:] *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009.
- Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/media%20spo%C5%82eczno%C5%9Bciowe.html>.
- System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.

- Turczyn A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. M. Piaskowska, LEX, art. 228.
- Wołodkiewicz B., *Zmiany w postępowaniu dowodowym wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r.*, [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020, Legalis.

MAREK KOPYŚCIAŃSKI

ORCID: 0000-0003-0108-3824

Uniwersytet Wrocławski

DOKUMENTY ELEKTRONICZNE GROMADZONE W TOKU POSTĘPOWANIA PODATKOWEGO A POWÓDZTWO O USTALENIE ISTNIENIA BĄDŹ NIEISTNIENIA STOSUNKU PRAWNEGO LUB PRAWA WYTOCZONE NA PODSTAWIE ART. 189¹ K.P.C. (POWÓDZTWO ORGANU PODATKOWEGO)

Abstrakt: Dowodem w postępowaniu cywilnym z powództwa organu podatkowego, wytoczonego na podstawie art. 189¹ kodeksu postępowania cywilnego, może być zarówno dokument elektroniczny, podpisany elektronicznie, jak i dokument mający postać zapisu tekstowego czy obrazu. Mogą to być dokumenty sporządzane w toku postępowania podatkowego przez organ podatkowy, jak też dokumenty dołączone do akt sprawy na podstawie stosownych wniosków dowodowych strony postępowania, byle miały istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Słowa kluczowe: dowód, dowód elektroniczny, postępowanie podatkowe, postępowanie cywilne, powództwo organu podatkowego, ustalenie stosunku prawnego lub prawa

WPROWADZENIE

Stosownie do treści art. 180 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku Ordynacja podatkowa¹ jako dowód należy dopuścić wszystko, co może się przyczynić do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem. Tym samym z wskazanego przepisu wynika wprost, że i organy podatkowe, i strony postępowania podatkowego mają spory wachlarz możliwości korzystania ze środków dowodowych w postępowaniu podatkowym². Wynika to oczywiście z ukierunkowania postępowania podatkowego (podobnie jest zresztą w innych postępowaniach) na dążenie do ujawnienia w jego toku prawdy materialnej (art. 122 o.p.). W toku postępowania

¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 (dalej: o.p.).

² Wyrok NSA w Warszawie z dnia 1 grudnia 1999 r., III SA 7985/98, LEX nr 39724; B. Dauster, [w:] S. Babiarsz *et al.*, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 180, LEX.

nia organy podatkowe podejmują bowiem wszelkie niezbędne działania w celu dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz załatwienia sprawy w postępowaniu podatkowym. Zasada prawdy materialnej została skonkretyzowana w art. 187 § 1 o.p., nakładającym na organ administracji obowiązek zebrania, a ponadto rozpatrzenia w sposób wyczerpujący całego materiału dowodowego. Takie pozycjonowanie organu podatkowego w ramach postępowania podatkowego uzasadnia otwarcie katalogu środków dowodowych (art. 180 i 181 o.p.). Dopuszczenie dowodu w sprawie może być ograniczone jedynie brakiem możliwości przyczynienia się do wyjaśnienia sprawy (przydatność dowodowa *ad casum*) oraz brakiem sprzeczności dowodu z prawem.

Niezwykle istotne jest przy tym, że organ podatkowy nie może obowiązku dowiedzenia wszystkich istotnych dla sprawy faktów przerzucać na stronę. Powinien wręcz dążyć do wyjaśnienia stanu faktycznego sprawy niezależnie od tego, jaką postawę w postępowaniu podatkowym prezentuje strona. Powołane przepisy art. 122 o.p. i art. 187 o.p. oraz wyrażone w nich zasady prawdy materialnej i zasady oficjalności wskazują, że nie jest dopuszczalne prowadzenie postępowania podatkowego, w ramach którego organ podatkowy przyjmuje bierną postawę, ograniczając się w dużej mierze do oceny, czy strona udowodniła fakty stanowiące podstawę jej żądania, czy nie, przerzucając w konsekwencji obowiązek wyjaśnienia sprawy na stronę postępowania³.

Zasada prawdy materialnej i zasada oficjalności ze względu na to, że postępowanie podatkowe jest postępowaniem o charakterze inkwizycyjnym, a nie kontradyktoryjnym, zmusza do przyjęcia w ramach wykładni systemowej i celowościowej stanowiska, że nawet jeśli przepis szczególny (na przykład art. 116 o.p.) nakłada na stronę konkretny obowiązek dokonania określonej czynności dowodowej, nie zwalnia to organów podatkowych od podejmowania czynności celem ustalenia prawdy materialnej⁴.

I. OTWARTY KATALOG ŚRODKÓW DOWODOWYCH

Przepis art. 180 § 1 o.p. konstytuuje zasadę otwartego katalogu dowodów. Źródłem dowodu oraz środkiem dowodowym w postępowaniu podatkowym może być każdy nośnik informacji oraz każda informacja o fakcie, o ile nie istnieje norma prawa zakazująca przeprowadzenia określonego dowodu (zakazy dowodowe).

Dowód jest pojęciem, które zasadniczo występuje w dwóch znaczeniach, to jest w znaczeniu źródła dowodu albo środka dowodowego. Źródło dowodu to no-

³ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 26 października 1984 r., II SA 1205/84, Legalis; wyrok NSA OZ w Poznaniu z dnia 24 lutego 1994 r., SA/Po 1833/93, Legalis; wyrok NSA OZ we Wrocławiu z dnia 6 stycznia 1994 r., SA/Wr 806/93, Legalis.

⁴ A. Mariański, [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, red. A. Mariański, Warszawa 2023, Legalis.

śnik informacji o fakcie⁵. Źródłem dowodu może być osoba lub rzecz, na przykład dokument, a środkiem dowodowym jest z kolei informacja, która jest pozyskiwana ze źródła dowodu⁶.

W zależności od przyjętego kryterium w doktrynie wyróżnia się:

1. dowody osobowe oraz dowody rzeczowe — kryterium podziału jest rodzaj źródła dowodu;
2. dowody pojęciowe oraz dowody zmysłowe — kryterium podziału jest sposób zapoznania się z treścią informacji zawartej w źródle dowodu;
3. dowody pierwotne oraz dowody pochodne — kryterium podziału jest relacja danego źródła dowodu względem faktu;
4. dowody bezpośrednie oraz dowody pośrednie — kryterium podziału jest sposób zetknięcia się ze źródłem dowodu;
5. dowody nazwane oraz dowody nienazwane — kryterium podziału jest nazwanie lub określenie w przepisach prawa sposobu przeprowadzenia dowodu;
6. dowody ścisłe oraz dowody swobodne — kryterium podziału jest forma prawna przeprowadzenia dowodu⁷.

W doktrynie od dłuższego czasu wyrażane są poglądy, że do środków dowodowych w procedurze administracyjnej, ale także procedurze podatkowej, należy zaliczyć i takie, które z biegiem czasu wytwarza postęp nauki i techniki, jeżeli tylko okazują się one przydatne ze względu na cel postępowania⁸. Zmiany w przepisach o.p. związane z pojawieniem się zasady możliwości załatwiania sprawy podatkowej na piśmie utrwalonym w postaci papierowej lub elektronicznej (art. 126 o.p.), w powiązaniu z art. 180 § 1 o.p., kreującym otwarty system dowodów w postępowaniu podatkowym, ale też poniekąd zasadę swobody technologii w sferze dowodzenia (technologii utrwalenia informacji oraz technologii przekazania informacji), pozwalają na zajęcie stanowiska, że postęp technologiczny w istotny sposób wpływa na kształt i przebieg postępowania dowodowego w toku postępowania podatkowego⁹. Takim dowodem w postępowaniu podatkowym, to jest dowodem związanym z rozwojem technologii, może być również dokument w postaci elektronicznej.

⁵ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 42; R. Kmiecik, [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. R. Kmiecik, Kraków 2005, s. 25.

⁶ A. Mariański, [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*.

⁷ T. Miśkiewicz, A. Mariański, M. Wolska-Bryńska, [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, s. 45 n.; R. Kmiecik, [w:] *Prawo dowodowe*, s. 122; D. Strzelec, *Dowody w postępowaniu podatkowym*, Warszawa 2013, s. 35.

⁸ G. Łaszczyca, B. Wartenberg-Kempka, *Środki dowodowe nienazwane w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, „Roczniki Administracji i Prawa. Teoria i Praktyka” 2000, s. 58–59.

⁹ P. Pietrasz, [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, t. 2. *Procedury podatkowe. Art. 120–344*, red. L. Etel, Warszawa 2022, art. 180, LEX; P. Pietrasz, I. Szczepańska, *Nowe technologie w podatkowym postępowaniu dowodowym*, [w:] *Ordynacja podatkowa. Stan obecny i kierunki zmian*, red. R. Dowgier, Białystok 2015, s. 108.

II. POJĘCIE DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO W POSTĘPOWANIU PODATKOWYM

Pojęcie dokumentu elektronicznego w przepisach o.p. zdefiniowane zostało odwołaniem do ustawy z dnia 17 lutego 2005 roku o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne¹⁰. Stosownie do treści art. 3 pkt 2 u.i.d.p. dokumentem elektronicznym jest stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Stosownie zaś do treści art. 61 ust. 1 pkt 2 u.i.d.p. za równoważne pojęciu dokumentu elektronicznego należy w razie wątpliwości uznać pojęcia: danych elektronicznych, danych w postaci elektronicznej, danych w formie elektronicznej, danych informatycznych, informacji w postaci elektronicznej albo informacji w formie elektronicznej. Przepisy o.p. nie dokonują zatem w zakresie definicji dokumentu elektronicznego żadnej modyfikacji oraz adaptacji pojęcia na potrzeby podatkowe. Wydaje się, że jest to rozwiązanie trafne, z uwagi na ewentualne ryzyko powstania wątpliwości interpretacyjnych w przypadku odmiennego zdefiniowania pojęcia dokumentu elektronicznego na potrzeby postępowania podatkowego. Tym bardziej że przepisy u.i.d.p. mają zastosowanie do działalności organów podatkowych.

Definicja zawarta w u.i.d.p. nie prowadzi do wyróżnienia dokumentu elektronicznego z wszystkich pozostałych postaci dokumentów. Za dokument elektroniczny został uznany zbiór danych spełniających trzy warunki:

- a) stanowienie odrębnej całości znaczeniowej;
- b) uporządkowanie w określonej strukturze wewnętrznej;
- c) zapisanie na informatycznym nośniku danych¹¹.

Ujęcie dokumentu elektronicznego w u.i.d.p. odbiega od pojęcia dokumentu zawartego w art. 77³ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny¹², zgodnie z którym jest nim sam „nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią”. Odmienność tych definicji wynika z różnego sposobu zaakcentowania elementów składających się na dokument bądź dokument elektroniczny, to jest zbioru danych, tak jak uczynił to ustawodawca w u.i.d.p., lub ich utrwalenia za pomocą nośnika, tak jak w k.c.¹³

Niezależnie od pewnych wątpliwości i różnic występujących w pojęciach dokument czy dokument elektroniczny formułowanych na potrzeby poszczególnych postępowań, ze względu na cel niniejszej publikacji należy odwołać się do treści

¹⁰ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 57 (dalej: u.i.d.p.).

¹¹ G. Kubalski, M. Małowiecka, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 (dalej: k.c.).

¹³ M. Wilbrandt-Gotowicz, [w:] *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red., M. Wilbrandt-Gotowicz, Warszawa 2021, art. 2, LEX.

art. 46 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014¹⁴. Stosownie do treści tego przepisu nie jest kwestionowany skutek prawny dokumentu elektronicznego ani jego dopuszczalność jako dowodu w postępowaniu sądowym wyłącznie dlatego, że dokument ten ma postać elektroniczną. Przepis wprowadza zasadę niedyskryminacji dokumentu elektronicznego. Zasada niedyskryminacji ma zastosowanie w porządku prawnym wszystkich państw członkowskich UE¹⁵. Tym samym dokument elektroniczny stanowić może dowód zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i postępowaniu sądowno-administracyjnym.

III. KOMPETENCJA ORGANU PODATKOWEGO WYSTĄPIENIA DO SĄDU POWSZECHNEGO NA PODSTAWIE ART. 199A § 3 ORDYNACJI PODATKOWEJ

W toku postępowania podatkowego prowadzonego przez organy podatkowe mogą ujawnić się wątpliwości odnośnie do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe. Wprawdzie przepisy art. 199a o.p. przyznają organom podatkowym dość rozległe kompetencje w zakresie badania treści czynności prawnych dokonywanych przez podatników, to jednak w ramach tych kompetencji organy podatkowe nie mogą, nawet na potrzeby postępowania podatkowego, ustalać istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ujawnią się obiektywne wątpliwości. Taka kompetencja byłaby systemowo nie do pogodzenia¹⁶. Stąd też ustawodawca wprowadził do o.p. przepis art. 199a § 3, który stanowi, że jeżeli z dowodów zgromadzonych w toku

¹⁴ Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, Dz.Urz. UE L nr 257, s. 73.

¹⁵ M. Wilbrandt-Gotowicz, [w:] *Doręczenia elektroniczne*.

¹⁶ O zgodności przepisu art. 199a § 3 o.p. z Konstytucją RP orzekł Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 14 czerwca 2006 r., K 53/05, Legalis: „W ocenie Trybunału Konstytucyjnego nie można zgodzić się z poglądem wnioskodawcy, że treść art. 199a § 3 Ordynacji podatkowej pozostaje w sprzeczności z definicją obowiązku podatkowego i podważa zasadę, że ponoszenie ciężaru podatkowego jest związane przez przepis ustawy z zaistnieniem stanu faktycznego. Nie jest też prawdą, że art. 189¹ k.p.c. stawia na jednej płaszczyźnie stosunek zobowiązaniowy w prawie cywilnym i w prawie podatkowym. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego kwestionowany przepis zasada się na wyraźnym rozróżnieniu tych dwóch stosunków. Sąd, rozpoznając powództwo o ustalenie wytoczone przez organ podatkowy lub organ kontroli skarbowej, bada jedynie kwestię istnienia stosunku cywilnoprawnego lub prawa powstałego na gruncie prawa cywilnego, a jego kompetencja nie obejmuje stosunków podatkowych. W szczególności, sąd powszechny nie ustala, czy miało miejsce obejście prawa podatkowego, ani nie określa konsekwencji wynikających z takiego obejścia. Z kolei organ podatkowy konkretyzuje stosunki z zakresu prawa podatkowego, przy czym w zakresie, w jakim stosunki cywilnoprawne i prawa powstałe na gruncie prawa cywilnego mają znaczenie dla konkretyzacji stosunków podatkowych, nie ma kompetencji do samodzielnego rozstrzygnięcia wątpliwości co do istnienia stosunku prawnego lub prawa i jest związany orzeczeniami sądów powszechnych”.

postępowania, w szczególności zeznań strony, chyba że strona odmawia składania zeznań, wynikają wątpliwości co do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe, organ podatkowy występuje do sądu powszechnego o ustalenie istnienia lub nieistnienia tego stosunku prawnego lub prawa. Powołany przepis art. 199a § 3 o.p. zawiera w istocie swoisty środek dowodowy, gdyż o istnieniu lub nieistnieniu stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe, rozstrzygać będzie sąd powszechny. Zatem to sąd powszechny będzie rozstrzygać o treści stanu faktycznego zaistniałego w sprawie podatkowej¹⁷.

Przesłanką wystąpienia do sądu powszechnego jest stwierdzenie wątpliwości co do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe. Ustalenie, czy w konkretnej sprawie zachodzi przesłanka wystąpienia do sądu, czyli pojawiły się „wątpliwości”, należy wyłącznie do organu podatkowego, przy czym wątpliwości powinny wynikać ze zgromadzonych w toku postępowania dowodów¹⁸. Weryfikacja materiału dowodowego pod kątem konieczności wystąpienia do sądu powszechnego następuje dopiero w działaniu organu podatkowego wyczerpującym dyspozycję norm zawartych w przepisach art. 187 § 1 i art. 191 o.p. Dopiero po zebraniu i w sposób wyczerpujący rozpatrzeniu całego materiału dowodowego, oraz po poddaniu go ocenie, organ podatkowy może dojść do przekonania, że w sprawie istnieją wątpliwości odnośnie do istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Wątpliwości te powinny mieć charakter obiektywny. Tym samym nie można ich postrzegać przez pryzmat subiektywnego przekonania organu podatkowego, że tych wątpliwości nie ma, jak również subiektywnego przekonania strony postępowania, że te wątpliwości istnieją¹⁹. Przesłanką wytoczenia powództwa o ustalenie istnienia stosunku prawnego w rozumieniu art. 199a § 3 o.p. nie może być, jak się wydaje, wyłącznie niemożność przeprowadzenia określonego dowodu w sprawie, na przykład przesłuchania świadka będącego stroną tego stosunku²⁰. Treść art. 199a § 3 o.p. wskazuje, że jedynie brak wątpliwości co do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe, zwalnia organ podatkowy od obowiązku wystąpienia do sądu powszechnego²¹.

Należy przy tym wskazać na gwarancyjny charakter przepisu art. 199a § 3 o.p. dla strony postępowania. Organy podatkowe nie są bowiem do ustalania, a w konsekwencji rozstrzygania sytuacji wątpliwych odnośnie do istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Tym samym powołany przepis chroni stronę przed podejmowaniem przez organy podatkowe działań zmierzających do samodzielnego usuwania wątpliwości w ramach postępowania podatkowego. Ochrona

¹⁷ P. Pietrasz, komentarz do art. 199a o.p., [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 6 marca 2008 r., I SA/Gd 1028/07, LEX nr 361897.

²⁰ Wyrok NSA z dnia 27 marca 2012 r., II FSK 1847/10, LEX nr 1135402.

²¹ P. Pietrasz, komentarz do art. 199a o.p.

wynikająca z tego przepisu ma znaczenie w tych przypadkach, gdy organ podatkowy dąży do ustalenia istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, z którym związane są skutki podatkowe negatywne z punktu widzenia interesu strony postępowania²².

W orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego wskazuje się, że art. 199a § 3 o.p. jest niejako dopełnieniem przepisów regulujących postępowanie podatkowe, które determinują kierunek oraz sposób prowadzenia przez organ podatkowy postępowania dowodowego. Organ podatkowy w związku z tym nie został zwolniony z obowiązku kwalifikowania zdarzeń na gruncie prawa podatkowego oraz oceny skutków prawnopodatkowych, jakie one wywierają²³. Organy podatkowe, mimo treści art. 199a § 3 o.p., uprawnione są do samodzielnej oceny skutków zawieranych przez strony czynności cywilnoprawnych umów, na gruncie prawa podatkowego.

Treść umowy cywilnoprawnej i wyrażona w niej wola stron, w zakresie, w jakim rzutują na rozmiar obowiązku publicznoprawnego, są elementami prawnopodatkowego stanu faktycznego i dlatego powinny być ustalone i ocenione przez organy podatkowe w toku prowadzonego przez nie postępowania, na podstawie przepisów art. 121, 122 i 191 o.p.²⁴

IV. DOKUMENTY ELEKTRONICZNE ZGROMADZONE W TOKU POSTĘPOWANIA PODATKOWEGO JAKO DOWÓD W POSTĘPOWANIU CYWILNYM PROWADZONYM NA PODSTAWIE ART. 189¹ K.P.C.²⁵

Legitymacja czynna do wytoczenia powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego została przyznana przez ustawodawcę organowi podatkowemu. Uprawnienie do wytoczenia powództwa o ustalenie przez organy podatkowe lub organy kontroli skarbowej nie zależy od posiadania interesu prawnego. Warunkowane jest jedynie koniecznością rozstrzygnięcia do oceny skutków podatkowych. Szczególną przesłanką do wytoczenia rozważanego powództwa jest tym samym potrzeba ustalenia istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego, powstała w toku postępowania podatkowego, do oceny skutków zdarzeń cywilnoprawnych w dziedzinie prawa podatkowego²⁶.

Z powództwem o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa organ podatkowy może wystąpić wyłącznie w toku prowadzonego postę-

²² A. Mariański, [w:] *Ordynacja podatkowa*.

²³ Wyrok NSA z dnia 10 listopada 2017 r., I FSK 316/16, Legalis.

²⁴ Wyrok NSA z dnia 26 sierpnia 2021 r., I FSK 122/18; uchwała składu siedmiu sędziów NSA z dnia 4 czerwca 2001 r., FPS 14/00, Legalis.

²⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 (dalej: k.p.c.).

²⁶ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Warszawa 2023, Legalis.

powania podatkowego powiązanego bezpośrednio z czynnością prawną będącą przedmiotem sporu sądowego, jeżeli jest to niezbędne do oceny jej skutków podatkowych²⁷.

O ile legitymacja czynna na podstawie art. 189¹ k.p.c. przysługuje wyłącznie organowi podatkowemu, o tyle legitymacja bierna w takim postępowaniu przysługuje wszystkim stronom stosunku prawnego, o którego ustalenie istnienia lub nieistnienia wnosi organ podatkowy. Strony nie muszą być jednak jednocześnie uczestnikami postępowania podatkowego.

Organ podatkowy w ramach postępowania prowadzonego na podstawie art. 189¹ k.p.c. podlega rygorom procedury cywilnej i zmuszony jest do podejmowania określonej aktywności procesowej. Przede wszystkim zgodnie z art. 232 k.p.c. obowiązany jest wskazywać dowody na stwierdzenie faktów, z których wywodzi skutki prawne. Oczywiście wnioski dowodowe w takim postępowaniu obejmować będą często wniosek o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z dokumentów, w tym z dokumentów elektronicznych, zgromadzonych w toku postępowania podatkowego. Istotne przy tym jest to, jak na potrzeby postępowania cywilnego kwalifikować pojęcie dokument elektroniczny wobec rozbieżności definicyjnych w zakresie treści tego pojęcia. Niewątpliwie decydujące znaczenie ma zawsze reżim danego rodzaju postępowania i nie sposób automatycznie przenosić kwalifikacji prawnych dokonanych na potrzeby innego postępowania.

Tak jak już zauważono, pojęcie dokumentu elektronicznego w przepisach o.p. zdefiniowane zostało przez odesłanie do u.i.d.p. i tym samym na potrzeby postępowania podatkowego za dokument elektroniczny uważa się stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych.

Przepisy k.p.c. nie zawierają definicji legalnej pojęcia dokument elektroniczny. Należy przy tym odróżnić dowód z dokumentu zawierającego tekst od dowodu z dokumentów w innej postaci (na przykład zapisu dźwięku, zapisu obrazu i dźwięku). Taki stan rzeczy ma związek z rozwojem współczesnej techniki, w wyniku którego możliwe jest sporządzenie dokumentu w innej formie niż tradycyjna, rozumiana jako tekst składający się z ciągu liter alfabetu²⁸.

W procesie cywilnym jako dokument elektroniczny należy traktować elektroniczny nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Ujęcie to podkreśla elektroniczny sposób zapisu danych. Jak się wydaje, obejmuje ono dokumenty powstałe pierwotnie jako elektroniczne, lecz także pliki tekstowe czy nagrania²⁹.

²⁷ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 października 2006 r., I ACa 395/06, OSAB 2006, nr 2–3, poz. 3, Legalis.

²⁸ M. Jesion, *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1, s. 6.

²⁹ M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2, s. 61–76.

Dowodem w postępowaniu cywilnym z powództwa organu podatkowego wytoczonego na podstawie art. 189¹ k.p.c. może być zatem zarówno dokument elektroniczny, podpisany elektronicznie, jak i dokument mający postać zapisu tekstowego czy obrazu. Mogą to być dokumenty zarówno sporządzane w toku postępowania podatkowego przez organ podatkowy, jak i dokumenty dołączone do akt sprawy na podstawie stosownych wniosków dowodowych strony postępowania, byle miały istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Należy przy tym pamiętać, że w postępowaniu podatkowym ustawodawca dopuścił możliwość doręczania pism utrwalonych w postaci elektronicznej, które zostały opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym, w postaci wydruku pisma odzwierciedlającego treść tego pisma (art. 144b o.p.). Taki dokument, nawet gdyby przyjąć, że nie ma charakteru dokumentu elektronicznego, i tak powinien być dopuszczony jako dowód w sprawie na podstawie art. 308 k.p.c. Tym samym ewentualne wątpliwości odnośnie do elektronicznej formy dokumentu, wynikające z pewnych różnic w definiowaniu pojęcia dokument elektroniczny, nie mają wpływu na dopuszczenie takiego dokumentu w postępowaniu cywilnym i przeprowadzenie z niego dowodu.

KONKLUZJE

Pojęcie dokumentu elektronicznego w przepisach o.p. zdefiniowane zostało przez odesłanie do u.i.d.p. Ujęcie dokumentu elektronicznego w u.i.d.p. odbiega od pojęcia dokumentu zawartego w art. 77³ k.c. Odmiennosc tych definicji wynika z różnego sposobu zaakcentowania elementów składających się na dokument bądź dokument elektroniczny, to jest zbioru danych, tak jak uczynił to ustawodawca w u.i.d.p., lub ich utrwalenia za pomocą nośnika, tak jak w k.c. Niezależnie od pewnych wątpliwości i różnic występujących w pojęciach dokument czy dokument elektroniczny, formułowanych na potrzeby poszczególnych postępowań, istotne znaczenie ma art. 46 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 wprowadzający zasadę niedyskryminacji dokumentu elektronicznego.

Przepisy k.p.c. nie zawierają definicji legalnej pojęcia dokument elektroniczny. Należy przy tym odróżnić dowód z dokumentu zawierającego tekst od dowodu z dokumentów w innej postaci (na przykład zapisu dźwięku, zapisu obrazu i dźwięku). W procesie cywilnym jako dokument elektroniczny należy traktować elektroniczny nośnik informacji umożliwiającą zapoznanie się z jej treścią.

Dowodem w postępowaniu cywilnym z powództwa organu podatkowego wytoczonego na podstawie art. 189¹ k.p.c. może być zatem zarówno dokument elektroniczny, podpisany elektronicznie, jak i dokument mający postać zapisu tekstowego czy obrazu. Mogą to być dokumenty zarówno sporządzane w toku postępowania podatkowego przez organ podatkowy, jak i dokumenty dołączone do akt sprawy na podstawie stosownych wniosków dowodowych strony postępowania, byle miały istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

ELECTRONIC DOCUMENTS COLLECTED IN THE COURSE
OF TAX PROCEEDINGS AND AN ACTION TO DETERMINE
THE EXISTENCE OR NON-EXISTENCE OF A LEGAL
RELATIONSHIP OR RIGHT BROUGHT PURSUANT TO ART. 189¹
OF THE C.C.P. (A CLAIM BY THE TAX AUTHORITY)

Summary

Evidence in civil proceedings initiated by the tax authority pursuant to Art. 189¹ of the Code of Civil Procedure can amount to an electronically signed electronic document, and a document in the form of a text or image. These may be documents prepared both in the course of tax proceedings by the tax authority, as well as documents attached to the case files on the basis of relevant evidence requests of the parties to the proceedings, as long as they are of significant importance for the resolution of the case.

Keywords: evidence, electronic evidence, tax proceedings, civil proceedings, lawsuit by the tax authority, determination of a legal relationship or law

BIBLIOGRAFIA

- Dauter B., [w:] S. Babiaryz, R. Hauser, A. Kabat, M. Niezgódka-Medek, J. Rudowski, B. Dauter, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 180, LEX.
- Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007.
- Jesion M., *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1, s. 4–11.
- Kmiecik K., [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. K. Kmiecik, Kraków 2005, s. 23–29
- Kubalski G., Małowiecka M., *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
- Łaszczycza G., Wartenberg-Kempka B., *Środki dowodowe nienazwane w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, „Roczniki Administracji i Prawa. Teoria i Praktyka” 2000, nr 1, s. 58–63.
- Mariański A., *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Warszawa 2023, Legalis.
- Pietrasz P., [w:] *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, t. 2. *Procedury podatkowe. Art. 120–344*, red. L. Eteł, Warszawa 2022, art. 180, LEX.
- Pietrasz P., Szczepańska I., *Nowe technologie w podatkowym postępowaniu dowodowym*, [w:] *Ordynacja podatkowa. Stan obecny i kierunki zmian*, red. R. Dowgier, Białystok 2015.
- Rusiński M., *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znalezionych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2, s. 61–76.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Warszawa 2023, Legalis.
- Strzelec D., *Dowody w postępowaniu podatkowym*, Warszawa 2013.
- Wilbrandt-Gotowicz M., [w:] *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz, Warszawa 2021, art. 2, LEX.

ANNA KOŚCIÓŁEK

ORCID: 0000-0003-2656-3453

Uniwersytet Rzeszowski

DOWÓD Z INFORMACJI ZAWARTYCH W PORTALACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH (NA PRZYKŁADZIE FACEBOOKA)

Abstrakt: Serwisy społecznościowe mogą być cennym źródłem informacji o faktach mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy cywilnej. Choć wykorzystanie mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym nie było dotychczas przedmiotem badań, słusznie zauważa się, że informacje pozyskiwane z serwisów społecznościowych, w szczególności z Facebooka, prezentowane są w sądach niemal codziennie. Wobec wysokiej i stale rosnącej liczby przypadków wykorzystania informacji z serwisów społecznościowych prawidłowa praktyka pozyskiwania, rejestrowania, wykorzystywania i oceniania takich informacji nabiera szczególnego znaczenia. Dlatego też zagadnienia te są przedmiotem analizy zawartej w niniejszym opracowaniu.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, dowody, informacje, serwisy społecznościowe, Facebook

UWAGI WPROWADZAJĄCE

Człowiek z natury jest istotą społeczną — poszukuje więzi z innymi ludźmi, tworzy z nimi relacje, ma potrzebę przynależenia do grupy. Wraz z rozwojem internetu pojawiła się nowa płaszczyzna realizacji tych potrzeb — świat wirtualny, w szczególności portale społecznościowe, zwane również serwisami społecznościowymi¹. Dla niejednego portale te stały się nieodłączną częścią codzienności.

Istnieje wiele definicji portali społecznościowych. Na potrzeby niniejszego opracowania portal społecznościowy rozumiany jest jako witryna będąca internetowym miejscem spotkań ludzi poszukujących nowych znajomości, w którym uczestnicy wymieniają się różnorodnymi informacjami na podstawie swoich indywidualnych profili, wykorzystując do tego celu specjalny interfejs². Wspólną

¹ U.M. Grześkowiak, *Portale społecznościowe — wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 359.

² E. Niewiadomska, *Wpływ portali społecznościowych na rozwijanie umiejętności informatycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 160.

cechą wszystkich portali społecznościowych jest możliwość tworzenia konta użytkownika i jego indywidualnego profilu, który niejednokrotnie sam w sobie zawiera bardzo szczegółowe i osobiste informacje. Co więcej, każda zarejestrowana osoba może wyszukiwać znajomych i przyjaciół, nawiązywać z nimi wirtualne kontakty, wysyłać do nich indywidualne wiadomości oraz udostępniać im rozmaite informacje w inny sposób.

Istnieje bardzo duży wybór serwisów społecznościowych, do których możemy dołączyć, wszystkich nie sposób wymienić. Do najpopularniejszych na świecie należą: Facebook, Instagram, YouTube, Twitter czy TikTok. Są to oczywiście tylko przykłady, o których słyszał prawie każdy. Prawie każdy, ponieważ portale społecznościowe są bardzo popularne, a liczba ich użytkowników stale rośnie. Dla przykładu, liczbę użytkowników Facebooka aktywnych w ciągu miesiąca szacuje się obecnie na blisko 3 mld osób, w samej zaś Polsce w sierpniu 2022 roku liczba realnych użytkowników tego portalu, czyli osób, które odwiedziły i wygenerowały co najmniej jedną odsłonę w tym serwisie, wyniosła niemal 23 mln³.

Popularność portali społecznościowych niejednokrotnie idzie w parze z pewnego rodzaju „ekshibicjonizmem informacyjnym” — chętnie informujemy często nieograniczone grono osób o przebiegniętych kilometrach, zjedzonych potrawach, spotkanych osobach czy odwiedzonych miejscach albo dzielimy się bardzo osobistymi informacjami w indywidualnych rozmowach prowadzonych za pośrednictwem serwisu. Nic więc dziwnego, że rośnie liczba przypadków posiłkowania się przez strony procesu cywilnego informacjami tak chętnie przez nas udostępnianymi i przedkładania dowodów z takich właśnie portali społecznościowych. Dlatego warto zastanowić się, jak powinna wyglądać prawidłowa praktyka w tym zakresie, zwłaszcza w kwestii uzyskiwania i utrwalania informacji z portali społecznościowych, wykorzystywania ich w procesie oraz oceny ich wiarygodności. Należy przy tym podkreślić, że poszczególne portale znacznie różnią się między sobą, co nadaje im indywidualny charakter⁴. Dlatego też problematyka dowodu z informacji zawartych w portalach społecznościowych zostanie omówiona na przykładzie najbardziej popularnego z nich, to jest Facebooka.

I. UZYSKIWANIE INFORMACJI

Jeśli chodzi o pierwszą z zasygnalizowanych na wstępie kwestii, to jest uzyskiwanie informacji zawartych w portalach społecznościowych, przede wszystkim należy wskazać, że strony najczęściej uzyskują te informacje samodzielnie. Stan

³ <https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/wyniki-badania-mediapanel-za-sierpien-2022.html> (dostęp: 29.09.2022).

⁴ E. Niewiadomska, *Wpływ portali społecznościowych na rozwijanie umiejętności informacyjnych*, s. 161.

ów jest naturalną konsekwencją zasady, zgodnie z którą to właśnie strony mają obowiązek wyraźnego powołania konkretnego środka dowodowego dla wykazania podnoszonych przez siebie twierdzeń, uzasadniających żądanie (art. 232 k.p.c.).

Odnosnie zaś do sposobu uzyskania tych informacji przez strony w wypadku Facebooka wiele danych można uzyskać za pośrednictwem własnego profilu na portalu społecznościowym. Dzieje się tak, ponieważ większość informacji udostępnianych przez określonego użytkownika (na przykład dane profilowe, w tym dane o związkach, zatrudnieniu czy zamieszkanui, jak również udostępniane przezeń zdjęcia, filmy, inne wpisy) jest widoczna co najmniej dla wszystkich jego znajomych. Jeżeli zatem znajdujemy się w gronie znajomych konkretnego użytkownika, możemy wykorzystać nasz profil w celu zdobycia takich informacji. Zdarza się też, że cały profil danego użytkownika jest publicznie dostępny dla każdego innego użytkownika portalu — wówczas zdobycie informacji udostępnianych przez takiego użytkownika za pośrednictwem własnego profilu nie wymaga nawet przynależności do grona jego znajomych. Co więcej, w przypadku Facebooka nawet osoby niemające konta w tym serwisie społecznościowym mogą uzyskać dostęp do niektórych informacji w nim zawartych. Ten sposób uzyskiwania udostępnianych na Facebooku informacji i dopuszczalność wykorzystania takich informacji w postępowaniu cywilnym nie budzi żadnych wątpliwości.

Wśród informacji zawartych na Facebooku są także informacje dostępne wyłącznie dla ściśle określonych użytkowników. Dotyczy to wiadomości tekstowych czy multimedialnych przesyłanych między określonymi osobami — w prywatnych konwersacjach czy w ramach grup o ograniczonym zakresie użytkowników. Dostęp do takich informacji można uzyskać wyłącznie za pomocą konta uprawnionego do nich użytkownika. Uzyskanie informacji w ten sposób może jednak niekiedy wywoływać wątpliwości co do zgodności z prawem. Zachowanie takie naraża bowiem stronę na odpowiedzialność karną przewidzianą w art. 267 § 1 k.k. i to nawet, jak pokazuje orzecznictwo⁵, jeśli dysponujemy cudzym hasłem pozwalającym na logowanie się do portalu. Jest ono wątpliwe także z punktu widzenia prawa cywilnego procesowego, gdyż wywołuje co najmniej ryzyko oddalenia wniosku dowodowego. W literaturze znaleźć można bardzo stanowczy pogląd, że taki wniosek powinien zostać bezwzględnie oddalony z powodu niedopuszczalności tak uzyskanego dowodu⁶. Ale też wskazuje się, że dowody zdobyte w sposób

⁵ W orzecznictwie przyjęto, że znajomość hasła do cudzego konta na Facebooku, nawet za zgodą właściciela tego konta, nie uprawnia do uzyskiwania informacji za jego pośrednictwem. „Fakt poznania przez oskarżonego hasel dostępu do kont należących do pokrzywdzonej wcale nie oznacza, że był on upoważniony do ich wykorzystania i uzyskania informacji dla niego nieprzeznaczonych”. Zob. uzasadnienie wyroku Sądu Okręgowego w Siedlcach z dnia 4 maja 2016 r., II Ka 39/16, Legalis nr 2102467.

⁶ W. Bijas, *Dowody z Facebooka w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 27. Zob. też Ł. Błaszczak, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 72 n.

naruszający uprawnienie konkretnej osoby do dysponowania określoną informacją (art. 267 k.k.) należą co prawda do katalogu dowodów sprzecznych z prawem, lecz nie przekłada się to automatycznie na ich niedopuszczalność⁷. Rozwiązanie zasygnalizowanej rozbieżności poglądów wykracza poza ramy niniejszego opracowania, niemniej jednak podkreślić warto, że choć aktualnie obowiązujące przepisy nie wprowadzają w tym zakresie bezwzględnego zakazu dowodowego, ryzyko oddalenia wniosku dowodowego wydaje się realne.

II. UTRWALANIE INFORMACJI

Jeśli chodzi o utrwalanie informacji zawartych w portalach społecznościowych, to w praktyce najczęściej spotykanym sposobem jest wykonanie wydruku strony internetowej. Z tym oczywistym zastrzeżeniem, że wydruk może dotyczyć tylko takiej zawartości, która może być utrwalona na papierze, to jest plików zawierających dane alfanumeryczne, tabele, rysunki, zdjęcia. Dane audialne, wizualne i audiowizualne z natury rzeczy nie mogą być drukowane. Wydruk jest sposobem, który wydaje się najprostszy — do jego wykonania wystarczy bowiem skojarzona z urządzeniem drukarka i odpowiedni skrót klawiszowy, względnie wybór opcji wydruku z właściwego paska narzędziowego. Stwierdzenie to jest oczywiście pewnym uproszczeniem, gdyż niekiedy taka opcja nie zadziała zbyt dobrze i trzeba będzie jednak wykorzystać inne sposoby wykonania wydruku — na przykład narzędzie w edytorze tekstu, które umożliwi zaznaczenie wybranego obszaru ekranu, a następnie wstawienie go do dokumentu i potem wydrukowanie. Żadna z tych opcji nie jest jednak szczególnie skomplikowana pod względem technicznym. Dlatego zapewne wydruki wysyłanych przez użytkowników portali społecznościowych wiadomości, udostępnianych przez nich wpisów czy fotografii coraz częściej bywają przedkładane jako dowody.

Inną opcją, rzadziej spotykaną w praktyce, jest utrwalenie dowodu w takiej postaci, w jakiej znajduje się on w oryginale, co w odniesieniu do treści zawartych w portalach społecznościowych oznacza postać cyfrową. Wbrew pozorom zapisanie strony internetowej i informacji, które chcemy wykorzystać, nie jest wcale takie trudne — nawet jeśli wykracza poza wykonanie tak zwanego zrzutu ekranu. Nie trzeba nawet wykorzystywać w tym celu specjalistycznego oprogramowania. Takie programy oczywiście istnieją, co więcej są powszechnie dostępne, a skorzystanie z nich nie wymaga szczególnej wiedzy i przygotowania. Można jednak skorzystać z łatwiejszej opcji, którą dysponuje każdy korzystający z przeglądarki internetowej. Właściwie każda przeglądarka pozwala bowiem na zapisywanie odwiedzanych stron tak, aby możliwe było ich przeglądanie w trybie offline, bez dostępu do internetu. W jednej z powszechnie używanych przeglądarek interne-

⁷ A. Skorupka, *Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 250 n.

towych wystarczy wejść na stronę, którą chcemy utrwalić (na przykład określony post na Facebooku), a następnie w prawym górnym rogu rozwinąć pasek narzędzi i wybrać opcję „zapisz stronę jako”. Po wskazaniu miejsca zapisania strony wystarczy wybrać opcję „zapisz”. Zapisana w ten sposób strona składa się z kilku do kilkunastu tysięcy plików zamieszczonych w jednym folderze oraz z osobno zapisanego pliku HTML. Otwarcie zapisanej strony wymaga jedynie uruchomienia tego pliku, który sam korzysta z wszystkich pobranych elementów. W celu przedłożenia zapisanej w ten sposób strony w sądzie należy utrwalić wszystkie wspomniane pliki na wybranym nośniku (na przykład płycie). Ten sposób jest zatem dość prosty, co sprawia, że takiego utrwalenia może dokonać sama strona — całkowicie samodzielnie czy też w obecności świadków. Można także takiego utrwalenia dokonać niejako w sposób kwalifikowany, korzystając w tym celu z pomocy specjalisty.

Rozróżnienie wspomnianych sposobów utrwalenia informacji zawartych w portalu społecznościowym wydaje się mieć dość istotne znaczenie z punktu widzenia sposobu wykorzystania takich informacji w postępowaniu cywilnym oraz z perspektywy wiarygodności dowodu z informacji pochodzących z portalu społecznościowego.

III. WYKORZYSTANIE INFORMACJI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Jeśli chodzi o wykorzystanie informacji pochodzących z portali społecznościowych w postępowaniu cywilnym, kwestia ta sprowadza się przede wszystkim do pytania o to, jak zakwalifikować utrwalone przez stronę informacje, a więc o jakim środku dowodowym powinniśmy mówić. Przed przystąpieniem do odpowiedzi na tak ujęte pytanie warto jednak zauważyć, że wykorzystanie analizowanych informacji w postępowaniu cywilnym nie zawsze będzie związane z przeprowadzeniem dowodu, jako że nie wymagają dowodu fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna (art. 228 § 2 k.p.c.). Nie każda informacja pochodząca z portalu społecznościowego może być oczywiście zakwalifikowana jako informacja powszechnie dostępna w rozumieniu art. 228 § 2 k.p.c. Należy bowiem przyjąć, że pojęcie to obejmuje informację, do której dostęp ma charakter publiczny, to jest nie wymaga zezwolenia ze strony udostępniającego ją użytkownika. W literaturze zastrzega się przy tym, że ogólnodostępne informacje zawarte w portalach społecznościowych tracą przymiot powszechnej dostępności, jeżeli zachodzi konieczność stworzenia konta w danym serwisie celem dotarcia do informacji⁸. Wydaje się jednak, że wymóg założenia konta w danym portalu

⁸ Więcej zob. S. Rabczuk, *Wykorzystanie mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym. Treści z nich pochodzące jako fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2020, nr 3, s. 93 n.

nie powinien wyłączać możliwość uznania, że są one dostępne powszechnie, ponieważ są one dostępne dla każdego zalogowanego użytkownika, niezależnie od jakichkolwiek powiązań między nim a autorem⁹.

Przechodząc do odpowiedzi na pytanie o to, jak zakwalifikować utrwalone przez stronę informacje pochodzące z portali społecznościowych, trzeba przyjąć, że informacje takie mogą tworzyć trzy rodzaje środków dowodowych w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego.

Jeżeli chodzi o dwie pierwsze możliwości, to należy podkreślić, że zarówno wydruk informacji z portalu społecznościowego, jak i ich elektroniczne utrwalenie nie są dokumentem w rozumieniu art. 244 i 245 k.p.c. — nie są zatem ani dokumentami urzędowymi, ani dokumentami prywatnymi. Nie oznacza to jednak, że nie mogą być dowodem w sprawie cywilnej. Wręcz przeciwnie, jeśli tylko mieszczą się w pojemnej definicji dokumentu w rozumieniu art. 77³ k.c., to przeprowadzenie dowodu z takich dokumentów jest możliwe. Kwalifikując takie informacje jako dokument w rozumieniu przepisów prawa materialnego, należy oczywiście wskazać właściwe przepisy prawa procesowego pozwalające na przeprowadzenie dowodu z takiego dokumentu. Przeprowadzenie takiego dowodu powinno nastąpić albo na podstawie art. 243¹ k.p.c., albo na podstawie art. 308 k.p.c. Ocena tego, czy dany nośnik uznać za dokument, a jeżeli tak, to jaki mu przyznać charakter, należy każdorazowo do sądu orzekającego w sprawie. Reasumując, najpierw sąd powinien zbadać, czy przedłożony w sprawie środek zawiera elementy konstytutywne dokumentu. W wypadku pozytywnych ustaleń w tej kwestii dalsza ocena dotyczy tych cech dokumentu, które pozwalają na uznanie go za dokument tekstowy z możliwością ustalenia jego wystawcy (art. 243¹ k.p.c.) lub inny dokument (art. 308 k.p.c.).

Nie można wykluczyć, że informacje pochodzące z portalu społecznościowego zostaną uznane za dokumenty w rozumieniu art. 243¹ k.p.c., a w konsekwencji będą do nich stosowane wprost przepisy oddziału o dokumentach. Podstawowe z punktu widzenia art. 243¹ k.p.c. jest, żeby utrwalona informacja pochodząca z portalu społecznościowego zawierała tekst i umożliwiała ustalenie wystawcy. Za dokumenty zawierające tekst, w rozumieniu tego przepisu, należy uznać dokumenty sporządzone za pomocą znaków alfabetu i reguł językowych, które umożliwiają odczytanie zawartych w tych dokumentach informacji¹⁰. W kwestii zaś ustalenia wystawcy, a więc osoby, od której pochodzi zapisana w dokumencie informacja, istotne jest, od kogo pochodzą oświadczenia (wpisy) zamieszczane w portalu społecznościowym, a nie kto jest autorem ich wydruku lub cyfrowego odwzorowania. W literaturze zauważa się, że skoro ustawodawca nie konkretyzuje

⁹ S. Rabczuk, P. Waszkiewicz, K. Worek, *Wykorzystanie dowodów z mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym. Perspektywa badawcza*, [w:] *Granice prawa. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Siemaszki*, red. P. Ostaszewski, K. Buczkowski, Warszawa 2020, s. 766–767.

¹⁰ J. Sadowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. 1, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, Legalis, Uwagi do art. 243¹, nb 8.

sposobu ustalenia tożsamości wystawcy, można ją ustalić w każdy zobiektywizowany sposób, w zależności od możliwości technicznych istniejących co do danego rodzaju dokumentu (na przykład podpis własnoręczny, podpis elektroniczny, ale również w inny sposób, na przykład przez adres mailowy, z którego wysłano e-mail określonej treści), przy czym istotna jest wiarygodność dokonanych ustaleń, przede wszystkim w aspekcie technicznych możliwości nieuprawnionego zmodyfikowania treści utrwalonej w dokumencie¹¹. Ustalenie wystawcy informacji tekstowej umieszczonej na portalu społecznościowym jest zasadniczo możliwe z tego powodu, że określona wypowiedź czy wiadomość pochodząca od konkretnego użytkownika zostaje powiązana z jego profilem, a więc najczęściej z jej imieniem i nazwiskiem. W tym kontekście można się pokusić o pewną generalizację — większość kont na portalach społecznościowych, oznaczonych imieniem i nazwiskiem, jest autentyczna. Ale należy mieć na względzie i to, że portale społecznościowe najczęściej nie weryfikują tożsamości swoich użytkowników, co sprawia, że istnieje wiele profili fikcyjnych, to jest założonych przez osoby o innych danych osobowych niż wyświetlane w nazwie profilu. Co więcej, nie można także wykluczyć, że informacja zostanie zamieszczona w ramach profilu danej osoby, ale przez użytkownika, do którego profil ten należy. Wiele osób, korzystając z Facebooka w swoich urządzeniach, i to nie tylko prywatnych, pozostaje tam bowiem ciągle zalogowana albo co prawda wylogowuje się, lecz pozostawia dane logowania zapisane w pamięci urządzenia, co sprawia, że każda osoba mająca dostęp do takiego urządzenia może zamieścić dowolną informację, wykorzystując łatwy dostęp do naszego profilu.

Jeżeli w konkretnej sytuacji nie jest możliwe ustalenie autora oświadczeń zamieszczonych w portalu społecznościowym, dokument zawierający tekst będzie tak zwanym innym dokumentem, o którym mowa w art. 308 k.p.c. Podobnie, jeśli dokument nie będzie miał w ogóle charakteru tekstowego — czyli zawierał będzie wyłącznie zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Wreszcie, podobnie będzie jeśli dokument co prawda zawiera elementy tekstowe, ale oprócz nich jest zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku — a więc chyba najbardziej typowo, jeśli chodzi o prezentowanie informacji pochodzących z portali społecznościowych. Wówczas, zgodnie z art. 308 k.p.c., dowód z takich dokumentów przeprowadza się, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Innymi słowy ocena stanu zewnętrznego danego dokumentu będzie przeprowadzana według reguł o oględzinach, a ocena jego treści — z zastosowaniem przepisów o dokumentach.

Nie wszystkie informacje pochodzące z portalu społecznościowego mogą zostać uznane za dokument w rozumieniu art. 77³ k.c. Powszechnie przyjmuje się, że konstytutywną cechą dokumentu w rozumieniu tego przepisu jest jego intelektualna zawartość, która obejmuje różne spostrzeżenia, myśli i oświadczenia

¹¹ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Legalis 2022, Uwagi do art. 243¹, nb 4.

ludzkie, w tym oświadczenia (wiedzy, woli, uczuć). Jeżeli zatem przedmiotowe informacje nie mają takiej zawartości, nie będą dokumentem w rozumieniu art. 77³ k.c. Nie oznacza to jednak, że dowód z takich informacji jest niedopuszczalny. Należy bowiem pamiętać, że w kodeksie postępowania cywilnego nie zawarto zamkniętego katalogu środków dowodowych. Wręcz przeciwnie, kodeks przewiduje otwarty katalog środków dowodowych, co wynika wyraźnie z dyspozycji art. 309, który odnosi się do środków dowodowych innych niż wyraźnie wymienione w kodeksie. Informacje takie będą zatem innymi środkami dowodowymi w rozumieniu tego przepisu. Należy przy tym podkreślić, że redakcja art. 309 k.p.c. obejmuje wyraźnie dowody nieujęte poprzedzającymi artykułami, a zatem również dyspozycją art. 308 k.p.c. Tym samym informacje pochodzące z portalu społecznościowego będą innymi środkami dowodowymi tylko w przypadku, jeżeli nie mogą zostać uznane za dokument w rozumieniu art. 77³ k.c., a w konsekwencji dowód z takich informacji nie może być przeprowadzony na podstawie art. 243¹ k.p.c. albo art. 308 k.p.c.

Na mocy art. 309 k.p.c. sposób przeprowadzenia dowodu innymi środkami dowodowymi określi sąd zgodnie z ich charakterem, stosując odpowiednio przepisy o dowodach. Wydaje się, że jeśli chodzi o przeprowadzenie dowodu z informacji pochodzących z portali społecznościowych (które to informacje nie są dokumentem) najważniejsze będzie stosowanie przepisów o oględzinach.

IV. WIARYGODNOŚĆ I MOC DOWODOWA

W odniesieniu do wiarygodności i mocy dowodów z informacji pochodzących z portali społecznościowych należy podkreślić, że wspomnianą wiarygodność i moc sąd ocenia tak jak każdy inny dowód, a więc zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, czyli według swego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału (art. 233 § 1 k.p.c.).

Należy przy tym zauważyć, że w ramach swobodnej oceny dowodów z pewnością nie powinno się bezrefleksyjnie przyjmować, że wydruk komputerowy świadczy o istnieniu zapisu komputerowego określonej treści w chwili dokonywania wydruku. Zwłaszcza że treść wydruku, na którym znajduje się na przykład określony tekst wiadomości czy posta, może być z łatwością zmodyfikowany względem oryginalnej informacji. Aby dokonać takiej modyfikacji, nie trzeba najczęściej mieć nawet szczególnej wiedzy, oprogramowania czy sprzętu. Oczywiście już samo to, że takie wydruki mogą być z łatwością modyfikowane, nie pozbawia ich *a priori* mocy dowodowej. Dzieje się tak nawet wówczas, gdy jest to jedyna przedstawiona sądowi postać odwzorowania informacji zawartej w portalu społecznościowym, a więc także wtedy, gdy strona nie przedłożyła cyfrowej kopii takich informacji. Trzeba przy tym zastrzec, że wtedy powinno się wyjątkowo ostrożnie podejść do przedłożonego wydruku, a przede wszystkim bardzo

poważnie traktować każde zaprzeczenie jego wiarygodności przez stronę przeciwną. Trochę inaczej dzieje się, gdy dowód z informacji zawartych w portalu społecznościowych będzie miał formę elektroniczną. Trzeba bowiem pamiętać, że ingerencja w treść zapisanej strony internetowej, choć oczywiście możliwa, jest znacznie trudniejsza i wymaga już większej wiedzy informatycznej.

Kwestia sposobu utrwalenia informacji z portalu społecznościowego to niejedyna „zmienna”, którą sąd powinien uwzględniać w kontekście oceny wiarygodności i mocy dowodowej analizowanych dowodów. Nawet jeśli sąd dysponuje cyfrową postacią treści znajdujących się w portalu, wiele innych okoliczności może świadczyć o tym, że treści te nie są zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. Oceniając wiarygodność takich treści, powinno się pamiętać choćby o tym, że choć określona informacja może co prawda pochodzić od osoby będącej właścicielem danego konta i profilu, ale odbiegać od prawdy. Użytkownicy, którzy opisują w portalach społecznościowych swoje życie, niejednokrotnie mijają się z prawdą, zarówno celowo (na przykład celowe oznaczanie swojego pobytu w miejscu, w którym użytkownik faktycznie się nie znajduje), jak i niezamierzenie (na przykład użytkownik z przyczyn losowych nie wziął udziału w wydarzeniu, co do którego zaznaczył w portalu opcję „wezmę udział”).

W konsekwencji należy przyjąć, że dowody z informacji pochodzących z portali społecznościowych jedynie wyjątkowo powinny samodzielnie prowadzić do definitywnego ustalenia określonych faktów (na przykład gdy strona potwierdza wykazywane w ten sposób okoliczności). Najczęściej jednak dowody takie powinny być zestawiane z innymi dowodami — na przykład okoliczność pobytu w określonym miejscu (hotelu itp.), w którym użytkownik „zameldował” się na Facebooku, można poprzeć innymi dowodami, choćby zdjęciem tej osoby z określonego miejsca, monitoringiem, zeznaniami świadków czy wyciągiem z konta bankowego. Dopiero taka kombinacja powinna doprowadzić sąd do przekonania o prawdziwości określonej okoliczności. O ile więc informacje z portalu społecznościowego same w sobie niejednokrotnie mogą nie być wystarczająco wiarygodne, aby przekonać sąd co do określonego faktu, to często są znakomitym punktem zaczepienia.

PODSUMOWANIE

Media społecznościowe mogą być cennym źródłem informacji odnośnie do faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Co prawda wykorzystanie mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym nie doczekało się dotychczas opracowań empirycznych, jednak w literaturze zauważa się, że informacje uzyskane z portali społecznościowych, a w szczególności z Facebooka, prezentowane są w sądach niemal każdego dnia¹².

¹² W. Bijas, *Dowody z Facebooka w procesie cywilnym*, s. 31.

Informacje pochodzące z portali społecznościowych najczęściej uzyskiwane są samodzielnie przez strony. Mogą one mieć charakter zarówno treści publicznie dostępnych, jak i prywatnych — do których dostęp jest ograniczony. Obie kategorie informacji mogą być wykorzystane w postępowaniu cywilnym, z tym jednak zastrzeżeniem, że w przypadku informacji prywatnych, zdobytych przez stronę w sposób sprzeczny z prawem, zachodzi ryzyko oddalenia wniosku dowodowego.

Jeśli chodzi o utrwalanie informacji zawartych w portalach społecznościowych, to dopuścić należy zarówno najczęściej występujące w praktyce wydruki stron internetowych, jak i cyfrowe odwzorowania zawartości takich stron.

Wykorzystanie informacji pochodzących z portali społecznościowych w postępowaniu cywilnym z reguły wymaga przeprowadzenia dowodu. Informacje te mogą stanowić trzy rodzaje środków dowodowych w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego — dokument tekstowy z możliwością ustalenia jego wystawcy (art. 243¹ k.p.c.), inny dokument (art. 308 k.p.c.) lub inny środek dowodowy (art. 309 k.p.c.).

Wiarygodność i moc dowodów z informacji pochodzących z portali społecznościowych sąd powinien oceniać zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, to jest według swego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału.

EVIDENCE FROM INFORMATION CONTAINED IN SOCIAL NETWORKING SERVICES (ON THE EXAMPLE OF FACEBOOK)

Summary

Social networking services can be a valuable source of information about the facts relevant to the resolution of a civil case. Although the use of social media in civil proceedings has not been subjected to empirical studies so far, it is rightly noted that information obtained from social networking services, in particular from Facebook, is presented in courts almost every day. In view of the growing number of cases of using information from social networking sites, the correct practice of obtaining, recording, using and evaluating such information becomes particularly important. Therefore these issues are the subject of this study.

Keywords: civil proceedings, evidence, information, social networking services, Facebook

BIBLIOGRAFIA

- Bijas W., *Dowody z Facebooka w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 25–32.
- Błaszczak Ł., [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2022, Legalis.

- Grześkowiak U.M., *Portale społecznościowe — wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 359–367.
- Niewiadomska E., *Wpływ portali społecznościowych na rozwijanie umiejętności informatycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 159–167.
- Rabczuk S., *Wykorzystanie mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym. Treści z nich pochodzące jako fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2020, nr 3, s. 93–109.
- Rabczuk S., Waszkiewicz P., Worek K., *Wykorzystanie dowodów z mediów społecznościowych w postępowaniu cywilnym. Perspektywa badawcza*, [w:] *Granice prawa. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Siemaszki*, red. P. Ostaszewski, K. Buczkowski, Warszawa 2020.
- Sadomski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. 1, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Skorupka A., *Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021.

NATALIA KREJ

ORCID: 0000-0003-4118-3483

Okręgowa Izba Radców Prawnych we Wrocławiu

DOWODY ELEKTRONICZNE W KONTEKŚCIE PRZEDSTAWIANEGO WNIOSKU DOWODOWEGO O ICH PRZEPROWADZENIE

Abstrakt: Niniejsze opracowanie dotyczy rozpatrzenia dowodów elektronicznych w kontekście złożenia stosownego wniosku o ich przedstawienie. Przedmiotowa tematyka obejmuje szeroko pojęte pojęcie dowodu z dokumentu zawartego w k.c. wraz z jego rzeczową analizą. Wskazane przepisy materialne mają wpływ na postępowanie cywilne, które w dobie rozwijającej się cyfryzacji obejmuje coraz to obszerniejszy katalog środków dowodowych. Ich prawidłowa weryfikacja umożliwia poprawne sformułowanie wniosku dowodowego dotyczącego dowodu elektronicznego. Nadto w przedstawionym opracowaniu przeanalizowano szczególne wymogi stawiane wnioskom dowodowym w k.p.c., przez odniesienie ich do dowodów elektronicznych. Pojemna definicja dowodu z dokumentu pozwoliła na otwarcie katalogu dowodów z dokumentów, w tym dowodów elektronicznych, nie rozwiązała jednak wszystkich wątpliwości rodzących się podczas postępowania dowodowego w procedurze cywilnej. Analiza czynności procesowej, jaką jest przedstawienie wniosku dowodowego, dokonana została w odniesieniu do ogólnych zasad postępowania cywilnego zawartych w art. 3 k.p.c., jak też w art. 232 k.p.c., wskazujących, że prawidłowo zredagowany wniosek dowodowy jest ściśle powiązany z regułą prawdy oraz ciężarem dowodowym spoczywającym na stronie (wnioskodawcy), zobowiązanej do wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzi określone skutki prawne. Wskazane są konsekwencje nieprawidłowego formułowania wniosków dowodowych określone w k.p.c., ze szczególnym zwróceniem uwagi na obowiązek przygotowania materiału dowodowego przez samą stronę (wnioskodawcę), pozwalającego na jego sprawne i skuteczne przeprowadzenie przez orzekający w sprawie sąd.

Słowa kluczowe: dowód, dowód elektroniczny, wniosek dowodowy, wnioskodawca, dokument, nośnik, informacja, okoliczność faktyczna, fakt, postępowanie dowodowe, płyta CD, DVD, pendrive, wideodokument, podpis, zasady postępowania cywilnego, środek dowodowy, twierdzenie

WSTĘP

Postępująca cyfryzacja całego świata implikuje zmiany w systemie normatywnym. Zjawisko to obejmuje zarówno przepisy prawa materialnego, jak i stosowne przepisy związane z postępowaniem sądowym czy administracyj-

nym, w tym infrastrukturę organów władzy publicznej powiązaną z działalnością we wspomnianym obszarze. Digitalizacja prawa cechuje się wielowątkowością, zatem wymaga skrupulatnego podejścia w coraz węższym aspekcie. Obecnie w wielu przypadkach wykazanie okoliczności faktycznych mających istotne znaczenie dla danej sprawy wymaga sięgania po materiał dowodowy spoza dowodów *stricte* papierowych. Tym samym formułowanie wniosków dowodowych w XXI wieku w znacznej liczbie spraw cywilnych będzie musiało uwzględniać przepisy zawarte w oddziale 7 Inne środki dowodowe¹. Znaczenia w tym zakresie nabiera zwłaszcza przepis zawarty w art. 308 k.p.c., o czym więcej dalej². Co jednak istotne, w odniesieniu do tak zwanej nowej puli dowodów zastosowanie nadal będą mieć przepisy ogólne dotyczące postępowania dowodowego (art. 235–243 k.p.c.), w tym przepis zawarty w art. 235¹ k.p.c. dotyczący formułowania wniosku o przeprowadzenie dowodu. Zgodnie z nim we wniosku o przeprowadzenie dowodu strona jest zobowiązana oznaczyć dowód w sposób umożliwiający jego przeprowadzenie oraz wyszczególnić fakty, które mają zostać wykazane tym dowodem. Ściśle z nim skorelowany jest przepis zawarty w art. 235² k.p.c. Nadto w kontekście coraz to większej rodzajowości środków dowodowych klasyfikowanych jako elektroniczne, zastosowanie w tym zakresie znajduje przepis zawarty w art. 243¹ k.p.c. i następnych dotyczący dowodów z dokumentów zawierających tekst, umożliwiający ustalenie ich wystawców. Wynika z tego, że nowa definicja dokumentu przewiduje, że tekst mogą zawierać zarówno dokumenty sporządzone w postaci tradycyjnej (zazwyczaj papierowej), jak i dokumenty elektroniczne. W obu przypadkach dowody z tych dokumentów będą przeprowadzane z zastosowaniem reguł określonych w przepisach art. 244–257 k.p.c.³ Z tym jednak zastrzeżeniem, że dowodzenie z dokumentu przy zastosowaniu przepisów o dowodzie z dokumentów zostało uwarunkowane możliwością ustalenia jego wystawcy. To ustalenie ma być możliwe obiektywnie przez sąd, który dowód z dokumentu ma przeprowadzić. W związku z tym jednak, że obecnie konstytutywnym elementem dokumentu nie jest podpis jego wystawcy, ustalenie tegoż wystawcy może nastąpić dowolną metodą, nie tylko w wyniku analizy jego podpisu⁴.

¹ Zastosowanie tych przepisów ma znaczenie szerszy kontekst, zatem nie ogranicza się tylko do spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne, na przykład w postępowaniu przed Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów; więcej R.R. Wasilewski, *Postępowanie dowodowe przed Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*, Warszawa 2020.

² W kompleksowy sposób odniesiono się do zmian dotyczących między innymi klasyfikacji elektronicznych środków dowodowych, zob. *Legal Innovation in Polish Law*, red. J. Gołaczyński, W. Kilian, T. Scheffler, Warszawa 2019.

³ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2023, nb 8.

⁴ *Ibidem*, nb 11.

I. NOŚNIK JAKO DOKUMENT

Ocena, czy dany nośnik uznać za dokument, a jeżeli tak, to jaki mu przyznać charakter, należy każdorazowo do sądu orzekającego w sprawie. Sąd najpierw bada, czy przedłożony w sprawie środek cechują elementy konstytutywne dokumentu. Jeśli ustalenia są pozytywne, dalsza ocena dotyczy tych cech dokumentu, które pozwalają na uznanie go za dokument tekstowy z możliwością ustalenia jego wystawcy, a następnie cech dokumentu przesądzających o jego urzędowym lub prywatnym charakterze⁵. Nie zwalnia to jednak wnioskującego o przeprowadzenie dowodu z dokonania wspomnianej analizy samodzielnie w celu prawidłowego przedłożenia wniosku dowodowego w danej sprawie cywilnej, o czym więcej w dalszej części opracowania. Takie założenie znajduje swoje uzasadnienie w jednej z zasad postępowania cywilnego wyrażonej w art. 3 k.p.c., zgodnie z którą strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody⁶.

Przepis zawarty w art. 243¹ k.p.c. odnosi się zarówno do dokumentów w formie pisemnej i elektronicznej, jak i w formie dokumentowej, pod warunkiem że spełnią wskazane w tym przepisie kryteria⁷. I. Wolwiak dokonuje podziału na:

- a) dokumenty zawierające tekst, podpisane własnoręcznym podpisem lub kwalifikowanym podpisem elektronicznym;
- b) dokumenty zawierające tekst, niepodpisane, ale co do których istnieje możliwość ustalenia tożsamości ich autorów;
- c) dokumenty zawierające treść wyrażoną innymi środkami niż tekst (obrazem, dźwiękiem bądź obrazem i dźwiękiem)⁸.

Wobec pierwszych dokumentów będą miały bezpośrednie zastosowanie wszystkie przepisy k.p.c. regulujące przeprowadzenie dowodu z dokumentu. W przypadku dokumentów drugiej grupy dowód z nich zostanie przeprowadzony według przepisów o dowodzie z dokumentu. Przy czym nie znajdą zastosowania wszystkie przepisy oddziału 2, jak chociażby art. 245 k.p.c. wprowadzający domniemanie o złożonym przez osobę podpisaną oświadczeniu⁹.

⁵ E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, nb 12.

⁶ Więcej o zasadzie prawdy określonej w art. 3 k.p.c. zob. N. Krej, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość — teraźniejszość — przyszłość*, red. K. Mularczyk *et al.*, Warszawa 2022.

⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2022, nb 2.

⁸ I. Wolwiak, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. P. Ryłski, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2022, nb 21.

⁹ *Ibidem*, nb 22.

Wobec trzeciej grupy dokumentów nie znajdują w ogóle zastosowania przepisy o dokumentach, a dowód z nich będzie przeprowadzony według art. 308 k.p.c., to jest tylko przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o dowodzie z dokumentów oraz o dowodzie z oględzin.

Przenosząc te rozważania na grunt przedłożenia wniosku dowodowego dotyczącego dokumentu elektronicznego, należy podkreślić, że prawidłowe sformułowanie wniosku wymaga weryfikacji przede wszystkim samego pojęcia dokumentu. Należy tu sięgnąć po przepisy prawa materialnego w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny¹⁰. Pojęcie dokumentu zdefiniowane zostało w przepisie zawartym w art. 77³ k.c. Jak podkreśla M. Załucki, polski prawodawca zdecydował się na szeroką definicję dokumentu, odformalizowując tym samym obrót cywilnoprawny¹¹. Dokumentem zgodnie ze wskazaną normą prawną jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Ta definicja legalna ma wymiar przedmiotowo-funkcjonalny — przedmiotem jest nośnik (bez wskazywania na jego formę czy rodzaj) informacji, którego funkcjonalność (użytkowość) umożliwia zapoznanie się z treścią tej informacji. Jak zauważa B. Swaczyna, definicja ta w założeniu ma mieć charakter uniwersalny i zachowywać doniosłość w całym systemie prawa prywatnego, co jest szczególnie istotne na tle przepisów k.p.c. o postępowaniu dowodowym¹². Systemowy charakter definicji dokumentu sformułowanej w art. 77³ k.c. pozwala stosować do dokumentów, które nie czynią zadość wymaganiom formy pisemnej, przepisy dotyczące dowodu z dokumentu, w tym zakaz dowodu z zeznań świadków albo z przesłuchania stron przeciwko lub ponad osnowę dokumentu¹³. Rozumienie terminu „dokument” w sposób odpowiadający znaczeniu ustalonemu na gruncie art. 77³ k.c. może mieć wpływ także na sposób przeprowadzenia dowodu z dokumentu nietekstowego, w którym przyjęto, że „nośnikiem informacji umożliwiającym zapoznanie się z jej treścią nie musi być przedmiot składany do akt (USB czy płyta CD), lecz może nim być także zapis na serwerze strony pozwanej, o ile znany jest link umożliwiający odtworzenie zapisanych na serwerze informacji”¹⁴. M. Załucki wskazuje, że nośnik może mieć postać dokumentu papierowego, jak też innego instrumentu, w tym postać elektroniczną czy utrwalenia w chmurze obliczeniowej¹⁵. Dla przykładu — nośnik (papier czy pendrive) staje się dokumentem w momencie, w którym wpisze się tam informację, a sama funkcjonalność nośnika pozwoli na zapoznanie się z jego treścią. Informacja powinna zostać skreślona, naniesiona i może mieć postać tek-

¹⁰ Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93.

¹¹ M. Załucki, [w:] *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, komentarz do art. 77³ KC, Legalis 2023, nb 1.

¹² B. Swaczyna, [w:] *Komentarz do KC*, red. P. Machnikowski, komentarz do art. 77³ KC, Legalis 2022, nb C.2.

¹³ *Ibidem*, nb C.2.

¹⁴ *Ibidem*; wyrok SA w Warszawie, V Wydział Cywilny, z dnia 25 października 2018 r., V ACA 1480/17, Legalis 2023.

¹⁵ M. Załucki, [w:] *Komentarz do KC*, nb 1.

stu, dźwięku, obrazu. Zapis może nastąpić za pomocą dowolnych środków: pióra, komputera, telefonu komórkowego itp.¹⁶ Tym samym, formułując w piśmie procesowym wniosek dowodowy, oznaczenie: „wnoszę o przeprowadzenie dowodu z dokumentu” powinno być rozumiane w tym szerokim kontekście. Nie oznacza to zatem tylko papierowej postaci takiego dowodu, ale odnosi się również do elektronicznych materiałów dowodowych. Potwierdza to teza wyroku NSA z dnia 26 stycznia 2021 roku, w której to sąd administracyjny orzekający w przedmiocie rozstrzygnięcia konkursu na zawieranie umów o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej, w bardzo precyzyjny sposób, między innymi wymieniając liczne postaci nośników, wyjaśnił analizowane pojęcie dokumentu:

Definiując dokument, ustawodawca posłużył się sformułowaniem przedmiotowo-funkcyjnym (nośnik z informacją, z którą można się zapoznać). Dokument to nośnik, o ile zawiera informację i umożliwia poznanie jej treści. Dokumentem w rozumieniu formalnym, jako nośnikiem informacji, może być nie tylko, tradycyjnie, papier, ale też np. nośniki informatyczne (przykładowo dla informacji w postaci elektronicznej nośnikami są twardy dysk komputera, serwer np. poczty elektronicznej, płyty CD, DVD, dysk przenośny, pendrive, dyskietka, płyta Blu-ray czy tzw. chmura obliczeniowa, umożliwiająca odtworzenie informacji). Konstytutywną cechą dokumentu jest informacja, która może być oświadczeniem woli bądź wiedzy. Sam nośnik bez informacji nie jest dokumentem. Wprowadzenie w kodeksie cywilnym definicji dokumentu, doprowadziło do tego, że podpis nie stanowi konstytutywnego elementu dokumentu¹⁷.

Warto tu i w analizowanym kontekście zauważyć, że sam nośnik bez informacji nie jest dokumentem (na przykład czysta kartka papieru, niezapisana płyta CD czy niezapisany pendrive). Nośnik nabiera charakteru dokumentu, jeśli odpowiednio treść została utrwalona na papierze, w formie elektronicznej, zarejestrowana w postaci dźwiękowej, wizualnej czy audiowizualnej. W sprawie, w której orzekał Sąd Apelacyjny w Warszawie, za dokument uznano utrwalony na nośniku elektronicznym zapis rozmowy między stronami na okoliczność dokonania przez strony czynności prawnej¹⁸. Sąd Apelacyjny w Poznaniu przypisał korespondencji mailowej charakter dokumentów, o których mowa w art. 77³ k.c.¹⁹

II. PROCESOWA FORMA PRZEDSTAWIENIA DOWODU ELEKTRONICZNEGO, CZYLI WNIOSEK O PRZEPROWADZENIE DOWODU ELEKTRONICZNEGO

Odnosnie do zawnioskowania stosownego materiału dowodowego, który ma wykazać istotne dla zawisłej sprawy cywilnej okoliczności faktyczne, nale-

¹⁶ B. Swaczyna, [w:] *Komentarz do KC*, nb II.A.1.

¹⁷ Wyrok NSA z dnia 26 stycznia 2021 r., II GSK 36/19, Legalis 2023.

¹⁸ Wyrok SA w Warszawie, V Wydział Cywilny, z dnia 21 czerwca 2022 r., V ACa 883/21, Legalis 2023.

¹⁹ Wyrok SA w Poznaniu, I Wydział Cywilny, z dnia 22 lutego 2022 r., I AGa 323/20, Legalis 2023.

ży mieć na względzie każdą z przytoczonych tu uwag. Przede wszystkim należy prawidłowo wskazać, na jakim nośniku zawarta jest informacja (na przykład czy jest to płyta CD bądź link, który umożliwi odczytanie informacji zapisanej na serwerze), następnie wskazać, jaka część z zawartej informacji ma udowodnić konkretne okoliczności faktyczne. W tym zakresie prawodawca wymaga precyzyjnego formułowania wniosku dowodowego. Jeśli nagranie audiowizualne trwa kilka godzin, a w sprawie istotny jest tylko jego fragment, kilka czy kilkanaście minut, oznaczenie takie powinno znaleźć się we wniosku dowodowym. Podobnie należy wskazać na niezapisany żadną informacją nośnik (płyta CD, dysk przenośny, pendrive, płyta Blu-ray), który został załączony do wniosku. Nie jest on wówczas dowodem z dokumentu, albowiem płyta CD, dysk przenośny, pendrive czy płyta Blu-ray nie zawierają żadnych informacji, których zamieszczenie spowoduje, że staną się dokumentem. Sama niezapisana na nośniku informacja nie jest dokumentem, podobnie jak nie jest nim nośnik niezawierający żadnych informacji w postaci treści intelektualnych²⁰. Utrwalenie informacji na nośniku ma tylko wówczas sens, gdy istnieje możliwość odtworzenia tej informacji. Odtworzenie informacji, które jest niezbędne do ustalenia treści oświadczenia woli, nie musi jednak następować bezpośrednio przez zapoznającego się z dokumentem. Percepcja treści dokumentu może być dokonywana przy użyciu odpowiednich urządzeń czy stosownego oprogramowania. Utrwalenie informacji na własnym nośniku przez odtwarzającego informację lub jej wydruk nie są konieczne do odtworzenia informacji, zapoznania się z jej treścią. Nie są zatem koniecznym elementem dokumentu²¹. Niewątpliwie dokument może być i zazwyczaj jest jednym z najważniejszych dowodów w postępowaniu cywilnym. Bez względu na to, czy mamy do czynienia z dokumentem tradycyjnym, papierowym czy dokumentem elektronicznym bądź wideodokumentem, wartość dowodowa dokumentu jest niejednokrotnie podstawowa do rozstrzygnięcia danej sprawy. Zauważa się, że aktualne rozwiązanie normatywne stanowi fundament wideodokumentów, czyli informacji utrwalonej w formacie audio i wideo, coraz odważniej wykorzystywanej postaci utrwalenia rozmaitych oświadczeń, jako że urządzenia to umożliwiające znajdują się w każdym gospodarstwie domowym²². Aktualnie więc tego rodzaju utrwalenie dokumentu spełnia kryteria wskazane w art. 77³ k.c. Wideodokument jest więc jednym z rodzajów dokumentów rozpoznawalnych przez polskie prawo i wywołującym skutki prawne²³. Niemniej jednak oprócz prawidłowego wskazania rodzaju nośnika należałoby określić sugerowany sposób jego odtworzenia, zważając na możliwości techniczne sądu orzekającego w sprawie, co wpisuje się w zwrot: „sposób umożliwiający zapoznanie się z treścią informacji”. Wychodząc z założenia, jakiemu przyświeca obecna konstrukcja polskiego procesu cywilne-

²⁰ B. Swaczyna, [w:] *Komentarz do KC*, nb II.A.3.

²¹ M. Załucki, [w:] *Komentarz do KC*, nb 4.

²² *Ibidem*, nb 6.

²³ *Ibidem*.

go, w którym obowiązuje zasada prawdy subiektywnej, łącząca się z konstatacją, że w postępowaniu cywilnym wiemy tyle, ile udowodnimy, to strona wnioskująca o przeprowadzenie danego środka dowodowego powinna dołożyć ze swojej strony wszelkich starań, aby przeprowadzenie go było ze wszech miar możliwe.

Funkcja dowodowa dokumentu związana jest z przyznaniem dokumentom szczególnego uprzywilejowania pośród wszystkich środków dowodowych w procesie cywilnym. Dokumenty mają zazwyczaj pewną wartość stabilizującą i ograniczającą nieporozumienia co do treści dokonanych czynności prawnych. Na ogół cechuje je bowiem trwałość i możliwość odtworzenia ich treści, co nie jest charakterystyczne dla innych środków dowodowych. Dokument jest metodą skutecznego i trwałego przechowywania określonej treści, która nadaje się do odtworzenia i wielokrotnego wykorzystania²⁴. Zatem doniosłość szeroko definiowanego pojęcia dokumentu jest znaczna, często decydująca o losach danej sprawy cywilnej, tym samym, jak zaznaczono już wcześniej, wniosek o przeprowadzenie takiego rodzaju dowodu, zwłaszcza w kontekście dowodu elektronicznego, powinien być sformułowany zgodnie ze szczegółowymi (art. 126 § 1 pkt 5) k.p.c., art. 187 § 1 pkt 2) k.p.c., art. 235¹ k.p.c., art. 235² k.p.c.), jak również ogólnymi założeniami postępowania cywilnego (art. 3 k.p.c., art. 232 k.p.c.).

W analizowanym kontekście dowodów elektronicznych i wniosku o ich przeprowadzenie należy mieć na względzie przepis zawarty w art. 308 k.p.c., który stanowi, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Wydruk komputerowy oparty na programie księgowym jest dowodem, o którym mowa w art. 308 i 309 k.p.c.²⁵ Jednym z rzeczonych środków dowodowych może być strona internetowa będąca zbiorem uporządkowanych logicznie, połączonych z sobą przez nawigację oraz linki, elementów prezentowanych za pomocą przeglądarki internetowej pod jednolitym adresem elektronicznym (art. 4 pkt 10 ustawy z 4 kwietnia 2019 roku o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych)²⁶. Strona WWW jest dokumentem HTML udostępnianym w internecie przez serwer WWW. W odniesieniu do tekstu zawartego na stronie internetowej należy stosować przepisy o dowodzie z dokumentu, w zakresie zaś oceny innych składowych — o dowodzie z oględzin (art. 308 k.p.c.)²⁷. W odniesieniu do nowych środków dowodowych, o których stanowi art. 308 k.p.c., należy przy ocenie prawdziwości tych dowodów sięgać do odpowiednio stosowanych przepisów

²⁴ *Ibidem*, nb 8.

²⁵ Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 12 października 2012 r., I ACz 1810/12, Legalis.

²⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 848.

²⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, komentarz do art. 308 k.p.c., Warszawa 2021, Legalis, s. 1412, nb 1 (nb 105).

o dowodzie z oględzin oraz z dokumentów, co oznacza, że w wyniku oględzin płyty CD, DVD, Blu-ray, dyskietki, taśmy, pamięci flash USB, pendrive'a, dysku można ocenić ich stan fizyczny²⁸. Strony internetowe jako takie, pamiętając o ich zmienności, możliwości edytowania zawartych tam zapisów, w tym przez osoby nieuprawnione, oraz często anonimowości, mogą dawać pole do nadużyć i tym samym rodzić nieufność co do zawartych na nich informacji, nieutrwalonych na nośniku. Z tego względu głównym problemem jest utrwalenie treści i układu graficznego strony internetowej na potrzeby postępowania dowodowego. Można to uczynić przede wszystkim dzięki wydrukowi tego, co użytkownik widzi na stronie internetowej²⁹. W zakresie oceny zawartości strony internetowej decydujące znaczenie ma nie czas wydruku, ale czas dokonania zrzutu ekranu wykonanego na potrzeby późniejszego wydruku. Z tego też względu często wykorzystuje się możliwość przewidzianą w art. 104 § 3 PrNot³⁰, zgodnie z którym notariusz spisuje również protokoły w celu stwierdzenia przebiegu pewnych czynności i zdarzeń wywołujących skutki prawne. Powinien być też sporządzony protokół z wejścia na stronę internetową o określonej treści i zawierającą określone obrazy³¹. Odrębną grupą środków dowodowych są te, których istotą jest utrwalenie obrazu, a także przekaz audio albo wideo czy też zapis audio-wideo. Wśród nich należy wymienić na przykład nagrania filmowe (w tym nagrania programów telewizyjnych, monitoringu) — dowód przeprowadza się przez ich wyświetlenie, a więc z odpowiednim zastosowaniem przepisów o oględzinach; nagrania dźwiękowe albo audiowizualne — dowód przeprowadza się również przez ich odtworzenie³². Odnosząc się do dowodu z oględzin, należy zakładać, że zakres zastosowania przepisów regulujących dopuszczenie i przeprowadzenie tego dowodu — zarówno na etapie przed rozprawą, jak i w toku rozprawy — będzie coraz szerszy. Taki stan rzeczy jest konsekwencją wprowadzonego z dniem 8 września 2016 roku rozróżnienia dokumentów tekstowych i innych dokumentów (w tym zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku), do których przeprowadzenia znajdują odpowiednie zastosowanie przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów (w rozumieniu dokumentów zawierających tekst — art. 243¹ k.p.c.). Wraz z rozwojem techniki znaczenie dowodowe dokumentów innych niż tekstowe (w szczególności dokumentów multimedialnych) będzie coraz większe³³. Każdy z wymienionych tu aspektów może mieć swoje znaczenie dla rozstrzyganej sprawy cywilnej i powinien być uwzględniony przez stronę (wnio-

²⁸ M. Skibińska, *Wykorzystanie nowych środków dowodowych w sprawach o rozwód i separację a prawo do prywatności*, [w:] *Dobra osobiste w prawie cywilnym, prasowym i karnym*, red. M. Łaszewska-Hellriegel, M. Skibińska, („Acta Iuridica Lebusana” 8), Zielona Góra 2018, s. 151.

²⁹ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1412, nb 1 (nb 105).

³⁰ Ustawa — Prawo o notariacie z dnia 14 lutego 1991 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 22, poz. 91.

³¹ *Ibidem*, s. 1412, nb 3 (nb 107).

³² *Ibidem*, s. 1413, nb 3 (nb 108).

³³ *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020.

skodawcę) na każdym etapie podejmowanych czynności procesowych, obejmujących formułowanie prawidłowych wniosków dowodowych kierowanych do sądu. Z punktu widzenia szeroko rozumianej ostrożności procesowej wniosek o przeprowadzenie dowodu elektronicznego powinien wskazywać na rodzaj nośnika (na przykład link do strony internetowej), sposób jego odtworzenia, jak też może być dołączony do niego wydruk informacji potwierdzających na dany dzień (także godzinę) zawartość danej strony (niejednokrotnie będzie to wymagało rozważenia, czy w kwestii wydruku nie powinien być zredagowany osobny wniosek dowodowy wskazujący stosowną tezę dowodową, często inną niż ta, której dotyczy wniosek dowodowy odnoszący się do treści znajdujących się pod samym linkiem do strony WWW). Wniosek dowodowy obejmujący nośnik o charakterze przestrzennym, rzeczowym (na przykład dysk twardy, pendrive) może być przedmiotem stosownych oględzin. W tym kontekście należy stwierdzić, że na podstawie art. 208 § 2 k.p.c. dowód z oględzin może być przeprowadzony zarówno w trakcie posiedzenia przygotowawczego, jak i wówczas, gdy takie posiedzenie nie będzie wyznaczone, ale jeszcze przed terminem rozprawy. Na podstawie art. 308 k.p.c. na tym samym etapie jest możliwe również przeprowadzenie dowodu z dokumentu multimedialnego (innego niż tekstowy). Skoro przeprowadzenie oględzin może w niektórych przypadkach okazać się niezbędne do właściwego ustalenia przez przewodniczącego ze stronami przedmiotu sporu i wyjaśnienia stanowisk stron (art. 205⁶ § 1 k.p.c.), a także do wskazania stronom sposobów i skutków rozwiązania sporu (art. 205⁶ § 2 zd. 2 k.p.c.) — w konsekwencji nie ma przeszkód, aby umożliwić stronom zawarcie ugody — to taki sam efekt może nastąpić w wyniku zapoznania się przez przewodniczącego i strony z dokumentem multimedialnym³⁴.

Każdy wniosek dowodowy, w tym odnoszący się do dowodów elektronicznych, powinien:

1. zawierać oznaczenie dowodu w sposób umożliwiający jego przeprowadzenie (art. 235¹ k.p.c.);

2. zawierać tak zwane tezy dowodowe, czyli fakty, które mają zostać wykazane zgłoszonym dowodem (art. 235¹ k.p.c.)³⁵;

3. nie dotyczyć faktów bezspornych, nieistotnych dla rozstrzygnięcia sprawy lub udowodnionych zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy (art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c.);

4. być przydatny do wykazania danego faktu (art. 235² § 1 pkt 3 k.p.c.);

5. być możliwy do przeprowadzenia (art. 235² § 1 pkt 4 k.p.c.);

6. być niewyłączony przez przepisy k.p.c. (art. 235² § 1 pkt 1 k.p.c.);

7. nie zmierzać jedynie do przedłużenia postępowania (art. 235² § 1 pkt 5 k.p.c.).

³⁴ Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce, § 5 Podsumowanie.

³⁵ P. Rodziewicz, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, komentarz do art. 235¹ k.p.c., Legalis 2023, nb 2.

W literaturze podnosi się, że najwłaściwszym określeniem analizowanej czynności procesowej jest „przedstawienie dowodu”, innymi słowy wniosek dowodowy jest procesową formą przedstawienia dowodu³⁶. Skutkiem niespełnienia przedstawionych wymogów stawianych wnioskowi dowodowemu jest możliwość pominięcia go przez sąd przez wydanie postanowienia, w którym wskazana jest podstawa prawna takiego rozstrzygnięcia, z zastrzeżeniem, że co do dwóch pierwszych z wymienionych wymogów stawianych każdemu wnioskowi dowodowemu sąd jest zobligowany wezwać stronę do usunięcia braku takiego wniosku. Przepis art. 235² § 1 pkt 6 k.p.c. nie przewiduje wyznaczenia terminu celem uzupełnienia braków wniosku dowodowego ani jego długości. Zdaniem P. Rodziewicza względy celowości przemawiają za wyznaczeniem przez sąd w wezwaniu terminu na uzupełnienie dowodów pod rygorem pominięcia zawnioskowanego dowodu, a wyznaczony przez sąd termin na uzupełnienie braków będzie terminem sądowym w rozumieniu art. 164 k.p.c., którego przedłużenie będzie możliwe na podstawie art. 166 k.p.c.³⁷

Jak podkreśla P. Rodziewicz, praktyka sprowadzająca się do tego, że w treści uzasadnienia pisma procesowego strony formułowały opis stanu faktycznego, a następnie przywoływały środki dowodowe, które miały potwierdzać przedstawiony opis, wydaje się niezgodna z komentowanym przepisem, jako że w aktualnym stanie prawnym konieczne jest wyraźne sformułowanie wniosku dowodowego nie tylko z oznaczeniem środka dowodowego, który ma zostać przeprowadzony, lecz także z przytoczeniem faktów, które mają w ten sposób zostać stwierdzone³⁸. Brak wyraźnego sformułowania wniosku dowodowego z uwzględnieniem omówionych elementów powodować będzie istnienie braków formalnych wniosku dowodowego³⁹.

Słusznie podnosi K. Flaga-Gieruszyńska, że analizowany przepis ma za zadanie rozszerzyć obowiązek konkretyzacji środka dowodowego oraz faktów, które ma wykazać, na wszystkie wnioski dowodowe, niezależnie od tego, jakich środków dowodowych dotyczą, skutkując eliminacją wniosków dowodowych o ogólnym, bliżej nieokreślonym celu, powodujących w głównej mierze przewlekłość postępowania⁴⁰. Wskazuje się, że treść art. 235¹ k.p.c. koresponduje ze znowelizowaną treścią art. 126 § 1 pkt 5 k.p.c., stosownie do którego każde pismo procesowe powinno zawierać, gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia, wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów⁴¹.

³⁶ A. Laskowska-Hulisz, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. komentarz do art. 235¹ k.p.c., s. 866, nb 2 (nb 32).

³⁷ P. Rodziewicz, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, nb 5.

³⁸ *Ibidem*, nb 4.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. A. Zieliński, komentarz do art. 235¹ k.p.c., Legalis 2022, nb 1; A. Laskowska-Hulisz, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 867, nb 5.

⁴¹ A. Laskowska-Hulisz, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 866–867, nb 4.

PODSUMOWANIE

Prawidłowe przedstawienie wniosku dowodowego wynika zarówno z ogólnych założeń polskiego procesu cywilnego, jak i z jego szczegółowych uregulowań. Ma to istotne znaczenie w odniesieniu do dowodów elektronicznych, których specyficzny charakter wymaga skrupulatności w ich przedstawieniu sądowi orzekającemu w danej sprawie cywilnej. Z obowiązku prawidłowego zredagowania wniosku o przeprowadzenie dowodu elektronicznego nie zwalnia wiedza, że sąd orzekający w danej sprawie cywilnej będzie dokonywał jego weryfikacji, jako że weryfikacja ta odbywa się w granicach zarówno sprawy cywilnej zawisłej przed tym sądem, jak i w granicach prezentowanych przez stronę faktów, na których opiera swoje żądanie, a które, aby miały doniosłość procesową, muszą być poparte dowodami. Jak już zaznaczono, takie założenie znajduje swoje uzasadnienie w jednej z zasad postępowania cywilnego wyrażonej w art. 3 k.p.c., zgodnie z którą strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody⁴². Rzeczona zasada postępowania cywilnego znajduje swoje odzwierciedlenie (przełożenie) w poszczególnych instytucjach procesowych, jak również w całym systemie prawa procesowego⁴³. Podkreśla się, że obowiązek prawdy i kompletności wyjaśnień odnosi się do twierdzeń faktycznych, informacji dotyczących środków dowodowych, twierdzeń zawartych w pozwie, przytoczonych dla uzasadnienia zarzutów, replik, dotyczy to także wszelkich incydentalnych postępowania⁴⁴.

Co więcej, niewypełnienie przez stronę obowiązku dawania wyjaśnień zgodnie z prawdą, bez zatajania czegokolwiek, może rodzić następujące sankcje:

1. obowiązek zwrotu kosztów wywołanych ich niesumieństwem lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem (art. 103 § 1 k.p.c.);
2. skazanie na grzywnę w razie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności przy uzyskaniu ustanowienia adwokata lub radcy prawnego dla strony zwolnionej od kosztów sądowych (art. 120 § 4 k.p.c.);
3. uznanie za przyznane faktów, co do których strona przeciwna nie wypowiedziała się (art. 230 k.p.c.);
4. niekorzystną ocenę dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.);
5. negatywną ocenę odmowy przedstawienia dowodu przez stronę (art. 233 § 2 k.p.c.);

⁴² Więcej o zasadzie prawdy określonej w art. 3 k.p.c. N. Krej, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*.

⁴³ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 52; M. Rzewuski, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 27; N. Krej, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*.

⁴⁴ E. Marszałkowska-Krzes, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krzes, Warszawa 2021, Legalis, komentarz do art. 3 k.p.c., nb 5; N. Krej, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*.

6. skazanie na grzywnę strony, która w złej wierze lub lekkomyślnie zgłosiła zarzuty nieprawdziwości dokumentu (art. 255 k.p.c.);

7. zastosowanie środków przymusu w wypadku niezłożenia wykazu lub odmówienia odpowiedzi (art. 916 k.p.c.)⁴⁵.

Tym samym w celu uniknięcia wymienionych sankcji weryfikacja materiału dowodowego, w szczególności dowodów elektronicznych, powinna być dokonywana przy uwzględnieniu przedstawionych założeń.

ELECTRONIC EVIDENCE IN THE CONTEXT OF SUBMITTING AN APPLICATION FOR THEIR PRESENTATION

Summary

This study concerns the consideration of electronic evidence in the context of submitting an appropriate application for their presentation. The subject matter raises the aspect of the broadly understood concept of documentary evidence contained in the Civil Code through its factual analysis. These substantive provisions have an impact on civil proceedings, which in the era of ongoing digitization includes an increasingly wider catalogue of means of evidence. Their correct verification allows for the correct formulation of the evidentiary application regarding electronic evidence. In addition, the presented study analyzes the issue of special requirements for evidence applications in the Code of Civil Procedure, by referring them to electronic evidence. Due to the fact that the capacious definition of documentary evidence allowed the opening of a catalogue of documentary evidence, including electronic evidence, it did not dispel all doubts that may arise in the context of evidence proceedings in civil proceedings. The analysis of the procedural act of presenting an evidentiary proposal is conducted on the basis of reference to the general principles of civil procedure contained in Article 3 of the Code of Civil Procedure, as well as in Article 232 of the Code of Civil Procedure, indicating that a properly drafted evidentiary application is closely related to the rule of truth and the burden of proof resting on the party (the applicant), who is obliged to indicate evidence to establish facts from which he derives certain legal effects. The consequences of incorrect formulation of evidence applications specified in the Code of Civil Procedure are indicated, with particular attention to the obligation of the party (the applicant) to prepare evidence, enabling it to be carried out efficiently and effectively by the court hearing the case.

Keywords: evidence, electronic evidence, application for evidence, applicant, document, data carrier, information, fact, evidentiary proceedings, CD, DVD, pendrive, video document, signature, rules of civil procedure, evidence, assertion

⁴⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2019, Legalis, komentarz do art. 3 k.p.c., nb 10; N. Krej, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*.

BIBLIOGRAFIA

- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak Ł., komentarz do art. 308 k.p.c., Legalis 2021, nb 1 (nb 105), s. 1412.
- Gołaczyński J., Kilian W., Scheffler T., *Legal Innovation in Polish Law*, Warszawa 2019.
- Komentarz do k.p.c.*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2022, nb 2.
- Krej N., *Wykonywanie zawodu radcy prawnego w kontekście wybranych zasad postępowania cywilnego*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość — teraźniejszość — przyszłość*, red. K. Mularczyk, M. Pyrz, T. Scheffler, A. Zalesińska, Warszawa 2022.
- Laskowska-Hulisz A., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, t. 2, komentarz do art. 235¹ k.p.c., Legalis 2021, s. 866, nb 2 (nb 32).
- Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020.
- Rodziewicz P., [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, komentarz do art. 235¹ k.p.c., Legalis 2023, nb 2.
- Rudkowska- Ząbczyk E., [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2023, nb 8
- Rzewuski M., [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
- Skibińska M., *Wykorzystanie nowych środków dowodowych w sprawach o rozwód i separację a prawo do prywatności*, [w:] *Dobra osobiste w prawie cywilnym, prasowym i karnym*, red. M. Łaszewska-Hellriegel, M. Skibińska, („Acta Iuridica Lebusana” 8), Zielona Góra 2018.
- Swaczyna B., [w:] *Komentarz do KC*, red. P. Machnikowski, komentarz do art. 77³ KC, Legalis 2022, nb C.2.
- Wasilewski R.R., *Postępowanie dowodowe przed Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*, Warszawa 2020.
- Wolwiak I., [w:] *Komentarz do k.p.c.*, red. P. Rylski, komentarz do art. 243¹ k.p.c., Legalis 2022, nb 21.
- Załucki M., [w:] *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, komentarz do art. 77³ KC, Legalis 2023, nb 1.

MARTYNA NOWAK

ORCID: 0000-0002-7971-2718

Uniwersytet Wrocławski

PAWEŁ BURY

ORCID: 0000-0002-4292-1225

Uniwersytet Wrocławski

SPECYFIKA NAGRAŃ JAKO DOWODÓW W RAMACH POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Abstrakt: W niniejszym opracowaniu skoncentrowano się na nagraniach jako dowodach w postępowaniu cywilnym, albowiem nagrania — bez względu na swoją formę i treść — mogą stanowić dowód z dokumentu. Przedstawiono tu zagadnienia związane z dopuszczaniem nagrań jako dowodów, ich przeprowadzaniem czy badaniem prawdziwości. Rozważania — ze szczególnym uwzględnieniem kwestii nagrań — dotyczą również problematyki dowodów sprzecznych z prawem.

Słowa kluczowe: nagrania, dowody sprzeczne z prawem, postępowanie cywilne, postępowanie dowodowe

WPROWADZENIE

Rozwój technologii, dzięki której dokonywany jest zapis utrwalający rzeczywistość, wymusił na ustawodawcy dostosowanie regulacji prawnych do obecnych realiów. W czasach elektronizacji, cyfryzacji i informatyzacji kolejnych dziedzin życia nikogo nie dziwi, że wiele czynności utrwalanych jest za pomocą popularnych i powszechnie dostępnych urządzeń technicznych takich jak kamery, dyktafony, telefony komórkowe czy komputery. Takie rozwiązanie niewątpliwie niesie z sobą wiele korzyści: nagrania stają się atrakcyjną formą przedstawienia faktów i okoliczności, nienarażoną na wpływ czasu i — w przeciwieństwie do ludzkiego umysłu — zapomnienie poszczególnych elementów zdarzenia, co nie niesie ryzyka zniekształcenia informacji o zarejestrowanych faktach. Naturalne jest więc, że nagrania coraz częściej wykorzystywane są przez strony procesu w toczących się postępowaniach cywilnych. Wobec tego celowe staje się poruszenie problematyki specyfiki nagrań jako dowodów w postępowaniu cywilnym.

1. NAGRANIA — WIADOMOŚCI OGÓLNE

Nowelizacja kodeksu cywilnego¹ z dnia 10 lipca 2015 roku² wprowadziła definicję „dokumentu”, według której dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią (art. 77³ k.c.). Wprowadzenie definicji traktującej pojęcie dokumentu o wiele szerzej aniżeli tradycyjne rozumienie tego pojęcia, umożliwiło odformalizowanie obrotu cywilnoprawnego³. Tak szeroka definicja dokumentu obejmuje nie tylko dokumenty mające swój materialny substrat, lecz także wszelkiego rodzaju dokumenty w postaci elektronicznej⁴. Dzięki tak skonstruowanej definicji dokumentem będzie zatem zarówno tradycyjny dokument papierowy, jak i dokument elektroniczny. Dokument elektroniczny rozumiany jako nośnik elektroniczny wraz z zapisem cyfrowym utworzonym za pomocą impulsów elektrycznych lub innych przekształconych na bity i bajty, którym jest przyporządkowane określone znaczenie⁵, może zaś przybrać formę tekstową lub nietekstową, czyli zawierającą informację utrwaloną w inny sposób niż za pomocą ciągów słów i zdań. Do tej ostatniej kategorii należy zaliczyć nagrania cyfrowe jako środki zawierające co do zasady treść nietekstową. Tym samym dokumentem w ujęciu prawnym — co z perspektywy języka potocznego może budzić pewne opory — są więc także wszelkiego rodzaju nagrania.

Zważywszy na rodzaj utrwalanej treści, nagrania zasadniczo można podzielić na:

— nagrania audialne (nagrania audio): treść ujawniana jest za pomocą samego dźwięku (na przykład zapis rozmowy przy użyciu dyktafonu),

— nagrania wizualne (nagrania wideo): treść ujawniana jest za pomocą samego obrazu (na przykład zapis obrazu monitoringu),

— nagrania audiowizualne (nagrania audio-wideo): treść ujawniana jest za pomocą obrazu i dźwięku (na przykład film, klip muzyczny).

Wymienione nagrania jako dowody pośrednie utrwalające określone informacje będą — z pewnymi zastrzeżeniami, o czym dalej — środkami dowodowymi, o których mowa w art. 308 kodeksu postępowania cywilnego⁶. Przepis ten

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm. (dalej: k.c.).

² Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 1311 z późn. zm.

³ M. Załucki, komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Legalis.

⁴ Zob. więcej J. Grykiel, komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, Legalis.

⁵ Zob. więcej K. Flaga-Gieruszyńska, *Inne środki dowodowe*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1403 i podana tam literatura.

⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 z późn. zm. (dalej: k.p.c.).

przewiduje, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów.

Atrakcyjność nagrań jako środków dowodowych sprawia, że prócz nagrań powstałych przez przypadek (na przykład nagranie wypadku z monitoringu) coraz częściej zauważa się trend polegający na tworzeniu nagrań w ramach gromadzenia materiału dowodowego na potrzeby sporu sądowego (na przykład nagranie rozmowy z producentem). Powszechny zaś dostęp technologii i możliwość modyfikacji zapisu powoduje obawy o jego integralność. Tego typu obawy, choć jak najbardziej uzasadnione, nie powinny przesądzać o apriorycznej dyskwalifikacji tej grupy środków dowodowych. Nagrania powinny być oceniane wnikliwie i ostrożnie, biorąc pod uwagę, poza możliwością ich zniekształcenia czy zmiany, także możliwość manipulowania osobą nagrywaną poprzez użycie odpowiednich technik przez osobę rejestrującą.

Oprócz wspomnianych zagrożeń analizie należy poddać sposób stworzenia takiego nagrania. Nie zawsze jest bowiem tak, że uczestnik ma świadomość, że dane zdarzenie czy zachowanie jest rejestrowane w formie zapisu. Brak świadomości i zgody osoby rejestrowanej powinien z kolei zostać oceniony w kontekście legalności tak pozyskanego dowodu.

1.1. NAGRANIE JAKO DOWÓD SPRZECZNYM Z PRAWEM

Problematyka dowodów nielegalnych czy też dowodów sprzecznych z prawem do dzisiaj nie została uregulowana w ramach k.p.c. przez ustawodawcę. W przeciwieństwie do postępowania karnego czy administracyjnego polska procedura cywilna nie przewiduje wprost norm prawnych odnoszących się do możliwości dopuszczenia, przeprowadzenia oraz oceny dowodu sprzecznego z prawem. W związku z tym należy zastanowić się, czy dokument elektroniczny w postaci nagrania spełniający kryteria takiego dowodu może być wykorzystany w ramach postępowania cywilnego.

Przejsie do szczegółowych rozważań związanych z postępowaniem dowodowym w ramach postępowania cywilnego należy jednak poprzedzić refleksją na temat natury terminologicznej oraz dopuszczalności dowodów sprzecznych z prawem w ogóle w kontekście owego postępowania. Stanowisko judykatury oraz doktryny przedmiotu w obu wymienionych zakresach nie jest bowiem jednolite.

1.2. DOWÓD SPRZECZNY Z PRAWEM — PROBLEM NAZEWNICTWA

Nie wchodząc w szczegółowe rozważania na temat kwestii terminologicznych, należy jedynie zasygnalizować, że w siatce pojęciowej związanej z omawia-

ną tematyką można wyróżnić pojęcie dowodu nielegalnego⁷, dowodu sprzecznego z prawem⁸, dowodu uzyskanego z naruszeniem prawa⁹, dowodu uzyskanego z naruszeniem ustawy¹⁰, dowodu bezprawnego¹¹, dowodu niedopuszczalnego¹². Niejednokrotnie pojęcia te używane są synonimicznie, dając nie do końca uprawniony obraz ich ekwiwalentności znaczeniowej.

Wydaje się, że pojęcie dowodu sprzecznego z prawem najlepiej oddaje istotę problemu, akcentując związek z naruszeniem normy prawnej już w ramach warstwy literalnej tego określenia. Genezę sprzeczności z prawem dowodu trafnie definiuje K. Knoppek jako „zarówno pozaprosesowe działania stron i osób trzecich zmierzające do nieprawidłowego pozyskania określonego dowodu, jak i dowody dopuszczone i przeprowadzone przez sąd z naruszeniem zakazu dowodowego”¹³. Stąd też pod pojęciem dowodu sprzecznego z prawem należy rozumieć dowód:

1. uzyskany z naruszeniem jakiegokolwiek normy prawa materialnego lub procesowego — dowód niezgodny z prawem,

⁷ Zob. np. P. Janicki, *Dowód audiowizualny w procesie cywilnym a prawo do prywatności*, „Edukacja Prawnicza” 2009, nr 1, s. 20; D. Korszeń, *Zakres zakazu przeprowadzenia w postępowaniu cywilnym dowodów nielegalnych (bezprawnych)*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 1, s. 5; Ł. Błaszczak, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 67; K. Gajda-Roszczyńska, *Ograniczenia dopuszczalności dowodów nielegalnych w postępowaniu cywilnym — granica czy fundament dążenia do prawdy w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 395.

⁸ Zob. np. Ł. Błaszczak, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 67; Ł. Czarnecki, *Dopuszczalność tzw. dowodu bezprawnego (nielegalnego, sprzecznego z prawem) w procesie cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 16, s. 867; K. Knoppek, *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 122.

⁹ Zob. np. B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 4, s. 88; T. Iwanicki, *Możliwość wykorzystania „dowodów nielegalnych” w postępowaniu cywilnym w świetle orzecnictwa i doktryny*, „Palestra” 2016, nr 5, s. 25.

¹⁰ Zob. np. B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, s. 94.

¹¹ Zob. np. Ł. Błaszczak, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, s. 37; J. Okolski, P. Jaczewski, *Rola środków dowodowych uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem*, [w:] *Arbitraż i mediacja. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Tynełowi*, red. M. Łaszczuk *et al.*, Warszawa 2012, s. 359; B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, s. 88; M.G. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 448; D. Korszeń, *Zakres zakazu przeprowadzenia w postępowaniu cywilnym dowodów nielegalnych (bezprawnych)*, s. 5; Ł. Czarnecki, *Dopuszczalność tzw. dowodu bezprawnego (nielegalnego, sprzecznego z prawem) w procesie cywilnym*, s. 867.

¹² Zob. np. A. Laskowska, *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób sprzeczny z prawem*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 12, s. 89.

¹³ K. Knoppek, *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, s. 122–123.

2. uzyskany lub przeprowadzony z naruszeniem ograniczeń dowodowych — zakazów i „przywilejów” wynikających z k.p.c. — posłużenie się dowodem niezgodnie z prawem.

Zaprezentowane ramy znaczeniowe pozwalają odróżnić dowód spreczny z prawem od dowodu sprzecznego z normami etycznymi, moralnymi czy zasadami współżycia społecznego. Mimo głosów doktryny o niedopuszczalności dowodu uzyskanego w sposób spreczny z zasadami współżycia społecznego¹⁴, normami moralnymi, zasadą przyzwoitości itp. wydaje się, że jest to to pogląd zbyt daleko idący. Naruszenie zasad przyzwoitości i norm moralnych bez jednoczesnego naruszenia normy prawnej, na przykład traktującej o tajemnicy komunikowania się czy prawie do prywatności, nie powinno przesądzać samo przez się o sprzeczności z prawem konkretnego dowodu.

Ponadto należy poczynić zastrzeżenie, że wskazane pojęcie nie jest pojęciem normatywnym, wszak jak zostało to podkreślone, ustawodawca nie zdecydował się na uregulowanie problematyki dowodów sprzecznych z prawem w k.p.c. Brak cechy normatywności danego pojęcia nie powinien jednak przesądzać o jego nieprzydatności lub nieadekwatności¹⁵, a to z tego powodu, że definiuje on sytuacje pojawiające się stosunkowo często w bieżącej pracy sądów powszechnych. Zawężenie problematyki dowodów sprzecznych z prawem jedynie do zakazów dowodowych¹⁶ i „przywilejów dowodowych”¹⁷ nie pozwalałoby bowiem na podjęcie rozważań związanych z konsekwencjami procesowymi dla dowodów obarczonych sprzecznością z prawem już na etapie ich uzyskania i gromadzenia.

1.3. DOPUSZCZALNOŚĆ DOWODÓW SPRZECZNYCH Z PRAWEM — STANOWISKO DOKTRYNY

Jak już zasygnalizowano, w doktrynie przedmiotu ścierają się różne stanowiska związane z dopuszczalnością lub niedopuszczalnością dowodu sprzecznego z prawem.

Analizując poszczególne poglądy, można wyodrębnić trzy zasadnicze koncepcje:

¹⁴ M. Krakowiak definiuje dowód nielegalny jako taki, który między innymi narusza zasady współżycia społecznego, *idem*, *Potajemne nagranie na taśmę w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 24, s. 1250; A. Laskowska, *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób spreczny z prawem*, s. 89.

¹⁵ Inne stanowisko wyraził T. Iwanicki, *Możliwość wykorzystania „dowodów nielegalnych” w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa i doktryny*, s. 25.

¹⁶ To jest ograniczeń dowodowych, które sąd może lub musi zastosować bez względu na wolę stron lub osób trzecich (np. art. 259 k.p.c.). Zob. więcej B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, s. 93–94.

¹⁷ To jest ustawowych uprawnień pozwalających określonej osobie na uchylenie się od ciężącego na niej obowiązku (np. art. 259¹, art. 261 k.p.c.). Zob. więcej *ibidem*.

1. koncepcję bezwzględnego wykluczenia dopuszczalności dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem,
2. koncepcję względnego wykluczenia dopuszczalności dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem,
3. koncepcję pełnej dopuszczalności dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem.

Koncepcja bezwzględnego wykluczenia dopuszczalności dowodu sprzecznej z prawem¹⁸ (reguła wyłączenia) zakłada pozaustawowy, to jest niewyrażony *expressis verbis* zakaz korzystania w ramach postępowania cywilnego z dowodów sprzecznych z prawem. Zwolennicy tej koncepcji zakładają, że sąd nie może korzystać ze środków dowodowych nieodpowiadających przepisom k.p.c. lub uzyskanych wbrew prawu, gdyż w przeciwnym wypadku sankcjonowałby cudze czyny bezprawne¹⁹. Według A. Laskowskiej obowiązujące przepisy prawa tworzą system powiązanych z sobą gwarancji, które przyznają każdemu człowiekowi prawo do poszanowania jego podmiotowości. Stąd naruszenie prawa jednego człowieka nie może być uzasadniane dążeniem do ochrony interesu prywatnego drugiego człowieka²⁰. Zwolennicy reguły wyłączenia podnoszą, że analiza różnych aktów prawnych, w tym Konstytucji RP²¹, odnoszących się między innymi do prawa do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci, dobrego imienia, wolności jednostki i ochrony komunikowania się, przemawia przeciwko wykorzystywaniu w postępowaniu cywilnym takich dowodów²².

Za koncepcją pełnej dopuszczalności dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem opowiada się B. Karolczyk. Jego zdaniem k.p.c. nie zawiera żadnego zakazu co do zgłoszenia wniosku dowodowego obejmującego dowód sprzeczny z prawem, a także w obrębie k.p.c. nie istnieje norma nakazująca sądowi oddalenie takiego wniosku dowodowego. Autor zaznacza, że sąd powinien dopuścić taki

¹⁸ Zwolennikami tej koncepcji są między innymi F. Zedler, *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński *et al.*, Warszawa 2017, s. 569–570; *idem*, *Dopuszczalność dowodu z taśmy magnetofonowej w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989, s. 533; M. Krakowiak, *Potajemne nagranie na taśmę w postępowaniu cywilnym*, s. 1250–1253; T. Ereciński, komentarz do art. 227, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 282.

¹⁹ Zob. np. K. Knoppek, *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, s. 163; B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, s. 94–95.

²⁰ A. Laskowska, *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób sprzeczny z prawem*, s. 101.

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. (dalej: Konstytucja RP).

²² Zob. więcej J. Misztal-Konecka, *Dowody uzyskane sprzecznie z prawem — problem dopuszczalności czy ich oceny?*, [w:] *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem w procesie cywilnym*, red. K. Knoppek, Poznań 2018, s. 133–134 i podana tam literatura.

dowód, by na podstawie swobodnej oceny dowodów, opierając się na rezultatach postępowania dowodowego, ocenił jego wiarygodność²³.

Stanowisko pośrednie zajmuje między innymi K. Knoppek, opowiadając się za dopuszczeniem dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem na zasadzie wyjątku i jedynie w stosunku do faktów mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia danej sprawy cywilnej²⁴. Jego zdaniem sąd powinien kierować się zasadą proporcjonalności, zgodnie z którą dowód nielegalny może zostać dopuszczony dopiero wtedy, gdy dobro, dla którego ochrony ten dowód zostanie przeprowadzony, jest odpowiednio (proporcjonalnie) większe aniżeli dobro przez ten dowód naruszane²⁵.

Interesujące stanowisko zajmuje A. Skorupka, która opowiadając się za koncepcją pośrednią, wskazuje, że rozgraniczenie dowodów bezprawnych na dowody dopuszczalne i niedopuszczalne w postępowaniu cywilnym opiera się na stopniu gwarancji ochrony godności ludzkiej. Autorka dokonuje dystynkcji na normy konstytucyjne bezpośrednio odnoszące się do godności ludzkiej, zapewniające jej zdaniem najwyższy stopień ochrony, oraz na te normy konstytucyjne, które odnoszą się do prawa do prywatności, zapewniając słabszą ochronę podmiotów. Według niej dowody sprzeczne z prawem naruszające godność ludzką w sposób bezpośredni powinny być *a limine* niedopuszczalne. Odnośnie zaś do dowodów sprzecznych z prawem naruszających godność ludzką w sposób pośredni, na przykład naruszających prawo do prywatności, należy zastosować metodę ważenia, na którą składają się następujące kryteria:

— znaczenie dowodu sprzecznego z prawem dla toczącego się postępowania, to jest czy zawiera fakty istotne dla rozstrzygnięcia danej sprawy cywilnej oraz czy istnieją inne dowody legalne, za pomocą których można byłoby zrekonstruować dany fakt,

— wagę określonej sprawy cywilnej oraz znaczenie dowodu sprzecznego z prawem dla osiągnięcia celu danego postępowania,

— charakter naruszanego prawa podczas pozyskiwania dowodu²⁶.

Wydaje się, że stanowisko zaprezentowane przez A. Skorupkę w sposób optymalny podchodzi do rozwiązania problemu w warstwie aksjologicznej, odpowiednio wartościując przy tym cel postępowania cywilnego oraz jego zasady. Autorka trafnie wskazuje, że działalność inna niż naruszająca w sposób bezpośredni godność ludzką, która narusza inne normy prawne, na przykład art. 23 i art. 24 k.c. czy art. 49 Konstytucji RP, nie może *a limine* przekreślać osiągnięcia celu postępowania cywilnego. W przeciwnym wypadku mogłoby to doprowadzić do naruszenia

²³ B. Karolczyk, *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, s. 94–100.

²⁴ K. Knoppek, *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, s. 109, 132–134.

²⁵ K. Knoppek, *Wstęp do badań nad problemem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, [w:] *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem w procesie cywilnym*, s. 16.

²⁶ A. Skorupka, *Pojęcie dowodów bezprawnych (nielegalnych, sprzecznych z prawem)*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 526.

normy art. 3 k.p.c., według której strony obowiązane są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek. Reasumując, należy stwierdzić, że automatyczne i bezrefleksyjne wykluczenie wykorzystania dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem niejednokrotnie mogłoby doprowadzić do nieuzasadnionej ochrony osób, które same naruszają prawo, w imię ochrony tajemnicy komunikowania się, która nie zawsze powinna mieć pierwszeństwo²⁷. Istotne jest, aby sąd każdorazowo na etapie dopuszczania dowodu sprzecznego z prawem, opierając się na regule proporcjonalności, przeprowadził metodę ważenia kolidujących wartości.

Odnosząc tę koncepcję do nagrań, wskazać należy, że nagranie rozmowy przez jednego z uczestników bez wiedzy pozostałych nie powinno zostać objęte tym zakazem. Osoba nagrywająca nie jest bowiem osobą trzecią, należy więc założyć, że była adresatem nagrywanych komunikatów lub co najmniej znajdowała się w grupie potencjalnych odbiorców tych wypowiedzi. Takie działanie nagrywającego nie będzie więc przejawem naruszenia tajemnicy komunikowania się, o której mowa w art. 49 Konstytucji RP²⁸. Jest tak bowiem, że będąc uczestnikiem rozmowy dany podmiot staje się osobą uprawnioną do pozyskania informacji, a więc także do dysponowania pozyskanym komunikatem. Słusznie zaznacza A. Skorupka, że przecież każdy z interlokutorów jest uprawniony do dysponowania treścią rozmowy i o danej rozmowie może opowiedzieć osobom trzecim oraz o jej treści zeznawać w postępowaniu przed sądem, o ile treść rozmowy nie dotyczy informacji tajemnicą prawnie chronioną²⁹.

Jeżeli natomiast rozmowa została nagrana przez osobę trzecią bez wiedzy osób komunikujących się, należy dokonać oceny metodą ważenia kolidujących wartości i przyznać prymat tym, które w świetle okoliczności sprawy zasługują na większą ochronę.

1.4. DOPUSZCZALNOŚĆ DOWODÓW SPRZECZNYCH Z PRAWEM — STANOWISKO JUDYKATURY

Niejednolitość poglądów co do dopuszczalności dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem występuje także w judykaturze. W orzecnictwie ścierają się poglądy o bezwzględnej niedopuszczalności tego typu dowodów i dopuszczające dowody sprzeczne z prawem.

Przykładem stanowiska o bezwzględnej niedopuszczalności dowodów sprzecznych z prawem jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie, w którym

²⁷ Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 30 stycznia 2014 r., II Ca 848/13, LEX nr 1852448.

²⁸ Tak też D. Korszeń, *Zakres zakazu przeprowadzenia w postępowaniu cywilnym dowodów nielegalnych (bezprawnych)*, s. 5, 18; G. Bar, *Dowody dopuszczalne w procesie cywilnym a ochrona dóbr osobistych*, „Przegląd Radcowski” 2014, nr 2, s. 59.

²⁹ A. Skorupka, *Pojęcie dowodów bezprawnych (nielegalnych, sprzecznych z prawem)*, s. 481.

wskazano, że nagrywanie innej osoby bez poinformowania o utrwalaniu rozmowy powoduje, że tak uzyskane nagranie nie może być dowodem w sprawie i stanowi czyn niełojalny w stosunku do rozmówcy³⁰. W tym samym tonie wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Poznaniu, wskazując, że podstępne nagranie prywatnej rozmowy godzi w konstytucyjną zasadę swobody i ochrony komunikowania się (art. 49 Konstytucji RP), a dowody uzyskane w sposób sprzeczny z prawem nie powinny być w postępowaniu cywilnym co do zasady dopuszczane³¹.

Stanowisko związane z koncepcją względnego wykluczenia zostało zaprezentowane między innymi w wyroku Sądu Najwyższego, w którym podkreślono, że korzystanie z dowodów sprzecznych z prawem albo zdobytych w niegodziwy sposób powinno być weryfikowane „względną regułą wyłączenia”, polegającą na rozważeniu wszystkich za i przeciw. Metoda to sprowadza się do jednostkowego ważenia równorzędnych wartości i udzielenia pierwszeństwa tej, która w danych okolicznościach zostanie uznana za główną. W ten sposób unika się zarzutu „niesprawiedliwego” rozpoznania sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP³². W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy poszedł o krok dalej i stwierdził, że

[N]ie ma zasadniczych powodów do całkowitej dyskwalifikacji kwestionowanego przez pozwaną dowodu z nagrań rozmów telefonicznych, nawet jeżeli nagrań tych dokonywano bez wiedzy jednego z rozmówców. Skoro strona pozwana nie zakwestionowała skutecznie w toku postępowania autentyczności omawianego materiału, to mógł on służyć za podstawę oceny zachowania się pozwanej w stosunku do pozwanego³³.

Sąd Apelacyjny w Katowicach również uznał dopuszczalność dowodów sprzecznych z prawem, podkreślając przy tym istotę zasady proporcjonalności. W swoim wyroku stwierdził:

[I]stnieje możliwość skorzystania w procesie sądowym z dowodu z nagrań nawet, jeżeli nagrań tych dokonano bez wiedzy i zgody jednego z rozmówców. Pogląd ten ma zastosowanie zwłaszcza w przypadku, gdy strona nie może bądź jest dla niej nadmiernie utrudniona, by dowieść za pomocą innych środków dowodowych swoich racji, mających decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu [...]. Dowód z nagrania bez zgody jednego z uczestników rozmowy mogą dyskwalifikować okoliczności, w jakich nastąpiło nagranie, jeżeli wskazują one jednoznacznie na poważne naruszenie zasad współżycia społecznego, np. przez naganne wykorzystanie trudnego położenia, stanu psychicznego lub psychofizycznego osoby, z którą rozmowa była prowadzona [...] w realiach polskiego rynku pracy, dokumentacja pracownicza niejednokrotnie nie odzwierciedla faktycznego przebiegu zdarzeń, lecz tworzona jest w znacznej mierze jako zabezpieczenie przed działaniami kontrolnymi, względnie na użytek ewentualnych postępowań sądowych. Tym samym, dowody z nagrań mogą ze swej istoty pozwolić na odtworzenie rzeczywistego przebiegu wydarzeń. Dostrzec przy tym wypada, iż pozwana nie przeczy prawdziwości nagrań dźwięku,

³⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 listopada 2013 r., I ACa 1122/13, LEX nr 1477116.

³¹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 18 czerwca 2014 r., I ACz 980/14, LEX nr 1489136.

³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2017 r., III PK 161/16, LEX nr 2427123.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2003 r., IV CKN 94/01, LEX nr 80244.

jakimi dysponuje powód, a sprzeciw wobec dopuszczania z nich dowodu uzasadnia jedynie bezprawnością ich sporządzenia bez wiedzy i zgody adresata rozmowy, co w świetle powyższych uwag, nie zasługuje na uwzględnienie³⁴.

1.5. DOPUSZCZENIE NAGRANIA JAKO DOWODU SPRZECZNEGO Z PRAWEM

Najważniejszym momentem z punktu widzenia dopuszczalności wprowadzenia do postępowania cywilnego nagrania jako dowodu sprzecznego z prawem jest etap dopuszczenia dowodu. Wobec braku wprost wyrażonej regulacji ustawowej oraz zważywszy na to, że katalog przesłanek zawarty w art. 235² § 1 k.p.c. pozostaje otwarty, sąd, powziąwszy przekonanie o niedopuszczalności takiego dowodu, powinien go pominąć, wskazując w postanowieniu podstawę prawną swojego rozstrzygnięcia (art. 235² § 2 k.p.c.). W przypadku nagrań, co do których sprzeczność z prawem wynika z naruszenia innych norm niż te wyrażone w ramach kodeksowych ograniczeń dowodowych (art. 235² § 1 pkt 1 k.p.c.), sąd powinien jako podstawę pominięcia wskazać art. 3 k.p.c. w związku z konkretnym przepisem, który zdaniem sądu został naruszony.

Jeśli informacje o sprzeczności z prawem dowodu sąd poweźmie już po wydaniu postanowienia dowodowego, wówczas powinien stosownie do okoliczności zmienić je lub uchylić w trybie art. 240 § 1 k.p.c.³⁵

2. BADANIE PRAWDZIWOŚCI NAGRANIA

Przepisy art. 254 § 1 i 2¹ k.p.c. przewidują, że badania prawdziwości dokumentu można dokonać z udziałem biegłego, a sąd w razie potrzeby może wezwać wystawcę dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym ten dokument został zapisany. Uprawnienie to znajdzie zastosowanie nie tylko do dokumentów zawierających tekst, umożliwiającących ustalenie ich wystawców — o jakich mowa w art. 243¹ k.p.c. — ale na mocy odesłania z art. 308 k.p.c. także do dowodów z innych dokumentów, w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku³⁶.

Powołany przepis art. 308 k.p.c. stanowi, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Wyjaśnić jednocześnie

³⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 listopada 2016 r., III APa 32/16, LEX nr 2166425.

³⁵ Więcej o eliminacji dowodu sprzecznego z prawem zob. A. Skorupka, *Pojęcie dowodów bezprawnych (nielegalnych, sprzecznych z prawem)*, s. 527–536.

³⁶ Tak też M. Rejda, komentarz do art. 254, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.

trzeba, że wbrew literalnemu brzmieniu przepisu art. 308 k.p.c. — które zdawałoby się sugerować, że dokumenty zawierające zapis obrazu czy obrazu i dźwięku zawsze są dokumentami innego rodzaju niż te z art. 243¹ k.p.c. — nagrania wideo i audio-wideo mogą jednak obejmować tekst, a zarazem umożliwić ustalenie ich wystawców. Wydaje się, że w stosunku do tego rodzaju dokumentów w postaci nagrań nie wystąpi potrzeba stosowania odpowiednio przepisów o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów — do ich przeprowadzenia po prostu znajdują wprost zastosowanie przepisy oddziału 2 (pod nazwą „dokumenty”) rozdziału 2 działu III tytułu VI księgi pierwszej części pierwszej k.p.c.³⁷ Ze względu na specyfikę tego rodzaju dokumentów zapoznanie się z tekstem nie będzie sprowadzało się jednak do prostego przeczytania dokumentu, ale także obejrzenia czy odsłuchania.

Powstaje jednak tu wątpliwość, czym w praktyce w rozumieniu art. 254 § 2¹ k.p.c. jest informatyczny nośnik danych³⁸, na którym dokument został zapisany. O ile nie będzie to problematyczne względem nagrań sporządzonych za pomocą urządzeń rejestrujących zapis na odpowiednim wymiennym nośniku danych (kasecie, karcie pamięci itp.) lub mających pamięć wewnętrzną, o tyle jednak trzeba pamiętać, że współczesne komunikatory internetowe (Messenger czy WhatsApp) i aplikacje (Instagram itp.) umożliwiają wykonywanie i wysyłanie nagrań bez konieczności jednoczesnego zapisywania ich w pamięci wewnętrznej urządzenia, na którym są zainstalowane. Przede wszystkim wystawca dokumentu (tu: użytkownik komunikatora czy aplikacji) nie dysponuje dostępem do nośnika danych, na którym nagranie zostało zapisane. Nośnikiem tym może być serwer zlokalizowany poza terenem Rzeczypospolitej Polskiej czy Unii Europejskiej. Jeden nośnik

³⁷ Odmienne jednak K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 308, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, Legalis; a także M. Rejdak, komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2. Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis, która wskazuje: „Przepisy o dowodzie z dokumentów stosuje się bezpośrednio do tych dokumentów, w których informacje wyrażono tekstem, a zatem informacje tych dokumentów poznajemy poprzez ich przeczytanie. Chodzi zarówno o dokumenty tradycyjne, jak i te w postaci elektronicznej, decyduje bowiem fakt, że informacje przekazywane są za pomocą pisma — odpowiednich znaków graficznych oraz reguł językowych. Natomiast dowody z obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, pisma obrazkowego są dokumentami, gdyż wynika to nie tylko z art. 243¹, 308 KPC, lecz także z art. 77³ KC, jednakże sąd przeprowadza te dowody, nie poprzez ich przeczytanie, lecz stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów (art. 308 KPC). W przypadku przeprowadzenia tych dowodów należy nie tylko zapoznać się z informacją zawartą w dokumencie (bezpośrednio wyrażoną), lecz także z okolicznościami towarzyszącymi powstaniu tych informacji, takich jak np. ton i barwa głosu, kontekst sytuacji. Niejednokrotnie dowody te przeprowadza się z udziałem biegłego, wtedy gdy trzeba wykazać, że wskazywany dowód stanowi nagranie pierwotne. Wartość tych dowodów zależy także od stanu nośnika, treści nagrania, okoliczności, w jakich powstało”.

³⁸ Definicję informatycznego nośnika danych zawiera art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 57), zgodnie z którą są to materiał lub urządzenie służące do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej.

danych jako taki w ogóle może nawet nie istnieć, a rozsiane i fragmentaryczne informacje mogą być przechowywane na dziesiątkach urządzeń. Co więcej, nie można wykluczyć, że ustalenie i dotarcie do podmiotu, do którego należy owa infrastruktura informatyczna, będzie problematyczne także dla sądu. Wchodzą tu bowiem kwestie ustalenia siedziby danego podmiotu czy prawa właściwego do jego działalności. Z kolei pobranie samodzielnie przez stronę będącą użytkownikiem nagrania i zapisanie go następnie na odpowiednim nośniku danych³⁹ nie spełni wymogu z art. 254 § 2¹ k.p.c. Nośnik ten nie będzie wszak nośnikiem pierwotnym, lecz jedynie nośnikiem wtórnym.

W konsekwencji przedstawienie „informatycznego nośnika danych, na którym ten dokument został zapisany” w realiach danej sprawy może być dalece utrudnione lub wręcz niemożliwe. Pożądana byłaby więc interwencja ustawodawcy dostosowująca brzmienie art. 254 § 2¹ k.p.c. do obecnych standardów świata cyfrowego — na potrzeby badania dokumentu w postaci elektronicznej udostępnieniu powinien podlegać nie tyle informatyczny nośnik danych, na którym dokument został zapisany, ile raczej „oryginał” samego pliku obejmującego dany dokument, bez względu na formę (nośnik), w jakiej plik ten miałby zostać przekazany sądowi⁴⁰. Zupełnie odrębnym zagadnieniem, które pozostaje jednak poza ramami niniejszego opracowania, jest powszechnie występujący problem niedoboru biegłych sądowych odpowiedniej specjalności. Dotyczy to też biegłych, którzy dysponowałiby wiadomościami specjalnymi i sprzętem pozwalającymi na weryfikację prawdziwości dokumentów w postaci elektronicznej.

3. NAGRANIE JAKO DOWÓD W RAMACH POSTĘPOWANIA GOSPODARCZEGO

Jednym z elementów warunkujących specyfikę postępowania w sprawach gospodarczych są odrębności związane z postępowaniem dowodowym — zwłaszcza

³⁹ Na marginesie warto też wspomnieć o wynikających z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dz.Urz. UE L 119 z 4.05.2016 r., s. 1, uprawnieniach — z art. 15 ust. 3 wynika prawo do uzyskania kopii danych osobowych podlegających przetwarzaniu, art. 20 ust. 1 zaś przyznaje prawo otrzymania przetwarzanych danych osobowych w ustrukturyzowanym, powszechnie używanym formacie nadającym się do odczytu maszynowego.

⁴⁰ Zob. także A. Klich, komentarz do art. 254, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, która podnosi: „W przypadku, gdy możliwe będzie udostępnienie informatycznego nośnika danych nie tylko poprzez fizyczne przedłożenie go organowi procesowemu, ale także poprzez dokonanie elektronicznej transmisji treści na nim zapisanych, zasadne wydaje się *de lege ferenda* uwzględnienie takiej możliwości w przepisach ustawy procesowej, przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu zabezpieczeń”.

zaostrenie systemu prekluzji dowodowej (art. 458⁵ k.p.c.), dopuszczenie przez prawodawcę możliwości zawierania umów dowodowych modyfikujących reguły rządzące tym postępowaniem (art. 458⁹ k.p.c.) oraz uczynienie z zeznań świadków dowodu o charakterze subsydiarnym (art. 458¹⁰ k.p.c.). Oczywiście subsydiarny charakter ma także dowód z przesłuchania stron, co wynika z ogólnej regulacji zawartej w art. 299 k.p.c.

Ponadto w odrębnym postępowaniu gospodarczym, stosownie do art. 458¹¹ k.p.c., czynność strony, w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, o którym mowa w art. 77³ k.c., chyba że strona wykaże, że z przyczyn od niej niezależnych nie może przedstawić dokumentu. Dokumentem w rozumieniu powołanego art. 77³ k.c. jest — jak wspomniano — nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią, co obejmuje tym samym nagrania.

Oznacza to, że w praktyce dowody z dokumentów, w tym nagrania, mają w ramach postępowania gospodarczego charakter pierwszorzędny wobec innego rodzaju dowodów — a zwłaszcza dowodu z zeznań świadków czy dowodu z przesłuchania stron.

Jak to już zaznaczono, strony na użytek postępowania gospodarczego mogą też zawrzeć umowę dowodową. Przepis art. 458⁹ § 1 k.p.c. przewiduje, że strony mogą się umówić o wyłączenie określonych dowodów w postępowaniu w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy. Wydaje się przy tym, że redakcja art. 458⁹ § 1 k.p.c. dopuszcza możliwość zawierania umów dowodowych, na podstawie których strony mogą wyłączyć nie tylko określony dowód (na przykład dowód z danego dokumentu), lecz także pewien rodzaj dowodów (na przykład dowód z dokumentów jako taki). Zawarcie umowy dowodowej będzie miało istotne konsekwencje dla inicjatywy dowodowej stron i sądu. Pomijając nieistotną dla niniejszych rozważań problematykę zmiany lub rozwiązania — w tym *per facta concludentia* — umowy dowodowej, odnotować trzeba, że sąd co do zasady nie dopuści dowodu wyłączonego umową dowodową. Z kolei fakty, które miałyby zostać wykazane dowodami wyłączonymi przez umowę dowodową, sąd może ustalić na podstawie twierdzeń stron, zważając na całokształt okoliczności sprawy (art. 458⁹ § 7 zd. 1 k.p.c.).

Przyjęty przez ustawodawcę kształt umowy dowodowej powoduje, że strony mogą umówić się o wyłączenie wielu różnego rodzaju dowodów. Nie trudno zatem wyobrazić sobie, że w konsekwencji zawarcia umowy zabraknie środków dowodowych albo środki dowodowe niewyłączone nie pozwalają na ustalenie danego faktu, a jedynym dowodem przydatnym do poczynienia ustaleń faktycznych w określonym zakresie pozostaje nagranie, co do którego istnieją wątpliwości w kwestii jego zgodności z prawem. Sąd powinien wówczas podjąć decyzję w kwestii dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z nagrania, kierując się wskazaniami, o których była już mowa w toku wcześniejszych rozważań, bądź

korzystając z uprawnienia przewidzianego w art. 458⁹ § 7 zd. 1 k.p.c. poprzestać jedynie na twierdzeniach stron. W tym ostatnim przypadku nie ma jednak żadnych gwarancji, że ustalenia poczynione przez sąd będą odpowiadały rzeczywistości, a tym samym wydany wyrok będzie rozstrzygnięciem sprawiedliwym. Oparcie się na twierdzeniach stron powinno więc stanowić daleko idący wyjątek. Słusznie już w literaturze przedwojennej podkreślano, że strony nie mogą umowami wiązać sędziego oraz zmuszać go do przyjęcia za prawdziwe faktów nieprawdziwych, gdyż sędzia budowałby przez to swój wyrok na karykaturze rzeczywistości i stałby się zabawką w ich rękach⁴¹. Jednak dopuszczenie i przeprowadzenie nagrania stanowiącego dowód sprzeczny z prawem mogłoby bezpośrednio uderzać w godność ludzką i inne wartości prawnie chronione. Niestety w orzecznictwie — ze względu na stosunkowo niedługi okres obowiązywania instytucji umów dowodowych na gruncie k.p.c. — nie można odnaleźć jakichkolwiek wskazówek, jak winien zostać rozstrzygnięty taki konflikt. Być może konieczna byłaby ingerencja ustawodawcy w obowiązujące unormowanie umów dowodowych.

PODSUMOWANIE

Jak już zasygnalizowano w toku wcześniejszych rozważań, nagrania (i ogółem dokumenty w postaci elektronicznej) coraz częściej wykorzystywane są w ramach toczących się postępowań cywilnych. Atrakcyjność tych dowodów jest niestety ograniczona ze względu na skąpą regulację ustawową, która nie odpowiada w pełni na trudności pojawiające się niejednokrotnie w praktyce sądowej. Analizując aktualne brzmienie przepisów k.p.c. i k.c., należy dojść do wniosku, że ustawodawca, mimo otwarcia się na nową rzeczywistość cyfrową i nietekstową, kształtuje obraz procedury w sposób nieefektywny i niedostosowany do współczesnych realiów. W szczególności zaś brak jakiegokolwiek reakcji prawodawcy w odniesieniu do zagadnienia dowodów sprzecznych z prawem na gruncie procedury cywilnej czy posługiwanie się pojęciem „nośnik danych”, który nie przystaje do aktualnych standardów świata cyfrowego, prowadzi do wielu problemów praktycznych. Stąd też interwencję ustawodawcy w tym zakresie należy uznać za konieczną. Zważywszy na powszechne wykorzystywanie dokumentów sporządzonych w postaci elektronicznej, które powoli wypierają coraz bardziej dokumenty pisemne, warte rozważenia byłoby wprowadzenie w rozdziale 2 działu III tytułu VI księgi pierwszej części pierwszej k.p.c. nowego oddziału zawierającego kompleksową regulację odnoszącą się do dowodów z dokumentów elektronicznych.

⁴¹ Zob. więcej W. Mikuszewski, *Dopuszczalność umów regulujących sposób prowadzenia dowodów w procesie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1939, nr 3, s. 228.

SPECIFICITY OF RECORDINGS AS EVIDENCE IN CIVIL PROCEEDINGS

Summary

This paper focuses on recordings as evidence in civil proceedings. Recordings — regardless of their form and content — may constitute documentary evidence. The study presents the issues related to the admission and the taking of recordings as evidence or the examination of their authenticity. The considerations — with particular emphasis on the issue of recordings — also concern the issue of illegal evidence.

Keywords: recordings, illegal evidence, civil proceedings, proceedings to take evidence

BIBLIOGRAFIA

- Bar G., *Dowody dopuszczalne w procesie cywilnym a ochrona dóbr osobistych*, „Przegląd Radcowski” 2014, nr 2.
- Błaszczak Ł., [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Czarnecki Ł., *Dopuszczalność tzw. dowodu bezprawnego (nielegalnego, sprzecznego z prawem) w procesie cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 16.
- Ereciński T., komentarz do art. 227, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Inne środki dowodowe*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Flaga-Gieruszyńska K., komentarz do art. 308, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Gajda-Roszczyńska K., *Ograniczenia dopuszczalności dowodów nielegalnych w postępowaniu cywilnym — granica czy fundament dążenia do prawdy w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3.
- Grykiel J., komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021.
- Iwanicki T., *Możliwość wykorzystania „dowodów nielegalnych” w postępowaniu cywilnym w świetle orzecnictwa i doktryny*, „Palestra” 2016, nr 5.
- Janicki P., *Dowód audiowizualny w procesie cywilnym a prawo do prywatności*, „Edukacja Prawnicza” 2009, nr 1.
- Karolczyk B., *Dopuszczalność „dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa” w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 4.
- Klich A., komentarz do art. 254, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Knoppek K., *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Knoppek K., *Wstęp do badań nad problemem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem*, [w:] *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem w procesie cywilnym*, red. K. Knoppek, Poznań 2018.
- Korszeń D., *Zakres zakazu przeprowadzenia w postępowaniu cywilnym dowodów nielegalnych (bezprawnych)*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 1.

- Krakowiak M., *Potajemne nagranie na taśmę w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 24.
- Laskowska A., *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób sprzeczny z prawem*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 12.
- Mikuszewski W., *Dopuszczalność umów regulujących sposób prowadzenia dowodów w procesie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1939, nr 3.
- Misztal-Konecka J., *Dowody uzyskane sprzecznie z prawem — problem dopuszczalności czy ich oceny?*, [w:] *Problem dowodów uzyskanych sprzecznie z prawem w procesie cywilnym*, red. K. Knoppek, Poznań 2018.
- Okolski J., Jaczewski P., *Rola środków dowodowych uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem*, [w:] *Arbitraż i mediacja. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Tynelowi*, red. M. Łaszczuk *et al.*, Warszawa 2012.
- Plebanek M.G., *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Rejda M., komentarz do art. 243¹, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Rejda M., komentarz do art. 254, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Skorupka A., *Pojęcie dowodów bezprawnych (nielegalnych, sprzecznych z prawem)*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Załucki M., komentarz do art. 77³, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023.
- Zedler F., *Dopuszczalność dowodu z taśmy magnetofonowej w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989.
- Zedler F., *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, M. Tomalak, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017.

RAFAŁ TOMASZ PRABUCKI

ORCID: 0000-0003-2397-1283

Uniwersytet Śląski

Śląskie Centrum Inżynierii Prawa, Technologii i Kompetencji Cyfrowych CYBER SCIENCE

METADANE ZWIĄZANE Z DOKUMENTEM A POSTĘPOWANIE DOWODOWE W PROCESIE CYWILNYM

Abstrakt: Celem artykułu jest przybliżenie terminu metadanych w ujęciu postępowania dowodowego na gruncie postępowania cywilnego przez wykazanie ważności tych danych jako elementu związanego z dokumentem. W pracy nie tylko poszukuje się odpowiedzi na pytanie, czym są metadane, i które z tych danych są związane z dokumentem i w jaki sposób, ale też stawia pytanie, jakie są nieuniknione konsekwencje zaniechania pracy z metadanymi w postępowaniu cywilnym. Przedmiotem analizy jest szkic pewnej sytuacji, która posłuży w przyszłości jako punkt wyjścia do potrzebnego w doktrynie przeglądu i rewizji podejścia do dowodów, w celu wypracowania właściwego stanowiska, klasyfikacji i miejsca dla *novum*, jakim ciągle pozostaje w krajach z systemem prawa kontynentalnego, w tym Polsce, dowód elektroniczny.

Słowa kluczowe: metadane, postępowanie dowodowe, dowód elektroniczny, dokument, dokument elektroniczny, dane cyfrowe, informacja, postępowania cywilne

WPROWADZENIE

„Metadane” to termin, który coraz częściej¹ przewija się w kolejnych opracowaniach na temat na przykład prawa autorskiego² czy kryminalistyki³. Mimo powszechnego już użycia tego terminu w doktrynie prawnej metadane nie doczekały się opracowania, które wyczerpująco wskazywałoby na ich walor w postępowaniu dowodowym, szczególnie cywilnym. Wydaje się, że współcześnie należy zasta-

¹ W samej wyszukiwarce Legalis po wpisaniu frazy „metadane” otrzymujemy 1422 wyniki, z których 104 kierują do monografii prawnych. Z kolei w wyszukiwarce LEX to aż 237 komentarzy i publikacji.

² M. Schafer, *Why Metadata Matter for the Future of Copyright*, Kluwer Copyright Blog 2020, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/11/27/why-metadata-matter-for-the-future-of-copyright/> (dostęp: 1.01.2023).

³ Zob. K. Mączka, *Zaawansowane techniki informatyki śledczej*, [w:] *Pomiędzy kryminalistyką i procesem karnym. Z zagadnień analizy śledczej*, red. J. Konieczny, Opole 2018.

nowiąc się nad tym, czym są metadane, szczególnie w kontekście dowodów elektronicznych. W zakresie nauk o bezpieczeństwie, w tym prywatności, J. van Dijck wskazywał już w 2014 roku, że „Metadane, jeszcze do niedawna były uważane za bezwartościowe produkty uboczne usług dostarczanych przez platformy, które stopniowo zostały przekształcone w cenne zasoby i które najwyraźniej mogą być wydobywane, wzbogacane i przekształcane w cenny produkt”⁴. Przez działanie podmiotów w sferze biznesowej dostrzeżono walory gospodarczo-ekonomiczne danych, w tym metadanych. Przełożyło się to też na dyskusję typowo prawniczą dotyczącą prywatności i trendu związanego z objęciem ochroną metadanych „generowanych” w związku z transmisją komunikatów w sieciach łączności elektronicznej w planowanym rozporządzeniu o e-Prywatności⁵. Mimo dostrzeżenia konieczności ochrony metadanych w aspekcie ochrony danych osobowych i prywatności nie ma prób odpowiedzi na pytanie o ich ważność w postępowaniu dowodowym w procesie cywilnym.

I. CZYM SĄ METADANE I JAKIE DANE ZWIĄZANE SĄ Z DOKUMENTEM?

Terminu metadanych nie znajdziemy w słowniku języka polskiego PWN⁶. Mimo to nazwa ta używana jest w aktach prawnych. Co więcej, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 roku w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych⁷ definiuje metadane dokumentów jako zestaw logicznie powiązanych z dokumentem elektronicznym usystematyzowanych informacji opisujących ten dokument, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długotrwale przechowanie oraz zarządzanie. Są to jednak przepisy wykonawcze, związane z ustawą z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁸. Oprócz tego należy zauważyć, że jest to definicja nazwy złożonej „metadanych dokumentów”. Z punktu widzenia k.c. należałoby doprecyzować, że dokument to nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią⁹. W zakresie tej definicji mieszczą się też dokumenty elektroniczne¹⁰.

⁴ J. van Dijck, *Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology*, „Surveillance & Society” 2014, nr 12 (2), s. 197–208.

⁵ Zob. R. Bujalski, *Rozporządzenie o e-prywatności [projekt UE]*, LEX 2021; metadane znajdują się w przepisie art. 4 ust. 3 lit. c projektu rozporządzenia ePrivacy.

⁶ Wyszukiwarka <https://sjp.pwn.pl/> nie wyświetla wyników dla terminu „metadane” (dostęp: 1.01.2023).

⁷ Dz.U. z 2006 r. Nr 206, poz. 1517.

⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 164.

⁹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1360.

¹⁰ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1085.

W dokumencie Rady Europy *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum* metadane w aspekcie dowodowym są wskazywane jako informacje elektroniczne o innych danych elektronicznych, które mogą ujawnić identyfikację, pochodzenie lub historię dowodów, jak również istotne daty i godziny¹¹. Proponowana w dokumencie definicja metadanych jest jednak obciążona błędem logicznym *idem per idem*: metadane to dane o innych danych¹². Ważnym elementem wytycznych jest jednak, że metadane są postrzegane na potrzeby postępowania zarówno cywilnego, jak i administracyjnego, jako dowód. Pozwala nam to zbudować powiązanie z płaszczyzną normalizacyjną i techniczną dla dowodów.

W technicznych dokumentach normalizacyjnych związanych z pozyskiwaniem dowodów, takich jak projekt NISTIR¹³ 8354, znaleźć można następującą definicję: „Metadane to opis przechowywanych danych”¹⁴. Definicja ta jest pewnego rodzaju konsensusem między obciążoną błędem logicznym definicją, że metadane to dane o danych, a próbą skonstruowania odpowiedniego definiensa. Należy jednak podkreślić, że sam „opis” też składa się z danych. Wynika to zresztą z podrozdziału 2.4 NISTIR 8354, w którym wymienia się typy danych cyfrowych. Metadane są wymienione zarówno z nazwy, jak w pkt 4, jak i w związku z definicją przyjętą w projekcie pod innymi nazwami, jak w punkcie następnym (pkt 5), w którym opisane są tak zwane logi, czyli pliki dziennika¹⁵.

W celu wyeliminowania wątpliwości, oprócz krótkiej definicji w objaśnieniu terminów dodano, co w projekcie uznaje się za metadane¹⁶:

- metadane aplikacji (w dokumencie może to być autor, organizacja itp., w bazie danych są metadane opisujące układ przechowywanych danych w bazie),
- metadane systemu plików (umiejscowienie pliku w systemie plików, właściciel, uprawnienia, znaczniki czasu itp.),
- metadane partycji, które określają typ systemu plików, jaki zawiera partycja oraz globalne parametry systemu plików, oraz
- metadane urządzenia opisujące układ partycji na urządzeniu.

W związku z tym pojawia się pytanie o „związanie z dokumentem”. Pojęcie to można szerzej interpretować, również w aspekcie badania środowiska cyfro-

¹¹ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum*, Strasburg 2019, s. 7.

¹² *Ibidem*, s. 15.

¹³ NIST to amerykańska agencja federalna działająca jako Narodowy Instytut Norm i Techniki. NIST CSRC (Computer Security Resource Center) wydaje zalecenia dotyczące bezpieczeństwa, ale też dostarcza informacje na temat najnowszych zagrożeń, statystyk rocznych słabych punktów systemów informatycznych, biuletyny dotyczące bezpieczeństwa i specjalne publikacje. Przykładem specjalnej publikacji jest NISTIR — końcówka IR jest skrótem od Internal Report.

¹⁴ J.R. Lyle *et al.*, *NISTIR 8354-DRAFT: Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST 2022.

¹⁵ *Ibidem*, s. 16.

¹⁶ *Ibidem*, s. viii.

wego, w jakim dokument występuje, a które jest efektem pracy pewnej maszyny cyfrowej z pewnym system operacyjnym. Gdyby chcieć zawężyć zagadnienie do „metadanych dokumentu”, zgodnie z zakresem przedstawionym w elementach struktury dokumentów elektronicznych, w kręgu rozważań znalazłyby się przede wszystkim dane opisane jako metadane aplikacji oraz systemu plików. Również i w tym wypadku można byłoby ten zakres zawęzić. Z punktu widzenia danych cyfrowych wskazanych w pkt 4, w podrozdziale 2.4 wyróżnione zostały metadane związane z obiektem¹⁷. Punkt ten zawiera też otwarty katalog, w którym wymienia jako przykład znaczniki czasu (ang. *MAC Times*) pliku (Modify/Access/Create), własność pliku, uprawnienia do pliku, dane EXIF zdjęcia i metadane dokumentu¹⁸. Pojawia się jednak pytanie o to, czym jest w tym wypadku obiekt i czy nazwy „metadane dokumentu” są równoważne odnośnie i do norm prawnych, i technicznych.

Najpierw wytłumaczyć należy sam termin dokument. NISTIR 8354 odnosi się do terminu dokument w takim zakresie, jaki jest charakterystyczny dla informatyki śledczej, to jest pliku tekstowego¹⁹. Dotyczy to zarówno terminu w definicji metadanych, jak i w katalogu danych cyfrowych przydatnych w zakresie prowadzonej analizy tego typu plików. Dlatego też znajdziemy rozróżnienie na dane EXIF zdjęcia i metadane dokumentu, co już wskazuje, że normy techniczne inaczej podchodzą do kwestii pojęcia dokumentu. W przypadku metadanych powiązanych z obiektem termin „obiekt” może odnosić się zarówno do dokumentu, czyli nośnika informacji umożliwiającego zapoznanie się z jego treścią (zdjęcia, pliku tekstowego), jak i samego nośnika, czyli urządzenia. Treścią może być plik audiowizualny (na przykład MP4) z treścią testamentu²⁰, a także plik tekstowy (na przykład PDF) z treścią umowy sprzedaży. Obiektem może jednak być też katalog czy już wspomniane urządzenie. Urządzenie może być z kolei nośnikiem, a więc ważne jest i cyfrowe środowisko, w którym dokument istnieje i w którym po uruchomieniu nośnika z pewną maszyną cyfrową możliwe będzie odpowiednie wyświetlenie treści. Zatem wszystkie dane związane z obiektem mogą być podstawowe odnośnie do dokumentu. Zarówno dane EXIF, jak i znaczniki czasu.

Dane EXIF zdjęcia zostały szczegółowo opisane w objaśnieniu projektu NISTIR 8354. Zgodnie z wskazaną tam definicją dane EXIF to standardowy format metadanych stosowany w określonych formatach plików cyfrowych urządzeń utrwalających obraz lub obraz z dźwiękiem, na przykład JPEG. Jak dalej wskazuje projekt, chociaż EXIF jest specyficznym rodzajem metadanych, termin ten jest

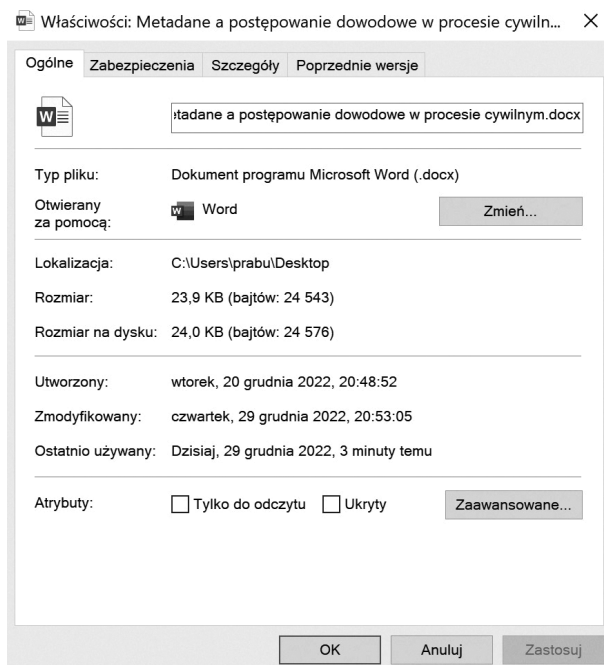
¹⁷ *Ibidem*, s. 16.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Nie wynika to *explicite* z zapisów w projekcie NISTIR 8354, ale można to ustalić z pozycji pierwszej katalogu danych cyfrowych w podrozdziale 2.4, w którym dokument jest wymieniony na równi z e-mailem, arkuszem kalkulacyjnym, zdjęciem, nagraniem itp. *Ibidem*.

²⁰ Jak zauważa M. Załucki: „Jego znaczenie w dzisiejszych czasach i jego postać — zazwyczaj jako dokumentu cyfrowego — pozwoli zrealizować funkcję dowodową przepisów o formie testamentu”, *idem*, *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018, s. 149–150.

używany potocznie w odniesieniu do różnych metadanych osadzonych w plikach audio i plikach graficznych, opisujących zawartość pliku. Dla przykładu autorzy projektu dodali, że pliki audio mogą mieć metadane takie jak wykonawca, prawa autorskie, data utworzenia i inne, a pliki graficzne mogą zawierać markę aparatu fotograficznego, model, ustawienia ekspozycji, geolokalizację i inne²¹.

Rysunek 1. Zrzut ekranu właściwości pliku tekstowego, który służył do stworzenia oryginału artykułu, zawierających opis pliku, czyli metadane

Źródło: materiały własne.

Krótkiego omówienia wymagają też „MAC Times”, czyli znaczniki czasu, które składają się na metadane związane z obiektem, ale są też metadanymi systemów plików. Zrozumienie ich ważności najlepiej naszkicować przez definicję z NISTIR 8354. Zaprojektowana definicja wskazuje, że metadane znaczników czasu są utrzymywane przez system plików w celu śledzenia zdarzeń w cyklu życia pliku. Dokładny zakres rejestrowanych zdarzeń zależy od systemu operacyjnego i systemu plików. Zwykle odnosi się to do trzech atrybutów: *Modify* (modyfikacja), *Access* (dostęp) i *Create* (stworzenie), z niewielkimi różnicami atrybutów dla każdego typu systemu plików oraz różnicami w atrybutach dla plików i katalogów²².

²¹ J.R. Lyle *et al.*, *NISTIR 8354-DRAFT*, s. vi.

²² *Ibidem*, s. vii.

Część metadanych można łatwo sprawdzić. Przykładowo — w celu uzyskania metadanych pliku tekstowego, w którym powstał oryginał tego artykułu, wystarczy kliknąć prawym guzikiem myszy plik i wybrać opcję „Właściwości”. Po wykonaniu tych czynności można było zobaczyć metadane widoczne na rys. 1. Mimo olbrzymiego potencjału tego typu metadanych w informatyce śledczej przychylić należy się do stanowiska zaprezentowanego w doktrynie już w 2014 roku przez Krzysztofa Rokitę, że dostęp do niektórych metadanych wymaga wiedzy specjalistycznej²³.

II. METADANE A DOKUMENT ELEKTRONICZNY W K.C.

Problematyka dokumentu i metadanych w doktrynie zaczyna się historyczną już wymianą poglądów między trójką naukowców: D. Szostkiem i M. Świerczyńskim wspólnie oraz B. Kaczmarek-Templin. W ramach swojej polemiki obierają za cel doprecyzowanie problematyki dokumentu elektronicznego. Wymiana poglądów między autorami w latach 2007–2009²⁴ na temat mocy dowodowej dokumentu elektronicznego spowodowała też powstanie zasadniczych współczesnych stanowisk na temat dokumentu. Efektem tej debaty są zresztą dwie publikacje książkowe — pierwsza B. Kaczmarek-Templin²⁵, a druga D. Szostka²⁶, które wychodząc jednocześnie po trzech latach od polemiki, porządkują, kształtują i wyznaczają kwestie dotyczące dokumentu elektronicznego w doktrynie. Z punktu widzenia metadanych uczestniczący w polemice naukowcy postawili jeden ważny wniosek (uznając też za element polemiki końcowe wywody w pracach B. Kaczmarek-Templin i D. Szostka w roku 2012), które po syntezie brzmią następująco: rdzeniem dokumentu elektronicznego są dane cyfrowe, z których się on składa. Każda inna postać to odzwierciedlenie jego zapisu, bo tylko w postaci elektronicznej możliwe jest odniesienie się do kontekstu (metadanych).

Stanowisko naukowców tak ukształtowane w doktrynie zasługuje na pełną aprobatę. Jest zgodne z wytycznymi prawniczego ruchu społecznego The Sedona

²³ K. Rokita, *Uzyskanie dokumentów od strony przeciwnej i osoby trzeciej w międzynarodowym arbitrażu handlowym*, „Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 2, s. 66.

²⁴ Dyskusja i wymiana zdań zaczęła się od artykułu D. Szostka, M. Świerczyńskiego, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17. Kolejnymi artykułami były: B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5; D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.

²⁵ Zob. B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.

²⁶ Zob. D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.

Conference, w którego dokumencie „The Sedona Principles”²⁷, dotyczącym różnicy postaci papierowej od elektronicznej, ustalono następujące cechy dokumentu elektronicznego:

- metadane,
- objętość i multiplikowalność,
- trwałość,
- dynamiczna, zmienna treść,
- zależność od cyfrowego środowiska, w jakim powstał, i możliwość zesterowania się tego środowiska,
- rozproszenie i możliwość wyszukiwania.

Nie dziwi więc, że obowiązująca definicja dokumentu w kodeksie cywilnym została skonstruowana z daleko idącą neutralnością technologiczną z odformalizowanym charakterem definicji, co zresztą podkreśla jeden z prekursorów zmiany podejścia do dokumentu — D. Szostek²⁸. Pozostaje to też w zgodzie z definicją w eIDAS²⁹, która w art. 3 pkt 35 stanowi „»dokument elektroniczny« oznacza każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne”.

Ponadto definicja dokumentu w k.c. jasno wskazują, że dokument ma dwa elementy, kończąc długotrwałą debatę w tym zakresie. Jest to treść i nośnik. W doktrynie ugruntowało się stanowisko, że nośnik jest urządzeniem lub materiałem³⁰. W zakresie dokumentu elektronicznego należy więc uznać, że zważywszy na jego cechy, w tym metadane, należy dokument rozpatrywać wraz z urządzeniem. Co więcej, rozpatrując zależność dokumentu elektronicznego od cyfrowego środowiska i ewentualne rozproszenie, powiązanie dokumentu z metadanymi uzyskuje rangę podstawową w ustalaniu tego, jak dokument został zabezpieczony pod kątem trwałości, zmiennej treści, dopuszczalności multiplikowalności i dynamiki. W tym wypadku — intencjonalnie lub nie — wskazano na niedopuszczalność wydruku w przypadkach, w których tylko związanie z oryginalnym nośnikiem zapewnia wgląd w metadane, kiedy są one istotne. Zaakcentowanie nośnika powinno przełożyć się na niemożność odpuszczenia zbadania właściwego cyfrowego środowiska, gdy jest taka potrzeba. Strony, decydując się na dokument elektroniczny, powinny mieć świadomość, jakie są jego cechy i jak przekłada się to na kwestie związane z ewentualnym sporem.

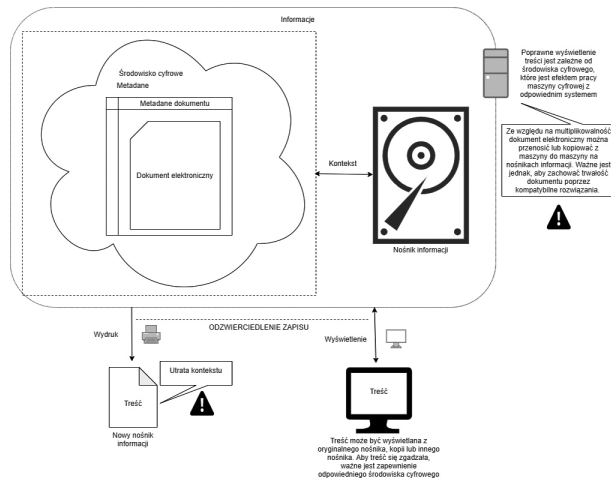
²⁷ *The Sedona Principles, Third Edition: Best Practices, Recommendations & Principles for Addressing Electronic Document Production*, „The Sedona Conference Journal” 19, 2018, nr 1, https://thesedonaconference.org/publication/TSC_Journal_V19_1 (dostęp: 11.12.2022).

²⁸ D. Szostek, *Opinia w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw*, druk 2678 UZASADNIENIE/el. 2014.

²⁹ Dz.U. UE L 2014.257.73.

³⁰ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1071–1072.

Przykładowo dla dokumentu umowy sprzedaży, sygnowanej podpisami elektronicznymi kwalifikowanymi, nośnikiem będzie, z punktu widzenia multiplikowalności, trwałości i dynamiki, dysk pamięci w komputerze, chmura (dysk od zewnętrznego dostawcy dostępny za pomocą środków komunikacji na odległość) lub zewnętrzny dysk. Wydruk pozbawia w tym wypadku dokument elektroniczny jego właściwego środowiska cyfrowego. Umożliwia modyfikację treści podczas wydruku³¹.

Rysunek 2. Sposoby zapoznania się z treścią dokumentu elektronicznego. Problemem wydruku jest złudzenie, że zmiana nośnika nie może uwłaczać treści i wrażenie, że nowy nośnik informacji jest wiarygodny

Źródło: opracowanie własne.

Innym przykładem jest decyzja stron na wykorzystanie dokumentu, który będzie oprogramowaniem. Może być wówczas potrzebne odpowiednie narzędzie do zapoznania się z treścią, a metadane mogą odgrywać główną rolę w ustaleniu odpowiednich faktów. Co więcej, nie zawsze rozwiązanie będzie umożliwiał odczucie dokumentu od jego środowiska cyfrowego, ze względu na trwałość dokumentu w tym środowisku cyfrowym. Koncepcja ta nazywana jest w doktrynie dokumentem 3.0 i zakłada dostęp do treści w formule w czasie rzeczywistym³². Gdyby więc zapisać umowę będącą programem komputerowym na niez-

³¹ Przykład ten przedstawia wręcz ryzyko możliwości manipulacji. Zob. E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence: Electronic and Digital Evidence in Particular*, [w:] *Technology, the Global Economy and Other New Challenges for Civil Justices*, red. K. Miki, Cambridge-Antwerp-Chicago 2021, s. 457.

³² Zob. D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2023, s. 268–270.

przeznaczalnym nośniku, jakim jest *blockchain*, to tylko odpowiednie wyświetlenie treści miałyby sens³³.

Nie można generalnie wykluczyć samego wydruku. Jeżeli jednak będzie on powodował utratę informacji niezbędnych do ustalenia pewnych faktów, to należy przewidzieć odpowiednie działania do uzupełnienia wiedzy w celu rozstrzygnięcia sporu o te dane, których wydruk nie mógł objąć (rys. 1). Nie znaczy to, że wyświetlenie będzie zawsze idealne. Treść może niewłaściwie się wyświetlać, jeżeli nośnik informacji działa w niewłaściwym środowisku cyfrowym. Bez wątplenia, aktualna definicja dokumentu w k.c. eliminuje wątpliwości, że strony do celów dowodowych mogą zdecydować się na dokument elektroniczny w obrocie gospodarczym. Jak jednak zauważa się w doktrynie, nie uwzględniono tych zmian szerzej i nie wprowadzono modyfikacji w tym zakresie w k.p.c.³⁴

III. PROBLEM Z METADANYMI W POLSKIM K.P.C. A WYTYCZNE RADY EUROPY

Brak też jakichkolwiek dokumentów wewnętrznych i wytycznych, które wyznaczałyby jakikolwiek punkt wyjścia odnośnie do dowodu z dokumentów w postaci elektronicznej. B. Kaczmarek-Templin wskazuje, że brakuje też konkretnych przepisów służących pomocą w precyzyjnym ustaleniu postępowania dowodowego, w którego zakresie jest wykorzystanie dowodów z dokumentu elektronicznego. Badaczka w związku z tym wymienia następujące problemy³⁵:

1. problem w ustaleniu statusu dowodu z dokumentu elektronicznego;
2. problem w jednoznacznym ustaleniu wartości dowodowej dowodu z dokumentu elektronicznego.

Dokument elektroniczny może też kwalifikować się jako dokument z tekstem (art. 243¹ k.p.c.) albo dokument inny (art. 308 k.p.c.). Warto podkreślić, że każdy dokument elektroniczny to dowód elektroniczny w wytycznych przygotowanych w cytowanym wcześniej dokumencie Rady Europy o dowodach elektronicznych. Jak wskazuje definicja poprzedzająca wytyczne, dowód elektroniczny to:

wszelkie dowody pochodzące z danych zawartych w lub wytworzonych przez jakiegokolwiek urządzenie, którego funkcjonowanie zależy od oprogramowania lub danych przechowywanych w systemie komputerowym lub sieci komputerowej, lub przekazywanych za pośrednictwem takiego systemu lub sieci³⁶.

Zgodnie z tym zakresem dokument elektroniczny jest w wytycznych uznawany za dowód elektroniczny, jako że składa się z danych i powstaje w pewnym

³³ Zob. D. Szostek, *Blockchain and the law*, Baden-Baden 2019, s. 97–108.

³⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1085–1086.

³⁵ *Ibidem*, s. 1085–1089.

³⁶ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings*, s. 6.

środowisku cyfrowym. Także metadane, zarówno związane z obiektem i z nim prezentowane, jak i występujące samodzielnie, są dowodem elektronicznym.

W związku z tym należy przywołać wytyczną numer 26 poradnika Rady Europy odnoszącego się do pracy z metadanymi, która wskazuje, że metadane:

1. zapewniają kontekst niezbędny do oceny dowodów (danych) w taki sam sposób, w jaki stempel pocztowy zapewnia kontekst oceny zwykłego (papierowego) listu i jego treści;
2. zawierają się w dowodach elektronicznych i jest to rzecz oczywista, a sądy powinny być świadome ich potencjalnej wartości dowodowej;
3. można wykorzystać do śledzenia i identyfikacji źródła i celu komunikacji danych dotyczących urządzenia, które wygenerowało dowód elektroniczny, daty, godziny, czasu trwania i rodzaju dowodu.

Wytyczna 26 dzieli też metadane na dowód pośredni oraz dowód bezpośredni. Jest to podejście bardzo ważne — niekiedy metadane będą dowodem bezpośrednim w przypadku dowodu z dokumentu elektronicznego, na przykład przy usługach zaufania (co zresztą wynika z rekomendacji 38)³⁷. Z kolei wytyczna 27 wskazuje, że na przykład zrzut ekranu strony WWW i jego wydruk pozbawiają taki dokument wiarygodności. Może to prowadzić do błędnych ustaleń. Ważne jest też podstawowe założenie w memorandum w punkcie 8: sądy powinny być świadome wartości dowodowej metadanych oraz potencjalnych konsekwencji ich niewykorzystania³⁸.

Praktyka bardzo częsta pozbawia jednak dokumenty elektroniczne ich środowiska cyfrowego i metadanych. Jak zauważa B. Kaczmarek-Templin w kontekście praktyki prawniczej: „Poza wydrukami zawartości stron internetowych jako dowody składane są wydruki zawierające treść korespondencji elektronicznej (z poczty elektronicznej lub z innych komunikatorów)”. Dodaje też, że „W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że do wydruków takich należy stosować odpowiednio przepisy o dowodzie z dokumentu”³⁹. Za słuszne należy uznać obawy badaczki odnośnie do takiej praktyki⁴⁰. Zgodnie z wytycznymi Rady Europy, jeżeli sąd decyduje się na uznanie jedynie wydruku, strona nie może być pozbawiona możliwości podważenia jego autentyczności, a strona składająca wydruk nie powinna być pozbawiona możliwości przedstawienia odpowiednich metadanych w celu udowodnienia wiarygodności tego wydruku.

Niezgodność polskiego k.p.c. z charakterem dowodów elektronicznych, a więc i z metadanymi związanymi z dokumentem, wynika z założeń procedury i technicznych aspektów funkcjonowania sądów. Artykuł 243² k.p.c.⁴¹ wskazuje,

³⁷ *Ibidem*, s. 23.

³⁸ *Ibidem*, s. 8.

³⁹ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1104–1105.

⁴⁰ W badaniach E. Sugiyamy respondenci z Włoch sygnalizują wręcz niechęć do zajmowania się metadanymi, gdy strony dysponują wydrukiem. E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence*, s. 457.

⁴¹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1805.

że: „Dokumenty znajdujące się w aktach sprawy lub do nich dołączone stanowią dowody [...]”. Wydawać by się mogło, że za pośrednictwem infrastruktury teleinformatycznej przesyłanie dokumentu elektronicznego jest naturalną drogą do tego, aby takie dokumenty znalazły się w aktach sprawy. Wedle analizy B. Kaczmarek-Templin blokuje to jednak art. 128 § 2 k.p.c., z którego wynika jednoznacznie, że załącznikiem może być wyłącznie elektronicznie poświadczony odpis. Pomięto zatem dokumenty pierwotnie elektroniczne, które od samego początku powstały w postaci cyfrowej.

Badaczka przepisów podkreśla, że ważny jest odpowiedni format dokumentu elektronicznego i system teleinformatyczny do komunikacji z sądem, to jest do przekazywania dowodów, powinien to uwzględniać⁴². Z tym stanowiskiem należy się również zgodzić ze względu chociażby na metadane. Trudno jednak zrozumieć, dlaczego zakłada się, że wykorzystywanie braku przepisów w zakresie przekazywania dokumentów elektronicznych miałyby powodować tylko nieumyślne sytuacje, w związku z niemożnością przedstawienia treści w dokumencie czy też jego poprawnego wyświetlenia na monitorze. Należy podkreślić, że brak dokładnych przepisów w tym zakresie, szczególnie takich, które chroniłyby stronę w związku z podmiotami nadużywającymi swojej pozycji i dopuszczającymi się w sporze manipulacji faktami, ze względu na brak jasnych reguł pracy z dowodami elektronicznymi. Tego typu manipulacje to nic innego jak sformułowane w kwestii ochrony zasobów w gospodarce cyfrowej zagrożenia dla danych. Skoro potrafimy chronić dane na potrzeby gospodarki cyfrowej w zakresie prywatności, cyberbezpieczeństwa i ochrony danych osobowych, to dlaczego nie dążymy do ustanowienia norm prawnych w zakresie udostępniania dowodów cyfrowych i sposobu ich gromadzenia, archiwizacji i transmisji na potrzeby rozstrzygnięcia sporu.

Przykładem manipulacji może być między innymi podjęcie decyzji o kredycie we frankach, do którego bank dołączał regulamin z tabelą opłat w postaci elektronicznej. Wskutek klauzul abuzywnych w umowie frankowej klient zdecydował się po kilku latach na wejście w spór z bankiem. Bank załączył regulamin jako wydruk. Taki dokument jako wydruk uniemożliwia dojście, czy i jakie modyfikacje były prowadzone w regulaminie i z którą wersją dokumentu mamy do czynienia. Bank może łatwo stwierdzić też, że dysponuje tylko tym wydrukiem i że potwierdza, iż zmiany w regulaminie, zwłaszcza w tabeli opłat, były częste. Nie ma przepisów, które służyłyby dyscyplinowaniu pewnych podmiotów w odpowiednim operowaniu dokumentami elektronicznymi, aby były one dostępne jako dowód i aby praca z nimi nie powodowała niepotrzebnych komplikacji i wydłużania postępowania. Oczywiście jest też, że sąd powinien w tym przypadku uznać ów wydruk za mało wiarygodny.

⁴² B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1104–1105.

IV. ROZWIĄZANIEM WPROWADZENIE POJĘCIA DOWÓD ELEKTRONICZNY?

Międzynarodowa literatura jasno wskazuje, dlaczego w krajach UE istnieje problem w zakresie rozwijania doktryny i praktyki ukierunkowanej na dowód elektroniczny. Gdy kraje prawa precedensowego (to jest *common law*) opracowały podejście oparte na stworzeniu realnego w praktycznym i teoretycznym ujęciu dowodu elektronicznego, uznając, że *clou* takiego dowodu to elektronicznie przechowywana informacja (ang. *electronically stored information*), kraje prawa kontynentalnego skoncentrowały się głównie na tym, jak postępować z dokumentami elektronicznymi przechowywanymi na twardym dysku itp., i jak je gromadzić na potrzeby postępowania cywilnego. Położono nacisk także na to, w jakim zakresie owe dokumenty należy odróżnić od tradycyjnych dokumentów papierowych⁴³.

E. Sugiyama, co należy podkreślić, zauważa, że na potrzeby każdego kraju w systemie prawa kontynentalnego konieczny jest przegląd aktualnej sytuacji dowodów elektronicznych lub cyfrowych w procedurze cywilnej. Judykatura i tak musiała sobie poradzić z tym problemem, w różny sposób w każdym z krajów, stąd też zatarła się granica między „nowymi” a „starymi” dowodami, bez ustalenia się uniwersalnych zasad w zakresie tego, co trzeba przeprowadzić na potrzeby procesu weryfikacji tego typu dowodów⁴⁴. Tym bardziej za prawidłowe należy uznać działania, w których Rada Europy podjęła się trudu opracowania wytycznych w postaci poradnika o dowodach cyfrowych w postępowaniu cywilnym i administracyjnym⁴⁵.

Możliwe, że powstawanie przepisów regulujących w UE podejście do dowodów cyfrowych opierać się będzie na doświadczeniach w związku z wprowadzeniem przepisów tego typu na gruncie prawa karnego i postępowania karnego. W pracach nad stworzeniem wspólnych przepisów dotyczących dowodu elektronicznego w zakresie walki z przestępczością i terroryzmem przedstawiono konkretne projekty rozporządzenia i dyrektywy (pakietu przepisów nazywanych wspólnie „e-evidence”)⁴⁶. Niewątpliwie też dobrym pomysłem byłoby stworzenie wspólnego sądu specjalistycznego, który zajmowałby się dowodami elektronicznymi w całej UE, pozwalając rozwijać gospodarkę cyfrową i wzmacniając cyfrową suwerenność UE.

⁴³ E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence*, s. 431–432.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 433.

⁴⁵ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings*, s. 5.

⁴⁶ Pakiet przepisów o dowodach cyfrowych (ang. *e-evidence*) obejmuje dwa projekty. Pierwszy to projekt rozporządzenia COM(2018) 225 final: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1524129181403&uri=COM:2018:225:FIN> (dostęp: 11.12.2022); drugi to projekt dyrektywy COM(2018) 226 final: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1524129181403&uri=COM:2018:226:FIN> (dostęp: 11.12.2022).

PODSUMOWANIE

Puentując przedstawione tu wywody, zaznaczyć trzeba, że zmiany są pożądane. O ile zrozumiałe jest akcentowanie nośnika w kwestii dokumentu na potrzeby prawa cywilnego, co zresztą pozwala nawet wywnioskować, że ważne są z punktu widzenia tych przepisów metadane, to niezrozumiałe jest odbieranie możliwości przekazania dokumentów elektronicznych w odpowiedni sposób przez infrastrukturę sądową do akt sprawy. Wydaje się, że to rolą sądu powinno być udostępnienie nośnika w postaci zabezpieczonej chmury, czyli *de facto* przestrzeni dyskowej, i umożliwienie przekazania na niego odpowiednich dokumentów przez strony w sporach, których natura jest związana z obrotem gospodarczym w gospodarce cyfrowej. Ponadto powinno się to wiązać z wydaniem poradników, jak samodzielnie zabezpieczyć dokumenty, jaki powinny one mieć format i jak postępować, gdy dane środowisko cyfrowe plików nie jest już obsługiwane. Tylko w ten sposób możliwe będzie odpowiednie działania z dokumentami, zarówno tymi z art. 243¹ k.p.c., jak i innymi z art. 308 k.p.c.

W kontekście działań UE zauważyć należy, że pozostaje obserwować i wspierać działania mające na celu wspólne kreowanie i uzupełnianie doktryny o wiedzę w zakresie dowodu elektronicznego. Dzięki temu, a szczególnie dzięki wspólnemu podejściu, możliwe będzie budowanie prawdziwej suwerenności cyfrowej UE jako silnego związku krajów jednakowo rozwiązującego problemy dotyczące postępowania cywilnego w globalnej gospodarce cyfrowej⁴⁷.

DOCUMENT-RELATED METADATA AND EVIDENCE
IN CIVIL PROCEEDINGS

Summary

The purpose of the paper is to introduce the concept of metadata in terms of evidence in civil proceedings by demonstrating the validity of this form of data as a document-related element. The paper not only seeks to answer the question of what metadata is, and which of these data are related to a document and in what way, but also asks what are some consequences of not introducing metadata to civil proceedings. The role of this overview is to present a certain situation, which will serve as a starting point for a necessary future review and revision of the approaches to evidence in order to develop a proper elaboration, classification and place for the novelty that electronic evidence remains — at least in countries with a continental system, which include Poland.

Keywords: metadata, evidence, electronic evidence, document, electronic document, digital data, information, civil proceedings

⁴⁷ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI\(2020\)651992_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI(2020)651992_EN.pdf) (dostęp: 11.12.2022).

BIBLIOGRAFIA

- Bujalski R., *Rozporządzenie o e-prywatności [projekt UE]*, LEX 2021.
- Dijk J. van, *Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology*, „Surveillance & Society” 2014, nr 12 (2), s. 197–208.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1071 n.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Lyle J.R., Guttman B., Butler J.M., Sauerwein K., Reed C., Lloyd C.E., *NISTIR 8354-DRAFT: Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST/el. 2022.
- Mączka K., *Zaawansowane techniki informatyki śledczej*, [w:] *Pomiędzy kryminalistyką i procesem karnym. Z zagadnień analizy śledczej*, red. J. Konieczny, Opole 2018.
- Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum*, Strasburg 2019.
- Rokita K., *Uzyskanie dokumentów od strony przeciwnej i osoby trzeciej w międzynarodowym arbitrażu handlowym*, „Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 2, s. 66 n.
- Schafer M., *Why Metadata Matter for the Future of Copyright*, Kluwer Copyright Blog/el. 2020, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/11/27/why-metadata-matter-for-the-future-of-copyright/>.
- The Sedona Conference, *The Sedona Principles, Third Edition: Best Practices, Recommendations & Principles for Addressing Electronic Document Production*, „The Sedona Conference Journal” 19, 2018, nr 1.
- Sugiyama E., *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence: Electronic and Digital Evidence in Particular*, [w:] *Technology, the Global Economy and Other New Challenges for Civil Justices*, red. K. Miki, Cambridge-Antwerp-Chicago 2021, s. 431 n.
- Szostek D., *Blockchain and the law*, Baden-Baden 2019, s. 97–108.
- Szostek D., *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2023, s. 268 n.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.
- Szostek D., *Opinia w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw*, druk 2678 UZASADNIENIE/el. 2014.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.
- Załucki M., *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018, s. 149–150.

JOANNA SZUMAŃSKA

ORCID: 0000-0002-9670-8235

Uniwersytet Jagielloński

DROGA KU POWSZECHNEMU WYKORZYSTYWANIU DOWODÓW ELEKTRONICZNYCH W TRANSGRANICZNYCH POSTĘPOWANIACH CYWILNYCH NA TERENIE UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt: Gwałtowny rozwój i dostęp do innowacyjnych technologii komunikacyjnych oraz rozpowszechnienie środków porozumiewania się na odległość przyczyniły się do zmian w prawie i praktyce transgranicznego postępowania dowodowego. W ostatnich latach instytucje Unii Europejskiej zintensyfikowały prace nad cyfryzacją wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. W świetle priorytetu Komisji „Europa na miarę ery cyfrowej” przyjęto różne inicjatywy mające na celu zwiększenie wykorzystania narzędzi cyfrowych w transgranicznym postępowaniu dowodowym. W komunikacie w sprawie cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej przedstawiono nowe podejście do digitalizacji wymiaru sprawiedliwości, proponując „zestaw narzędzi” obejmujący instrumenty prawne, finansowe i informatyczne. Nowe rozporządzenia o transgranicznym przeprowadzaniu dowodów oraz e-CODEX proponują zasady upraszczające i przyspieszające transgraniczne postępowanie dowodowe, oferując szersze wykorzystanie nowoczesnych środków porozumiewania się na odległość oraz skomputeryzowanego systemu transgranicznej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej. Niniejszy artykuł analizuje ostatnie zmiany w zakresie dowodów w transgranicznym postępowaniu cywilnym. Przedstawia drogę transgranicznych dowodów elektronicznych od teoretycznej koncepcji do ich praktycznego zastosowania.

Słowa kluczowe: cyfryzacja postępowania dowodowego, rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów, e-CODEX, Europa na miarę ery cyfrowej, wideokonferencja

WSTĘP

Gwałtowny rozwój nowoczesnych technologii, rozpowszechnienie środków porozumiewania się na odległość oraz szeroki dostęp do narzędzi cyfrowych przyczyniły się do zmian w prawie i praktyce przeprowadzania dowodów w postępowaniu cywilnym. Wolny rynek w europejskim obrocie gospodarczym i łatwość w przekraczaniu granic między państwami członkowskimi Unii Europejskiej wpłynęły na wzrost międzynarodowych inwestycji i transakcji gospodarczych o charakterze transgranicznych. Stosunki gospodarcze zaczęły generować spory

prowadzone między obywatelami różnych państw członkowskich. Spory transgraniczne, prowadzone dotąd głównie za pomocą tradycyjnej papierowej formy wymiany wniosków, dokumentów i dowodów, były długotrwałe i skomplikowane.

W ramach postępującego rozwoju nowoczesnych technologii Unia Europejska weszła na drogę stopniowej cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Proces ten rozpoczął się już w 2008 roku ścisłą współpracą Komisji Europejskiej z Radą UE przy tworzeniu wielu transgranicznych inicjatyw cyfrowych w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości. Dostrzeżono, że technologie cyfrowe mają ogromny potencjał w kwestii poprawy skuteczności i dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Rozpoczęto prace nad zwiększeniem zakresu cyfryzacji w dostępie do prawa krajowego i europejskiego, co zaowocowało przyjęciem pierwszego wieloletniego planu działania w dziedzinie e-sprawiedliwości na lata 2009–2013. Określono w nim szereg priorytetowych działań, które należało podjąć w ramach współpracy sądowej. Rozpoczęty proces cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości rozwijał się dzięki postępującym inicjatywom. Następnie przyjęto kolejną strategię i plan działania w dziedzinie e-prawa na lata 2014–2018, które zostały zastąpione strategią i planem działania w dziedzinie e-sprawiedliwości na lata 2019–2023¹. Intensyfikacja prac dotyczących cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości nastąpiła podczas kadencji prezydent Komisji Europejskiej Ursuli von der Leyen, która ogłosiła „Europę na miarę ery cyfrowej” jednym z sześciu priorytetów swojej kadencji w politycznych wytycznych na lata 2019–2024. Podkreślono, że „Europa może z powodzeniem przeprowadzić transformację i wkroczyć w erę cyfrową, w oparciu o nasze mocne strony i wartości”².

W konsekwencji w 2020 roku przyjęto Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej³, w którym zaproponowano zestaw narzędzi obejmujący instrumenty prawne, finansowe i informatyczne. W programie prac Komisji Europejskiej na lata 2019–2024 znalazły się między innymi plany przyjęcia nowych rozporządzeń regulujących przeprowadzanie dowodów i doręczanie dokumentów w postępowaniach transgranicznych oraz rozporządzenia w sprawie utworzenia i obsługi informatycznego systemu elektronicznej wymiany danych w obszarze transgranicznej współpracy sądowej (system e-CODEX).

¹ Komisja Europejska, *Informacje ogólne*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/digitalisation-justice/general-information_en (dostęp: 15.01.2023).

² U. von der Leyen, *Unia, która mierzy wyżej. Wytyczne polityczne na następną kadencję Komisji Europejskiej (2019–2024). Mój program dla Europy*, Bruksela 2019, s. 16, A Union that strives for more — Publications Office of the EU, europa.eu.

³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej. Wachlarz możliwości*, SWD(2020) 540 final, COM(2020) 710 final, 2.12.2020.

Następnym czynnikiem sprzyjającym postępującej cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości był kryzys związany z pandemią COVID-19. Trwająca pandemia stała się dodatkową zachętą do całkowitego przejścia na elektroniczną obsługę postępowań sądowych. Chociaż środki ustalone w ramach pandemii COVID-19 miały być jedynie tymczasowe, pociągnęły za sobą zwiększoną otwartość na cyfryzację i wykorzystywanie nowoczesnych technologii cyfrowych w postępowaniach sądowych.

W ostatnich dziesięcioleciach Unia Europejska przebyła drogę od tradycyjnych postępowań transgranicznych, prowadzonych głównie w formie papierowej, do powszechnego wykorzystywania nowoczesnej technologii porozumiewania się na odległość przy postępowaniach transgranicznych. Zaczęto wykorzystywać na dużą skalę wideokonferencję oraz inne środki komunikacji. Rozpoczęto też prace nad rozwojem zdecentralizowanego elektronicznego systemu służącego do wymiany informacji i dowodów w postępowaniu cywilnym. Celem niniejszego opracowania jest omówienie poszczególnych etapów postępu cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej, zwłaszcza procesu zmierzającego ku powszechnemu wykorzystywaniu dowodów elektronicznych w transgranicznych postępowaniach cywilnych.

1. EUROPA NA MIARĘ ERY CYFROWEJ

„Europa na miarę ery cyfrowej” jest jednym z sześciu priorytetów Komisji Europejskiej na lata 2019–2024. Instytucje Unii Europejskiej formułują wspólne cele polityczne, przekładane następnie na konkretne inicjatywy i strategie. W celu zbudowania jasno określonego planu działania Komisja Europejska wyznaczyła listę sześciu priorytetów na lata 2019–2024. Każdy zawiera szczegółowy opis celów, strategii oraz inicjatyw politycznych, na których realizacji skupia się Komisja Europejska⁴.

Głównym celem priorytetu „Europa na miarę ery cyfrowej” jest zapewnienie ludziom dostępu do technologii najnowszej generacji dzięki rozwojowi strategii cyfrowej Unii Europejskiej, przy jednoczesnym zapewnieniu gwarancji bezpieczeństwa. Europa powinna wzmocnić swoje standardy cyfrowe, uniezależniając się od standardów państw trzecich, kładąc wyraźny nacisk na dane, technologie i infrastrukturę⁵. Działania te mają w konsekwencji doprowadzić do wzmocnienia europejskiej suwerenności cyfrowej.

⁴ J. Szumańska, *Krok w kierunku cyfryzacji postępowania cywilnego — reforma transgranicznego przeprowadzania dowodów i doręczenia dokumentów*, [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 447.

⁵ Komisja Europejska, *Europa na miarę ery cyfrowej*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_pl (dostęp: 15.01.2023).

Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości jest jednym z celów realizowanych w ramach priorytetu „Europa na miarę ery cyfrowej”. Postępowania sądowe odbywają się nadal głównie na papierze i opierają się na tradycyjnych kanałach transmisji⁶. Brak zapewnienia dostępu do nowoczesnych środków komunikacji elektronicznej szkodzi obywatelom i przedsiębiorcom w środowiskach o coraz powszechniejszym zasięgu cyfryzacji. Zatem celem Komisji Europejskiej jest uczynienie wymiaru sprawiedliwości elementem cyfrowej strategii Unii Europejskiej.

Ograniczenia w dostępie do wymiaru sprawiedliwości stają się bardziej dotkliwe w sytuacjach transgranicznych ze względu na odległość dzielącą podmioty, bariery językowe, różnice w kulturze prawnej oraz trudności w egzekwowaniu praw. Celem priorytetu „Europa na miarę ery cyfrowej” jest zmniejszenie tych barier przez wykorzystanie nowoczesnej technologii cyfrowej w postępowaniu cywilnym.

2. ROZWÓJ DIGITALIZACJI W UNII EUROPEJSKIEJ

Nowoczesne technologie cyfrowe dają szansę na polepszenie skuteczności dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Od 2008 roku Komisja Europejska i Rada UE ściśle współpracują przy tworzeniu wielu transgranicznych inicjatyw cyfrowych w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości⁷. Współpraca nas rzecz wzrostu cyfryzacji zaowocowała przyjęciem Wieloletniego Planu Działania na lata 2009–2013⁸. Omawiany dokument zawiera wstępny plan prac nad upowszechnieniem technologii informacyjno-komunikacyjnych w dziedzinie prawa, obierając sobie za cel między innymi utworzenie i rozwój europejskiego portalu przepływu informacji. W pierwszym wieloletnim planie działania podkreślono, że stosowanie nowych technologii pomaga zracjonalizować i uprościć procedury sądowe, zmniejszyć koszty postępowań i tym samym zwiększyć dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla obywateli. Co ciekawe, omawiany dokument określa i wymienia funkcje przyszłego systemu europejskiego e-prawa⁹. Należą do nich dostęp do informacji z dziedziny wymiaru sprawiedliwości, umożliwianie przeprowadzania postępowań wirtualnych oraz usprawnienie kontaktów między organami sądowymi. Następnie przyjęto kolejną strategię i plan działania¹⁰ w dziedzinie e-prawa

⁶ Komisja Europejska, *Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości*, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/digitalisation-justice_en (dostęp: 15.01.2023).

⁷ Komisja Europejska, *Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości*, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/digitalisation-justice/general-information_en (dostęp: 15.01.2023).

⁸ Wieloletni Plan Działania na lata 2009–2013 dotyczący europejskiego e-prawa (2009/C, 75/01), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/220bf100-206e-4c4d-b6cd-0df91b75d39a/language-pl>.

⁹ Wieloletni Plan Działania na lata 2009–2013 dotyczący europejskiego e-prawa, 2009/C, 75/01, rozdział III, pkt 2, ust. 25–29, s. 3.

¹⁰ Wieloletni Plan Działania na lata 2014–2018 dotyczący europejskiej e-Sprawiedliwości, 2014/C, 182/02, EUR-Lex - 52014XG0614(01) - EN - EUR-Lex, europa.eu.

na lata 2014–2018, którego celem była poprawa ogólnego funkcjonowania systemów e-sprawiedliwości w państwach członkowskich i na szczeblu europejskim oraz rozwój i utrzymanie europejskiego systemu e-sprawiedliwości. Wieloletni Plan Działania z 2014 roku określa funkcje europejskiego portalu e-Sprawiedliwość, który powinien przekazywać obywatelom, podmiotom gospodarczym, osobom wykonującym zawody prawnicze i administracji prawnej ogólne informacje o unijnym prawodawstwie i orzecznictwie oraz o ustawodawstwie i orzecznictwie państw członkowskich¹¹. Europejski portal e-Sprawiedliwość powinien także zapewniać punkt dostępu do krajowych rejestrów. Następnie omawiane instrumenty zostały zastąpione strategią i planem działania¹² w dziedzinie e-sprawiedliwości na lata 2019–2023. Najnowszy Wieloletni Plan Działania z 2019 roku obejmuje poszczególne aktywności w ramach ulepszenia dostępu do informacji, e-komunikacji w zakresie wymiaru sprawiedliwości oraz poprawienia interoperacyjności. Odnosnie do polepszenia dostępu do informacji założono dalsze prace nad rozwojem portalu e-Sprawiedliwość, połączeniem rejestrów, dostępem do danych i zagadnień związanych z wykorzystywaniem sztucznej inteligencji. Rozdział poświęcony e-komunikacji koncentruje się nad bezpieczeństwem wymiany danych. Natomiast, w ramach interoperacyjności zostały omówione zagadnienia związane z system e-CODEX¹³.

3. KOMUNIKAT KOMISJI W SPRAWIE CYFRYZACJI WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W UNII EUROPEJSKIEJ, CZYLI SZCZEGÓŁOWY PLAN ROZWOJU CYFRYZACJI POSTĘPOWANIA

3.1. CYFRYZACJA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W UNII EUROPEJSKIEJ — WACHLARZ MOŻLIWOŚCI

W grudniu 2020 roku Komisja Europejska przyjęła komunikat¹⁴ prezentujący wachlarz możliwości w sprawie cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej (dalej: komunikat). Celem komunikatu jest pełne wykorzystanie zalet technologii cyfrowych w postępowaniach sądowych na szczeblu krajowym oraz europejskim. Podkreśla wagę wspierania państw członkowskich w zacieśnianiu współpracy i upowszechnieniu technologii cyfrowych wśród poszczególnych krajowych organów sądowych jako środka służącego efektywnemu wprowadza-

¹¹ *Ibidem*, pkt 15.

¹² Plan działania na lata 2019–2023 dotyczący e-sprawiedliwości, 2019/C, 96/05, 2019–2023 Action Plan European e-Justice — Publications Office of the EU, europa.eu.

¹³ Zob. rozporządzenie e-CODEX, rozdział 6.

¹⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej*.

niu krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w erę cyfrową. Na szczeblu europejskim państwom członkowskim zapewnia się wsparcie w dalszym rozwoju transgranicznej współpracy sądowej między właściwymi organami wymiaru sprawiedliwości, w tym cyfryzacji publicznych służb wymiaru sprawiedliwości¹⁵. Wysiłki do wzmocnienia cyfryzacji zmierzają do ułatwiania integracji krajowych baz danych i rejestrów oraz propagowania wykorzystania bezpiecznych kanałów transmisji elektronicznej między właściwymi organami. Ponadto jednym z najważniejszych celów komunikatu jest propagowanie wykorzystania wideokonferencji jako środka służącego komunikacji w ramach oraz między organami sprawiedliwości. Określono, że wideokonferencja jest rodzajem wysokiej jakości bezpiecznej technologii porozumiewania się na odległość.

Niniejszy komunikat proponuje nowe podejście do cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości ujęte wokół „zestawu narzędzi” stosowanych przez krajowe organy wymiaru sprawiedliwości. Zestaw narzędzi to kompleksowe instrumenty prawne, finansowe i informatyczne, które w zależności od potrzeb są stosowane przez poszczególne podmioty w krajowych systemach wymiaru sprawiedliwości¹⁶.

Omawiany zestaw narzędzi został podzielony na¹⁷:

1. wsparcie finansowe dla państw członkowskich w kwestii wykorzystania potencjału w zapewnieniu długoterminowego wpływu;
2. inicjatywy ustawodawcze prowadzące do określenia wymogów odnośnie do cyfryzacji, służących propagowaniu łatwiejszego dostępu do wymiaru sprawiedliwości i efektywnej współpracy transgranicznej;
3. narzędzia informatyczne rozwijane w perspektywie krótko- i średnio-terminowej, domyślnie interoperacyjne, bezpieczne i zapewniające ochronę prywatności i danych osobowych;
4. propagowanie krajowych instrumentów koordynacji i monitorowania, które umożliwiłyby regularne monitorowanie, koordynację, ocenę oraz wymianę doświadczeń i najlepszych praktyk.

Wykorzystanie proponowanego zestawu narzędzi służących cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości powinno w założeniu doprowadzić do postępów w rozwoju sektora sprawiedliwości w obszarze cyfrowym. Jednocześnie zachęca się państwa członkowskie, aby regularnie pracowały nad zmniejszeniem luk w zakresie oraz stopniu cyfryzacji w systemach krajowych.

3.2. WSPARCIE FINANSOWE DLA PAŃSTW CZŁONKOWSKICH

Wdrażanie systemów cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości jest związane z dużymi nakładami finansowymi. Wykorzystywanie istniejących rozwiązań cy-

¹⁵ *Ibidem*, s. 2.

¹⁶ *Ibidem*, s. 3.

¹⁷ *Ibidem*, s. 6.

frowych oraz wprowadzanie nowych mechanizmów i udogodnień pociągnie za sobą zwiększenie nakładów na szkolenia, wdrażanie, monitorowanie, projektowanie i utrzymanie infrastruktury cyfrowej. W komunikacie zaproponowano system dwutorowego wsparcia. Zakłada on, po pierwsze, wsparcie finansowe dla państw członkowskich na rozpoczęcie prawdziwej transformacji cyfrowej krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości oraz, po drugie, wsparcie na rzecz wdrażania ogólnounijnych inicjatyw. W ramach procesu uzyskiwania wsparcia finansowego państwa członkowskie powinny, przede wszystkim, zająć się wdrożeniem konkretnych projektów na rzecz cyfryzacji krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości i odpowiednich usług publicznych¹⁸. Do omawianych projektów należy między innymi wyposażanie organów sądowych w narzędzia do wideokonferencji i zapewniania dostępności dzięki cyfryzacji, budowanie elektronicznych rejestrów i baz danych oraz systemów zarządzania sprawami i kanałów bezpiecznej komunikacji.

3.3. KANAŁ CYFROWY JAKO DOMYŚLNY WYBÓR W UNIJNEJ TRANSGRANICZNEJ WSPÓŁPRACY SĄDOWEJ — INICJATYWY USTAWODAWCZE

Obierając kanały cyfrowe za główny środek w transgranicznej współpracy sądowej oraz domyślny środek komunikacji, komunikat stypuluje zmiany ustawodawcze w celu wdrożenia nowoczesnych rozwiązań cyfrowych do systemów wymiaru sprawiedliwości. Kolejną kwestią jest wykorzystywanie tradycyjnej formy papierowej jako nadal podstawowej w krajowych oraz niektórych transgranicznych postępowaniach sądowych¹⁹. Tradycyjne środki wymiany dokumentów utrudniają niekiedy dostęp do informacji oraz spowalniają wymianę dokumentów między organami państwa członkowskich. Niekorzystanie z elektronicznych środków porozumiewania się na odległość zmniejsza efektywność wymiany transgranicznej. Elektroniczna wymiana dowodów i dokumentów wpłynie dodatnio na szybkość ich przekazywania, zmniejszenie kosztów oraz zwiększy ich wiarygodność i identyfikowalność.

W związku z tym Komisja Europejska zaproponowała zmianę rozporządzeń w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych²⁰ (dalej: rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów) i rozporządzenia dotyczącego doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych

¹⁸ *Ibidem*, s. 10.

¹⁹ *Ibidem*, s. 4.

²⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783 z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (przeprowadzanie dowodów) (wersja przekształcona), L 405/1, 2.12.2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R1783&from=en>.

lub handlowych²¹ (dalej: rozporządzenie o doręczaniu dokumentów), które zostały przyjęte przez Parlament i Radę 25 listopada 2020 roku. W omawianych rozporządzeniach położono nacisk na wzmocnienie komunikacji elektronicznej między organami krajowymi w zakresie współpracy transgranicznej, domyślne wykorzystanie wideokonferencji jako środka przeprowadzania transgranicznych postępowań dowodowych oraz wykorzystanie interoperacyjnych systemów elektronicznych do transmisji dokumentów i dowodów w postępowaniach transgranicznych. Zagadnienie to zostało omówione szerzej w punkcie czwartym niniejszego opracowania.

W czerwcu 2019 roku Unia Europejska przyjęła dyrektywę o restrukturyzacji i upadłości²², umożliwiającą ochronę rentownego przedsiębiorstwa znajdującego się w trudnej sytuacji oraz zapewniającą drugą szansę uczciwym przedsiębiorcom, którzy znajdują się w stanie upadłości. Jednym z jej celów jest stopniowa transformacja cyfrowa postępowań upadłościowych, która pomoże zmniejszyć ich koszty i czas trwania²³.

W ramach wysiłków na rzecz rozwoju cyfryzacji postępowań 30 maja 2022 roku zostało przyjęte rozporządzenie w sprawie informatycznego systemu transgranicznej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych i współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych (dalej: rozporządzenie e-CODEX). Służy ono wprowadzeniu systemu gwarantującego cyfrowy system bezpiecznej komunikacji między stronami i sądami, a także między organami w różnych państwach członkowskich dzięki transgranicznej elektronicznej wymianie danych. System e-CODEX w swoim założeniu ma być narzędziem służącym do osiągnięcia interoperacyjności między istniejącymi krajowymi systemami sądowymi. W konsekwencji ma on doprowadzić do zwiększenia skuteczności i efektywności rozpatrywania coraz większej liczby postępowań transgranicznych, modernizacji sądownictwa oraz rozszerzenia współpracy i wymiany między systemami sądowymi państw członkowskich²⁴. System e-CODEX składa się z pakietu oprogramowania, które można wykorzystać do skonfigurowania punktu dostępu do bezpiecznej komunikacji. Punkty dostępu korzystające z systemu e-CODEX mogą komunikować się z innymi punktami dostępu w internecie za pomocą wspólnych protokołów, bez udziału systemu centralne-

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784 z dnia 25 listopada 2020 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych (doręczanie dokumentów) (wersja przekształcona), L 405/40, 2.12.2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R1784&from=EN>.

²² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1023 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie ram restrukturyzacji zapobiegawczej, umorzenia długów i zakazów prowadzenia działalności oraz w sprawie środków zwiększających skuteczność postępowań dotyczących restrukturyzacji, niewypłacalności i umorzenia długów, a także zmieniająca dyrektywę (UE) 2017/1132 (dyrektywa o restrukturyzacji i upadłości), L 172, 26.06.2019, s. 18.

²³ Komunikat, s. 10.

²⁴ e-Codex — European Lawyers Foundation, elf-fae.eu (dostęp: 15.01.2023).

go²⁵. Omawiane rozporządzenie ma na celu stworzenie ram prawnych dla systemu e-CODEX. Ustanawia ono przepisy dotyczące definicji, funkcji, składu i zarządzania systemem e-CODEX. Ponadto reguluje obowiązki Komisji, państw członkowskich i podmiotów obsługujących autoryzowane punkty dostępu do systemu e-CODEX oraz obowiązki Agencji Unii Europejskiej ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości (EU-LISA) w odniesieniu do systemu e-CODEX. Należy również zaznaczyć, że europejski portal e-Sprawiedliwość będzie korzystał z systemu e-CODEX, aby umożliwić obywatelom elektroniczne podpisywanie i wysyłanie wniosków o wydanie europejskiego nakazu zapłaty i wniosków o drobne roszczenia do właściwych sądów w państwach członkowskich. System e-CODEX będzie też kanałem cyfrowym do doręczania dokumentów i przeprowadzania dowodów transgranicznych na mocy nowych rozporządzeń w sprawie przeprowadzania dowodów i doręczania dokumentów.

Komisja zachęca państwa członkowskie do stosowania rozwiązań określonych w rozporządzeniu w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym (dalej: rozporządzenie eIDAS²⁶). W szczególności podkreślono istotę rozwiązania z art. 25 pkt 1 rozporządzenia e-IDAS, zgodnie z którym nie pozbawia się dokumentu elektronicznego skutku prawnego ani dopuszczalności jako dowodu w postępowaniu sądowym wyłącznie z tego względu, że ma on postać elektroniczną. Ponadto w komunikacie podkreślono unormowanie rozporządzenia e-IDAS dotyczące identyfikacji elektronicznej. Elektroniczne podpisy i pieczęcie oraz szeroko rozumiana identyfikacja elektroniczna powinny być akceptowane do celów cyfrowego przekazywania dokumentów sądowych. Podkreślono również wagę uzgodnienia ich odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i zgodności z zasadami ochrony przetwarzania danych osobowych.

W komunikacie jednym z jasno określonych celów jest uczynienie kanałów cyfrowych domyślnym wyborem w unijnej transgranicznej współpracy sądowej. W związku z tym 1 grudnia 2021 roku Komisja Europejska zaproponowała projekt rozporządzenia w sprawie cyfryzacji współpracy sądowej i dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, handlowych i karnych o charakterze transgranicznym (dalej: rozporządzenie w sprawie cyfryzacji)²⁷. Rozporządzenie

²⁵ M. Requejo Isidro, *e-CODEX Regulation Published*, EAPIL — the European Association of Private International Law [Rozporządzenie e-CODEX opublikowane, EAPIL — Europejskie Stowarzyszenie Prawa Prywatnego Międzynarodowego], 2 czerwca 2022, e-CODEX Regulation Published — EAPIL (dostęp: 15.01.2023).

²⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, L 257, 28.08.2014, s. 73.

²⁷ Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie cyfryzacji współpracy sądowej i dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, handlowych

to nie ustanawiałyby nowych procedur europejskich, ale miałyby się skupiać na środkach cyfrowej komunikacji w kontekście transgranicznej współpracy sądowej i dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, handlowych i karnych w Unii Europejskiej, dążąc do stworzenia niezbędnych ram prawnych ułatwiających transgraniczną komunikację elektroniczną. Jego celem byłoby usprawnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz skuteczności przepływu informacji, co jest nieodłączną częścią współpracy między organami sądowymi i innymi właściwymi organami w ramach unijnych postępowań w sprawach o charakterze transgranicznym²⁸. Wykorzystanie tu technologii cyfrowej może przyczynić się do zwiększenia skuteczności systemów sądowych w wyniku zmniejszenia obciążeń administracyjnych, zwiększenia bezpieczeństwa i niezawodności komunikacji oraz skrócenia czasu rozpatrywania spraw. Aby uniknąć fragmentaryzacji oraz niekompatybilności rozwiązań informatycznych i prawnych w poszczególnych państwach członkowskich, w projekcie zawarto zbiór zunifikowanych standardów służących do wykorzystywania nowoczesnych technologii w transgranicznej współpracy sądowej. Zgodnie z uzasadnieniem wniosku dotyczącego rozporządzenia jego celem jest zapewnienie dostępności i wykorzystania elektronicznych środków komunikacji w sprawach o charakterze transgranicznym między organami sądowymi a innymi właściwymi organami państw członkowskich, w tym odpowiednimi agencjami WSiSW i organami UE, jeżeli taka komunikacja jest przewidziana w unijnych instrumentach prawnych dotyczących współpracy sądowej. Następnym celem omawianej regulacji prawnej będzie umożliwienie korzystania ze środków komunikacji elektronicznej w sprawach o charakterze transgranicznym między osobami fizycznymi i prawnymi, a także sądami i właściwymi organami, z wyjątkiem spraw objętych rozporządzeniem o doręczaniu dokumentów. Proponowane rozporządzenie ma również ułatwiać udział stron postępowań cywilnych i karnych o charakterze transgranicznym w przesłuchaniach za pośrednictwem wideokonferencji lub innej technologii porozumiewania się na odległość w celach innych niż przeprowadzanie dowodów. Pozostałe dwa cele projektu rozporządzenia, wymienione w uzasadnieniu jego wniosku nawiązują do uregulowań zawartych w rozporządzeniu eIDAS. Dotyczą one zakazu odrzucania i pozbawiania skutku prawnego dokumentów wyłącznie ze względu na ich formę elektroniczną. Zmiany te powinny nastąpić bez ingerowania w uprawnienia sądów do decydowania o ważności dokumentów, ich dopuszczalności oraz wartości dowodowej zgodnie z prawem krajowym. Dotyczy to też zapewniania ważności i akceptowania podpisów oraz pieczęci elektronicznych w kontekście komunikacji elektronicznej w zakresie transgranicznej współpracy sądowej.

i karnych o charakterze transgranicznym oraz zmieniającego niektóre akty w dziedzinie współpracy sądowej (rozporządzenie w sprawie cyfryzacji), COM(2021) 759 final, 1.12.2021.

²⁸ Rozporządzenie w sprawie cyfryzacji, s. 2.

3.4. NARZĘDZIA INFORMATYCZNE NA RZECZ ZAPEWNIENIA BEZPIECZNEJ WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ W SPRAWACH CYWILNYCH, HANDLOWYCH

Zgodnie z komunikatem głównym narzędziem informatycznym do zapewnienia bezpiecznej współpracy transgranicznej jest system e-CODEX. Ustanowienie tego systemu zyskało miano złotego standardu do celów zapewnienia bezpiecznej komunikacji cyfrowej w transgranicznych postępowaniach sądowych²⁹. System e-CODEX służy do ustanowienia zdecentralizowanej, interoperacyjnej i bezpiecznej sieci komunikacji między krajowymi systemami informatycznymi w transgranicznych postępowaniach w sprawach cywilnych i karnych. Jest to pakiet oprogramowania komputerowego, który umożliwia transmisję danych między systemami krajowymi. Po wprowadzeniu technologicznych udogodnień w praktyce system e-CODEX będzie służył do przesyłania dokumentów oraz dowodów w postępowaniu między jego użytkownikami, takimi jak organy sądowe, pełnomocnicy procesowi, strony oraz interesariusze. Pakiet e-CODEX jest już wykorzystywany w systemie cyfrowej wymiany elektronicznego materiału dowodowego (eEDES) oraz w pewnych projektach pilotażowych³⁰. E-CODEX będzie również wykorzystywany w kontekście nowych rozporządzeń w sprawie przeprowadzania dowodów i doręczania dokumentów.

Następnym ważnym narzędziem informatycznym jest europejski portal e-Sprawiedliwość, który pełni funkcję elektronicznego punktu kompleksowej obsługi w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości. Portal zawiera strony informacyjne, formularze oraz narzędzia do wyszukiwania instrumentów prawnych. Głównym jego celem jest ułatwienie użytkownikom dostępu do wymiaru sprawiedliwości w całej Unii Europejskiej przez udostępnianie kompleksowych informacji o prawie unijnym i jego implementacji w prawie krajowym. Dążąc do zwiększenia zasięgu cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, europejski portal e-Sprawiedliwość ma zostać poddany pewnym modyfikacjom, by wspierać kontakty między osobami fizycznymi i prawnymi a sądami i właściwymi organami w postępowaniach transgranicznych³¹.

3.5. NARZĘDZIA WSPÓŁPRACY, KOORDYNACJI I MONITOROWANIA

Dążąc do usprawnienia wysiłków w kwestii cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, instytucje Unii Europejskiej zapewniają rozwój i utrzymanie narzędzi

²⁹ Komunikat, s. 18.

³⁰ *Ibidem*, s. 18–19.

³¹ E.A. Ontanu, *European Commission Proposal for a Regulation on Digitalisation of Judicial Cooperation*, EAPIL — the European Association of Private International Law [Wniosek Komisji Europejskiej dotyczący rozporządzenia w sprawie digitalizacji współpracy sądowej, EAPIL — Europejskie Stowarzyszenie Prawa Prywatnego Międzynarodowego], 19 stycznia 2022, European Commission Proposal for a Regulation on Digitalisation of Judicial Cooperation — EAPIL (dostęp: 15.01.2023).

współpracy, koordynacji i monitorowania postępów na rzecz cyfryzacji w państwach członkowskich. Zacieśniająca się współpraca w sprawach transgranicznych wymaga zapewnienia spójności między poszczególnymi instrumentami oraz promowania koordynacji między poszczególnymi państwami członkowskimi. Do najważniejszych systemów monitorowania stopnia cyfryzacji systemów wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich należy unijna tablica wyników wymiaru sprawiedliwości, sprawozdanie na temat praworządności i europejski semestr.

Unijną tablicę wyników wymiaru sprawiedliwości³², należącą do unijnego zestawu narzędzi praworządności, Komisja wykorzystuje do monitorowania reform wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich. Tablica wyników koncentruje się na trzech głównych elementach skutecznego systemu wymiaru sprawiedliwości: efektywności, jakości oraz niezależności. Jednym z podstawowych ustaleń tablicy wyników z 2022 roku są zmiany w zakresie cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Podczas gdy w edycji z 2021 roku podsumowano już zaawansowanie organów sądowych w zakresie transformacji cyfrowej, w tablicy wyników z 2022 roku uwzględniono również skutki pandemii COVID-19. Wiele państw członkowskich przyjęło nowe środki elektroniczne do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania sądów, gwarantując jednocześnie stały i łatwy dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Ustalenia edycji z 2022 roku wskazują jednak na potrzebę przyspieszenia przez państwa członkowskie reform modernizacyjnych w tej dziedzinie, gdyż w niektórych państwach nadal istnieją znaczne możliwości poprawy³³.

Europejski semestr³⁴ jest narzędziem Unii Europejskiej do koordynowania i nadzorowania polityki gospodarczej i społecznej. W jego ramach są publikowane raporty z poszczególnych krajów członkowskich Unii Europejskiej. W raporcie z Polski z 2022 roku stopień cyfryzacji systemu wymiaru sprawiedliwości został oceniony jako ogólnie dobry, gdyż narzędzia cyfrowe są powszechnie stosowane w polskich sądach³⁵.

³² *The 2022 EU Justice Scoreboard*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2022) 234, Luxembourg 2022 [Unijna tablica wyników wymiaru sprawiedliwości w 2022 r., komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Banku Centralnego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów], *The 2022 EU Justice Scoreboard*, europa.eu.

³³ *EU Justice Scoreboard 2022: Ten years of monitoring the effectiveness of justice systems* [Unijna tablica wyników wymiaru sprawiedliwości 2022: dziesięć lat monitorowania skuteczności systemów wymiaru sprawiedliwości], 19 maja 2022, *EU Justice Scoreboard 2022: ten years of monitoring the effectiveness of justice systems*, europa.eu (dostęp: 15.01.2023).

³⁴ Komisja Europejska, Europejski semestr, *The European Semester*, europa.eu (dostęp: 15.01.2023).

³⁵ Commission Staff Working Document 2022 *Country Report — Poland Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on the 2022 National Reform Programme of Poland and delivering a Council opinion on the 2022 Convergence Programme of Poland*, SWD(2022) 622 final, 23.5.2022, s. 45 [Dokument roboczy służb Komisji 2022, Raport Krajowy — Polska. Towarzystwo dokumentowi Zalecenie dotyczące zalecenia Rady w sprawie

4. ROZPORZĄDZENIE W SPRAWIE PRZEPROWADZANIA DOWODÓW

4.1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

W dniu 31 maja 2018 roku Komisja przedstawiła projekt nowego rozporządzenia dotyczącego przeprowadzania dowodów w postępowaniu cywilnym. Rozporządzenie w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych³⁶ nr 2020/1783 (dalej: rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów) zostało przyjęte przez Parlament Europejski i Radę 25 listopada 2020 roku. Rozporządzenie to zastąpiło poprzednie rozporządzenie w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych³⁷ nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 roku (dalej: rozporządzenie nr 1206/2001). Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów weszło w życie i obowiązuje częściowo od 1 lipca 2022 roku. Częściowo, gdyż zdecentralizowany system informatyczny, który ma służyć jako obowiązkowy i podstawowy środek komunikacji i transmisji danych do przekazywania i odbierania wniosków dowodowych w postępowaniu cywilnym zacznie być stosowany dopiero od pierwszego dnia miesiąca następującego po okresie trzech lat od daty wejścia w życie aktów wykonawczych³⁸, o których mowa w art. 25 rozporządzenia³⁹. Reguluje ono zagadnienia dotyczące współpracy między sądami różnych państw członkowskich w zakresie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (motyw 4). Zakłada współpracę między sądem wzywającym, czyli sądem, przed którym postępowanie zostało lub ma być wszczęte oraz sądem wezwanym, który jest sądem innego państwa członkowskiego. Rozporządzenie ma polepszyć skuteczność i przyspieszyć postępowania cywilne w wyniku uproszczenia i usprawnienia mechanizmów współpracy w zakresie wymiany dowodów w postępowaniach transgranicznych. Następnym czynnikiem warunkującym przyspieszenie prowadzonego postępowania jest powszechne wykorzystywanie środków elektronicznych oraz środków porozumiewania się na odległość, takich jak wideokonferencja. Wzrost szybkości postępowań przyczyni się również do zmniejszenia

krajowego programu reform Polski z 2022 r. oraz zawierające opinię Rady na temat programu konwergencji Polski z 2022 roku].

³⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783 z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (przeprowadzanie dowodów) (wersja przekształcona), L 405/1, 2.12.2020.

³⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami Państw Członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, L 174, 27.06.2001.

³⁸ Komisja Europejska, *Przeprowadzanie dowodów w innym państwie członkowskim*, Taking of evidence in another EU country, europa.eu (dostęp: 15.01.2023).

³⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783, art. 35 pkt 3.

opóźnień i kosztów w stosunku do osób fizycznych i przedsiębiorstw (motyw 3). Uproszczenie cywilnych postępowań transgranicznych może mieć wpływ na zwiększenie transgranicznej wymiany handlowej.

Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów zastąpi rozporządzenie nr 1206/2001, kładąc nacisk na powszechniejsze wykorzystanie nowych technologii i środków porozumiewania się na odległość⁴⁰. Zmiany w tym kierunku są konsekwencją między innymi orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej⁴¹ oraz wyników sprawozdania Komisji na temat stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 roku (dalej: sprawozdanie Komisji)⁴² z 2007 roku. W sprawozdaniu podkreślono, że rozporządzenie 1206/2001 wymaga środków służących modernizacji i usprawnieniu jej funkcjonowania, zwłaszcza konieczność szerszego stosowania nowoczesnej technologii, w szczególności wideokonferencji⁴³. W odpowiedzi Parlament Europejski wydał rezolucję w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich w zakresie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych⁴⁴, w której wezwano Komisję Europejską i państwa członkowskie do szerokiego wykorzystywania technologii informatycznych i wideokonferencji, prognozując, że w przyszłości mogą one zastąpić tradycyjny sposób przeprowadzania dowodów.

W odpowiedzi na potrzeby praktyki, rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów wprowadziło zmiany w zakresie stosowania jednolitych formularzy przez państwa członkowskie, rozszerzonej definicji sądu, wykorzystywania zdecentralizowanego systemu teleinformatycznego (e-CODEX) przy przeprowadzaniu dowodów oraz rozszerzyło zasięg nowoczesnych technologii porozumiewania się na odległość, takich jak wideokonferencja.

⁴⁰ E.A. Ontanu, *Normalising the use of electronic evidence: Bringing technology use into a familiar normative path in civil procedure* [Normalizacja wykorzystania dowodów elektronicznych: Wprowadzanie wykorzystania technologii na znaną ścieżkę normatywną w procedurze cywilnej], „Onati Socio-Legal Series” 12, 2022, nr 3, s. 594.

⁴¹ Zob. *C-283/09 Weryński* (wyrok z dnia 17 lutego 2011), *C-170/11 Lippens* (wyrok z dnia 6 września 2012), *C-332/11 ProRail* (wyrok z dnia 21 lutego 2013).

⁴² Sprawozdanie Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego na temat stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, Bruksela 5.12.2007, COM(2007) 769 wersja ostateczna, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf7821a7-677e-46fd-be39-2ac2deb799e3/language-en/format-PDF>.

⁴³ J. Szumańska, *Krok w kierunku cyfryzacji postępowania cywilnego*, s. 456.

⁴⁴ European Parliament resolution of 10 March 2009 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters (2008/2180(INI)), [rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 marca 2009 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (2008/2180(INI))].

4.2. ROZSZERZONA DEFINICJA SĄDU

Jedną z zasadniczych zmian dokonanych przez rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów jest wprowadzenie rozszerzonej definicji sądu. Zgodnie z art. 2 rozporządzenia przez „sąd” należy rozumieć oznaczenie sądów i innych organów w państwach członkowskich sprawujących funkcje sądowe, działających na podstawie przekazania uprawnień przez organ sądowy lub działających pod kontrolą organu sądowego, które są właściwe zgodnie z prawem krajowym do przeprowadzania dowodów do celów postępowań sądowych w sprawach cywilnych lub handlowych. Takie unormowanie ma na celu objęcie treścią rozporządzenia jak największej liczby uprawnionych organów administracji publicznej. Jest też próbą usunięcia różnic w definiowaniu pojęcia sąd między poszczególnymi państwami członkowskim, a tym samym dopuszczenia do transgranicznego obrotu dowodami w postępowaniu cywilnym wszystkich uprawnionych organów.

4.3. STOSOWANIE FORMULARZY

W motywie 6 rozporządzenia w sprawie przeprowadzania dowodów zostało określone, że wnioski o przeprowadzenie dowodów powinny być przekazywane na formularzu wypełnionym w języku państwa członkowskiego sądu wezwanego lub w innym języku, którego użycie zostało dopuszczone przez to państwo członkowskie. Aby zagwarantować jasność i pewność prawa powinno się je stosować, w miarę możliwości, do późniejszego przekazywania informacji między odpowiednimi sądami. W celu ujednoczenia formularzy wykorzystywanych przez państwa członkowskie, w załączniku do rozporządzenia o przeprowadzeniu dowodów zawarto czternaście ich wzorów⁴⁵.

4.4. WYKORZYSTYWANIE ZDECENTRALIZOWANEGO SYSTEMU INFORMATYCZNEGO (E-CODEX)

Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów zakłada korzystanie z wszelkich nowoczesnych technologii porozumiewania się na odległość, które mają być wykorzystywane przez jednostki przekazujące, jednostki przyjmujące, sądy i organy centralne za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego. Zatem, co do zasady, wymiana dokumentów oraz przekazywanie informacji powinno odbywać się za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego składającego się z krajowych systemów informatycznych, które są połączone i technicznie interoperacyjne, na przykład — z zastrzeżeniem dalszego postępu technologicznego — na podstawie e-CODEX (motyw 7 rozporządzenia w sprawie przeprowadzania dowodów). Niewątpliwie

⁴⁵ Załącznik do rozporządzenia w sprawie przeprowadzania dowodów, formularze od A do N.

wpłyne to pozytywnie na szybkość postępowań transgranicznych, w tym na wzrost szybkości przekazywania wniosków dowodowych i zawiadomień między poszczególnymi państwami członkowskimi. W założeniu zdecentralizowany system informatyczny miałby umożliwiać wymianę danych między państwami członkowskimi bez konieczności udziału jakiegokolwiek instytucji unijnej. Jednakże Komisja, zwłaszcza w początkowym etapie, jest odpowiedzialna za utworzenie, utrzymanie i przyszły rozwój oprogramowania wzorcowego, które będzie wykorzystywane przez państwa członkowskie zamiast krajowego systemu informatycznego zgodnie z zasadą uwzględniania ochrony danych w fazie projektowania i zasadą domyślnej ochrony danych (motyw 9 rozporządzenia w sprawie przeprowadzania dowodów). Zatem, zgodnie z rozporządzeniem nr 2016/679 w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych⁴⁶, administratorami odpowiedzialnymi za przetwarzanie danych osobowych, przekazywanie wniosków i innych zawiadomień między państwami członkowskimi będą organy właściwe na mocy prawa krajowego danego państwa członkowskiego.

4.5. ROZSZERZENIE WYKORZYSTANIA WIDEOKONFERENCJI

W rozporządzeniu o przeprowadzaniu dowodów podkreślono, że potencjał nowoczesnych technologii porozumiewania się na odległość, takich jak wideokonferencja, jest niedostatecznie wykorzystywany w postępowaniu cywilnym. W konsekwencji art. 20 rozporządzenia wprowadza zasadę bezpośredniego przeprowadzania dowodu za pośrednictwem wideokonferencji lub innych technologii porozumiewania się na odległość. Sąd przeprowadza dowód z wykorzystaniem wideokonferencji lub innych technologii porozumiewania się na odległość, gdy należy przeprowadzić dowód z przesłuchania osoby znajdującej się w innym państwie członkowskim i sąd wystąpi z wnioskiem o bezpośrednie przeprowadzenie dowodu (art. 20 ust. 1 rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów). Warunkiem korzystania ze środków porozumiewania się na odległość jest dysponowanie przez sąd przeprowadzający dany dowód odpowiednią infrastrukturą oraz uznanie przez sąd, że w świetle danej sprawy korzystanie z takiej technologii jest odpowiednie. Wniosek o przeprowadzenie dowodu z wykorzystaniem wideokonferencji lub innych technologii porozumiewania się na odległość składa się używając formularza⁴⁷. Wideokonferencja może być też wykorzystywana do przesłuchiwanie dzieci zgodnie z rozporządzeniem (UE) nr 2019/1111 (motyw 21 rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów).

⁴⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), L 119, 4.05.2016, s. 1.

⁴⁷ Załącznik do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783, formularz N.

4.6. ROZPORZĄDZENIE WYKONAWCZE

W odniesieniu do wdrożenia zdecentralizowanego systemu informatycznego w marcu 2022 roku zostało przyjęte rozporządzenie wykonawcze ustanawiające specyfikacje, środki i inne wymogi techniczne na potrzeby wdrożenia zdecentralizowanego systemu informatycznego⁴⁸ (dalej: rozporządzenie wykonawcze). Określenie, a następnie przyjęcie dokładnych specyfikacji, środków i innych wymogów technicznych jest konieczne do wdrożenia efektywnego, zdecentralizowanego systemu informatycznego służącego do komunikacji i wymiany dokumentów, w tym przeprowadzania dowodów. Motyw 3 rozporządzenia wykonawczego wskazuje, że zdecentralizowany system informatyczny powinien składać się z systemów zaplecza w państwach członkowskich i z interoperacyjnych punktów dostępu, za których pośrednictwem są one wzajemnie połączone. Punkty dostępu zdecentralizowanego systemu informatycznego powinny być oparte na systemie e-CODEX. Wyznaczenie systemu e-CODEX służącego do oparcia punktów dostępu jest podstawowym krokiem do pełnej realizacji założeń rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów. Szczegółowe informacje dotyczące specyfikacji, środków i innych wymogów technicznych zawarto w załączniku do rozporządzenia wykonawczego. Wskazano tam, że system wymiany informacji do celów przeprowadzania dowodów (Taking of Evidence, ToE) to zdecentralizowany system informatyczny oparty na e-CODEX, za pomocą którego można prowadzić wymianę dokumentów i wiadomości związanych z przeprowadzaniem dowodów między poszczególnymi państwami członkowskimi zgodnie z rozporządzeniem o przeprowadzaniu dowodów. Zdecentralizowany charakter tego systemu informatycznego umożliwiłby wymianę danych wyłącznie między poszczególnymi państwami członkowskimi, bez udziału w takiej wymianie jakichkolwiek instytucji Unii⁴⁹. Rozporządzenie wykonawcze precyzuje również metody komunikacji drogą elektroniczną, protokoły komunikacyjne i zasady określające normy bezpieczeństwa.

5. ROZPORZĄDZENIE E-CODEX

5.1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Dążąc do maksymalizacji wysiłków na rzecz utworzenia odpowiednich kanałów skutecznej cyfrowej współpracy wymiarów sprawiedliwości, 30 maja 2022

⁴⁸ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2022/422 z dnia 14 marca 2022 r. ustanawiające specyfikacje, środki i inne wymogi techniczne na potrzeby wdrożenia zdecentralizowanego systemu informatycznego, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783, 15.03.2022, L 87/5, EUR-Lex - 32022R0422 - EN - EUR-Lex, europa.eu.

⁴⁹ Załącznik do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2022/422 z dnia 14 marca 2022 r. ustanawiającego specyfikacje, środki i inne wymogi techniczne na potrzeby wdrożenia zdecentralizowanego systemu informatycznego, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783, L 87/5, 15.03.2022, ust. 1.

roku przyjęto rozporządzenie w sprawie informatycznego systemu transgranicznej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych i współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych⁵⁰ (dalej: rozporządzenie e-CODEX). Ustanawia ono reguły transgranicznej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych (motyw 3 rozporządzenia e-CODEX). Głównym narzędziem transgranicznej, elektronicznej wymiany danych jest system elektronicznej wymiany informacji z dziedziny e-sprawiedliwości (e-CODEX). Jego zadaniem jest stworzenie unijnego systemu umożliwiającego bezpośrednią, sprawną, zrównoważoną i bezpieczną transgraniczną, elektroniczną wymianę danych. W swoim założeniu system e-CODEX ma umożliwić obywatelom Unii Europejskiej bezpośrednią elektroniczną wymianę dokumentów i dowodów w formie cyfrowej z organami wymiaru sprawiedliwości w innych państwach członkowskich. Rozporządzenie określa ramy prawne systemu e-CODEX, zawiera przepisy określające definicje, elementy i funkcje tego systemu oraz precyzuje sposób i podmioty zarządzające tym systemem. Określa również obowiązki Agencji Unii Europejskiej ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości (EU-LISA) w odniesieniu do systemu e-CODEX oraz obowiązki Komisji, państw członkowskich i podmiotów obsługujących wyznaczone punkty dostępu e-CODEX. Omawiane rozporządzenie determinuje też ramy prawne bezpieczeństwa systemu e-CODEX.

5.2. SYSTEM E-CODEX

Zgodnie z art. 3 pkt 1 rozporządzenia e-CODEX jest systemem elektronicznej wymiany informacji z dziedziny e-sprawiedliwości. Oznacza to, że e-CODEX jest zdecentralizowanym interoperacyjnym systemem do transgranicznego komunikowania się w celu ułatwienia szybkiej, bezpiecznej i niezawodnej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych oraz karnych, obejmujących wszelkie treści, które mogą być przekazywane w formie elektronicznej. Jest to interoperacyjne rozwiązanie w zakresie wymiaru sprawiedliwości umożliwiające połączenie systemów informatycznych właściwych organów krajowych, takich jak organy wymiaru sprawiedliwości, lub innych organizacji (motyw 7 i 8 rozporządzenia e-CODEX). Celem utworzenia systemu e-CODEX jest maksymalizacja potencjału postępowań sądowych prowadzonych elektronicznie, zwiększenie efektywności łączności transgranicznej między właściwymi organami

⁵⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/850 z dnia 30 maja 2022 r. w sprawie informatycznego systemu transgranicznej elektronicznej wymiany danych w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych i współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych (system e-CODEX) oraz w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) 2018/1726, L 150/1, 1.06.2022, EUR-Lex - 32022R0850 - EN - EUR-Lex (europa.eu).

oraz ułatwienie obywatelom i przedsiębiorcom dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Organizacją, która ma być finalnie odpowiedzialna za rozwój i koordynację systemu e-CODEX, jest Agencja Unii Europejskiej ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości (EU-LISA). Do czasu przekazania systemu Agencji EU-LISA, zarządzać nim będzie konsorcjum państw członkowskich i organizacji współfinansowane z programów unijnych. Celem rozporządzenia e-CODEX jest rozwój i koordynacja systemu e-CODEX, aby mógł być uznawany za preferowaną, bezpieczną, zdecentralizowaną oraz interoperacyjną sieć łączności wykorzystywaną przez krajowe systemy informatyczne we wspólnocie europejskiej.

PODSUMOWANIE

W ostatnich latach można zaobserwować gwałtowny wzrost stopnia cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Pandemia COVID-19 rozpowszechniła na dużą skalę nowoczesne instrumenty porozumiewania się na odległość, w tym wideokonferencje, i wprowadziła je na stałe do obrotu prawnego. Zgodnie z unijną tablicą wyników wymiaru sprawiedliwości i europejskim semestrem stopień cyfryzacji w sądach cywilnych, w tym sądach polskich, stopniowo się poprawia. Wskazuje się, że sądy państw członkowskich stosują w większości narzędzia cyfrowe. Jednak podkreśla się, że państwa członkowskie powinny kontynuować pracę nad rozwojem cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Wysiłki na rzecz cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości są też podejmowane na wielką skalę przez instytucje Unii Europejskiej. W myśl priorytetu „Europa na miarę ery cyfrowej” Komisja Europejska stopniowo realizuje założenia swojego politycznego programu w ramach cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, przyjmując postępowe inicjatywy ustawodawcze.

Komunikat Komisji w sprawie cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości w Unii Europejskiej prezentuje wachlarz możliwości rozwoju cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości ujętych w formie zestawu narzędzi wspomagających cyfryzację. Na zwiększenie cyfryzacji w sądach powszechnych wpłynie przede wszystkim wsparcie finansowe dla państw członkowskich, przyjmowanie inicjatyw ustawodawczych wprowadzających zasady normujące wykorzystywanie systemów elektronicznych w postępowaniu, środków porozumiewania się na odległość i dowodów elektronicznych, wprowadzanie narzędzi informatycznych takich jak e-CODEX oraz rozwijanie krajowych instrumentów koordynacji i monitorowania.

Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów jest jednym z najważniejszych narzędzi prawnych sprzyjających zwiększeniu zastosowania dowodów elektronicznych w transgranicznych postępowaniach cywilnych. Zawiera ono wiele mechanizmów, które mogą być wykorzystywane przez podmioty krajowe do szybkiego, skutecznego i efektywnego postępowania dowodowego. Procedu-

ra współpracy między „sądem wzywającym”, przed którym postępowanie zostało lub ma zostać wszczęte, przesyłającym wnioski dowodowe bezpośrednio do właściwego sądu innego państwa członkowskiego zwanego „sądem wezwanym” nawiązuje do fundamentalnych zasad unijnych w aspekcie współpracy i wzajemnego zaufania. Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów zastępuje istniejące papierowe mechanizmy przekazywania danych zdecentralizowanym systemem teleinformatycznym, składającym się z krajowych aplikacji połączonych bezpieczną i niezawodną infrastrukturą komunikacyjną (e-CODEX)⁵¹.

Takie rozwiązanie doprowadzi do większej efektywności procesowej przez szybszy przekaz wniosków dowodowych. Ujednolicony dla wszystkich państw członkowskich zdecentralizowany interoperacyjny system elektronicznej wymiany informacji zwiększy zaufanie do sądu, co tym samym może doprowadzić do zwiększenia obrotu na rynku międzynarodowym. Rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów przewiduje wiele narzędzi prawnych, służących do ujednolicenia transgranicznego postępowania dowodowego oraz ułatwienia procedur związanych z elektronicznym przekazywaniem dowodów w międzynarodowych postępowaniach cywilnych. Do narzędzi tych należy rozszerzenie definicji sądu oraz powszechne wykorzystywanie w transgranicznym postępowaniu dowodowym formularzy zawartych w rozporządzeniu w formie załączników. Jednak jedną z najbardziej widocznych zmian jest powszechne wykorzystanie środków porozumiewania się na odległość, w tym wideokonferencji. Nadanie prymatu środkom porozumiewania się na odległość w transgranicznym postępowaniu cywilnym jest niewątpliwie ogromnym krokiem ku pełniejszej cyfryzacji postępowania.

Głównym aspektem dążenia do powszechnej cyfryzacji transgranicznych postępowań cywilnych jest stworzenie ujednoliconej platformy służącej do elektronicznej wymiany danych oraz informacji z dziedziny e-sprawiedliwości. Funkcję takiej platformy niewątpliwie pełni system e-CODEX. Utworzenie specjalnej infrastruktury służącej do bezpiecznej i bezpośredniej wymiany dowodów oraz dokumentów spowoduje, że nowe przepisy dotyczące powszechnego wykorzystywania nowoczesnych technologii w postępowaniach transgranicznych zawartych w omawianych rozporządzeniach, takich jak rozporządzenie o przeprowadzaniu dowodów, przejdą ze sfery abstrakcji do praktyki. Operacyjny system e-CODEX wpłynie na znaczne rozpowszechnienie elektronicznej wymiany dowodów i dokumentów w postępowaniach transgranicznych.

Obserwując nasilającą się w ostatnich latach dynamikę postępu cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, w tym upowszechnienie wykorzystywania dowodów

⁵¹ R. Amato, M. Velicogna, *Cross-Border Document Service Procedures in the EU from the Perspective of Italian Practitioners—The Lessons Learnt and the Process of Digitalisation of the Procedure through e-CODEX* [Procedury transgranicznej obsługi dokumentów w UE z perspektywy włoskich praktyków — wyciągnięte wnioski i proces cyfryzacji procedury przez e-CODEX], „Laws” 11, 2022, nr 6, s. 24.

elektronicznych, można dojść do konkluzji, że to dopiero początek procesu cyfryzacji unijnego postępowania cywilnego. Rozporządzenie e-CODEX wymaga dalszych inicjatyw i rozporządzeń wykonawczych zmierzających do ujednolicania systemów w konsekwencji ich monitorowania. Wydaje się, że nowoczesne środki porozumiewania się na odległość, w tym wykorzystywanie wideokonferencji, będą coraz częściej stosowane nie tylko w postępowaniach transgranicznych, lecz także krajowych. Omawiane inicjatywy są poważnym krokiem w rozwoju cyfryzacji postępowań. Jednocześnie powinny być kontynuowane prace nad usuwaniem luk w ramach cyfryzacji systemów wymiaru sprawiedliwości. Pozostałe luki prawne w obrębie cyfryzacji powinny zostać również wypełnione w ustawodawstwie i praktykach krajowych.

THE WAY FORWARD FOR THE GENERAL USE OF ELECTRONIC EVIDENCE IN CROSS-BORDER CIVIL PROCEEDINGS IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The rapid development of modern communication technologies, the increased use of various means of long-distance communication, such as via videoconference, and direct access to innovative tools contributed to the changes in law and practice of cross-border evidence proceedings. In the recent years, the European Union's institutions intensified their work on digitalisation of civil justice. In light of the Commission's priority "Europe fit for the digital age," various legal and policy initiatives were adopted to increase the use of digital tools in cross-border evidence proceeding. Communication on digitalisation of justice in the European Union provides with a new approach to the digitalisation of justice by proposing a "toolbox" of legal, financial and IT instruments. Taking of evidence and e-CODEX regulations propose new rules to simplify and accelerate cross-border evidence proceedings, offering enhanced use of modern means of long-distance communication and computerized system for e cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation. This paper examines the recent EU developments in the field of evidence in cross-border civil proceedings. It presents an evolution of electronic evidence from a theoretical concept into its practical application.

Keywords: digitalisation of evidence proceedings, taking of evidence regulation, e-CODEX, Europe fit for the digital age, videoconference

BIBLIOGRAFIA

Amato R., Velicogna M., *Cross-Border Document Service Procedures in the EU from the Perspective of Italian Practitioners—The Lessons Learnt and the Process of Digitalisation of the Procedure through e-CODEX* [Procedury transgranicznej obsługi dokumentów w UE z perspektywy włoskich praktyków — wyciągnięte wnioski i proces cyfryzacji procedury przez e-CODEX], „Laws” 11, 2022, nr 6, s. 1–28.

- Ontanu E.A., *Normalising the use of electronic evidence: Bringing technology use into a familiar normative path in civil procedure* [Normalizacja wykorzystania dowodów elektronicznych. Wprowadzanie wykorzystania technologii na znaną ścieżkę normatywną w procedurze cywilnej], „Onati Socio-Legal Series” 12, 2022, nr 3.
- Szumańska J., *Krok w kierunku cyfryzacji postępowania cywilnego — reforma transgranicznego przeprowadzania dowodów i doręczenia dokumentów*, [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.

MARCIN ULIASZ

ORCID: 0000-0001-6845-0153

Sąd Okręgowy w Lublinie

DOWÓD Z DOKUMENTU WEDŁUG ART. 308 K.P.C.

Abstrakt: Dokument jest nośnikiem informacji umożliwiającym zapoznanie się z jego treścią. Informacja może zostać utrwalona w dokumencie w postaci obrazu, dźwięku lub obrazu i dźwięku. W art. 308 k.p.c. przewidziano możliwość przeprowadzenia dowodu z takich dokumentów. Do tego dowodu stosuje się przepisy o oględzinach i dowodach z dokumentów. Przepisy nie przewidują innych różnic prawnych między tymi dokumentami a tradycyjnymi dokumentami zawierającymi tekst.

Słowa kluczowe: dowód z dokumentu elektronicznego, dowody multimedialne, dowody audialne i audiowizualne

UWAGI OGÓLNE

Przepis art. 308 § 1 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu przewidywał, że sąd może dopuścić dowód z filmu, telewizji, fotokopii, fotografii, planów, rysunków oraz płyt lub taśm dźwiękowych i innych przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki. Według art. 308 § 2 k.p.c. dowody, o których mowa w paragrafie poprzedzającym, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Regulacja ta umożliwiała wykorzystywanie w postępowaniu cywilnym środków dowodowych będących wynikiem postępu technologicznego. Dostrzegano wady tej regulacji, gdyż oprócz środków dowodowych (na przykład film i fotografia) wymieniono również nośniki informacji (płyty, taśmy dźwiękowe oraz przyrządy itp.)¹. Akcentowano też, że wymienione dowody mają charakter wtórny i nie mogą zastępować dowodów tradycyjnych i uniwersalnych, takich jak zeznania świadków, przesłuchanie stron, dokumenty czy oględziny².

¹ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 176.

² T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 84–86; K. Knoppek, *Wydruk z komputera jako dowód w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 2, s. 58–60.

W piśmiennictwie pojawiają się wypowiedzi świadczące o sceptycznym podejściu do tych dowodów, gdyż mogą one być stosunkowo łatwo preparowane, przekształcane i fałszowane³. Jednak równie podatne na podrobienie albo przerozbieńnię są dokumenty tradycyjne (mające postać papierową). Okoliczności te nie mogą zatem *a priori* decydować o „słabszej” mocy dowodowej lub braku wiarygodności takich dokumentów, ani o ich niedopuszczalności⁴.

Ustawą z dnia 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁵ wprowadzono między innymi zmiany w przepisach o postępowaniu dowodowym. W wyniku tej nowelizacji przepis art. 308 k.p.c. uzyskał brzmienie: „Dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹, w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów”. Wykładnia art. 308 k.p.c. wymaga uwzględnienia pozostałych regulacji dotyczących dowodów z dokumentu.

1. DOKUMENT — POJĘCIE

Według art. 77³ k.c. dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Definicja ta została zamieszczona w przepisach o formie czynności prawnych, ale ma ona charakter uniwersalny i systemowy. O uniwersalności definicji świadczy to, że odnosi się ona do dokumentów w postaci tradycyjnej (zwykle papierowej) oraz elektronicznej. Jest też neutralna technologicznie⁶.

Definicja zawiera trzy człony. Pierwszy z nich to nośnik informacji, czyli element (składnik) dokumentu o charakterze przedmiotowym. Zakres desygnatów nazwy „nośnik” jest szeroki. Definicja w tej części nawiązuje do poglądu M. Allerhanda, którego zdaniem dokument to każdy przedmiot wyrażający myśl ludzką⁷. Autor ten niewątpliwie miał na myśli tradycyjne nośniki dokumentów (papier, pergamin, szkło, kamień, blacha itp.). Współcześnie należy do nich zaliczyć także inne rodzaje nośników, w tym nośniki dokumentów elektronicznych⁸. Nośnikami

³ Np. M. Krakowiak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Góral-Błaszczkowska, t. 1, Warszawa 2016, s. 826; M. Sieńko, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, t. 2, Warszawa 2015, s. 756.

⁴ J. Misztal-Konecka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, t. 1, Warszawa 2016, s. 1315–1316.

⁵ Dz.U. z 2015 r. poz. 1311, z późn. zm.

⁶ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie prywatnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2013 (numer specjalny), s. 13.

⁷ M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932, s. 283.

⁸ Więcej F. Zedler, *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ius est a Iustitia Appellatum. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 562 n.

tych ostatnich dokumentów mogą być informatyczne nośniki danych, ale nie zawsze jest to właściwe, gdyż na takim nośniku mogą być zapisane dwa dokumenty (pliki) lub więcej. Nie da się też wykluczyć istnienia dokumentu zapisanego na dwóch lub więcej informatycznych nośnikach danych. W uzasadnieniu projektu ustawy (uchwalonej jako cytowana ustawa z dnia 10 lipca 2015 roku) w odniesieniu do dokumentów elektronicznych wskazano, że nośnikiem jest plik, czyli jednostka zapisu i przechowywania informacji⁹. Wydaje się, że nazwa „nośnik” dokumentu elektronicznego powinna być interpretowana szeroko i nie zawsze można ją sprowadzać do technicznego urządzenia (materialnego nośnika) albo pliku, w którym jest zapisana informacja¹⁰.

Drugim elementem koniecznym do istnienia dokumentu (tak zwany element intelektualny) jest informacja. Jest to przekaz, wiadomość, myśl utrwalona (zapisana) na nośniku. „Nośnik informacji” istnieje wtedy, gdy nośnik zawiera utrwaloną informację. Pusty nośnik (na przykład „czysta” kartka papieru) nie jest dokumentem¹¹. Informacja może być utrwalona za pomocą tekstu, obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku.

Trzeci człon definicji ma charakter funkcjonalny. Nośnik z informacją musi umożliwiać zapoznanie się z jej treścią. Zapoznanie się z informacją może odbyć się bezpośrednio (na przykład przez odczytanie tekstu lub obejrzenie tradycyjnej fotografii) albo przy wykorzystaniu urządzeń lub środków technicznych (obejrzenie fotografii cyfrowej lub filmu). Chodzi tu o każdą formę zapisu informacji, czyli tekst, dźwięk albo obraz i dźwięk¹².

Omawiana definicja nie przewiduje wymogu podpisania dokumentu. Podpis wystawcy dokumentu nie jest zatem koniecznym elementem (warunkiem *sine qua non*) dokumentu¹³. Niemniej jednak wyróżnia się dokumenty *sensu*

⁹ W nauce zgłoszono zastrzeżenia do prawidłowości tego ujęcia. Zob. J. Widło, *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy (w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 9, s. 95–96.

¹⁰ Dzięki temu podejściu definicja dokumentu będzie adekwatna także do informacji zapisanych i przechowywanych w takich miejscach, które nie są powiązane bezpośrednio z konkretnym informatycznym nośnikiem danych (chmura obliczeniowa, skrzynka odbiorcza poczty elektronicznej itp.).

¹¹ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012, s. 56. Informacja bez nośnika (np. wypowiedź ustna) nie jest dokumentem. Nie jest też dokumentem niezapisana informacja nośnik (czyli nośnik, który nie zawiera żadnej informacji). Jeżeli przyjąć, że nośnikiem dokumentu elektronicznego jest plik, to zawsze jest on dokumentem, gdyż zawiera informacje o tak zwanych właściwościach pliku (metadane), czyli dane o autorze lub dacie utworzenia (B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1073).

¹² D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie prywatnym*, s. 13.

¹³ J. Widło, *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy*, s. 92. Przed wejściem w życie art. 77³ k.c. zagadnienie to było przedmiotem wieloletniej dyskusji, zob. np. B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 60 n.; K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 176 n. oraz cyt. tam literatura.

largo (niezawierające podpisu) oraz dokumenty *sensu stricto*, czyli podpisane przez wystawcę¹⁴.

Definicja dokumentu zawarta w art. 77³ k.c. nie jest pozbawiona wad. Ma ona jednak charakter systemowy i należy ją uwzględniać także w ramach wykładni prawa procesowego. Tym samym pojęciem użytym w prawie cywilnym materialnym i procesowym powinno być co do zasady przypisywane identyczne znaczenie.

2. RODZAJE DOKUMENTÓW W ŚWIETLE PRZEPISÓW PROCESOWYCH

Według art. 243¹ k.p.c. przepisy oddziału Dowód z dokumentów, czyli art. 243¹–257 k.p.c.) stosuje się do dokumentów zawierających tekst, umożliwiając ustalenie ich wystawców. Na podstawie tego przepisu można wyróżnić kilka rodzajów dokumentów.

Przede wszystkim należy wyróżnić dokumenty tekstowe (zawierające tekst), dokumenty nietekstowe oraz dokumenty mieszane. W dokumencie tekstowym informacja jest wyrażona przy użyciu znaków alfanumerycznych zastosowanych zgodnie z regułami językowymi. Są to dokumenty wykorzystywane najczęściej w postępowaniu cywilnym. Dokumenty nietekstowe zawierają informacje utrwalone przy wykorzystaniu form zapisu informacji innych niż tekst. Można wśród nich wyróżnić dokumenty z informacjami utrwalonymi za pomocą obrazu (fotografie, rysunki, szkice, mapy, plany itp.), za pomocą dźwięku (nagrania audialne) albo obrazu i dźwięku (nagrania audiowizualne, czyli filmy). Jest to pojemna grupa dokumentów, które coraz częściej są wykorzystywane w postępowaniach dowodowych z powodu coraz większej dostępności urzędów umożliwiających utrwalanie obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. W nauce zaproponowano, aby dowody te nazywać dowodami multimedialnymi¹⁵.

Oprócz dokumentów tekstowych i nietekstowych należy wyróżnić grupę dokumentów mieszanych (złożonych¹⁶), czyli takich, w których informacja jest utrwalona przy użyciu różnych form zapisu. Są to najczęściej dokumenty zawierające zapis wizualny lub audiowizualny i towarzyszący mu zapis tekstowy (na przykład napisy, tytuły, komentarze lub wyjaśnienia). Do tej kategorii dokumen-

¹⁴ B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 249.

¹⁵ M. Podolska, *Znaczenie dowodów audialnych i wizualnych we współczesnym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Wokół problematyki dowodów i postępowania*, red. J. Bodio, M. Mierzwa, K. Niewęglowski, Lublin 2018, s. 170. Por. też K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1415.

¹⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 210.

tów należy tak zwany protokół elektroniczny z posiedzenia sądowego, który zawiera zapis dźwięku albo obrazu i dźwięku oraz tekst zapisany w adnotacjach.

Warto podkreślić, że kryterium przytoczonego podziału jest forma zapisu (sposób utrwalenia) informacji (tekst, obraz, dźwięk, obraz i dźwięk), a nie sposób (technika) sporządzenia dokumentu. Kserokopia, cyfrowe odwzorowanie (skan) albo wydruk dokumentu tekstowego z punktu widzenia techniki ich sporządzenia są obrazami dokumentu tekstowego. Z punktu widzenia omawianego kryterium są to jednak dokumenty tekstowe, gdyż zawierają one informację ujawnioną za pomocą tekstu, a nie obrazu.

Inny podział dokumentów wynikający z art. 243¹ k.p.c. to podział na dokumenty umożliwiające ustalenie wystawcy oraz dokumenty, co do których nie jest to możliwe. Przepisy o dowodzie z dokumentu tekstowego znajdują zastosowanie tylko wtedy, gdy dokument ten umożliwi ustalenie wystawcy. W tej grupie dokumentów można wyróżnić dokumenty tekstowe zawierające podpis wystawcy oraz dokumenty tekstowe niepodpisane.

Dokumenty podpisane to dokumenty publiczne albo prywatne. Znajdują do nich zastosowanie przepisy ustanawiające domniemania autentyczności lub prawdziwości (art. 252–253 k.p.c.). Dokumenty tekstowe niepodpisane też mogą umożliwiać ustalenie wystawcy na podstawie okoliczności towarzyszących sporządzeniu lub udostępnieniu dokumentu (na przykład adres poczty elektronicznej albo numer telefonu). Do takich dokumentów również należy stosować przepisy o dowodzie z dokumentu z wyjątkiem tych regulacji, które odnoszą się wprost tylko do dokumentów podpisanych (na przykład art. 253 k.p.c.).

3. DOKUMENTY, O KTÓRYCH MOWA W ART. 308 K.P.C.

W art. 308 k.p.c. unormowano czynności dotyczące dowodów z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹, w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Przepis ten znajduje zastosowanie do dokumentów „w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku”. Określenie „w szczególności” wskazuje, że jest to katalog przykładowy (otwarty¹⁷) i odgrywa trojaką rolę.

Po pierwsze, przepis art. 308 k.p.c. dotyczy dokumentów tekstowych, co do których nie jest możliwe ustalenie wystawcy. Należą one bowiem do dokumentów „innych niż wymienione w art. 243¹⁷” k.p.c. Ponadto przepis ten, poza dokumentami nietekstowymi, dotyczy też dokumentów mieszanych (złożonych)¹⁸.

¹⁷ Taki pogląd przyjęto w orzecznictwie jeszcze przed zmianą tego przepisu (wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 19 grudnia 2014 r., I ACa 637/14, LEX nr 1602874; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 24 września 2014 r., I ACa 404/14, LEX nr 1527073). Zob. też K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 209.

¹⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1404–1405.

Po drugie, określenie to nadaje omawianej regulacji charakter ogólny. Przepis ten może być stosowany do różnych rodzajów dokumentów (innych niż wymienione w art. 243¹ k.p.c.), bez względu na sposób utrwalenia informacji i jest neutralny technologicznie¹⁹.

Po trzecie, przepis ten jest uniwersalny (ponadczasowy), gdyż może być stosowany w przyszłości także do dokumentów nietekstowych sporządzonych z wykorzystaniem ewentualnych (nowych) form zapisu informacji. Jest on przykładem wzorcowej i elastycznej regulacji dotyczącej informatyzacji postępowania cywilnego²⁰.

W rezultacie zbiór środków dowodowych, do których znajduje zastosowanie art. 308 k.p.c., jest bardzo szeroki. Są to wszystkie dokumenty (nośniki informacji umożliwiające zapoznanie się z jej treścią) niebędące dokumentami tekstowymi umożliwiającymi ustalenie wystawcy²¹. Zestawienie przepisów art. 243¹ k.p.c. i art. 308 k.p.c. prowadzi do wniosku, że przepisy o dowodzie z dokumentu (art. 243¹ k.p.c. i następne) są stosowane wprost tylko do wąskiej grupy dokumentów. W odniesieniu do wszystkich pozostałych dokumentów (także mieszanych) znajduje zastosowanie art. 308 k.p.c.

4. NIEKTÓRE RODZAJE DOKUMENTÓW, O KTÓRYCH MOWA W ART. 308 K.P.C.

4.1. DOKUMENTY TEKSTOWE, KTÓRE NIE UMOŻLIWIAJĄ USTALENIA WYSTAWCY

Do tej kategorii należą wszelkie dokumenty w postaci papierowej lub elektronicznej, na podstawie których nie da się zidentyfikować wystawcy. Są to między innymi anonimy, plakaty, niektóre afisze lub ulotki oraz niektóre wiadomości przesyłane za pośrednictwem komunikatorów, o ile nie można ustalić ich autora (nadawcy). Do tej kategorii należą dokumenty niezawierające podpisu ani innych oznaczeń pozwalających na zidentyfikowanie wystawcy.

Identyfikacja wystawcy dokumentu może mieć charakter bezpośredni lub pośredni²². Identyfikacja bezpośrednia polega na ustaleniu wystawcy na podstawie treści dokumentu (na przykład autor dokumentu jest w nim wymieniony albo dokument jest opatrzony jego podpisem). W pozostałych przypadkach (identyfikacja pośrednia) może okazać się konieczne uwzględnienie okoliczności

¹⁹ M. Krakowiak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, s. 828.

²⁰ Por. K. Markiewicz, *Informatyzacja postępowania cywilnego — de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29.9.2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 426.

²¹ M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przeгляд Sądowy” 2017, nr 2, s. 65.

²² D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 65.

towarzyszących wystawieniu dokumentu, co oznacza, że identyfikacja wystawcy może wymagać przeprowadzenia innych dowodów niż sam dokument. W tym celu może okazać się konieczne ustalenie adresu e-mail, z którego wysłano wiadomość, numeru telefonu, z którego wysłano SMS, konta użytkownika w komunikatorze internetowym, konta na portalu społecznościowym, konta w banku lub sklepie internetowym, a nawet zeznania świadków lub stron obecnych przy sporządzeniu dokumentu albo weryfikacja wydruku w odpowiednim systemie teleinformatycznym²³. Dopiero wtedy, gdy na podstawie tych okoliczności nie jest możliwe ustalenie wystawcy, dokument tekstowy może być zakwalifikowany do grupy dokumentów, o których mowa w art. 308 k.p.c. Oznacza to, że na etapie zgłoszenia dowodu z takiego dokumentu strona nie wie, według jakich przepisów dowód ten zostanie przeprowadzony²⁴. Nie zagraża to jednak możliwości dochodzenia praw lub obrony praw przez stronę. Sąd musi natomiast elastycznie podchodzić do określania sposobu przeprowadzania tych środków dowodowych, które wywołują wątpliwości interpretacyjne, i modyfikować swoje czynności w zależności od ustaleń poczynionych na skutek przeprowadzenia innych środków dowodowych²⁵.

Moc dowodowa i wiarygodność dokumentów tekstowych, które nie umożliwiają ustalenia wystawcy, zazwyczaj jest niewielka, ale nie oznacza to, że są to niedopuszczalne środki dowodowe. Niepodpisany dokument (na przykład anonimowy list, anonimowa wiadomość e-mail, kserokopia, wydruk itp.) może być dowodem w postępowaniu przed sądem²⁶. Anonim odpowiada definicji dokumentu z art. 77³ k.c., ponieważ pojęcie to obejmuje także niepodpisane nośniki informacji umożliwiające zapoznanie się z jej treścią. Brak podpisu powoduje jedynie, że anonim nie może być przedmiotem dowodu z dokumentu w rozumieniu art. 243¹ k.p.c., bo nie jest możliwe ustalenie jego wystawcy, a przesłanka ta, oprócz wyposażenia dokumentu w treść, jest obligatoryjna odnośnie do tej kwalifikacji. Dowód z anonimu powinien być przeprowadzony na podstawie art. 308 k.p.c.²⁷

²³ J. Widło, *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy*, s. 99.

²⁴ M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, s. 72.

²⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1405.

²⁶ Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, „Palestra” 2022, nr 5, s. 118 n.; K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 197; M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, s. 75; D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, s. 208.

²⁷ Za dyskusyjne należy uznać wypowiedzi, według których anonim nie stanowi i nie może stanowić żadnego dowodu w sprawie rozpoznawanej przez organy wymiaru sprawiedliwości, gdyż z istoty swojej jest zjawiskiem niemoralnym, nieakceptowanym przez społeczeństwo i jako taki nie może być nigdy i w żadnym kontekście brany pod uwagę przez sąd (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 1980 r., II URN 171/80, OSP 1981, nr 7–8, poz. 126). Podobnie należy ocenić pogląd o niedopuszczalności dowodów z anonimowych dokumentów tekstowych i dopuszczalności dowodu z dokumentu nietekstowego (np. nagrania dźwiękowego lub audiowizualnego), którego

Dotyczy to także elektronicznego dokumentu zawierającego tekst w razie niemożności ustalenia jego wystawcy. Przypisanie takiemu dokumentowi statusu anonimu nie jest cechą trwałą, lecz co najwyżej można ją potraktować jako tymczasową i niepermanentną²⁸.

4.2. KOPIE, WYDRUKI I ODPISY DOKUMENTÓW TEKSTOWYCH

Wtórniki dokumentów tekstowych (na przykład kserokopia²⁹ umowy, jej fotokopia lub skan) należą do dokumentów, do których stosuje się art. 308 k.p.c. Kserokopia podpisanego dokumentu papierowego jest dowodem istnienia tego dokumentu. Kserokopia zazwyczaj nie umożliwia ustalenia jej wystawcy (chyba że zamieści on stosowną informację o sporządzeniu kserokopii). Może być ona dowodem istnienia i treści dokumentu umożliwiającego albo uniemożliwiającego ustalenie wystawcy. Przepis art. 308 k.p.c. znajduje zatem zastosowanie do kopii (kserokopii, fotokopii itp.) dokumentów tekstowych³⁰.

Przepisu art. 308 k.p.c. nie stosuje się do odpisów takich dokumentów tekstowych, które umożliwiają ustalenie wystawcy. Strona może złożyć, zamiast orygi-

wystawcy nie można ustalić (A. Mendrek, *Dokumenty tekstowe (art. 243¹ k.p.c.) i inne dokumenty (art. 308 k.p.c.)*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017, LEX). Dowody z takich dokumentów należy traktować identycznie i uznać, że są one dopuszczalne, a ich anonimowy charakter ma znaczenie w ramach oceny ich mocy dowodowej i wiarygodności.

²⁸ Więcej Ł. Błaszczak, *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, s. 118 n.

²⁹ Przed wejściem w życie przepisu art. 77³ k.p.c. dopuszczalność dowodu z kserokopii była przedmiotem dyskusji. Według jednego ze stanowisk kserokopie niepotwierdzone „za zgodność z oryginałem” nie mają mocy dowodowej; nie mogą być uznane za środek dowodowy, o którym mowa w art. 308 k.p.c. (postanowienie SN z dnia 27 lutego 1997 r., III CKU 7/97, Legalis; wyrok SN z dnia 25 kwietnia 2002 r., I CKN 1572/99, Legalis; wyrok SN z dnia 14 lutego 2007 r., II CSK 401/06, Legalis; wyrok SN z dnia 10 lipca 2009 r., II CSK 65/09, Legalis; wyrok SA w Warszawie z dnia 12 kwietnia 2013 r., I ACa 1163/12, Legalis). Uznawano też, że fotokopie dokumentów, bez stwierdzenia ich zgodności z oryginałem, nie są dokumentami w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego i zbędna albo nawet niedopuszczalna jest analiza ich treści i formy. Nie są to dowody, które mogą być poddane takiej analizie (wyrok SN z dnia 7 lipca 2004 r., I CK 32/04, Legalis). Zgodnie z odmiennym poglądem, niepoświadczona kserokopia, podobnie jak zdigitalizowany dokument papierowy, to inny środek dowodowy na podstawie art. 308 k.p.c., który może być wykorzystany w postępowaniu cywilnym (np. J. Widło, *Charakter prawny digitalizacji dokumentów w postępowaniu cywilnym. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Informatyzacja postępowania sądowego i administracji publicznej*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2010, s. 164–165; B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 184–185; K. Markiewicz, *Inne środki dowodowe*, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 786). W aktualnym stanie prawnym nie budzi wątpliwości, że kserokopia, fotokopia albo cyfrowe odwzorowanie dokumentu papierowego to dokumenty, które mogą być dowodem w postępowaniu cywilnym.

³⁰ K. Markiewicz, *Dokumenty i ich wtórniki w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 469 i cyt. tam literatura.

nału, odpis dokumentu, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (art. 129 k.p.c.). Odpis dokumentu poświadczony w ten sposób ma moc równą oryginałowi. Nie zachodzi wtedy potrzeba stosowania art. 308 k.p.c. Moc oryginału mają też wydruki (sporządzone samodzielnie) tekstowych dokumentów elektronicznych, o ile przepis ustawy przyznaje im taki walor³¹. Do tych wydruków nie stosuje się art. 308 k.p.c.³²

Jeżeli strona składa (jako dowód) kserokopię, wydruk albo odwzorowanie cyfrowe dokumentu tekstowego (umożliwiającego ustalenie wystawcy) poświadczony za zgodność z oryginałem, ale bez zachowania powyższych warunków poświadczenia urzędowego (na przykład własnoręcznie podpisane oświadczenie o zgodności kserokopii z oryginałem dokumentu) to dowód z takiego dokumentu przeprowadza się zgodnie z art. 243¹ k.p.c. i następnymi³³.

Przepis art. 308 k.p.c. znajduje też zastosowanie do urzędowo poświadczonego odpisu dokumentu tekstowego, który nie umożliwia ustalenia wystawcy (na przykład odpisu planu albo wyrysu z mapy).

4.3. DOKUMENTY ZAWIERAJĄCE ZAPIS OBRAZU

Do tej grupy należą dokumenty mające postać tradycyjną (papierową) lub elektroniczną, zawierające informację utrwaloną jako obraz. Są to między innymi fotografie, rysunki, szkice, plany, mapy, wykresy, elektroencefalogramy lub elektrokardiogramy (na przykład zawarte w dokumentacji medycznej). Dowody te przedstawiają określone przedmioty, zdarzenia albo stany. W niektórych sprawach są to dowody konieczne³⁴.

Możliwe jest też istnienie dokumentów o charakterze mieszanym (złożonym), to jest zawierających zapis obrazu i tekstu. Przykładem są wydruki stron internetowych (tak zwane zrzuty zawartości ekranu). Są to obrazy treści zwizualiz-

³¹ Por. np. art. 4 ust. 4aa ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. z 2022 r. poz. 1683.

³² Więcej na temat wydruku w postępowaniu dowodowym A. Kościółek, *Dopuszczalność wydruku komputerowego jako dowodu w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztymiler, M. Różański, Olsztyn 2014, s. 61; M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, s. 70 n.

³³ Więcej B. Kaczmarek-Templin, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 551; S. Pawelec, B. Trętowski, *Strona internetowa jako źródło dowodowe*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2011, nr 7, s. 42.

³⁴ W sprawach, w których jest dokonywany podział nieruchomości, podział ten musi być uwidoczniiony na planie sporządzonym zgodnie z zasadami oznaczania nieruchomości w księgach wieczystych (uchwała SN z dnia 15 grudnia 1969 r., III CZP 12/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 39).

zowanej w przeglądarce internetowej³⁵. W zakresie oceny tekstu zamieszczonego na stronie internetowej należy stosować przepisy o dowodzie z dokumentu, w zakresie zaś oceny obrazu — o dowodzie z oględzin³⁶. Takie wydruki są dowodami, o których mowa w art. 308 k.p.c. W piśmiennictwie przedstawiono pogląd, według którego do takich wydruków należy stosować art. 309 k.p.c.³⁷ Wydruki te są jednak dokumentami, czyli dowodami nazwanymi. Przepis art. 309 k.p.c. dotyczy „innych dowodów”, czyli dowodów nienazwanych.

W odniesieniu do stron internetowych wskazuje się na ich ulotność, zmienność, możliwość zmiany zawartych na nich zapisów, w tym przez osoby nieuprawnione, oraz często anonimowość, mogą dawać pole do nadużyć i tym samym rodzić nieufność co do zawartych na nich informacji³⁸. Wydruk zawiera odzwierciedlenie aktualnego widoku ekranu, też może być spreparowany i powinien mieć znaczenie pomocnicze. Zasadnicze znaczenie powinien mieć dowód z treści strony internetowej (na przykład z informacji zawartej w portalu społecznościowym) przeprowadzony w formie, w której ta treść faktycznie występuje³⁹. Warunkiem jest jednak zgłoszenie wniosku o przeprowadzenie tego dowodu (a nie dowodu z wydruku), chyba że zachodzą podstawy do dopuszczenia tego dowodu z urzędu.

4.4. DOWODY Z NAGRAŃ AUDIALNYCH I AUDIOWIZUALNYCH

Dowody z nagrań (zapisów) dźwięku albo obrazu i dźwięku powinny być dostarczone sądowi w postaci elektronicznej (na informatycznym nośniku danych)⁴⁰.

Strony nierzadko przedkładają również pisemne stenogramy (stenopisy) nagranych rozmów. Są one dokumentami pomocniczymi, których celem jest ułatwienie posługiwania się zapisami. Dowodami są jednak zapisy dźwięku albo obrazu i dźwięku.

Większe znaczenie praktyczne ma oznaczanie w pismach procesowych konkretnej części zapisu, która dotyczy spornego faktu. Wymóg taki przewidziano jedynie w postępowaniu apelacyjnym i dotyczy on spraw, w których sąd pierwszej instancji sporządził protokół elektroniczny. Według art. 368 § 1³ k.p.c., powołując fakt wykazany dowodem utwalonym za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk

³⁵ Więcej S. Pawelec, B. Trętowski, *Strona internetowa jako źródło dowodowe*, s. 40–41.

³⁶ J. Misztal-Konecka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, s. 1319.

³⁷ P. Feliga, komentarz do art. 309 k.p.c., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis, teza nr 7.

³⁸ A. Laskowska-Hulisz, *Projektowane zmiany przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowania dowodowego*, [w:] *Ku lepszemu prawu — dyskurs nauki i praktyki. Uwagi na tle ostatnich zmian legislacyjnych w zakresie prawa cywilnego i procedury cywilnej*, red. I. Kunicki, A. Antkiewicz, Sopot 2015, s. 48.

³⁹ W. Bijas, *Dowody z Facebooka w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 30.

⁴⁰ Odrębnym zagadnieniem jest legalność takich dowodów, ale problematyka ta wykracza poza zakres niniejszego opracowania.

albo obraz i dźwięk, należy oznaczyć część zapisu dotyczącą tego faktu. W nauce podniesiono, że (mimo braku wyraźnej regulacji) ten wymóg należy stosować także do dowodów utrwalonych za pomocą urządzenia rejestrującego obraz, dźwięk albo obraz i dźwięk wskazanych w apelacji⁴¹. K. Flaga-Gieruszyńska zauważa, że powinien być on stosowany także w odniesieniu do wniosków dowodowych zgłaszanych w trakcie postępowania przed sądem pierwszej instancji⁴². W razie zgłoszenia dowodu z długiego zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku takie oznaczenie miejsca zapisu ułatwia i przyspiesza zapoznanie z jego relewantną częścią.

5. CZYNNOCI DOWODOWE WEDŁUG ART. 308 K.P.C.

W art. 308 k.p.c. przewidziano, że dowody z omawianych dokumentów sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Odpowiednie stosowanie przepisów oznacza stosowanie niektórych regulacji wprost, innych z modyfikacjami uwzględniającymi specyfikę określonego rodzaju dokumentu oraz niestosowanie niektórych unormowań⁴³.

Oględziny dokumentu, o którym mowa w art. 308 k.p.c., polegają za zapoznaniu się z dokumentem przy wykorzystaniu zmysłów wzroku, słuchu lub dotyku (na przykład obejrzenie nagrania wideo albo odsłuchanie zapisu dźwięku). Odnosnie do dokumentów w postaci tradycyjnej oględziny polegają na bezpośrednim zapoznaniu się z dokumentem. Oględziny dokumentu elektronicznego mają charakter pośredni, treść dokumentu jest zwizualizowana wskutek przetworzenia zapisu elektronicznego za pomocą określonego oprogramowania. Dokument elektroniczny składa się z kodu zapisanego ciągiem liczb, a jego wizualizacja jest konsekwencją przetworzenia tego kodu⁴⁴.

Zapoznanie się z dokumentem to przede wszystkim poznanie informacji (treści) utrwalonej w dokumencie. Przeprowadzenie dowodu z takiego dokumentu mającego postać elektroniczną wymaga jego oględzin, czyli odtworzenia zapisu i poznania jego treści zmysłami⁴⁵.

⁴¹ M. Michalska-Marciniak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembrzusi, t. 1, Warszawa 2020, s. 833.

⁴² K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1405.

⁴³ J. Nowacki, *Analogia legis*, Warszawa 1996, s. 135–146.

⁴⁴ Por. Z. Woźniak, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 21, s. 1347. Wskazuje się też na potrzebę rozróżnienia treści dokumentu (zawartości intelektualnej) oraz cech zewnętrznych dokumentu (nośnika w wypadku dokumentów elektronicznych), przy czym przedmiotem oględzin mogą być tylko cechy zewnętrzne lub nośnik dokumentu, a nie jego treść (więcej B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 170–171).

⁴⁵ Z. Woźniak, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1347.

Ogłędziny polegają też na zapoznaniu się z cechami (właściwościami) dokumentu (analiza techniczna dokumentu⁴⁶). W przypadku dokumentu w postaci papierowej (na przykład planu lub fotografii) dotyczy to tak zwanych cech zewnętrznych dokumentu, czyli takich, które nie są treścią (informacją) dokumentu (stan nośnika, jego uszkodzenia, rodzaj środka piszącego) albo są z nią powiązane pośrednio (dopiski, skreślenia, ślady usuwania treści). Ogłędziny dokumentu w postaci elektronicznej obejmują zapoznanie się z cechami (właściwościami) nośnika⁴⁷ (data utworzenia lub modyfikacji, autor i inne) oraz cechami samego zapisu (zauważalne ślady ingerencji w treść dokumentu w postaci przerw zapisu wideo świadczących o montowaniu nagrania itp.). Analiza techniczna jest istotna dla oceny mocy dowodowej i wiarygodności dokumentów audialnych i wizualnych, gdyż są one podatne na ingerencję (manipulowanie, zniekształcanie, przetwarzanie, preparowanie)⁴⁸.

Do dowodów unormowanych w art. 308 k.p.c. może znaleźć zastosowanie większość przepisów o ogłędzinach. Ogłędziny dokumentu mogą odbyć się bez udziału lub z udziałem biegłych, a stosownie do okoliczności — również w połączeniu z przesłuchaniem świadków (art. 292 k.p.c.). Jeżeli dokument znajduje się w posiadaniu osoby trzeciej, sąd może zobowiązać ją do dostarczenia dokumentu do sądu. Jeżeli jednak ogłędziny mają być dokonane w miejscu, w którym przedmiot się znajduje, osoba trzecia powinna być wezwana w terminie ogłędzin i zobowiązana do ułatwienia dostępu do przedmiotu (art. 293–294 k.p.c.). Zgodnie z art. 295 k.p.c. osoba trzecia w ciągu dni trzech od doręczenia jej wezwania może z ważnych przyczyn żądać od sądu wzywającego zaniechania ogłędzin. Sąd przystępuje do ogłędzin dopiero po rozpoznaniu żądania osoby trzeciej. Jeżeli ta osoba bez uzasadnionych przyczyn nie zastosowała się do zarządzeń w przedmiocie ogłędzin, sąd skáže ją na grzywnę. Z art. 297 k.p.c. wynika, że osoba trzecia wezwana na termin ogłędzin ma prawo żądać zwrotu wydatków koniecznych związanych ze stawiennictwem w sądzie oraz wynagrodzenia za utratę zarobku na równi ze świadkiem, a ponadto zwrotu wydatków połączonych z dostarczeniem przedmiotu ogłędzin.

Bardziej problematyczne jest ustalenie zakresu przepisów o dowodzie z dokumentu, które znajdują zastosowanie do dowodów wymienionych w art. 308 k.p.c. W tym zakresie również należy dopuścić możliwość stosowania wprost dość licznej grupy przepisów (na przykład art. 243², art. 248, art. 251, art. 254 i art. 255–257 k.p.c.)⁴⁹.

⁴⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1414.

⁴⁷ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 170–171.

⁴⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 211.

⁴⁹ Por. K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1405.

Ważne znaczenie praktyczne ma art. 243² k.p.c., który przewiduje, że dokumenty znajdujące się w aktach sprawy lub do nich dołączone stanowią dowody bez wydawania odrębnego postanowienia. Pomijając dowód z takiego dokumentu, sąd wydaje postanowienie. Nie jest zatem konieczne wydawanie postanowienia o dopuszczeniu dowodu z dokumentów, o których mowa w art. 308 k.p.c. Wprawdzie przepis art. 243² k.p.c. nie zwalnia wyraźnie z obowiązku przeprowadzenia oględzin albo przeczytania treści dokumentu na rozprawie, ale taki jest jego cel. Konsekwencją braku postanowienia o dopuszczeniu dowodu z dokumentu jest bowiem zaniechanie tych czynności. Oznacza to, że nie jest też konieczne każdorazowe przeprowadzenie oględzin dokumentu zawierającego na przykład zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Czynności te są jednak uzasadnione wtedy, gdy na przykład są zgłaszane zarzuty dotyczące prawdziwości tego dokumentu, zachodzi spór dotyczący treści zapisu albo strona nie może lub nie umie zapoznać się z tym zapisem (z powodu braku potrzebnych urządzeń albo umiejętności ich obsługi).

Niektóre przepisy o dowodzie z dokumentu mogą być stosowane, ale tylko do niektórych rodzajów omawianych dokumentów. Tytułem przykładu można wskazać przepis art. 250 § 1 k.p.c., który umożliwia posłużenie się urzędowo poświadczonym odpisem lub wyciągiem z dokumentu znajdującego się w aktach organów lub podmiotów, o których mowa w art. 244 § 1 i 2 k.p.c. Można stosować ten przepis tylko w odniesieniu do dokumentu w postaci papierowej (tekstowego, który nie umożliwia ustalenia wystawcy). W wypadku dokumentu mającego postać elektroniczną nie da się sporządzić odpisu dokumentu, ale tylko jego kolejny egzemplarz (będący kolejnym oryginałem dokumentu).

6. MOC DOWODOWA DOKUMENTÓW, O KTÓRYCH MOWA W ART. 308 K.P.C.

Nie jest jasne, czy do dokumentu nietekstowego mającego postać elektroniczną można stosować domniemania prawdziwości (autentyczności) i wiarygodności dokumentu przewidziane w art. 252 k.p.c. i 253 k.p.c. Zgodnie z tymi przepisami strona, która zaprzecza prawdziwości dokumentu urzędowego albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenia organu, od którego dokument ten pochodzi, są niezgodne z prawdą, powinna okoliczności te udowodnić. Jeżeli strona zaprzecza prawdziwości dokumentu prywatnego albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenie osoby, która je podpisała, od niej nie pochodzi, obowiązana jest okoliczności te udowodnić. Jeżeli jednak spór dotyczy dokumentu prywatnego pochodzącego od innej osoby niż strona zaprzeczająca, prawdziwość dokumentu powinna udowodnić strona, która chce z niego skorzystać. Nie ma przeszkód, aby domniemania te stosować także do dokumentów zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku oraz dokumentów o charakterze mieszanym, sporządzonych przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich

działania albo przez inne podmioty w zakresie zleconych im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej (art. 244 § 1 i 2 k.p.c.). Tytułem przykładu można wskazać protokół elektroniczny sporządzony przez sąd. Protokół ten spełnia kryteria stawiane dokumentom urzędowym⁵⁰. Na podstawie art. 252 k.p.c. w zw. z art. 308 k.p.c. korzysta on z domniemania prawdziwości i wiarygodności. Domniemanie to oznacza, że przebieg posiedzenia był dokładnie taki, jaki został utrwalony w protokole elektronicznym⁵¹. Ciężar udowodnienia okoliczności przeciwnych spoczywa zatem na tej stronie, która zaprzecza prawdziwości lub wiarygodności tego dokumentu urzędowego.

Do dokumentów prywatnych zawierających na przykład zapis obrazu i dźwięku (jak nagranie oświadczenia woli lub wiedzy wystawcy) też znajduje zastosowanie domniemanie prawdziwości (autentyczności) tego dokumentu (art. 253 k.p.c.), pod warunkiem że są one podpisane przez wystawcę (na przykład przy użyciu kwalifikowanego podpisu elektronicznego)⁵².

PODSUMOWANIE

Zakres wykorzystania dowodów multimedialnych stale się rozszerza w związku z rozwojem technologicznym. Z upływem czasu utrwalanie czynności (choćby pomocnicze) za pomocą zapisów audiowizualnych stanie się standardem (na przykład testamenty audiowizualne). Łatwość i szybkość ich sporządzenia doprowadzi zapewne do wykorzystywania zapisu obrazu i dźwięku w celu utrwalania innych czynności prawnych w sposób zastępujący tradycyjne formy czynności. Nie ma przeszkód, aby zapis tekstowy został zastąpiony zapisem audio-wideo w celu zachowania i odtworzenia treści oświadczeń woli stron umowy. Nietrudno wyobrazić sobie nawet akt notarialny utrwalony w postaci nagrania obrazu i dźwięku, który zawiera oświadczenia stron oraz czynności notariusza, sygnowane kwalifikowanymi podpisami elektronicznymi stron i notariusza. Takie dokumenty umożliwiłyby nie tylko ustalenie treści oświadczeń stron umowy, lecz zawierałyby także dodatkowe informacje przydatne w trakcie badania ważności czynności prawnych (na przykład czy strona znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli). Tego rodzaju dokumenty w przyszłości mogą stać się podstawą wpisu we właściwych rejestrach (na przykład w księgach wieczystych albo innych rejestrach sądowych).

Już obecnie dowody z dokumentów nietekstowych (audialne lub audiowizualne) należy traktować jako zrównane z dowodami z tradycyjnych dokumentów.

⁵⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2008 r., I CSK 225/08, LEX nr 560502. Zob. też K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 194; J. Wiślo, *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy*, s. 100.

⁵¹ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, s. 523.

⁵² Por. J. Wiślo, *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy*, s. 93, 101.

Nie mogą być one uznawane *a limine* za dowody o mniejszej mocy dowodowej lub wiarygodności niż dokumenty w postaci papierowej. Wykładnia przepisów procesowych nie powinna prowadzić do różnicowania dowodów z dokumentów ze względu na formę zapisu (na przykład zapis wideo, a nie zapis tekstowy). Różnice dotyczą sposobu przeprowadzenia dowodów, ale nie powinny odnosić się do ich mocy dowodowej. W tym zakresie przepisy procesowe ustanawiają jednakowe standardy (na przykład w związku z podpisaniem dokumentu albo brakiem podpisu) dla dowodów z dokumentów.

DOCUMENTARY EVIDENCE IN ACCORDANCE WITH THE ART. 308 OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURE

Summary

A document is a carrier of information that allows one to get acquainted with its content. The information may be recorded in the document in the form of an image, sound or both image and sound. Article 308 of the Code of Civil Procedure concerns the possibility of taking evidence from such documents. The provisions on visual inspection and documentary evidence applies to this kind of evidence. Regulations do not determine any other legal differences between these documents and traditional documents containing text.

Keywords: evidence from an electronic document, multimedia means, audio and audiovisual evidence

BIBLIOGRAFIA

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932.
- Bijas W., *Dowody z Facebooka w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 25–32.
- Błaszczak Ł., *Czy anonim może być dowodem w procesie cywilnym?*, „Palestra” 2022, nr 5, s. 118–130.
- Ereciński T., *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 75–95.
- Feliga P., komentarz do art. 309 k.p.c., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *System postępowania cywilnego, t. 2. Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 248–259.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 545–554.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System Postępowania Cywilnego, t. 2. Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.

- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Knoppek K., [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Knoppek K., *Wydruk z komputera jako dowód w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 2, s. 54–60.
- Kościółek A., *Dopuszczalność wydruku komputerowego jako dowodu w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztuchmiller, M. Różański, Olsztyn 2014, s. 61–69.
- Krakowiak M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Góra-Błaszczkowska, t. 1, Warszawa 2016.
- Laskowska-Hulisz A., *Projektowane zmiany przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowania dowodowego*, [w:] *Ku lepszemu prawu — dyskurs nauki i praktyki. Uwagi na tle ostatnich zmian legislacyjnych w zakresie prawa cywilnego i procedury cywilnej*, red. I. Kunicki, A. Antkiewicz, Sopot 2015, s. 31–51.
- Markiewicz K., *Dokumenty i ich wótrniki w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 461–476.
- Markiewicz K., *Informatyzacja postępowania cywilnego — de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29.9.2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 403–440.
- Markiewicz K., *Inne środki dowodowe*, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Mendrek A., *Dokumenty tekstowe (art. 243¹ k.p.c.) i inne dokumenty (art. 308 k.p.c.)*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017, LEX.
- Michalska-Marciniak M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, t. 1, Warszawa 2020.
- Misztal-Konecka J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Marciniak, K. Pia-secki, t. 1, Warszawa 2016.
- Nowacki J., *Analogia legis*, Warszawa 1996.
- Pawelec S., Trętowski B., *Strona internetowa jako źródło dowodowe*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2011, nr 7, s. 40–44.
- Podolska M., *Znaczenie dowodów audialnych i wizualnych we współczesnym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Wokół problematyki dowodów i postępowania*, red. J. Bodio, M. Mierzwa, K. Niewęglowski, Lublin 2018, s. 167–176.
- Rusiński M., *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle nowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2, s. 61–76.
- Sieńko M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, t. 2, Warszawa 2015.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w prawie prywatnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2013 (numer specjalny), s. 13–16.
- Widło J., *Dowód z dokumentu nieobejmującego podpisu wystawcy (w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 9, s. 81–104

- Woźniak Z., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Zedler F., *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ius est a Iustitia Appellatum. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 562–572.

KATARZYNA WRĘCZYCKA

Sąd Okręgowy we Wrocławiu

DOWODY ELEKTRONICZNE W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Abstrakt: W artykule dokonano analizy pojawiających się w praktyce sądowej problemów związanych z przedstawianiem w toku postępowania cywilnego przed sądem dokumentów sporządzonych w formie cyfrowej. Wprowadzone kilka lat temu do kodeksu postępowania cywilnego oraz kodeksu cywilnego regulacje zdefiniowały nowe pojęcie dokumentu niewymagającego pisemnej formy z podpisem wystawcy. Szczególne uwagi zostały poświęcone umowom o kredyt konsumencki zawierającym na odległość i weryfikacji tożsamości osób wymaganej do udowodnienia, że umowa została zawarta, jak też ciężarowi dowodu. Problemy związane z metodami prezentowania dokumentów elektronicznych w postępowaniu sądowym prowadzą do wniosku, że dalsze uregulowania powinny być dodane do kodeksu postępowania cywilnego.

Słowa kluczowe: dowód elektroniczny, postępowanie cywilne, dokument, nośnik informacji, wydruk komputerowy, ocena dowodów, ciężar dowodu, identyfikacja wystawcy

WPROWADZENIE

Aktualnym problemem, znajdującym odzwierciedlenie także w postępowaniu dowodowym, jest coraz powszechniejsza informatyzacja życia społecznego i wynikający stąd rozwój nowych technologii, używanych w szczególności w procesie zawierania umów na odległość. Postępowanie dowodowe w sprawie cywilnej obejmuje wówczas obowiązek wykazania, że umowa w formie elektronicznej została zawarta przez konkretny podmiot pozwany w sprawie. Często też informacje mające znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy zawarte są w wiadomościach e-mail, SMS, zapisach na stronach internetowych czy też dyskach komputerów, a dowody w postępowaniu cywilnym są to swego rodzaju dowody elektroniczne bądź też odzwierciedlające ich zapisy wydruki komputerowe. W praktyce sądowej powstają wówczas trudności z jednej strony z zakwalifikowaniem, jakiego typu dowodami są tego rodzaju środki, w szczególności czy można uznać je za dokumenty, z drugiej zaś strony z oceną ich wiarygodności i mocy dowodowej przez pryzmat zastosowania właściwych przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Istotnym problemem jest relacja między dokumentem elektronicznym jako zapi-

sem cyfrowym na nośniku a jego odwzorowaniem w postaci wydruku komputerowego, przedkładanym jako dowód w postępowaniu cywilnym oraz kwalifikacja tego ostatniego jako jednego ze środków dowodowych według kodeksu postępowania cywilnego. Wymóg identyfikacji podmiotu, który złożył oświadczenie w formie elektronicznej, wywołuje liczne problemy odnośnie do podstaw powiązania treści elektronicznych z konkretnym konsumentem oraz ciężaru dowodzenia tej okoliczności. Zagadnienie to występuje często w licznych sprawach o zapłatę na tle sporów z umów o kredyt konsumencki, których przepisy prawa polskiego wprost nie regulują możliwości zawierania umów w formie innej niż pisemna, co wymaga dokonania wykładni na tle prawa europejskiego.

I. DOTYCHCZASOWA REGULACJA PRAWNA

Według stanu prawnego przed mocą ustawy z 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹, nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w systemie prawa cywilnego brakowało legalnej definicji dokumentu, wskutek tego w doktrynie i orzecznictwie utożsamiano ten termin z pojęciem pisemnej formy czynności prawnych uregulowanej w art. 78 k.c., a w konsekwencji za jego konstytutywny element uznawano pisemną formę i opatrzenie podpisem wystawcy. Dokumentem mogły więc być tylko informacje (myśli ludzkie) przekazywane w formie pisemnej (przy użyciu znaków graficznych uporządkowanych w logiczny ciąg pojęć), a za konieczny element uznawano podpis wystawcy².

W dotychczasowym stanie prawnym za dokumenty stanowiące środki dowodowe w postępowaniu cywilnym (art. 244–257 k.p.c.), podlegające przepisom o dowodzie z dokumentu, były uznawane tylko opatrzone podpisem wystawcy. Wszelkie informacje pisemne przekazywane w postaci elektronicznej w e-mailach czy jako SMS lub na stronach WWW, zawierające najwyżej zwykły podpis elektroniczny (klawiaturowy lub PIN), nie stanowiły tym samym dowodu z dokumentu. Powodowało to niemożność uznania za dokument tak zwanych dokumentów wtórnych, jak kserokopie, światłokopie, skany czy wydruki komputerowe. Utrwalona linia orzecnicza Sądu Najwyższego przyjmowała, że tego rodzaju odbitki nie są dokumentem w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego³. Sporne było nawet to, czy pisemne informacje nieopatrzone żadnym podpisem mogą w ogóle być wykorzystane jako dowód w postępowaniu dowodowym, jednak to stanowi-

¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 1311.

² Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2007 r., IV CSK 228/07, OSNC-ZD 2008/3/88.

³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 1994 r., III CZP 37/94, OSNCP 1994, z. 11, poz. 206; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2002 r., I CKN 1280/00, LEX 78358; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2004 r., I CK 32/04, LEX 529692.

sko nie było zasadne. Nawet bowiem w ówczesnym stanie prawnym tego rodzaju środki mogły stanowić dowód podlegający ocenie sądu w trybie art. 308 § 2 k.p.c., przy odesłaniu do przepisów o dowodzie z oględzin i dowodzie z dokumentu. W tamtym stanie prawnym w kodeksie postępowania cywilnego w istocie nie zawarto zamkniętego katalogu środków dowodowych, toteż dopuszczalne było skorzystanie z każdego źródła informacji o faktach istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jeśli tylko nie było to sprzeczne z przepisami prawa. Na tej podstawie nie było jakichkolwiek przeszkód do uznania wydruków komputerowych za „inny środek dowodowy” na gruncie art. 308 k.p.c. i art. 309 k.p.c., gdyż wymieniony tam katalog miał charakter otwarty, a ich moc dowodową należało oceniać zgodnie z ogólnymi zasadami określonymi w art. 233 § 1 k.p.c.⁴ Wymaganie formy pisemnej opatrzonej podpisem nie znajdowało zatem żadnego odniesienia do środków dowodowych w postaci wydruków komputerowych z systemu teleinformatycznego, które ze względu na ich charakter oryginalnie nie mają formy materialnej, podobnie jak wydruki z poczty elektronicznej. Nie zawsze było to przez sądy przyjmowane, niekiedy pojawiało się błędne stanowisko, wedle którego skoro kserokopia czy wydruk komputerowy nie stanowi dokumentu, to w ogóle nie jest dowodem, więc pozostaje poza oceną sądu w ramach postępowania dowodowego.

II. NOWE POJĘCIE DOKUMENTU

W dniu 8 września 2016 roku weszły w życie przepisy, które po raz pierwszy w historii polskiego prawa cywilnego wprowadziły legalną definicję dokumentu, a także nieznaną dotąd w polskim prawie formę dokumentową czynności prawnej (art. 77³, 77², 65¹, 73 § 1 i art. 74 k.c.). Natomiast w dniu 7 listopada 2019 roku weszła w życie szeroka nowelizacja przepisów kodeksu postępowania cywilnego, która objęła również postępowanie dowodowe, w tym dowód z dokumentu (art. 243² k.p.c.). Nowe przepisy wprowadziły zupełnie nową siatkę pojęciową, dającą możliwość zakwalifikowania dowodów elektronicznych jako jednego z podtypów dokumentu.

Aktualnie wprowadzono nowy art. 243¹ k.p.c., który stanowi, że przepisy niniejszego oddziału stosuje się do dokumentów zawierających tekst, umożliwiających ustalenie ich wystawców. Projektodawca wskazywał, że przepis ten służy usunięciu wszelkich przeszkód do stosowania przepisów o dokumentach do dokumentów w postaci elektronicznej zawierających tekst⁵. Według aktualnego brzmienia art. 77³ k.c. dokumentem jest treść, czyli myśl ludzka (informacja) zawarta na nośniku umożliwiającym zapoznanie się z jej treścią. Nastąpiło zatem

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2008 r., I CSK 138/08, LEX nr 548795.

⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 2678, s. 8.

oderwanie definicji dokumentu od pojęcia jej fizycznego nośnika. Sam nośnik dokumentu może mieć różną postać, zarówno papierową, jak i elektroniczną, dopuszczalne zaś są wszystkie nośniki, które umożliwiają zapisanie informacji, a następnie późniejsze ich odtworzenie przez strony i w razie potrzeby sąd. Zgodnie z wiedzą techniczną „nośnik informacji” to urządzenie do przechowywania danych, służące do zbiorowego składowania oraz odczytu zebranych informacji (takie jak pendrive, dysk, serwer, chmura).

Na podstawie art. 74, 76, 77² i 78¹ k.c. wyróżniamy: formę pisemną, formę dokumentową oraz formę elektroniczną. Obecnie tylko w pisemnej formie oświadczenia niezbędne jest „złożenie własnoręcznego podpisu” (art. 78 § 1 k.c.). W wypadku elektronicznej formy oświadczenia niezbędne jest opatrzenie oświadczenia „kwalifikowanym podpisem elektronicznym” (art. 78¹ § 1 k.c.). Z kolei forma dokumentowa oświadczenia nie wymaga żadnego podpisu ani spełnienia jakichkolwiek warunków co do formy tego oświadczenia, ale jednocześnie sposób złożenia oświadczenia musi „umożliwiać ustalenie osoby składającej oświadczenie” (art. 77² k.c.). W każdej formie musi być wiadomo, od kogo ten dokument lub oświadczenie w nim zawarte pochodzi, lub przynajmniej musi istnieć możliwość takiego ustalenia. Wymaga tego minimalny poziom materialnej mocy dowodowej tego dowodu.

III. AKTUALNY STATUS DOKUMENTÓW ELEKTRONICZNYCH

Nowa definicja dokumentu opiera się na szerokim ujęciu pojęcia dokument. Pojęcie dokumentu obecnie nie może być zatem zawężone jedynie do tych dokumentów, które zostały sporządzone w tradycyjnej formie pisemnej. Obecne przepisy o formie dokumentowej nie ustanawiają dla tej grupy dokumentów żadnych wymagań formalnych z wyjątkiem możliwości ustalenia osoby składającej zawarte w dokumencie oświadczenie woli lub wiedzy. Tym samym aktualna istota dokumentu zarówno jako formy wyrażania oświadczeń jego wystawcy, jak i jako źródła dowodowego jest odmienna. Dotychczasowa linia orzecznicza musi być zatem uznana za nieaktualną, jako że tak zwane dokumenty wtórne (kserokopie, wydruki z zapisów komputerowych) mogą stanowić dopuszczalny środek dowodowy w postaci dowodu z dokumentów. Definicja formy dokumentowej i powiązana z nią definicja dokumentu (art. 77² i 77³ k.c.) nie ustanawiają wobec tej grupy dokumentów żadnych wymagań formalnych, z wyjątkiem wymogu, aby istniała możliwość ustalenia osoby składającej zawarte w dokumencie oświadczenie (woli lub wiedzy). Tym samym nie można w obrębie tej grupy dokumentów żądać jakiegokolwiek podpisu wystawcy dokumentu, a tym bardziej podpisu oryginalnego. Oznacza to, że przez dokumenty podlegające przepisom o dowodzie z dokumentu należy rozumieć także grupę dokumentów wtórnych, takich jak kserokopie, światłokopie, skany, wydruki. Traci więc na aktualności dotychczasowa linia orzecznicza Sądu Najwyższego głosząca, że niepotwierdzona podpisem kserokopia nie

jest dokumentem i dlatego nie może zastąpić dokumentu, którego jest odzwierciedleniem⁶. Zauważa się, że to nowe rozumienie charakteru prawnego kserokopii nie w pełni widać w orzecznictwie sądowym, nadal odmawiającym uznania jej za dokument, mogący stanowić źródło dowodowe⁷.

IV. SPOSÓB PRZEPROWADZENIA DOWODU ELEKTRONICZNEGO

Przy jednoznacznej możliwości zakwalifikowania dowodów elektronicznych jako dokumentów problemy praktyczne w postępowaniu cywilnym budzi określenie sposobu zapoznania się z ich treścią przez sąd oraz strony. Dokumenty w postaci elektronicznej mogą bowiem być przedstawione w trzech różnych postaciach — jako dane zapisane na elektronicznych nośnikach informacji, jako wizualizacja na monitorze komputera lub jako wydruk komputerowy. Przytoczone tu przepisy kodeksu cywilnego przesądzają, że dokumentem elektronicznym są tylko dane utrwalone cyfrowo znajdujące się bezpośrednio na nośniku elektronicznym. Projekcja dokumentu na ekranie komputera i jego wydruk są zaś jedynie dokładnym odzwierciedleniem tego zapisu.

Najczęściej spotykana w praktyce sądowej postać przedstawienia treści dokumentów elektronicznych jest wydruk komputerowy jako odzwierciedlenie oświadczeń składanych w postaci elektronicznej czy też treści wyświetlanych na stronach internetowych tworzonych przez zapis cyfrowy i w taki też sposób dokumentowanych. Poza wydrukami zawartości stron internetowych jako dowody składane są wydruki zawierające treść korespondencji elektronicznej (z poczty elektronicznej lub z innych komunikatorów). Jest to obecnie dokument wyrażający formę dokumentową, przynależny do grupy dokumentów prywatnych. Skoro nie zostały one opatrzone podpisem własnoręcznym lub elektronicznym, to nie korzystają z domniemań właściwych dokumentowi prywatnemu w postaci domniemania autentyczności oraz domniemania, że osoba, która pod dokumentem się podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie (art. 245 i 253 k.p.c.). Nie powstaje tu zatem możliwość przyjęcia, że z samego faktu przedłożenia określonego dokumentu wypływa wniosek o pochodzeniu zawartego w nim oświadczenia od podmiotu wskazanego jako wystawca. Podlegają one ocenie sądu zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów i mogą być podstawą do czynienia ustaleń faktycznych przez sąd. Niewątpliwie ocena ta musi być dokonana z więk-

⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 1994 r., III CZP 37/94, OSNCP 1994/11, poz. 206; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2002 r., I CKN 1280/00, LEX nr 78358, i 7 lipca 2004 r., I CK 32/04, LEX nr 529692.

⁷ K. Knoppek, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 1145 i powołane tam orzecznictwo; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 22 lutego 2019 r., I AGa 367/18, LEX 2712216; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 października 2018 r., III AUa 261/17, LEX nr 2718279.

szą ostrożnością, a moc dowodowa może okazać się mniejsza niż dokumentów sporządzonych w formie pisemnej. Jakkolwiek nie można przyjąć, że oświadczenie zawarte w wydruku komputerowym jest zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, to należy przyjąć, że przedmiotowy środek dowodowy świadczy o istnieniu zapisu komputerowego określonej treści w chwili dokonywania wydruku⁸. Jako możliwą kwalifikację takiego źródła dowodowego proponuje się niekiedy także kwalifikację jako obrazu dokumentu (sporządzonego w formie elektronicznej czy dokumentowej) w rozumieniu środka dowodowego unormowanego w art. 309 k.p.c., na okoliczność bądź istnienia oryginalnego dokumentu, bądź istnienia dokumentu o oryginalnej treści.

W doktrynie wskazuje się, że jeśli zaistnieje potrzeba zapoznania się przez sąd i uczestników postępowania bezpośrednio z zapisem elektronicznym, istotnym mankamentem nowelizacji jest niezawarcie w niej sposobów postępowania przez sąd z dokumentami innymi niż papierowe, techniki zapoznawania się z nimi i ich przechowywania⁹. W szczególności brak regulacji odnośnie do tego, na jakich i do kogo należących urządzeniach (do sądu czy też stron) dokument elektroniczny powinien być odtworzony, czy miałby być przechowywany w systemie teleinformatycznym sądu, czy też na nośniku składanym do akt. Zasadne są zgłaszane w związku z tym postulaty *de lege ferenda* wprowadzenia do kodeksu postępowania cywilnego szczegółowej regulacji dokumentów elektronicznych. Wskazuje się także na zagrożenie dokonywaniem ingerencji w zapisy na nośniku elektronicznym w związku z tym, że dokumenty elektroniczne dość często pojawiają się w obrocie elektronicznym i są sobie przesyłane przez użytkowników drogą elektroniczną. Generuje to możliwość dokonywania manipulacji i fałszowania samej zawartości dokumentu, jak też osoby nadawcy. Należy jednak przyjąć, że taka możliwość nie może być powodem do odmowy *a priori* mocy i wiarygodności dowodom elektronicznym, a konieczność badania tej kwestii przez sąd powstanie dopiero w razie zgłoszenia stosownego zarzutu. Dowód takiej modyfikacji powinien obciążać jednak stronę, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Wówczas dopiero konieczne może się stać zapoznanie przez sąd z dowodem w takiej formie, w jakiej został utworzony, a zatem cyfrowej. W większości spraw, przy braku zarzutów co do ingerencji w zapisy zawarte na nośniku elektronicznym, sąd nie będzie zapoznawał się bezpośrednio z tymże nośnikiem, lecz z wydrukami komputerowymi odzwierciedlającymi zapisy na nim. Należy opowiedzieć się za stanowiskiem traktującym tego rodzaju dowody jako dokumenty w formie dokumen-

⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 8 lutego 2019 r., I ACa 767/18, LEX nr 2669737; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 26 maja 2020 r., I ACa 13/20, OSASz 2020/4/84-142.

⁹ K. Knoppek, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem I instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 241; B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1086.

towej, stanowiące potwierdzenie istnienia określonego zapisu o treści takiej jak w chwili wydruku, pochodzące od wystawcy będącego sporządzającym wydruk. Należy je zatem odróżnić od samej umowy w formie elektronicznej zawierającej oświadczenia woli jej stron zapisane na nośniku elektronicznym.

Należy też wyraźnie zaznaczyć, że w aktualnym stanie prawnym wyłączona jest możliwość traktowania tak zwanych dokumentów wtórnych, niespełniających wymogów formy pisemnej, jako innych środków dowodowych w rozumieniu art. 308 k.p.c. Obecne brzmienie tego przepisu wyraźnie odnosi się bowiem wyłącznie do źródeł informacji przedstawionych za pomocą obrazu czy dźwięku. Mimo to odwołania do nieaktualnej judykatury Sądu Najwyższego bądź odmawiającej tego rodzaju źródłom przymiotu dokumentu, bądź uznającej je za inny środek dowodowy występują w orzecznictwie nadal. Istotnym mankamentem w bieżącym orzecznictwie sądowym jest nadmierne przywiązanie do papierowej postaci dokumentu i wiązanie jej z formą pisemną.

V. PRZESŁANKA IDENTYFIKACJI WYSTAWCY

Stosowanie nowych regulacji dotyczących dowodów z dokumentów sporządzonych w formie dokumentowej nastręcza wiele trudności praktycznych, gdy idzie o ocenę wypełnienia przesłanki dostatecznej identyfikacji wystawcy. Dokumentowa forma czynności prawnej jest spełniona wtedy, gdy złożono oświadczenie woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Forma dokumentowa różni się od pojęcia dokumentu, przy którym nie wprowadza się ani wymogu podpisu, ani wymogu ustalenia wystawcy dokumentu. Forma zatem dokumentowa jest spełniona wtedy, gdy mimo braku podpisu własnoręcznego bądź podpisu elektronicznego, opatrzonego bezpiecznym podpisem weryfikowanym z zastosowaniem ważnego kwalifikowanego certyfikatu, można ustalić tożsamość osoby, która złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. To oznacza, że samo posłużenie się dokumentem (nośnikiem oraz treścią) nie wystarczy, aby spełnić wymóg formy dokumentowej. Spełnienie wymogu formy dokumentowej zależy od tego, czy można ustalić osobę, która złożyła oświadczenie woli w postaci dokumentu. Przepis ten odzwierciedla nowe podejście do dokumentu jako nośnika informacji, który nie musi być opatrzony podpisem w jakiegokolwiek formie, aby można mu przypisać znaczenie tego rodzaju środka dowodowego. Nie do wszystkich dokumentów w rozumieniu prawa cywilnego (art. 77³ k.c.) stosuje się przepisy o dowodzie z dokumentów, bezpośrednio stosuje się je jedynie do tych, w których informacje wyrażono tekstem, a zatem gdy informacje z tych dokumentów poznajemy przez ich przeczytanie. Chodzi zarówno o dokumenty tradycyjne, jak i te w postaci elektronicznej. Decyduje bowiem sposób przekazywania informacji: za pomocą pisma — odpowiednich znaków graficznych oraz reguł językowych.

Ustawodawca nie konkretyzuje sposobu ustalenia tożsamości wystawcy. Należy przyjąć, że można ją ustalić w każdy zobiektywizowany sposób w zależności od możliwości technicznych istniejących co do danego rodzaju dokumentu (na przykład podpis własnoręczny, podpis elektroniczny, ale też inaczej, na przykład dzięki adresowi mailowemu, z którego wysłano e-mail określonej treści, posłużenie się profilem na portalu internetowym). Istotna jest tu wiarygodność dokonanych ustaleń, przede wszystkim w aspekcie technicznych możliwości nieuprawnionego zmodyfikowania treści utrwalonej w dokumencie. Identyfikacja wystawcy może wynikać bądź z treści dokumentu, bądź z okoliczności związanych z jego wystawieniem. Dotyczy to zatem ustalenia osoby składającej oświadczenie woli na podstawie podpisu e-mailowego, którym jest adres poczty elektronicznej, ujawniający dane nadawcy, przez dołączenie go do przesyłanej wiadomości elektronicznej. Chodzi także o ustalenie tożsamości osoby, od której pochodzi oświadczenie, na podstawie numeru telefonu, z którego wysłano wiadomość. Wymóg formy dokumentowej spełnia także podpis elektroniczny złożony pod oświadczeniem, składający się z imienia i nazwiska, niebędący elektronicznym bezpiecznym podpisem weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu (tak zwany podpis klawiaturowy, powstający przez wpisanie imienia i nazwiska przy użyciu klawiatury komputerowej). Wymóg ten spełnia także podpis PIN-owy, polegający na wykorzystaniu określonego osobistego numeru identyfikacyjnego, czy też podpis hasłowy, który wykorzystuje jednorazowe hasła pochodzące z tokena lub zdrapki i wymaga użycia identyfikatora do logowania w systemie informatycznym¹⁰.

VI. UMOWY O KREDYT KONSUMENCKI ZAWIERANE NA ODLEGŁOŚĆ

W praktyce sądowej wskazane problemy aktualizują się szczególnie często w umowach o kredyt konsumencki (w tym umowach pożyczki) zawieranych za pomocą środków porozumiewania na odległość. Ustawa z 12 maja 2011 roku o kredycie konsumenckim (dalej: u.k.k.)¹¹ dopuszcza w art. 5 pkt 13 zawieranie umowy w ten sposób. Przepis ten odwoływał się do uchylonej z dniem 25 grudnia 2014 roku ustawy z dnia 2 marca 2000 roku o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny¹². Uchylenie ustawy nastąpiło wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 30 maja 2014 roku o prawach konsumenta¹³. W związku z tym należy uznać,

¹⁰ Więcej na ten temat B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 74 n.

¹¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 246.

¹² Tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 1225.

¹³ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 287.

że obecnie art. 5 pkt 13 ustawy o kredycie konsumenckim odsyła właśnie do regulacji ustawy o prawach konsumenta. Zgodnie z art. 2 pkt 1 tej ustawy umowa zawarta na odległość oznacza umowę zawartą z konsumentem w ramach zorganizowanego systemu zawierania umów na odległość, bez jednoczesnej fizycznej obecności stron, z wyłącznym wykorzystaniem jednego lub większej liczby środków porozumienia się na odległość do chwili zawarcia umowy włącznie.

Jeśli idzie o samą formę zawarcia umowy, należy pamiętać, że art. 29 ust. 1 u.k.k. wskazuje, że umowa o kredyt konsumencki powinna być zawarta w formie pisemnej, chyba że odrębne przepisy przewidują inną szczególną formę. Podobne zastrzeżenie przewidziane zostało także w art. 69 ust. 2 ustawy z 22 sierpnia 1997 roku Prawo bankowe (dalej: u.p.b.)¹⁴. Należy odczytywać ten wymóg jako zastrzeżenie zwykłej formy pisemnej w rozumieniu art. 78 k.c. Niemniej jednak w żadnym z tych przepisów nie przewidziano skutków niedochowania tej formy, w związku z tym zastrzeżenie to rodzi jedynie ewentualne skutki dowodowe stosownie do art. 74 § 1 k.c. Należy przy tym mieć na względzie regulacje art. 7 u.p.b., które pozwalają bankom na zachowanie ustawowego wymagania formy pisemnej przez sporządzenie dokumentu umowy o kredyt konsumencki na elektronicznym nośniku informacji. Nadto także wykładnia prounijna art. 29 ust. 1 u.k.k. przemawia za stanowiskiem, że oprócz formy pisemnej należy także dopuścić formę „trwałego nośnika”, to jest materiału lub urządzenia służącego do przechowywania i odczytywania informacji przekazywanych konsumentowi w związku z umową o kredyt, przez czas odpowiedni do celów, którym informacje te służą oraz pozwalających na odtworzenie tych informacji w niezmienionej postaci (art. 5 pkt 17 u.k.k.)¹⁵. Decydujące znaczenie ma tu dyrektywa 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 roku w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego, która w art. 9 stanowi, że państwa członkowskie UE zapewniają umożliwienie przez ich systemy prawne zawierania umów drogą elektroniczną. W szczególności zaś wymagania prawne mające zastosowanie do procesu zawierania umów nie będą stanowiły przeszkody w używaniu umów elektronicznych ani prowadziły do pozbawienia prawnej skuteczności i ważności umów z tego powodu. Ponadto należy uwzględnić treść art. 10 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 roku w sprawie umów o kredyt konsumencki, zastrzegający dla umowy kredytu zwykłą formę pisemną lub posłużenie się innym trwałym nośnikiem. Zważywszy na całościowy charakter harmonizacji, wykładnia art. 29 ust. 1 u.k.k. powinna być dokonywana zgodnie z regulacją prawa unijnego, co oznacza rozumienie wymogu pisemności w sposób rozszerzający także o formę elektroniczną. Wymaganie stawiane przez art. 29 ust. 1 u.k.k. należy rozumieć jako skierowany do kredytodaw-

¹⁴ Dz.U. z 2022 r. poz. 2324.

¹⁵ T. Czech, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 273.

cy nakaz sporządzenia dokumentu obejmującego treść oświadczeń woli złożonych przez kredytodawcę oraz przez konsumenta i utrwalenia tego dokumentu w odpowiedniej formie, do czego wystarczające jest zastosowanie trwałego nośnika.

W świetle powołanych regulacji żadnych wątpliwości nie może zatem budzić możliwość zawarcia umowy kredytu czy pożyczki, będącej jednocześnie umową kredytu konsumenckiego, w formie elektronicznej, bez obecności obu stron umowy, przy wykorzystaniu odpowiednich narzędzi teleinformatycznych — środków porozumiewania się na odległość (telefonu, poczty elektronicznej). Należy jednak zauważyć, że w wypadku przedłożenia wydruku treści umowy i załączników z systemu teleinformatycznego nie można mówić o dokumencie elektronicznym, lecz jedynie o jego powieleniu, które nie odzwierciedla wszystkich istotnych cech dokumentu, dostępnych na oryginalnym nośniku, na którym znajduje się system teleinformatyczny. Ograniczony zakres danych nie umożliwia wprost zweryfikowania autentyczności dokumentu odwzorowanego na wydruku oraz ustalenia jego ewentualnych modyfikacji¹⁶.

W praktyce występują sprawy, w których jako dowód do akt sprawy zostaje złożony jedynie wydruk komputerowy treści umowy zawierającej dane osobowe drugiej strony, z oznaczeniem, że umowa została zawarta w formie elektronicznej. Powstaje wówczas problem identyfikacji tożsamości drugiej strony, która miała nawiązać drogą elektroniczną określoną umowę, gdy materiał nie dostarcza informacji o adresie e-mail, wykorzystanym do połączenia. Odnośnie do niektórych pożyczkodawców praktykowane jest wprowadzenie dodatkowych obowiązków rejestracji na platformie internetowej tego podmiotu w celu późniejszego zawarcia umowy, co może być wykazane. Częstokroć na stronie internetowej pożyczkodawcy istnieje rejestracja pożyczkobiorcy niezbędna do założenia konta internetowego z podaniem jego adresu e-mail oraz numeru telefonu komórkowego, jak też innych danych osobowych oraz wysokości dochodów. Rejestracja ta opiera się na podaniu własnych danych przez podmiot tworzący konto klienta oraz ich weryfikacji, często przy użyciu jednorazowych kodów, co do numeru telefonu oraz adresu e-mail. Warunkiem zawarcia umowy online jest wówczas uprzednie utworzenie profilu klienta na stronie internetowej i utrzymywanie aktywnego profilu klienta.

W pożyczkach pozabankowych występuje model zawierania tak zwanej umowy ramowej pożyczki, na podstawie której na wniosek pożyczkobiorcy udzielane mogą być kolejne kwoty pożyczek na warunkach tam szczegółowo wskazanych. Następnie wniosek o pierwszą pożyczkę oraz o kolejne pożyczki składany jest za pośrednictwem tejże strony internetowej w formie online, a po otrzymaniu na trwałym nośniku umowy (plik PDF do zapisania w komputerze) konsument wyraża zgodę zawarcie umowy pożyczki przez wprowadzenie kodu wysłanego mu SMS-em przez pożyczkodawcę. W praktyce często w takich umowach zawarte są

¹⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 193.

klauzule stanowiące, że potwierdzeniem zawarcia umowy jest dokonanie przelewu symbolicznej kwoty 1 zł czy 1 gr z rachunku kredytobiorcy, który następnie jest wykorzystywany jako rachunek do dokonania przelewu kwoty pożyczki w wykonaniu zawartej umowy pożyczki, będąc tym samym formą potwierdzenia tożsamości pożyczkobiorcy oraz numeru jego rachunku bankowego. Jednak dowody dokonania takiego przelewu nie zawsze są przez powoda przedkładane wraz z wydrukiem umowy.

Jeśli pozwany zaprzecza zawarciu umowy oraz otrzymaniu kwoty kredytu, dokonanie oceny wiarygodności tego rodzaju wydruku umowy w aspekcie art. 233 § 1 k.p.c. musi być przeprowadzone w kontekście całego materiału dowodowego. Zgodnie z art. 232 zd. 1 k.p.c. „strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne”. Przepis ten, określając reguły rozkładu ciężaru dowodu, jest niejako procesowym „odpowiednikiem” przepisu art. 6 k.c. Wierzyciela dochodzącego od dłużnika spełnienia świadczenia obciąża ciężar wykazania przysługującej mu wobec dłużnika wierzytelności, to jest wykazania wszystkich faktów, z którymi właściwe przepisy materialne wiążą powstanie wierzytelności o określonej treści i rozmiarze. Obowiązkiem sądu jest ustalenie, czy strona inicjująca proces wykazała okoliczności faktyczne, których zaistnienie determinuje możliwość jego skutecznego wpisania (subsumpcji) w odpowiednią podstawę prawną. Jeśli ustalenia takiego dokonać nie można, to fakt ten samoistnie niweczy zasadność powództwa i to niezależnie od tego, czy pozwany z kolei udowodnił podstawy faktyczne przyjętej linii obrony, czy też nie. Jednakowoż rozkład ciężaru dowodu (art. 6 k.c.) oraz relewantny art. 232 k.p.c. nie może być rozumiany w ten sposób, że ciężar dowodu zawsze spoczywa na powodzie. W razie sprostania przez powoda ciężącym na nim obowiązkiem dowodowym, na stronie pozwanej spoczywa ciężar udowodnienia ekscpepcji i faktów uzasadniających oddalenie powództwa. W omawianym rodzaju spraw na tle umów zawieranych drogą elektroniczną częstą taktyką procesową pozwanego jest ogólne zaprzeczenie wszystkim faktom powołanym przez stronę przeciwną, co jest pozbawione jakiegokolwiek znaczenia procesowego. Strona ma obowiązek odnieść się do poszczególnych faktów, a jeżeli według jej wiedzy fakty te przedstawiają się odmiennie, niż to wynika z oświadczeń przeciwnika procesowego, ma obowiązek przedstawić swoją wersję dotyczącą tych faktów.

Pozwani w ramach przyjętej linii obrony posługują się odwołaniem do tradycyjnego pojęcia dokumentu w ramach stanu prawnego sprzed nowelizacji, w tym formułują zarzut, jakoby pozwany nie złożył oświadczenia woli co do zawarcia umowy o przedstawionej treści, gdyż żaden z przedstawionych przez powoda dokumentów nie zawiera podpisu pozwanego. Pozwany w szczególności zaprzecza, by zapoznał się z przedstawioną umową, akceptował jej treść i wyrażał zgodę na jej zawarcie. Przedstawia się argument, że zgodnie z art. 245 k.p.c. dokument prywatny stanowi dowód tego, że strona, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie, w przedłożonych zaś dokumentach brakuje podpisu

pozwanego, a zatem nie jest on stroną tej umowy. Niekiedy jednocześnie pozwany nie zaprzecza wprost, że numer rachunku bankowego należy do niego, że otrzymał kwotę pożyczki, i nie wskazuje, z jakiego innego tytułu prawnego powód miałby dokonać mu przelewu na kwotę taką jak kwota pożyczki, a także dlaczego pozwany miałby dokonywać na rzecz powoda spłaty niektórych rat pożyczki.

W praktyce sądu odwoławczego występują przypadki, gdy sądy pierwszej instancji nie przedstawiają toku rozumowania w tej kwestii w uzasadnieniu, poprzestając na stwierdzeniu, że skoro został przedłożony wydruk umowy zawierający dane pozwanego (imię, nazwisko, PESEL, adres, numer rachunku, e-mail, numer telefonu), to umowa z pozwanym została zawarta. Nie przeprowadzają rozważań odnośnie do charakteru umowy jako sporządzonej na trwałym nośniku, jak też sposobu identyfikacji wystawcy dokumentu elektronicznego, jaki stanowi owa umowa pożyczki. W uzasadnieniach orzeczeń sądów pierwszej instancji brakuje odwołania do przepisów prawa, w tym ustawy o kredycie konsumenckim, jak też aktualnie obowiązujących przepisów k.p.c. o dokumentach. Stanowi to naruszenie art. 327¹ k.p.c. w zakresie dokonania oceny dowodów, na których oparł się sąd, ustalając fakty uznane za udowodnione, jak też wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa.

W tych sprawach konieczne staje się niekiedy odwołanie do instytucji domniemań faktycznych, unormowanej w art. 231 k.p.c. Jeśli pozwany za taktykę procesową obrał ogólną negację twierdzeń powoda, wówczas rozumowanie przedstawiane przez sądy polega na wskazaniu, że w takim wypadku umowa pożyczki będąca przedmiotem sprawy musiałaby zostać zawarta przez osobę trzecią, która posłużyła się danymi pozwanego. Wobec tego pozwany winien dokonać zgłoszenia sprawy organom ścigania ze względu na możliwość popełnienia przestępstwa oszustwa na jego szkodę, a także przestępstwa posłużenia się przez nieupoważnioną osobę cudzymi danymi osobowymi i przybranie tożsamości pozwanego. Skoro zaś tego nie uczynił, ogólne zaprzeczanie należy ocenić jako gołosłowne. Ocenę ułatwia przedłożenie dowodów wpłat pozwanego z tytułu części rat pożyczki na rachunek wskazany w umowie, co pozwala na wnioskowanie, że trudno przyjąć, aby dobrowolnie czynił wpłaty na poczet umowy, która nie została skutecznie zawarta bądź z której zobowiązania strona nie wykonała, a tym samym spłacał pożyczkę, której nie otrzymał. Skoro bowiem pozwany miał spłacać zobowiązanie na rzecz pożyczkodawcy, trudno byłoby uznać, że przekazywał na rzecz pożyczkodawcy środki pieniężne bez jakiegokolwiek tytułu prawnego. Problem natomiast jest bardziej złożony, gdy oprócz wydruku umowy sąd nie dysponuje ani dowodami wpłat, ani też danymi umożliwiającymi identyfikację pozwanego jako wystawcy dokumentu zawierającego oświadczenie woli w formie elektronicznej.

W konsekwencji należy stwierdzić, że wykładnia art. 29 ust. 1 ustawy o kredycie konsumenckim powinna być dokonywana zgodnie ze źródłową dla niej regulacją prawa unijnego dyrektywy 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 roku, a zatem konieczne jest odczytywanie zawartego w nim wymogu pisemności w sposób rozszerzający jako zwykłą formę pisemną lub posłużenie się innym trwałym

nośnikiem. Zawarcie umowy pożyczki na odległość nie wymaga zatem obligatoryjnie zachowania zwykłej formy pisemnej, a własnoręczny podpis strony nie jest w takim wypadku wymagany. Wystarczającą gwarancją ochrony praw konsumenta jest zastosowanie trwałego nośnika. Zwraca się w doktrynie uwagę na to, że ta celowościowa wykładnia uwzględnia aktualne uwarunkowania społeczno-gospodarcze, które wynikają z postępu technicznego oraz potrzeb gospodarki elektronicznej, w szczególności odnośnie do umów zawieranych na odległość¹⁷.

PODSUMOWANIE

Mimo wprowadzenia przez ustawodawcę w nowelizacjach sprzed kilku lat nowego rozumienia pojęcia dokumentu, które nie jest już ograniczone tylko do dokumentów pisemnych opatrzonych podpisem wystawcy, w praktyce orzeczniczej sądów powszechnych nadal konieczne jest przyswojenie nowego systemu pojęciowego. Jako niedopuszczalne jawi się odwoływanie do orzecznictwa opartego na nieaktualnym brzmieniu przepisów kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego, prowadzące do nie tylko braku uznania wydruków komputerowych za dokument, lecz także odmowy przyznania im jakiegokolwiek mocy dowodowej.

Występowanie w obrocie prawnym umów zawieranych na odległość w formie elektronicznej po zmianach prawodawczych wprowadzonych w kodeksie cywilnym i kodeksie postępowania cywilnego stawia przed sądami rozpoznającymi spory z tychże umów powinność odpowiedniego zakwalifikowania i oceny dowodów przedstawianych do wykazania faktu zawarcia umowy w drodze elektronicznej, w szczególności identyfikacji osoby konsumenta jako autora złożonego oświadczenia woli. Istotnym problemem praktycznym w postępowaniu dowodowym jest także kwestia metod wykazania, że oświadczenie woli zawarte w takiej umowie pochodziło od osoby wskazanej jako pozwany. Ocena ta winna być dokonywana zgodnie z zasadami swobodnej oceny dowodów, na podstawie całego materiału dowodowego. Pomocne może tu być posłużenie się instytucją domniemań faktycznych.

Praktycznym problemem jest sposób zapoznania się przez sąd z treścią dokumentu elektronicznego i relacji między wydrukiem a samym zapisem elektronicznym, w szczególności co do tego, czy wystarczający jest wydruk odzwierciedlający treść zapisów elektronicznych oraz kiedy konieczne może być bezpośrednie zapoznanie się z zapisem cyfrowym i w jaki sposób miałyby ono nastąpić. Z tego względu należy opowiedzieć się za sformułowanym w piśmiennictwie postulatem *de lege ferenda* wprowadzenia do kodeksu postępowania cywilnego szczegółowej regulacji tych zagadnień.

¹⁷ T. Czech, *Kredyt konsumencki*, s. 274.

ELECTRONIC EVIDENCE IN CIVIL PROCEDURE

Summary

The article analyzes the issues associated to submitting documents drawn up in digital form in civil judicial procedure that have occurred in jurisdictional practice. Recent regulations contained in the Code of Civil Procedure and Civil Code introduced a new definition of a document which does not require written form and the author's signature. Special attention was given to consumer credit contracts where the transactions between the contracting parties are carried out remotely and verification of a person's identity is required in order to prove that the contract was concluded, as well as to the burden of proof. Certain issues concerning the method of presentation digital documents during legal proceedings lead to the conclusion that some of the provisions should be amended to the Code of Civil Procedure.

Keywords: digital evidence, civil legal proceedings, document, data carrier, computer printout, assessment of evidence, burden of proof, author identification

BIBLIOGRAFIA

- Czech T., *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System postępowania cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Knoppek K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Knoppek K., [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem I instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.

MAREK ZALISKO

ORCID: 0000-0003-2352-0108

Uniwersytet Wrocławski

JACEK GOŁACZYŃSKI

ORCID: 0000-0002-3295-7099

Uniwersytet Wrocławski

DOREZCZANIE DOKUMENTÓW SĄDOWYCH I POZASĄDOWYCH DROGĄ ELEKTRONICZNĄ W SPRAWACH TRANSGRANICZNYCH W ROZPORZĄDZENIU NR 2020/1784

Abstrakt: Od 1 lipca 2022 roku doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych w sporach transgranicznych w Unii Europejskiej zostało uregulowane w rozporządzeniu nr 2020/1784. Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną zostało wprost uregulowane w art. 19 tego rozporządzenia. Jest to rozwiązanie nowe na gruncie prawa unijnego, gdyż katalog sposobów doręczeń przyjęty w rozporządzeniu nr 1393/2007 nie przewidywał możliwości doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną. Zasadniczym celem doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną w sprawach transgranicznych przyjętym w rozporządzeniu nr 2020/1784 jest dalsze ulepszenie i przyspieszenie w przekazywaniu, a także doręczaniu dokumentów między państwami członkowskimi. Dopuszczalność dokonywania doręczeń dokumentów drogą elektroniczną w trybie art. 19 ust. 1 pkt a lub art. 19 ust. 1 pkt b rozporządzenia nr 2020/1784 jest uzależniona od udzielenia przez adresata uprzedniej wyraźnej zgody.

Słowa kluczowe: doręczenia transgraniczne, doręczenia drogą elektroniczną, doręczanie dokumentów sądowych, doręczanie dokumentów pozasądowych, spory transgraniczne w Unii Europejskiej, rozporządzenie nr 2020/1784

WSTĘP

Podstawy doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną zostały uregulowane w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784 dotyczącym doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych („doręczanie

dokumentów”) (wersja przekształcona)¹. Rozporządzenie nr 2020/1784 ma zastosowanie od 1 lipca 2022 roku, co powoduje, że jedynie do dnia 30 czerwca 2022 roku stosowano rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 roku dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych (doręczanie dokumentów) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000², z wyjątkiem art. 4 i 6 rozporządzenia nr 1393/2007, które tracą moc z dniem rozpoczęcia stosowania art. 5, 8 i 10, o którym mowa w art. 37 ust. 2 rozporządzenia nr 2020/1784³. Rozporządzenie nr 2020/1784 jest stosowane we wszystkich państwach członkowskich, w tym Danii, która powiadomiła Komisję o swojej decyzji odnośnie do jego wdrożenia⁴. Rozwiązania w zakresie doręczania dokumentów przyjęte na gruncie rozporządzenia nr 2020/1784 koncentrują się na transgranicznym doręczaniu dokumentów, a więc na doręczaniu dokumentów z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego. Celem rozporządzenia nr 2020/1784 jest zwiększenie skuteczności i przyspieszenie procedur sądowych przez ich uproszczenie i usprawnienie w zakresie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w Unii Europejskiej, a jednocześnie ma ono przyczyniać się do zmniejszenia opóźnień i kosztów w odniesieniu do osób fizycznych i przedsiębiorstw. Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną zostało wprost uregulowane w art. 19 rozporządzenia nr 2020/1784⁵. Jest to rozwiązanie nowe na gruncie prawa unijnego, gdyż katalog sposobów doręczeń

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784 z dnia 25 listopada 2020 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych („doręczanie dokumentów”) (wersja przekształcona), Dz.U. UE L 405 z 2.12.2020, s. 40–78; J. Wittschier, [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, red. H.-J. Musielak, W. Voit, München 2017, s. 2861–2862.

² Rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych (doręczanie dokumentów) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000, Dz.U. UE L 324 z 10.12.2007, s. 79–120.

³ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2022/423 z dnia 14 marca 2022 r. ustanawiające specyfikacje, środki i inne wymogi techniczne na potrzeby wdrożenia zdecentralizowanego systemu informatycznego, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784, C/2022/1417 OJ L 87, 15.03.2022, s. 9–13.

⁴ Umowa między Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych PUB/2021/28, OJ L 19, 21.01.2021, s. 1–1.

⁵ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego a) „Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych” [COM(2018) 378 final – 2018/203 (COD)], b) „Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych (doręczanie dokumentów)” [COM(2018) 379 final – 2018/204 (COD)], Dz.U. UE C 62 z 15.02.2019, s. 56–62.

przyjęty w rozporządzeniu nr 1393/2007 nie przewidywał możliwości doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną⁶.

1. ZAKRES PRZEDMIOTOWY ZASTOSOWANIA ROZPORZĄDZENIA NR 2020/1784

Rozporządzenie nr 2020/1784 ma zastosowanie do transgranicznego doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych. Jednakże rozporządzenie nr 2020/1784 nie precyzuje pojęcia spraw cywilnych lub handlowych, co powoduje, że należy je odnosić w szczególności do ugruntowanego orzecznictwa TS wydanego w szczególności na gruncie rozporządzenia nr 1215/2012⁷. TS orzekał wielokrotnie, że wykładni pojęcia spraw cywilnych i handlowych nie należy dokonywać przez proste odesłanie do prawa krajowego państw członkowskich. Należy traktować je jako pojęcie autonomiczne, którego wykładni trzeba dokonywać na podstawie z jednej strony celów i systematyki rozporządzenia nr 1215/2012, a z drugiej zasad ogólnych wynikających z całokształtu systemów prawa krajowego⁸.

W rozporządzeniu nr 2020/1784 nie przyjęto autonomicznej definicji „dokumentu sądowego”, a zatem pojęcie dokumentu sądowego należy za każdym razem rozpatrywać na gruncie prawa krajowego państwa członkowskiego forum. Dokument sądowy jest szeroko rozumiany i może mieć charakter „dokumentu wszczynającego postępowanie” lub „dokumentu równorzędnego”, a także pisma procesowego w toku sprawy⁹. Jednak w art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784 nie wymieniono załączników do dokumentu, które podlegają doręczeniu. Należy podzielić stanowisko Sądu Apelacyjnego w Katowicach w sprawie o sygn. akt V ACz 758/12, że:

liczba i charakter dokumentów, które należy załączyć do dokumentu wszczynającego postępowanie, różnią się znacząco w poszczególnych porządkach prawnych. W niektórych porządkach prawnych dokument taki powinien zawierać jedynie oznaczenie żądania i okoliczności faktycz-

⁶ R. Geimer, [w:] *Europäisches Zivilverfahrensrecht. Kommentar*, red. R. Geimer, R.A. Schütze, München 2010, s. 1065.

⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L 351, s. 1; J. Gołaczyński, *Komentarz do art. 1 rozporządzenia unijnego nr 1215/2012*, [w:] *Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2015, s. 19.

⁸ Wyrok TS z dnia 25 marca 2021 r., C-307/19, *Obala i lučice d.o.o. przeciwko NLB Leasing d.o.o.*, ECLI:EU:C:2021:236, pkt 33.

⁹ R. Geimer, [w:] *Europäisches Zivilverfahrensrecht. Kommentar*, s. 1065; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 701.

nych oraz prawnych uzasadniających żądanie, a dowody w formie dokumentów są komunikowane odrębnie, pełnią funkcję dowodową odrębną od celu samego doręczenia, w innych zaś doręczane w tym samym czasie co pozwow stanowią jego część integralną¹⁰.

Natomiast przez dokumenty pozasądowe do celów rozporządzenia nr 2020/1784 należy rozumieć dokumenty sporządzone lub poświadczone przez organ publiczny lub urzędnika państwowego oraz inne dokumenty, których formalne przekazanie adresatowi mającemu miejsce zamieszkania lub siedzibę w innym państwie członkowskim jest niezbędne do celów dochodzenia, udowodnienia lub ochrony prawa lub roszczenia wynikających z prawa cywilnego lub handlowego. Jednak pod pojęciem dokumenty pozasądowe nie należy rozumieć dokumentów wydawanych przez organy administracyjne do celów postępowania administracyjnego (motyw 8 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784).

Rozporządzenia nr 2020/1784 nie stosuje się w szczególności do spraw skarbowych, celnych, administracyjnych, odpowiedzialności państwa członkowskiego za działania lub zaniechania podczas sprawowania władzy publicznej (*acta iure imperii*) (art. 1 ust. 1). Ponadto rozporządzenia nr 2020/1784 nie stosuje się, gdy nie jest znany adres osoby, której ma zostać doręczony dokument, z wyjątkiem art. 7 rozporządzenia nr 2020/1784, dotyczącego pomocy w ustalaniu adresu: jeżeli adres osoby, której ma zostać doręczony dokument sądowy lub pozasądowy w innym państwie członkowskim, nie jest znany, to wówczas państwo członkowskie zapewnia pomoc w ustalaniu adresu (art. 1 ust. 2 w zw. z art. 7 ust. 1)¹¹. Rozporządzenia nr 2020/1784 nie stosuje się także do doręczania dokumentów w państwie członkowskim forum przedstawicielowi upoważnionemu przez osobę, której ma zostać doręczony dokument, niezależnie od miejsca zamieszkania lub siedziby reprezentowanej osoby (art. 1 ust. 3). Jednak jak wyjaśniono w motywie 6 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784, powinno być ono stosowane do doręczania dokumentów stronie w innym państwie członkowskim, jeżeli takie doręczenie wymagane jest na mocy prawa państwa członkowskiego forum, niezależnie od doręczenia dokumentu przedstawicielowi strony.

2. DEFINICJA PAŃSTWA CZŁONKOWSKIEGO FORUM I ZDECENTRALIZOWANEGO SYSTEMU INFORMATYCZNEGO

Rozporządzenie nr 2020/1784 w sposób autonomiczny przyjęło definicję państwa członkowskiego forum i zdecentralizowanego systemu informatycznego. Przez

¹⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 listopada 2012 r., V ACz 758/12, LEX nr 1236681.

¹¹ A. Banaszewska, M. Kostwiński, *Współpraca państw członkowskich UE w zakresie prowadzenia dowodów w sprawach cywilnych i handlowych*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1490–1491.

państwo członkowskie forum należy rozumieć państwo członkowskie, w którym toczy się postępowanie sądowe (art. 2 pkt 1). Natomiast zdecentralizowany system informatyczny oznacza sieć krajowych systemów informatycznych i interoperacyjnych punktów dostępu, za których działanie i zarządzanie nimi odpowiada indywidualnie każde państwo członkowskie. Ta sieć umożliwi bezpieczną i niezawodną transgraniczną wymianę informacji między krajowymi systemami informatycznymi (art. 2 pkt 2). W tym zakresie należy wyjaśnić, że dokumentom przekazywanym za pośrednictwem zdecentralizowanego systemu informatycznego nie można odmawiać skutków prawnych ani nie można ich uznawać za niedopuszczalne jako dowody w postępowaniu wyłącznie dlatego, że mają postać elektroniczną (art. 6).

Zdecentralizowany system informatyczny został przewidziany nie tylko na potrzeby transgranicznego doręczania dokumentów w rozporządzeniu nr 2020/1784, lecz także występuje i został identycznie zdefiniowany na potrzeby transgranicznego przeprowadzania dowodów w art. 2 pkt 2 rozporządzenia nr 2020/1783¹². Na gruncie rozporządzenia nr 2020/1783 wyjaśniono, że w celu zapewnienia szybkiego przekazywania wniosków i zawiadomień między państwami członkowskimi na potrzeby przeprowadzania dowodów należy korzystać z wszelkich odpowiednich nowoczesnych technologii porozumiewania się. Z tego względu, co do zasady, wszelkie przekazywanie informacji i wymiana dokumentów powinny być prowadzone za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego składającego się z krajowych systemów informatycznych, które są połączone i technicznie interoperacyjne, na przykład na podstawie e-CODEX, ale z zastrzeżeniem dalszego postępu technologicznego. Zatem przeznaczeniem zdecentralizowanego systemu informatycznego jest wymiana danych na podstawie rozporządzenia nr 2020/1783. Zdecentralizowany charakter tego systemu informatycznego ma umożliwić wymianę danych wyłącznie między jednym państwem członkowskim a innym państwem członkowskim, bez udziału w takiej wymianie jakiegokolwiek instytucji Unii Europejskiej. Jednak bezpiecznego zdecentralizowanego systemu informatycznego i jego elementów nie należy rozumieć jako stanowiących koniecznie kwalifikowaną usługę rejestrowanego doręczenia elektronicznego, która została zdefiniowana w art. 3 pkt 37 rozporządzenia nr 910/2014¹³ (motywy 7 i 8 preambuły rozporządzenia nr 2020/1783). Na podstawie wykładni gramatycznej definicji zdecentralizowanego systemu informatycznego przewidzianych w art. 2 pkt 2 rozporządzenia nr 2020/1783 i art. 2

¹² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1783 z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (przeprowadzanie dowodów) (wersja przekształcona), OJ L 405, 2.12.2020, s. 1–39.

¹³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, OJ L 257, 28.08.2014, s. 73–114.

pkt 2 rozporządzenia nr 2020/1784 należy wnioskować, że jest on przeznaczony na potrzeby transgranicznego doręczania dokumentów, i transgranicznego przeprowadzania dowodów.

3. DORĘCZANIE DOKUMENTÓW SĄDOWYCH I POZASĄDOWYCH DROGĄ ELEKTRONICZNĄ

Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną zostało bezpośrednio uregulowane w art. 19 rozporządzenia nr 2020/1784, co jest rozwiązaniem uwzględniającym użycie środków elektronicznych dostępnych do celów krajowego doręczania dokumentów na mocy prawa państwa członkowskiego forum, a także zapewnienie istnienia odpowiednich zabezpieczeń chroniących interes adresatów, w tym wysokich standardów technicznych i wymogu wyraźnej zgody adresata¹⁴. Doręczanie dokumentów drogą elektroniczną osobom mieszkającym lub mającym siedzibę w innych państwach członkowskich powinno być bezpośrednie, szybkie i bezpieczne (motyw 31 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784). W przepisie art. 19 rozporządzenia nr 2020/1784 brakuje bezpośredniego odniesienia do dokumentu pozasądowego, ale w art. 21 tego rozporządzenia uregulowano, że dokumenty pozasądowe mogą być przekazywane i doręczane w innym państwie członkowskim zgodnie z rozporządzeniem nr 2020/1784. Rozwiązanie do prowadzi do wniosku, że dokumenty sądowe i dokumenty pozasądowe są przekazywane i doręczane w identyczny sposób.

Doręczeń dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną można dokonywać bezpośrednio osobie, która ma znany adres do doręczeń w innym państwie członkowskim, przy użyciu jakichkolwiek elektronicznych środków doręczania dostępnych zgodnie z prawem państwa członkowskiego forum w odniesieniu do krajowego doręczania dokumentów, pod warunkiem że:

1. dokumenty są przesyłane i odbierane z wykorzystaniem kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu rozporządzenia nr 910/2014, a adresat udzielił uprzedniej wyraźnej zgody na wykorzystywanie środków elektronicznych do celów doręczania dokumentów w toku postępowania (art. 19 ust. 1 pkt a rozporządzenia nr 2020/1784); lub

2. adresat udzielił sądowi lub organowi, przed którym toczy się postępowanie, lub stronie, która jest odpowiedzialna za doręczanie dokumentów w ramach takiego postępowania, uprzedniej wyraźnej zgody na przesyłanie wiadomości e-mail na konkretny adres poczty elektronicznej do celów doręczania dokumentów w toku tego postępowania, a adresat potwierdza odbiór dokumentu za pomocą potwierdzenia odbioru zawierającego datę odbioru (art. 19 ust. 1 pkt b rozporządzenia nr 2020/1784).

¹⁴ J. Lubecka, *E-doręczenia w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu 1393/2007 oraz rozporządzeniu 2020/1784*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2021, nr 3, s. 4.

W celu zagwarantowania bezpieczeństwa przekazu każde państwo członkowskie może określić dodatkowe warunki, po których spełnieniu będzie akceptować doręczanie elektroniczne przy użyciu poczty elektronicznej i poinformować Komisję o tych warunkach, jeżeli prawo tego państwa ustanawia bardziej rygorystyczne warunki w tym zakresie lub nie zezwala na elektroniczne doręczanie przy użyciu poczty elektronicznej.

3A) DORĘCZENIA DOKUMENTÓW DROGĄ ELEKTRONICZNĄ
W TRYBIE ART. 19 UST. 1 PKT A ROZPORZĄDZENIA NR 2020/1784

W pierwszej podstawie doręczenia dokumentów drogą elektroniczną wynikającej z art. 19 ust. 1 pkt a rozporządzenia nr 2020/1784 dokumenty są przesyłane i odbierane z wykorzystaniem kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu art. 3 pkt 37 rozporządzenia nr 910/2014, w którym przyjęto autonomiczną definicję „kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego”. Należy przez nią rozumieć usługę rejestrowanego doręczenia elektronicznego, która spełnia wymogi określone w art. 44 rozporządzenia nr 910/2014 przewidziane dla kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego. Zgodnie z art. 44 ust. 1 rozporządzenia nr 910/2014, kwalifikowane usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego muszą:

a) być świadczone przez co najmniej jednego kwalifikowanego dostawcę usług zaufania;

b) z dużą dozą pewności zapewniać identyfikację nadawcy;

c) zapewniać identyfikację adresata przed dostarczeniem danych;

d) zabezpieczać wysłanie i otrzymanie danych zaawansowanym podpisem elektronicznym lub zaawansowaną pieczęcią elektroniczną kwalifikowanego dostawcy usług zaufania w taki sposób, by wykluczyć możliwość niewykrywalnej zmiany danych¹⁵;

e) wyraźnie wskazywać nadawcy i adresatowi danych każdą zmianę danych niezbędną do celów wysłania lub otrzymania danych;

f) data i czas wysłania, otrzymania i wszelkiej zmiany danych wskazywać za pomocą kwalifikowanego elektronicznego znacznika czasu.

W przypadku przesyłania danych między co najmniej dwoma kwalifikowanymi dostawcami usług zaufania wymogi określone w art. 44 ust. 1 lit. a–f rozporządzenia nr 910/2014 mają zastosowanie do wszystkich kwalifikowanych dostawców usług zaufania. Jak trafnie wskazuje się w piśmiennictwie: „Kwalifikowana usługa rejestrowanego doręczenia elektronicznego łączy w sobie cechy zaawansowanego podpisu elektronicznego (ewentualnie zaawansowanej pieczęci elektronicznej) i kwalifikowanego elektronicznego znacznika czasu”¹⁶. Komisja Eu-

¹⁵ D. Klimas, *Pojęcie i rodzaje umów elektronicznych*, [w:] *Sporządzanie umów elektronicznych. Komentarz praktyczny, wzory umów, orzecznictwo*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2017, s. 11.

¹⁶ Ł. Goździaszek, *Identyfikacja elektroniczna i usługi zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej*. Komentarz, Warszawa 2019, Legalis.

ropejska może w drodze aktów wykonawczych podać numery referencyjne norm dotyczących procedur wysyłania i otrzymywania danych. Gdy proces wysyłania i otrzymywania danych spełnia te normy, domniemywa się zgodność z wymogami określonymi w art. 44 ust. 1 rozporządzenia nr 910/2014. Te akty wykonawcze przyjmuje się zgodnie z procedurą sprawdzającą, o której mowa w art. 48 ust. 2 rozporządzenia nr 910/2014.

W zakresie sposobu doręczenia drogą elektroniczną wynikającego z art. 19 ust. 1 pkt a rozporządzenia nr 2020/1784, w motywie 32 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784 wyjaśniono, że powinno być możliwe doręczenie adresatowi dokumentów drogą elektroniczną z wykorzystaniem kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu rozporządzenia nr 910/2014, pod warunkiem że adresat udzielił uprzedniej wyraźnej zgody na wykorzystywanie środków elektronicznych do celów doręczenia dokumentów w toku postępowania. W takich przypadkach uprzednia wyraźna zgoda mogłaby zostać udzielona w odniesieniu do konkretnego postępowania lub mogłaby mieć postać ogólnej zgody na doręczanie dokumentów w toku postępowania przy użyciu tych środków doręczenia. Zgody takiej można również udzielić wtedy, gdy zgodnie z prawem państwa członkowskiego forum dokumenty procesowe mogą być doręczane za pośrednictwem systemu elektronicznego, a adresat udzielił zgody na korzystanie z tego systemu w odniesieniu do doręczenia dokumentów, zanim doręczono mu dokumenty za pośrednictwem tego systemu.

3B) DORĘCZENIA DOKUMENTÓW DROGĄ ELEKTRONICZNĄ W TRYBIE ART. 19 UST. 1 PKT B ROZPORZĄDZENIA NR 2020/1784

W drugiej podstawie doręczenia dokumentów drogą elektroniczną wynikającej z art. 19 ust. 1 pkt b rozporządzenia nr 2020/1784 dokumenty są przesyłane na konkretny adres poczty elektronicznej. Odnośnie do tego sposobu doręczenia drogą elektroniczną w motywie 33 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784 wyjaśniono, że powinno być możliwe doręczenie adresatowi dokumentów drogą elektroniczną bez wykorzystywania kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu rozporządzenia nr 910/2014, pod warunkiem że adresat udzielił sądowi lub organowi, przed którym toczy się postępowanie, lub stronie, która jest odpowiedzialna za doręczenie w ramach takiego postępowania, uprzedniej wyraźnej zgody na przesyłanie w toku tego postępowania wiadomości e-mail na konkretny adres poczty elektronicznej, pod warunkiem że otrzymano potwierdzenie odbioru dokumentu przez adresata. Adresat powinien potwierdzić odbiór dokumentu przez podpisanie potwierdzenia odbioru i jego zwrot lub przez przesłanie zwrotnej wiadomości e-mail z adresu poczty elektronicznej, który adresat wskazał do celów doręczeń. Powinno być możliwe podpisanie potwierdzenia odbioru elektronicznie. W celu zagwarantowania bezpieczeństwa przekazu państwa członkowskie powinny móc określić dodatkowe warunki, po których spełnieniu będą one akceptować doręczanie elektroniczne z wykorzystaniem poczty elek-

tronicznej, jeżeli prawo tych państw ustanawia bardziej rygorystyczne warunki w odniesieniu do doręczania przy użyciu poczty elektronicznej lub jeżeli ich prawo nie zezwala na takie doręczanie przy użyciu poczty elektronicznej. Warunki takie mogą dotyczyć kwestii takich jak identyfikacja nadawcy i odbiorcy, integralność przesyłanych dokumentów i ochrona przekazywania przed ingerencją zewnętrzną.

Warto podkreślić, że w przypadku gdy prawo krajowe i rozporządzenie nr 2020/1784 pozwalają na wydanie przez sąd wyroku, nawet jeżeli sąd nie otrzyma poświadczenia doręczenia lub dostarczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, to należy podjąć wszelkie uzasadnione starania w celu uzyskania tego poświadczenia za pośrednictwem właściwych organów lub jednostek wezwanego państwa członkowskiego, zanim wydany zostanie wyrok, zgodnie z wszelkimi innymi wymogami chroniącymi interes pozwanego. O ile nie jest to niezgodne z prawem krajowym, należy podjąć wszelkie uzasadnione starania w celu poinformowania pozwanego o wszczęciu postępowania sądowego z wykorzystaniem wszelkich dostępnych kanałów komunikacji, w tym nowoczesnych technologii porozumiewania się, jeżeli sąd, przed którym toczy się postępowanie, zna adres lub konto użytkownika pozwanego (motyw 35 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784). Ponadto każda osoba mająca interes prawny w danym postępowaniu sądowym powinna mieć możliwość dokonywania doręczeń dokumentów bezpośrednio przez urzędników sądowych, innych urzędników lub inne właściwe osoby w państwie członkowskim, w którym ma być dokonane doręczenie, pod warunkiem że prawo tego państwa członkowskiego zezwala na tego typu bezpośrednie doręczanie (motyw 34 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784).

3C) DORĘCZENIA DOKUMENTÓW SĄDOWYCH I POZASĄDOWYCH DROGĄ ELEKTRONICZNĄ W TOKU POSTĘPOWANIA

Doręczenia dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną dokonywane na podstawie art. 19 ust. 1 pkt a i b rozporządzenia nr 2020/1784 są dopuszczalne dopiero w toku postępowania, a nie na etapie wszczęcia postępowania. Jednakże w przepisie art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784 wskazano między innymi na „doręczenia zgodnie z niniejszym rozporządzeniem dokumentu wszczynającego postępowanie”. Trybunał Sprawiedliwości w wyroku w sprawie C-14/07 *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR*, dokonując wykładni autonomicznego pojęcia dokumentu wszczynającego postępowanie, wyjaśnił, że

dokument taki powinien zawierać pismo lub pisma, gdy są one nierozłącznie z sobą powiązane, które umożliwiają pozwanemu zrozumienie przedmiotu i podstawy roszczenia powoda, a także tego, że toczy się postępowanie sądowe, w trakcie którego pozwany może wykonywać jego prawa bądź prowadząc obronę w ramach toczącego się postępowania, bądź, zakończonej wyrokiem, wnosząc środek zaskarżenia na orzeczenia wydane na podstawie jednostronnego wniosku. Jednak niektóre krajowe porządki prawne nie przewidują, że dokumenty stanowiące dowód w sprawie powinny zostać załączone do dokumentu, który definiują one jako „dokument wszczynający postępowanie”, lecz zezwalają na ich odrębne przekazanie. Dokumenty takie nie są zatem uważane za nierozłącznie powiązane z dokumentem wszczynającym postępowanie w takim rozumieniu, że

nie są one niezbędne do tego, aby pozwany mógł zrozumieć skierowane przeciwko niemu żądanie i mieć świadomość, że toczy się postępowanie sądowe, lecz pełnią funkcję dowodową, odrębną od celu samego doręczenia¹⁷.

Zatem gdy konieczne było przekazanie do innego państwa członkowskiego w celu doręczenia zgodnie z rozporządzeniem nr 2020/1784 dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, a pozwany nie wdał się w spór, wyrok nie może być wydany do czasu ustalenia, czy doręczenie lub dostarczenie dokumentu zostało dokonane w czasie umożliwiającym pozwanemu podjęcie obrony oraz czy:

1. dokument został doręczony w sposób przewidziany w prawie wezwanego państwa członkowskiego w odniesieniu do doręczania w postępowaniach krajowych dokumentów osobom znajdującym się na terytorium tego państwa (art. 22 ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 2020/1784); lub

2. dokument został rzeczywiście dostarczony pozwanemu lub dostarczony do miejsca jego zamieszkania lub jego siedziby w inny sposób przewidziany w niniejszym rozporządzeniu (art. 22 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2020/1784).

Jednak niezależnie od regulacji wynikającej z przepisu art. 22 ust. 1 lit. a i b rozporządzenia nr 2020/1784 każde państwo członkowskie może przekazać Komisji informację udostępnianą za pośrednictwem europejskiego portalu e-Sprawiedliwość o tym, że sąd może wydać wyrok, nawet jeżeli nie otrzyma poświadczenia doręczenia lub dostarczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, pod warunkiem że spełnione są następujące warunki:

1. dokument został przekazany z wykorzystaniem jednego ze sposobów przewidzianych w rozporządzeniu nr 2020/1784 (art. 22 ust. 2 lit. a rozporządzenia nr 2020/1784);

2. od daty przekazania dokumentu upłynął czas, który sędzia uznaje w danym przypadku za odpowiedni, nie krótszy jednak niż sześć miesięcy (art. 22 ust. 2 lit. b rozporządzenia nr 2020/1784);

3. mimo wszelkich rozsądnych starań nie uzyskano żadnego poświadczenia od właściwych organów lub jednostek wezwanego państwa członkowskiego (art. 22 ust. 2 lit. c rozporządzenia nr 2020/1784).

Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną (art. 19) zostało zakwalifikowane w rozporządzeniu nr 2020/1784 do tak zwanych innych sposobów przekazywania i doręczenia dokumentów sądowych, zawartych w sekcji 2 rozdziału II regulującego dokumenty sądowe. Ten sposób doręczenia dokumentów nie ma charakteru obligatoryjnego, lecz jedynie fakultatywny. Do sekcji 2 rozdziału II rozporządzenia nr 2020/1784 zaliczono także następujące sposoby przekazywania i doręczenia dokumentów sądowych: a) przekazywanie dokumentów drogą dyplomatyczną lub konsularną (art. 16); b) doręczanie dokumentów

¹⁷ Wyrok TS z dnia 8 maja 2008 r., C-14/07, *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR przeciwko Industrie- und Handelskammer Berlin, przy udziale Nicholas Grimshaw & Partners Ltd*, ECLI:EU:C:2008:264, pkt 64–65.

przez przedstawicieli dyplomatycznych lub urzędników konsularnych (art. 17); c) doręczania drogą pocztową (art. 18) i d) doręczanie bezpośrednie (art. 20)¹⁸. Jednak podstawowa forma doręczania dokumentów została uregulowana w art. 5 rozporządzenia nr 2020/1784 przewidującym ich przekazywanie między jednostkami przekazującymi i jednostkami przyjmującymi. W takim przypadku przekazywanie odbywa się za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego między jednostkami przekazującymi i jednostkami przyjmującymi, między tymi jednostkami i organami centralnymi lub między organami centralnymi różnych państw członkowskich dokumentów, które mają zostać doręczone, wniosków, potwierdzeń, dowodów odbioru, poświadczeń i zawiadomień przy użyciu formularzy zawartych w załączniku I¹⁹. Ten zdecentralizowany system informatyczny opiera się na rozwiązaniu interoperacyjnym, takim jak e-CODEX (art. 5 ust. 1). Jednak gdy przekazanie dokumentów zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784 nie jest możliwe ze względu na zakłócenia działania zdecentralizowanego systemu informatycznego lub ze względu na wystąpienie wyjątkowych okoliczności, przekazanie odbywa się z wykorzystaniem najszybszych i najbardziej odpowiednich środków alternatywnych, z uwzględnieniem konieczności zapewnienia niezawodności i bezpieczeństwa (art. 5 ust. 4). Na uwagę zasługuje, że gdy adresat nie ma znanego adresu do doręczeń w państwie członkowskim forum, ale ma jeden lub kilka adresów do doręczeń w jednym lub kilku innych państwach członkowskich, dokument należy przekazać takiemu innemu państwu członkowskiemu do celów jego doręczenia na mocy rozporządzenia nr 2020/1784. Nie należy tego traktować jako doręczenia krajowego w państwie członkowskim forum. W szczególności dokumentu nie należy doręczać adresatowi przy użyciu fikcji doręczenia, na przykład jak publikacja na sądowej tablicy ogłoszeń lub złożenie dokumentu w aktach sądowych (motyw 7 preambuły do rozporządzenia nr 2020/1784).

4. PIERWSZEŃSTWO W STOSOWANIU ROZPORZĄDZENIA NR 2020/1784 W STOSUNKACH MIĘDZY PAŃSTWAMI CZŁONKOWSKIMI

Rozporządzenie nr 2020/1784 w stosunkach między państwami członkowskimi, które są stronami dwu- lub wielostronnych umów lub porozumień zawartych przez państwa członkowskie, w szczególności Konwencji haskiej z dnia 15 listo-

¹⁸ Wyrok TS z dnia 2 czerwca 2022 r., C-196/21, *SR przeciwko EW przy udziale FB, CX, IK*, ECLI:EU:C:2022:427, pkt 43; B. Kaczmarek-Templin, *Doręczenia elektroniczne w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784 dotyczącym doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych — czy czeka nas rewolucja w doręczeniach?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 4, s. 673.

¹⁹ Postanowienie TS z dnia 5 maja 2022 r., C-346/21, *ING Luxembourg SA przeciwko VX*, ECLI:EU:C:2022:368, pkt 48.

pada 1965 roku o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych²⁰, ma, w odniesieniu do spraw, do których się stosuje, pierwszeństwo przed innymi postanowieniami zawartymi w tych umowach lub porozumieniach (art. 29 ust. 1). Jednak rozporządzenie nr 2020/1784 nie stanowi przeszkody w stosowaniu lub zawieraniu przez państwa członkowskie umów lub porozumień mających na celu przyspieszenie lub dalsze uproszczenie przekazywania dokumentów, pod warunkiem, że te umowy lub porozumienia są zgodne z rozporządzeniem nr 2020/1784 (art. 29 ust. 2). W takim przypadku państwa członkowskie przesyłają Komisji Europejskiej kopie umów lub porozumień, zawartych między państwami członkowskimi oraz projekty takich umów lub porozumień, które zamierzają zawrzeć (art. 29 ust. 3 lit. a); oraz wypowiedzenie lub zmianę tych umów lub porozumień (art. 29 ust. 3 lit. b). Nie ma zatem przeszkód do dalszego pogłębiania współpracy sądowej między państwami członkowskimi w sprawach cywilnych i handlowych w zakresie doręczania dokumentów drogą elektroniczną ze względu na uwarunkowania wynikające bezpośrednio z współpracy między poszczególnymi państwami członkowskimi.

Należy podkreślić, że rozporządzenie nr 2020/1784 nie ma wpływu na stosowanie art. 24 Konwencji haskiej z dnia 1 marca 1954 roku dotyczącej procedury cywilnej²¹ i art. 13 Konwencji z dnia 25 października 1980 roku o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych²², w stosunkach między państwami członkowskimi będącymi stronami tych konwencji. Zatem rozporządzenie nr 2020/1784 w dalszym ciągu dopuszcza stosowanie tych dwóch konwencji w zakresie dotyczącym art. 24 Konwencji haskiej z 1954 i art. 13 Konwencji haskiej z 1980 roku.

Regulacja zawarta w art. 24 Konwencji haskiej z 1954 roku dotyczy przypadku, gdy obywatelowi jednego z umawiających się państw przyznano zwolnienie z kosztów sądowych, wówczas za doręczenia dotyczące tego samego procesu, które mają być wykonane w innym spośród tych państw, państwo wzywające nie będzie zwracało kosztów państwu wezwanemu. To samo dotyczy rekwizycji, z wyjątkiem wynagrodzenia zapłaconego biegłym. Natomiast w art. 13 w zw. z art. 1 Konwencji haskiej z 1980 roku przyjęto: jeżeli obywatelowi któregośkolwiek umawiającego się państwa, jak również osobie posiadającej miejsce stałego pobytu w umawiającym się państwie, w sprawach cywilnych i handlowych przyznano pomoc sądową, doręczenie dokumentów, niezależnie od jego formy, które ma być dokonane w innym umawiającym się państwie, dotyczące postępowania z udziałem osoby korzystającej z pomocy sądowej, nie może powodować obowiązku

²⁰ Konwencja z dnia 15 listopada 1965 r. o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych, Dz.U. z 2000 r. Nr 87, poz. 87.

²¹ Konwencja dotycząca procedury cywilnej, podpisana w Hadze dnia 1 marca 1954 r., Dz.U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90.

²² Konwencja o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych z dnia 25 października 1980 r., Dz.U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86.

zwrotu jakichkolwiek kosztów. Dotyczy to również wniosków o udzielenie pomocy prawnej i wywiadów środowiskowych, z wyjątkiem wynagrodzenia biegłych i tłumaczy. Jeżeli przyznano danej osobie pomoc sądową w jednym z umawiających się państw w postępowaniu sądowym, które zakończyło się wydaniem orzeczenia, osoba ta korzysta z pomocy sądowej, bez konieczności ponownego rozpatrywania okoliczności, w każdym innym umawiającym się państwie, w którym ubiega się o uznanie lub wykonanie tego orzeczenia.

5. ODMOWA UZNANIA I WYKONANIA ORZECZENIA WSKUTEK BRAKU DORĘCZENIA DOKUMENTU WSZCZYNAJĄCEGO POSTĘPOWANIE LUB DOKUMENTU MU RÓWNOZRĘDNEGO

Skutkiem braku doręczenia pozwanemu, który nie wdał się w spór, dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu mu równorzędnego w czasie i w sposób umożliwiający mu przygotowanie obrony, chyba że pozwany nie złożył przeciwko orzeczeniu środka zaskarżenia, chociaż miał taką możliwość, jest odmowa uznania i wykonania orzeczenia (art. 45 ust. 1 rozporządzenia 1215/2012)²³. Analogiczna podstawa odmowy uznania i wykonania orzeczenia wskutek braku doręczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu mu równorzędnego obowiązuje w rozporządzeniu nr 2019/1111 w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę²⁴. Na gruncie jednolitego w tym zakresie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w wyroku w sprawie C-474/93 przyjęto, że przez „pismo wszczynające postępowanie lub pismo równoważne” należy rozumieć pismo, którym strona przeciwna po raz pierwszy jest informowana o wszczętym

²³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (wersja przekształcona), Dz.Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1; opinia rzecznika generalnego Juliane Kokott z dnia 18 grudnia 2008 r., C-394/07, *Marco Gambazzi przeciwko Daimler Chrysler Canada Inc., CIBC Mellon Trust Company*, ECLI:EU:C:2008:748, pkt 77; M. Zalisko, *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Rozdział XI, [w:] Meritum. Postępowanie cywilne, t. 2. Postępowanie egzekucyjne, arbitrażowe i międzynarodowe*, red. I. Gil, D. Kornobis-Romanowska, Warszawa 2021, s. 633–634.

²⁴ Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę, Dz.Urz. UE L 178, s. 1; J. Gołaczyński, M. Zalisko, *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 4, s. 647–648.

przeciwko niej postępowaniu, i jego skuteczne doręczenie umożliwia jej podjęcie obrony przed wydaniem orzeczenia wykonalnego w państwie członkowskim pochodzenia. Prawo krajowe państwa członkowskiego pochodzenia orzeczenia rozstrzyga o tym, które pismo jako pierwsze zostaje doręczone stronie przeciwnej w sprawie i czy stanowi ono podstawę wszczęcia postępowania²⁵. Gdy pozwany nie wdał się w spór, wyrok nie może być wydany do czasu ustalenia, czy doręczenie lub dostarczenie dokumentu zostało dokonane w czasie umożliwiającym pozwanemu podjęcie obrony, co zostało wyczerpująco uregulowane w art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784²⁶. Jednak w tym zakresie dopuszczono, niezależnie od regulacji wynikającej z przepisu art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784, że każde państwo członkowskie może przekazać Komisji informację o tym, że sąd może wydać wyrok, nawet jeżeli nie otrzyma poświadczenia doręczenia lub dostarczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, pod warunkiem że:

1. dokument został przekazany z wykorzystaniem jednego ze sposobów przewidzianych w rozporządzeniu nr 2020/1784 (art. 22 ust. 2 lit. a rozporządzenia nr 2020/1784);

2. od daty przekazania dokumentu upłynął czas, który sędzia uznaje w danym przypadku za odpowiedni, nie krótszy jednak niż sześć miesięcy (art. 22 ust. 2 lit. b rozporządzenia nr 2020/1784);

3. mimo wszelkich rozsądnych starań nie uzyskano żadnego poświadczenia od właściwych organów lub jednostek wezwanego państwa członkowskiego (art. 22 ust. 2 lit. c rozporządzenia nr 2020/1784).

Warunkiem wydania orzeczenia przez sąd państwa członkowskiego, nawet jeśli brakuje poświadczenia doręczenia lub dostarczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, jest kumulatywne spełnienie warunków, o których mowa w art. 22 ust. 2 lit. a, b i c rozporządzenia nr 2020/1784²⁷. W tym celu wymaganym jest złożenie stosownego oświadczenia przez państwo członkowskie w trybie art. 22 ust. 2 w zw. z art. 33 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784. Informacje te są udostępniane za pośrednictwem europejskiego portalu e-Sprawiedliwość. Analogiczne rozwiązanie obowiązywało w przepisie art. 19 ust. 2 rozporządzenia nr 1393/2007, w którym oświadczenie o możliwości wydania orzeczenia złożyło osiemnaście państw członkow-

²⁵ Wyrok TS z dnia 13 lipca 1995 r., C-474/93, *Hengst Import BV przeciwko Anna Maria Campese*, ECLI:EU:C:1995:243, pkt 24; opinia rzecznika generalnego Henrika Saugmandsgaarda Øe z dnia 26 stycznia 2017 r., C-29/16, *HanseYachts AG przeciwko Port d'Hiver Yachting SARL, Société Maritime Côte d'Azur, Compagnie Generali IARD SA*, ECLI:EU:C:2017:44, pkt 63 i zawarte w nim odniesienia.

²⁶ Wyrok TS z dnia 2 marca 2017 r., C-354/15, *Andrew Marcus Henderson przeciwko Novo Banco SA*, ECLI:EU:C:2017:157, pkt 91.

²⁷ Wyrok TS z dnia 7 lipca 2022 r., C-7/21, *LKW WALTER Internationale Transportorganisation AG przeciwko CB, DF, GH*, ECLI:EU:C:2022:527, pkt 43.

skich (Austria, Belgia, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Niemcy, Rumunia, Szwecja, Węgry i Wielka Brytania). Wyłączenie stosowania przepisu art. 19 ust. 2 rozporządzenia nr 1393/2007 złożyło dziewięć państw członkowskich (Bułgaria, Finlandia, Łotwa, Malta, Polska, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Włochy)²⁸. Natomiast państwa członkowskie, wypełniając złożenie oświadczenia na podstawie art. 22 rozporządzenia nr 2020/1784, wskazały, że²⁹:

1. w Austrii niezależnie od przepisów art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784 sądy mogą wydać wyrok w sprawie, o ile spełnione zostały warunki przewidziane w art. 22 ust. 2 rozporządzenia nr 2020/1784. Austria nie określiła terminu na złożenie wniosku o zniesienie skutków upływu terminu, o którym mowa w art. 22 ust. 4 akapit ostatni rozporządzenia nr 2020/1784;

2. w Hiszpanii sędzia może postanowić o podjęciu zawieszonoego postępowania i wydać stosowne orzeczenie, jeżeli spełniono wszystkie wymogi określone w art. 22 rozporządzenia nr 2020/1784. Jeżeli chodzi o kompetencję sędziego do przyjmowania wniosków o przywrócenie terminu (*demanda tendente a la extinción de la preclusión*), Hiszpania wskazała wyraźnie, że wnioski o przywrócenie terminu nie będą dopuszczalne, jeżeli zostaną wniesione po upływie roku od wydania wyroku;

3. w Luksemburgu, nie naruszając postanowień art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784, można w tych okolicznościach rozstrzygnąć sprawę, o ile spełnione są wszystkie warunki określone w art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784. Wniosek o przywrócenie terminu może zostać uznany za niedopuszczalny, jeżeli nie zostanie złożony w rozsądnym — w ocenie sędziego — terminie, liczonym od chwili, w której osoba zainteresowana dowiedziała się o orzeczeniu lub w której ustała niemożność działania, przy czym wniosek tego nie można wnieść po upływie roku od dnia doręczenia orzeczenia;

4. w Łotwie niezależnie od przepisów art. 22 ust. 1 rozporządzenia nr 2020/1784 sąd może, również w składzie jednoosobowym, wydać wyrok nawet wówczas, gdy nie uzyskano poświadczenia doręczenia, o ile spełnione zostały warunki określone w art. 22 ust. 2 rozporządzenia nr 2020/1784. W Łotwie nie określono terminu, po którym nie przyjmuje się już wniosków o zwolnienie od skutku upływu terminu odwołania, o ile spełnione zostały warunki określone w art. 22 ust. 4 rozporządzenia nr 2020/1784;

5. w Niemczech sądy mogą wydawać wyroki na warunkach określonych w art. 22 ust. 2 rozporządzenia nr 2020/1784 w przypadku doręczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego w drodze obwieszczenia w Niemczech zgodnie z § 185 ZPO³⁰. O zniesienie skutków upływu

²⁸ https://e-justice.europa.eu/373/PL/serving_documents? (dostęp: 15.01.2023).

²⁹ https://e-justice.europa.eu/38580/PL/serving_documents_recast? (dostęp: 16.01.2023).

³⁰ J. Wittschier, [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, s. 843–846

terminu w rozumieniu art. 22 ust. 4 rozporządzenia nr 2020/1784 nie można się ubiegać po ponad roku od upływu niedotrzymanego terminu (§ 234 ust. 3 ZPO)³¹;

6. w Polsce wniosek o zniesienie skutków upływu terminu złożony po roku od jego upływu jest dopuszczalny tylko w wyjątkowych wypadkach.

W tym przedmiocie w wyroku Sądu Najwyższego w sprawie V CSK 487/13 dotyczącym kontroli zachowania prawa do obrony pozwanego, wobec którego zapadł wyrok zaoczny i który nie wdał się w spór w postępowaniu wszczętym w państwie wydania na gruncie rozporządzenia nr 44/2001, przyjęto, że

zachowanie prawa do obrony pozwanego, wobec którego zapadł wyrok zaoczny i który nie wdał się w spór w postępowaniu wszczętym w państwie wydania, podlega w państwie wykonania systemowi podwójnej kontroli. Polega ona na ustaleniu, czy pozwanemu, który nie wdał się w spór, doręczono w państwie wydania dokument wszczynający postępowanie w sposób i w czasie umożliwiającym przygotowanie obrony, oraz na ustaleniu, czy pozwany złożył przed sądem państwa wydania środek zaskarżenia i czy miał taką możliwość. Jeżeli miał taką możliwość i nie zaskarżył wyroku, nie można odmówić uznania ani stwierdzenia wykonalności, nawet jeżeli dokumentu wszczynającego postępowanie nie doręczono w sposób właściwy³².

Trybunał Sprawiedliwości, rozważając tę kwestię na gruncie art. 19 ust. 4 rozporządzenia nr 1393/2007, w wyroku w sprawie C-70/15 *Lebek* uznał, że złożenie wniosku o zwolnienie od skutków upływu terminu zakłada, że pozwany nie z własnej winy nie zapoznał się z danym dokumentem w czasie umożliwiającym mu wniesienie środka zaskarżenia oraz że zarzuty pozwanego nie wydają się bezpodstawne. Ponadto wniosek ten musi zostać złożony w rozsądnym terminie. Jeżeli spełnione są przesłanki wskazane w art. 19 ust. 4 rozporządzenia nr 1393/2007, gdy pozwany ma jeszcze możliwość ubiegania się o przywrócenie mu prawa do wniesienia zwykłego środka zaskarżenia, nie można uznać, że nie jest on już w stanie skorzystać skutecznie z prawa do obrony. W tych okolicznościach złożenie wniosku o zwolnienie od skutków upływu terminu nie można uznać za podjęcie dalszych działań wykraczających poza należytą staranność w obronie praw pozwanego, który nie wdał się w spór. Jeżeli pozwany, który nie wdał się w spór, nie powołał się na przysługujące mu uprawnienie do ubiegania się o zwolnienie od skutków upływu terminu, chociaż miał taką możliwość, nie można odmówić uznania wydanego przeciwko niemu orzeczenia zaocznego na podstawie art. 34 pkt 2 rozporządzenia nr 44/2001. Jednak orzeczenie zaoczne nie powinno zostać uznane, jeżeli pozwany, który nie z własnej winy nie wdał się w spór, złożył wniosek o zwolnienie od skutków upływu terminu, który został następnie oddalony, mimo że spełnione były przesłanki określone w art. 19 ust. 4 rozporządzenia nr 1393/2007³³. Należy stwierdzić, że pojęcie środka zaskarżenia na gruncie art. 45 ust. 1 rozporządzenia 1215/2012 obejmuje także wniosek

³¹ M. Grandel, [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, s. 908–911.

³² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2016 r., V CSK 487/13, Legalis.

³³ Wyrok TS z dnia 7 lipca 2016 r., C-70/15, *Emmanuel Lebek przeciwko Januszowi Domino*, ECLI:EU:C:2016:524, pkt 44–47.

o zwolnienie od skutków upływu terminu, w przypadku gdy upłynął termin do wniesienia zwykłego środka zaskarżenia, gdyż zmierza on do zapewnienia poszanowania praw pozwanego, który nie wdał się w spór w postępowaniu wszczętym w państwie członkowskim pochodzenia³⁴.

WNIOSKI KOŃCOWE

Zasadniczym celem doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych drogą elektroniczną w sprawach transgranicznych przyjętym w rozporządzeniu nr 2020/1784 jest dalsza poprawa i przyspieszenie w przekazywaniu, a także doręczaniu dokumentów między państwami członkowskimi. Dopuszczalność dokonywania doręczeń dokumentów drogą elektroniczną w trybie art. 19 ust. 1 pkt a lub art. 19 ust. 1 pkt b rozporządzenia nr 2020/1784 jest uzależniona od udzielenia przez adresata uprzedniej wyraźnej zgody. Jednak na potrzeby rozporządzenia nr 2020/1784 nie przyjęto autonomicznej definicji pojęcia wyraźnej zgody adresata, co prowadzi do wniosku, że każdorazowo o tym, czy adresat udzielił uprzedniej wyraźnej zgody na dokonywanie doręczeń dokumentów drogą elektroniczną, należy dokonywać zgodnie z prawem państwa członkowskiego forum w odniesieniu do krajowego doręczania dokumentów. Wskazówki do zdefiniowania pojęcia wyraźnej zgody adresata można dostrzec w sprawozdaniu dotyczącym zmiany rozporządzenia nr 1393/2007 przygotowanym przez Sergia Gaetana Cofferatiego z Komisji Prawnej Parlamentu Europejskiego, w którym wyjaśniono, że

w celu ochrony praw pozwanego konieczne jest zapewnienie, by adresat wyraźnie zaakceptował ten sposób doręczenia oraz by środki techniczne stosowane do wymiany dokumentów były skuteczne i gwarantowały między innymi wysokie bezpieczeństwo, dostępność, prywatność i ochronę danych osobowych³⁵.

Zatem sąd państwa członkowskiego, w którym toczy się postępowanie sądowe, musi za każdym razem mieć na względzie ochronę prawa pozwanego, który z uwagi na transgraniczny charakter doręczenia dokumentów zamieszkuje lub ma siedzibę w innym państwie członkowskim. Zgoda pozwanego na dokonywanie doręczeń dokumentów drogą elektroniczną musi być wyrażona tak wyraźnie, aby w ostateczności sąd państwa członkowskiego mógł dojść w trakcie postępowania sądowego do przekonania, że zachodzą podstawy do wydania wyroku, na-

³⁴ Wyrok TS z dnia 6 września 2012 r., C-619/10, *Trade Agency Ltd przeciwko Seramico Investments Ltd*, ECLI:EU:C:2012:531, pkt 32–33.

³⁵ Sprawozdanie w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych (doręczanie dokumentów) (COM(2018)0379 – C8-0243/2018 – 2018/0204(COD)), Komisja Prawna, Sprawozdawca: Sergio Gaetano Cofferati, A/2019/0001, s. 38.

wet gdy nie otrzyma on poświadczenia doręczenia lub dostarczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego, pod warunkiem zachodzenia kumulatywnych warunków wynikających z art. 22 ust. 2 lit. a, b i c rozporządzenia nr 2020/1784.

ELECTRONIC SERVICE OF JUDICIAL AND EXTRAJUDICIAL DOCUMENTS IN CROSS-BORDER CASES IN REGULATION NO. 2020/1784

Summary

As of July 1, 2022, the service of judicial and extrajudicial documents in cross-border disputes in the European Union has been regulated by Regulation No. 2020/1784. The service of judicial and extrajudicial documents by electronic means is explicitly regulated by Art. 19 of Regulation No. 2020/1784. This is a new solution under EU law, as the catalog of methods of service adopted in Regulation No. 1393/2007 did not provide for the possibility of serving judicial and extrajudicial documents electronically. The primary purpose of electronic service of judicial and extrajudicial documents in cross-border cases adopted in Regulation No. 2020/1784 is to further improve and expedite the transmission, as well as service of documents between member states. The admissibility of service of documents by electronic means pursuant to Art. 19 Sec. 1 Point a or Art. 19 Sec. 1 Point b of Regulation No. 2020/1784 is subject to the addressee's prior express consent.

Keywords: cross-border service, electronic service, service of judicial documents, service of extrajudicial documents, cross-border litigation in the European Union, Regulation No. 2020/1784

BIBLIOGRAFIA

- Banaszewska A., Kostwiński M., *Współpraca państw członkowskich UE w zakresie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych i handlowych*, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Geimer R., [w:] *Europäisches Zivilverfahrensrecht. Kommentar*, red. R. Geimer, R.A. Schütze, München 2010.
- Gołaczyński J., *Komentarz do art. 1 rozporządzenia unijnego nr 1215/2012*, [w:] *Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2015.
- Gołaczyński J., Zaliśko M., *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 4.
- Goździaszek Ł., *Identyfikacja elektroniczna i usługi zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Grandel M., [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, red. H.-J. Musielak, W. Voit, München 2017.
- Kaczmarek-Templin B., *Doręczenia elektroniczne w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1784 dotyczącym doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych — czy czeka nas rewolucja w doręczeniach?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 4.

- Klimas D., *Pojęcie i rodzaje umów elektronicznych*, [w:] *Sporządzanie umów elektronicznych. Komentarz praktyczny, wzory umów, orzecznictwo*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2017.
- Lubecka J., *E-doręczenia w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu 1393/2007 oraz rozporządzeniu 2020/1784*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2021, nr 3.
- Weitz K., *Europejskie prawo procesowe cywilne*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005.
- Wittschier J., [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, red. H.-J. Musielak, W.Voit, München 2017.
- Zalisko M., *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Rozdział XI*, [w:] *Meritum. Postępowanie cywilne*, t. 2. *Postępowanie egzekucyjne, arbitrażowe i międzynarodowe*, red. I. Gil, D. Kornobis-Romanowska, Warszawa 2021.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

1. Teksty do wydania w numerze na dany rok należy przesłać najpóźniej do 31 marca.
2. Wszystkie artykuły publikowane w czasopiśmie „Przegląd Prawa i Administracji” są recenzowane.
3. O przyjęciu tekstu do wydania w Czasopiśmie Autorzy zostaną poinformowani w ciągu 30 dni za pośrednictwem poczty elektronicznej na wskazany przez nich adres.
4. Recenzje zostaną przesłane Autorom, którzy zobowiązują się do dokonania zasugerowanych w nich poprawek i korekt.
5. Teksty należy nadsyłać w formacie dokumentów programu Word lub tekstu sformatowanego RTF. Maksymalna objętość tekstu:
 - a) artykuł — 60 000 znaków ze spacjami;
 - b) recenzja — 25 000 znaków ze spacjami.
6. Szczegółowe informacje dotyczące formatowania tekstów oraz sporządzania przypisów znajdują się na stronie www.wuwr.com.pl w zakładce „Dla Autorów”.
7. Teksty odbiegające od podanych standardów będą odsyłane do Autorów z prośbą o dostosowanie ich do wymogów pisma.
8. Do tekstu należy dołączyć streszczenie w języku angielskim (do 600 znaków ze spacjami).
9. Wydawnictwo zastrzega sobie prawo do dokonywania poprawek redakcyjnych tekstów.
10. Przesłanie przez Autora tekstu do Redakcji Czasopisma jest równoznaczne z jego oświadczeniem, że przysługują mu autorskie prawa majątkowe do tego tekstu, że tekst jest wolny od wad prawnych oraz że nie był wcześniej publikowany w całości lub części ani nie został złożony w redakcji innego czasopisma, a także z udzieleniem nieodpłatnej zgody na wydanie tekstu w czasopiśmie „Przegląd Prawa i Administracji” oraz jego nieograniczone co do czasu i terytorium rozpowszechnianie, w tym wprowadzenie do obrotu egzemplarzy czasopisma oraz odpłatne i nieodpłatne udostępnianie jego egzemplarzy w internecie.
11. Autorzy są zobowiązani do wykonania korekty autorskiej w ciągu 7 dni od daty jej otrzymania. Niewykonanie korekty w tym terminie oznacza zgodę Autora na wydanie tekstu w postaci przesłanej do korekty.
12. Wszystkie udostępnione przez Wydawnictwo artykuły, w formacie PDF, znajdują się na stronie www.cns.wuwr.pl.
13. Autorzy nie otrzymują honorarium autorskiego za przekazane artykuły.
14. Teksty w wersji elektronicznej prosimy nadsyłać na adres Redakcji Czasopisma: mariusx@prawo.uni.wroc.pl.

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Wrocławskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.

pl. Uniwersytecki 15
50-137 Wrocław
sekretariat@uwvr.com.pl

wuwr.eu
Facebook/wydawnictwouwr